

Publications of the
Carnegie Endowment for International Peace
Division of International Law
Washington

THE
CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW
EDITED BY
JAMES BROWN SCOTT

*Member of the Institute of International Law
President of the American Institute of International Law
President of the American Society of International Law*

ELEMENTORUM JURISPRUDENTIAE
UNIVERSALIS LIBRI DUO

BY SAMUEL PUFENDORF

VOL. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1672, with an Introduction by Hans Wehberg, a List of Errata, and a portrait of Pufendorf.

VOL. II. A Translation of the Text, by William Abbott Oldfather, with a Translation (by Edwin H. Zeydel) of the Introduction by Hans Wehberg, and an Index.

This volume with Volume II constitutes No. 15 of 'The Classics of International Law'. A list of the numbers already published is given at the end of this volume.

PRINTED IN GREAT BRITAIN

P R E F A C E

THE republication of the classic works connected with the history and development of International Law was undertaken by the Carnegie Institution of Washington in 1906 at the suggestion of the undersigned, then Solicitor for the Department of State, under whose supervision as General Editor the series has since been published. On January 1, 1917, the project was transferred to the Carnegie Endowment for International Peace, and the publication of the series is being continued by the Endowment's Division of International Law.

The present work, Pufendorf's *Elementorum Jurisprudentiae Universitatis*, is now issued in facsimile with an introduction by the eminent German publicist, Professor Hans Wehberg, which has been translated into English by Professor Edwin H. Zeydel. An English translation of the text of Pufendorf's treatise has been made expressly for the series by the distinguished classicist, Professor William Abbott Oldfather. The portrait of Pufendorf prefixed to the Latin text has been selected with the obliging assistance of Dr. Rudolf Sillib, Librarian of the University of Heidelberg.

The reasons for including Pufendorf's little treatise are sufficiently set forth by Professor Wehberg in his Introduction. Moreover, the original text is very scarce and has not hitherto been translated into English. This photographic reproduction, an enlargement made from a copy in the possession of the British Museum, brings the work within the reach of all, and Professor Oldfather's faithful translation of the text makes its mastery an easy matter to the English-speaking world.

One reason for republishing the classics of International Law is the difficulty in procuring the texts in convenient form for scientific study; the libraries in the United States have been searched with the result that few of the earlier works were to be found. Another reason is that some of the works selected for republication have never been translated into English. The American publicist is therefore at a disadvantage in consulting works of admitted authority, and when found they are virtually sealed books to all but trained Latinists. The specialist is thus forced to rely upon summary statements and references to them to be found in treatises on International Law, or is driven to examine them in European libraries, often a difficult task, while the general

reader is practically barred from the stores of knowledge locked up in the earlier works on the Law of Nations. The same difficulty exists in Latin America, Japan, and in a less degree in many European countries.

Eminent publicists, European and American, who have been consulted as to the usefulness of the plan to republish the classics, have endorsed the project and have pledged their personal co-operation. The works to be included in the series have not only been approved but even suggested by them, so that the undertaking is international in scope, in selection, and in execution.

The underlying principle of selection has been to reissue those works which can be said to have contributed either to the origin or to the growth of International Law, and the term classic has been used in a broad rather than in the narrow sense. In general, the text of each author is reproduced photographically, so as to lay the source before the reader without the mistakes which creep into a newly printed text. In the case of some early authors the photographed text will be accompanied by a revised text whenever that course shall seem desirable. An Introduction, prefixed to each work, gives the necessary biographical details and states the importance of the text and its place in International Law; errata in the original are indicated, and notes deemed necessary to clear up doubts and ambiguities or to correct mistakes in the text are supplied.

Each work is accompanied by an English version made expressly for the series by a competent translator.

It is hoped that the series will enable specialists as well as general readers to trace International Law from its faint and unconscious beginnings to its present ample proportions, and to forecast with some degree of certainty its future development into that law which Mirabeau tells us will one day rule the world.

JAMES BROWN SCOTT,
General Editor.

WASHINGTON,
March 1, 1930.

ELEMENTORUM JURISPRUDENTIAE
UNIVERSALIS LIBRI DUO

BY

SAMUEL PUFENDORF

VOLUME ONE

THE PHOTOGRAPHIC REPRODUCTION
OF THE EDITION OF 1672

WITH AN INTRODUCTION BY

HANS WEHBERG

*Professor of Public International
Law in the 'Institut Universitaire
de Hautes Études Internationales'
(Geneva), Member of the 'Institut
de Droit International'*

OXFORD : AT THE CLARENDON PRESS
LONDON : HUMPHREY MILFORD

1931

8

*The Photographic Reproduction of the 1672
edition printed in England for the MUSTON
COMPANY, 4 BELL YARD, TEMPLE BAR,
W. C. 2 by LOWE AND BRYDONE, LONDON.
The remainder by JOHN JOHNSON, at the
UNIVERSITY PRESS, OXFORD.*

9

CONTENTS OF VOLUME I

Einleitung, by Hans Wehberg	xiii
Portrait of Pufendorf	<i>Frontispiece to Facsimile edition</i>
A Photographic Reproduction of the 1672 Edition of <i>Elementorum Juris-prudentiae Universalis Libri Duo</i>	i-xvi, 1-376
Errata in the Edition of 1672	377

The portrait of Pufendorf given in this volume has been reproduced by photography from one by David Klöcker von Ehrenstrahl found in Pufendorf's *De rebus a Carolo Gustavo Sueciae rege gestis . . . Norimbergae, 1696*.

David Klöcker von Ehrenstrahl was born on December 23, 1629, in Hamburg, and died October 23, 1698, in Stockholm. At first he was a government officer, and as such took part in the concluding of the treaties of peace of Münster and Osnabrück. After this he became a pupil of G. Jakobs at Amsterdam and Pietro Berrettini. In 1661 he was made painter at the Court of Sweden and was knighted in the year of 1674. According to his drawing-copies the engravings in *De rebus a Carolo Gustavo . . .* were made in 1696.

•

E I N L E I T U N G
BY HANS WEHBERG

E I N L E I T U N G

I. Von den klassischen Werken der Völkerrechtswissenschaft haben Pufendorfs *Elementa jurisprudentiae universalis* das Schicksal so vieler Bücher erlebt: Sie sind viel zitiert, aber wenig gelesen worden. Man hat sich daran gewöhnt, die interessantesten Stellen, namentlich seine Ausserungen über die Natur des Völkerrechts, abzudrucken, und zwar nicht aus dem Original, sondern der eine Autor von dem anderen, was sich besonders daraus ergibt, dass—offenbar im Anschluss an einen Irrtum Omptedas aus dem Jahre 1785—den Schriftstellern bei der Art der Zitierung meistens der gleiche Fehler unterläuft.¹ Man hat sich in der Hauptsache darauf beschränkt, das grosse Werk Pufendorfs *De jure naturae et gentium* zu lesen. Dieses bedeutet aber, soweit das Völkerrecht in Betracht kommt, gegenüber seinem Jugendwerke keinen erheblichen Fortschritt. Die originellen Auffassungen Pufendorfs sind durchaus in den *Elementa* enthalten. Darum verdient es dieses Werk in besonderem Masse, der Vergessenheit entrissen zu werden.

II. Samuel Pufendorf wurde am 8. Januar 1632, also in demselben Jahre wie Spinoza, Locke und Cumberland, als Sohn eines lutherischen Pfarrers zu Flöhe bei Chemnitz (Sachsen) geboren.² Er studierte zuerst in Leipzig Theologie, wandte sich aber schon bald dem juristischen Studium zu. In Jena wurde er durch den Professor der Mathematik Erhard Weigel in die Lehre des Naturrechts und die Methode der Mathematik eingeführt. Da er nach Beendigung seines Studiums in seiner Heimat keine Anstellung als Magister finden konnte, ging er 1658 nach Kopenhagen, um dort im Hause des schwedischen Gesandten Coyet als Hauslehrer tätig zu sein. Kurz nach Antritt seiner neuen Stellung brach jedoch ein Krieg zwischen Schweden und Dänemark aus. Die Dänen nahmen das Gefolge des schwedischen Gesandten einschliesslich des Hauslehrers fest, während der Gesandte selbst seiner Gefangennahme durch vorherige Abreise entging. In den 8 Monaten strenger Gefangenschaft hatte Pufendorf nicht die Möglichkeit, sich mit der Lektüre wissenschaftlicher Werke zu befassen; aber er dachte über die Ergebnisse seines Studiums des Naturrechts, besonders über die Lehren von Grotius, Hobbes und Weigel nach und schrieb zu seiner eigenen Zerstreuung, ohne Absicht späterer Veröffentlichung, ein System der Rechtswissenschaft. Nach seiner Freilassung begab er sich mit seinen Zöglingen nach Holland, wo er an der Universität

¹ Die Stelle *Definitio XIII*, §§ 24–6, wird nämlich regelmässig lediglich zitiert: §§ 24–6 ohne Hinzufügung der *Definitio*, zu der sie gehören.

² Vergl. über Pufendorfs Leben Jean Barbeyrac in seiner Vorrede zu *Pufendorf, Le Droit de la Nature et des Gens* (Amsterdam, 1706), S. lxxix ff.; S. Paul Meyer, *Sam. Pufendorf, Schulprogramm* (Grimma, 1894); Rivier in *Holtzendorffs Handbuch des Völkerrechts*, Bd. 1 (Berlin, 1885), S. 423 ff.; Wheaton, *Histoire des Progrès du Droit des Gens*, Bd. 1 (3. Aufl., Leipzig, 1853), S. 128 ff.

Leyden immatrikuliert wurde. Dort zeigte er einigen seiner Freunde die in der Gefangenschaft zu Kopenhagen geschriebenen Ausführungen, und diese ermunterten ihn eifrig, sie druckreif zu machen¹ und zu veröffentlichen. Das tat er denn auch, und 1660 erschienen im Haag seine *Elementorum jurisprudentiae universalis libri duo*.² Die Schrift erregte grosses Aufsehen, und der Kurfürst Karl Ludwig von der Pfalz, dem das Buch gewidmet war, berief Pufendorf 1661 an die Universität Heidelberg, wo er für ihn einen besonderen Lehrstuhl des Natur- und Völkerrechts stiftete.

In Heidelberg, wo er auch 1667 eine berühmt gewordene staatsrechtliche Schrift *De statu imperii Germanici* schrieb, blieb er bis 1670. In diesem Jahre folgte er einem Rufe des Königs von Schweden an die kurz vorher gegründete Universität Lund. 1672 und 1673 veröffentlichte er hier sein grösstes Werk *De jure naturae et gentium libri octo* und den Auszug daraus: *De officio hominis et civis*.

Pufendorfs Abberufung 1677 von Lund nach Stockholm, wo er fortan als königlicher Historiograph tätig war, beendete im wesentlichen seine Tätigkeit auf dem Gebiete des Natur- und des Völkerrechtes. Seine letzten Bücher befassten sich vor allem mit historischen, politischen und theologischen Streitfragen. 1686 folgte er einem Rufe des Grossen Kurfürsten, gleichfalls als Geschichtsschreiber, nach Berlin, wo er am 26. Oktober 1694 starb.

III. Unter dem Einflusse der Ideen des Jenenser Professors Weigel hat Pufendorf sein Werk nach geometrischer Methode angelegt. Er beginnt mit XXI Definitiones, die den Inhalt des ersten Buches bilden, dann stellt er im zweiten Buche zunächst II Axiomata auf und schliesst sein Werk mit V Observationes. In den Definitiones erörtert er nacheinander: I. Die menschlichen Handlungen (Actiones Humanae); II. Den Gegenstand moralischer Handlungen (Objectum Actionum Moralium); III. Die Rechtsverhältnisse (Status), wobei in §§ 5 and 6 auch der Zustand des Friedens und des Krieges erörtert wird; IV. Die moralische Person (Persona Moralis), wobei in §§ 3 und 4 auch der Staat als moralische Person bezeichnet wird; V. Die moralische Sache (Res Moralis), wobei unter §§ 6–10 Fragen der Verkehrs- und Meeresfreiheit sowie der Eigentumsverhältnisse an Meeren und Meeresküsten erörtert werden, unter § 15 die Bedeutung klarer Eigentumsverhältnisse für den Frieden dargetan wird und unter § 19 zu den

¹ Dass Pufendorf, der bei der ersten Niederschrift keinerlei Bücher benutzen konnte, vor der endgültigen Fassung seines Werkes insbesondere das Hauptwerk des Grotius nochmals durchstudiert und benutzt hat, ergibt sich aus der starken Ähnlichkeit verschiedener Stellen der Pufendorfschen Schrift und des Werkes des Grotius. So entspricht z. B. folgende Stelle in den *Elementa*, Def. XII, § 29: 'Et commodum ex hac obligatione omnibus populis erat commune, ut qui nunc eo gravarentur, alio tempore indidem sublevari possent' fast wörtlich derjenigen in Grotius *De jure belli ac pacis*, lib. III, cap. II, § 2, 2: 'Deinde commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravarentur, alio tempore indidem sublevari posset.'

² Eine neue Ausgabe erschien 12 Jahre später (Cantabriae, 1672) mit dem Untertitel 'Una cum appendice de sphaera morali et indicibus.'

gewinnbringenden rechtmässigen Erwerbstiteln das Beuterecht im Kriege gezählt wird; VI. Den Begriff des Titels (Titulus); VII. Das Gewaltverhältnis (Potestas); VIII. Die Einteilung des Rechts (Jus); IX. Die Wertschätzung einer Person (Existimatio); X. Den Wert einer Sache (Pretium); XI. Die Prinzipien des menschlichen Handelns (Principia Actionis Humanae); XII. Das Recht der Schuldverhältnisse (Obligatio), wobei § 22 von der Gültigkeit der Verträge zwischen Feinden, §§ 28, 29 von der Haftung des Staates und der Bürger für bestimmte Schulden, § 30 von der Haftung des Okkupanten für die Verbindlichkeiten des eroberten Gebietes; § 31 von der Verbindlichkeit der Staatsverträge für den Rechtsnachfolger, §§ 44–6 von den Geiseln, § 50 von der Aufhebung bestimmter Forderungen des besieгten Staates durch den Sieger, § 51 von den Staatsverträgen, § 52 von den Unterhändlern, § 53 von Kriegsverträgen und § 59 von dem sogenannten Duellkrieg handelt; XIII. Den Begriff des Gesetzes (Lex), wobei unter §§ 24–6 die Frage der Existenz eines Völkerrechtes, insbesondere auch des Kriegs- und Gesandtschaftsrechtes behandelt wird; XIV. Ebenso wie VII. das Gewaltverhältnis (Potestas); XV. Die Beweggründe des Handelns (Affectiones Actionis); XVI. Die gute und schlechte Handlung (Actio Bona et Mala); XVII. Die gerechte Handlung (Actio Justa); XVIII. Den Gradmesser der moralischen Handlungen (Quantitas Actionum Moralia); XIX. Die Wirkung des moralischen Handelns (Effectus Actionis Moralis); XX. Das Verdienst (Meritum) und XXI. Das Verschulden (Demeritum), wobei § 2 die Frage der Sicherheitsleistung nach einem Staatenunrecht behandelt.

Axioma I prüft, welche Handlungen angerechnet werden können und welche nicht, Axioma II, wie der Inhaber eines Gewaltverhältnisses die ihm Unterworfenen verpflichten kann. Die Observationes behandeln hintereinander: I. Die Urteilsfähigkeit der Menschen; II. Die freie Willensbestimmung der Menschen; III. Die soziale Veranlagung der Menschen; IV. Die Vorschriften zum Schutze der menschlichen Gemeinschaft und V. Die Notwendigkeit eines obrigkeitlichen Befehles zum Schutze der sozialen Gemeinschaft. In Observatio IV befassen sich §§ 11–15, 19 mit den Voraussetzungen des Rechts zur Kriegsführung, §§ 16–18, 35 mit den Fragen der erlaubten Kriegsmittel, § 30 mit dem Schadenersatz nach einem ungerechten Kriege, §§ 31 und 32 mit der Entscheidung streitiger Fragen durch Schiedsrichter. Auch noch an anderen Stellen des Werkes als den hier genannten werden Fragen des Völkerrechtes berührt.

Es ist natürlich leicht diese Systematik zu kritisieren. An sich eignet sich schon die geometrische Methode nicht für die Behandlung der juristischen Materien. Zudem hätte sie von Pufendorf konsequenter durchgeführt werden können. Die geometrische Methode

setzt voraus, dass man zunächst klare Grundbegriffe aufstellt und sodann Schritt für Schritt weitergeht, um schliesslich zu dem Endergebnis zu gelangen. Eine systematische Betrachtungsweise der Elemente der Rechtswissenschaft hätte z. B. mit den Fragen der Einteilung des Rechts und der Erörterung der Gesetzesbegriffe beginnen müssen und sie nicht zerstreut mitten in einem Werke (Def. VIII und XIII) bringen dürfen. Keineswegs durchgeführt ist auch die Unterscheidung zwischen den Definitiones und den anderen Teilen der Darstellung. Manchmal bringt Pufendorf unter den Definitiones allerdings nichts weiter als eine Erläuterung von Grundbegriffen; vielfach aber behandelt er darüber hinaus gleich die Einzelfragen des gesamten Rechtsinstitutes. Definitio XII will erörtern, was ein Schuldverhältnis ist, entwickelt aber bereits ein ganzes System des Obligationenrechts. Auch Zusammengehöriges ist nicht immer verbunden und unter gemeinsame Gesichtspunkte gebracht worden. So handeln von den Gewaltverhältnissen zwei voneinander getrennte Definitiones. Es fehlt auch an der nötigen Unterabteilung. Z.B. steht das Obligationenrecht, das fast den vierten Teil des Werkes ausmacht, koordiniert neben dem ganz kurzen Abschnitt über Titel.

Aber trotz dieser Mängel, die zum Teil durch die Entstehung des Werkes zu erklären sind und die Pufendorf in seinem späteren Hauptwerke in sehr erheblichem Masse verminderte, war es doch der erste grosse Versuch, alle Materien des Rechts gleichmässig mit den Ideen zu durchdringen, die der Natur der Sache entsprechen. Es war ein Versuch, der mit grossem Wissen und—trotz der genannten Mängel—insgesamt guter systematischer Erfassung des Zusammenhangs aller Rechtsmaterien unternommen wurde.¹ Ganz mit Recht hat Ompedea² einmal gesagt, die Elementa seien als das erste und brauchbare Lehrbuch des Naturrechts anzusehen. Was die Klagen einiger Schriftsteller³ über den langweiligen Stil Pufendorfs betrifft, so sind diese zum mindesten stark übertrieben.

IV. Was den Standpunkt Pufendorfs gegenüber dem *Völkerrechte* betrifft, so leugnet er die Existenz eines positiven Völkerrechts. Nach ihm ist das, was man unter Völkerrecht versteht, nur ein Teil des Naturrechts. Aus Gewohnheit und Verträgen der Völker untereinander kann kein Völkerrecht entstehen.⁴ Mit dieser Lehre wurde er der Begründer der rein naturrechtlichen Auffassung des Völkerrechts. In

¹ Landsberg sagt in Stintzings *Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft* (3. Abt., erster Halbband, Text, München und Leipzig, 1898), auf S. 14: Man werde bekennen müssen, dass die Ausbildung der allgemeinen Zweige der Rechtswissenschaft im weitesten Sinne auf Pufendorf zurückgehe, dass es sich hier um einen Gewinn handele, welchen das positive Recht dem Naturrecht infolge philosophischer Behandlung seines Grenzgebietes verdanke.

² *Litteratur des gesammten sowohl natürlichen als positiven Völkerrechts*, Erster Teil (Regensburg, 1785), S. 271.

³ Vergl. z. B. Avril in Pillets Sammelwerk, *Les Fondateurs du Droit international* (Paris, 1904), S. 376.

⁴ Def. XIII, § 24

der Literatur wird Pufendorfs Theorie ziemlich allgemein als für die Entwicklung des Völkerrechts wenig heilbringend bezeichnet.¹ Dem kann nicht zugestimmt werden. Der Vorteil des Pufendorfschen Systems wäre freilich noch grösser gewesen, wenn Pufendorf die Einzelheiten seiner naturrechtlichen Theorie, wie sie auf die Beziehungen der Völker angewandt werden sollte, eingehender und der wahren Natur der Dinge entsprechend entwickelt hätte. Bei der Beurteilung der Pufendorfschen Lehre darf man zunächst nicht vergessen, dass damals das Zeitalter grosser völkerrechtlicher Kodifikationen noch nicht begonnen hatte und auch die einzelnen Verträge zwischen den Staaten für die völkerrechtliche Entwicklung unendlich weniger bedeuteten als heute. Da hatte ein Gelehrter, der lediglich vom Standpunkte des Naturrechts an diese Fragen herantrat, die Möglichkeit, durch Aufzeichnung eines grossartigen Systems dem Fortschritte eine Gasse zu bahnen. Dass alles Recht zwischen den Staaten der Natur der Sache entsprechend sein muss, war ein Gedanke, dessen Propagierung gerade in den Anfängen völkerrechtlicher Entwicklung nicht wenig segensreich wirkte.² Dass Pufendorf im System seiner Lehre die Selbstständigkeit des Völkerrechtes gegenüber dem sonstigen Rechte leugnete, war ein Schönheitsfehler seiner Theorie, der noch lange nicht die scharfe Verurteilung seiner Grundidee rechtfertigt. Der Vorwurf, den man Pufendorf machen könnte, bezieht sich wohl weniger auf seine Grundauffassung vom Völkerrechte, als darauf, dass er seine Idee, wonach die Beziehungen der Staaten der Natur der Sache entsprechen müssen, nicht konsequent durchgeführt, sondern den realen Verhältnissen gegenüber zahlreiche Konzessionen gemacht und die meisten Materien des Völkerrechts nicht gründlich genug behandelt hat, jedenfalls weniger erschöpfend als Hugo Grotius. Die Zugeständnisse an die tatsächliche „Schlechtigkeit des Menschengeschlechtes“³ waren bei Pufendorf so gross, dass seine Lehre, der Staat sei als moralische Person an die Gesetze der Moral gebunden,⁴ dadurch gewissermassen widerlegt wurde.

Von einer speziellen Systematik des Völkerrechts ist bei Pufendorf keine Rede.⁵ Auch hat man, wie bereits betont, nicht immer den Eindruck, als seien seine Gedanken von einer grossen liberalen, wirklich der Natur der Sache entsprechenden Idee getragen. Durchaus eigenar-

¹ Despagnet-de Boeck, *Cours de Droit international public* (4e éd., Paris 1910), S. 32; Landsberg a.a.O., S. 17; Rivier a.a.O., S. 425.

² Vergl. v. Bar, ‘Grundlage und Kodifikation des Völkerrechts’, *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie* (Berlin, Oktober 1912), ferner die Bemerkung Bulmerincqs, *Systematik des Völkerrechts* (Dorpat, 1858), S. 16, 17, dass auch Grotius in letzter Instanz seine Sätze auf das Naturrecht hat basieren wollen.

³ In Def. III, § 6, spricht er von der „Perversitas Hominum“.

⁴ Def. IV, §§ 3, 4. Vergl. über die Lehre Pufendorfs von dem Staaate als moralischer Person besonders Hill, *World Organization as affected by the Nature of the Modern State* (New York, 1911); Gierke, *Joh. Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien* (3. Aufl., Breslau, 1913).

⁵ Vergl. Kaltenborn v. Stachau, *Kritik des Völkerrechts* (Leipzig, 1847), S. 275.

tigen und fortschrittlichen Auffassungen stehen andere gegenüber, die höchst bedenklich sind.

Wie bei allen damaligen Autoren steht bei ihm der Krieg im Mittelpunkt seiner Ausführungen. Das Friedensrecht ist erheblich kürzer behandelt. Vor allem sind es Fragen der Meeresfreiheit, des Verkehrsrechts sowie der Eigentumsverhältnisse an Meeren und Meeresküsten,¹ die er ausführlich behandelt. Unter starker Anlehnung an Grotius vertritt er das Prinzip der Meeresfreiheit. Doch vermissen wir, was die konsequente Durchführung der naturrechtlichen Prinzipien erfordert hätte, eine Anerkennung der Handelsfreiheit in allen Teilen der Welt, besonders in den Kolonien. Vielmehr kann nach Pufendorf ein Volk, das sich in Afrika oder Indien eine Kolonie erworben hat, alle anderen Völker von dem Handel in dieser Kolonie ausschliessen.² Aber die wichtige Frage der Verteilung der Rohstoffe findet bei ihm schon eine fortschrittlichere Lösung. Jedes Land kann zwar die Ausfuhr seiner eigenen Rohstoffe und Fabrikate verbieten; doch darf dies dann nicht geschehen, wenn ein anderes Land ohne Aufhebung dieses Verbotes in eine äusserste Notlage kommen und untergehen würde.³ Auch was Pufendorf über die Haftung der gesamten Bürger des Staates für die Schulden ihrer Mitbürger sowie des Staates selbst für ausländische Schulden sagt,⁴ kann noch für die heutige Zeit als bemerkenswert bezeichnet werden.

Die wichtige Frage der Vertragstreue⁵ findet bei ihm die gleiche Beantwortung wie bei Grotius; auch betont er die Verbindlichkeit von Verträgen für den Rechtsnachfolger.⁶ Freilich schränkt er die Pflicht, internationale Verträge zu halten, in Bezug auf Kriegsverträge, wie wir noch sehen werden, ein. Jedenfalls findet aber die Theorie, wonach Staatsverträge nur insoweit bindend seien, als das Interesse des Staates dies zulasse, in Pufendorfs Lehre keine Stütze.⁷

Sehr kurz behandelt Pufendorf auch das Gesandtschaftsrecht.⁸ Die Unverletzlichkeit der Gesandten folgert er aus ihrer Unentbehrlichkeit für die Aufrechterhaltung des Friedens. An einer anderen Stelle handelt er von der Vollmacht der Unterhändler.⁹

V. Am bedeutsamsten sind diejenigen völkerrechtlichen Ausführungen Pufendorfs, die sich mit der Erhaltung des Friedens bez. der *Verhinderung des Krieges* befassen. Im Gegensatze zu der Auffassung von Hobbes, dass der Naturzustand einen Kampf aller gegen alle darstelle, ist der Friede nach Pufendorfs Meinung der menschlichen

¹ Def. V, §§ 6–10.

² Def. V, § 10. Diese Stelle ist später wörtlich in Pufendorfs *De jure naturae et gentium*, Lib. IV, cap. v, § 10 übernommen worden.

³ a.a.O.

⁴ Def. XII, §§ 28, 29.

⁵ Obs. IV, § 29. Vergl. ferner Def. III, § 5, und Def. XII, § 51.

⁶ Def. XII, § 31.

⁷ Vergl. Lammash, *Das Völkerrecht nach dem Kriege* (Kristiania, 1917), S. 99, 144.

⁸ Def. XIII, § 26.

⁹ Def. XII, § 52.

Gesellschaft am meisten entsprechende Zustand.¹ Er allein entspricht dem Naturrechte. Dieser Gesichtspunkt ist zweifellos für die Entwicklung des Völkerrechts ausserordentlich wertvoll. Aber Pufendorf mindert die Tragweite seines Grundsatzes, indem er ihn inkonsequent weiter entwickelt. Ihm konnte nicht entgehen, dass er Friedenszustand dauernd durch das Verhalten der Staaten gestört wird. Um diese Durchbrechung des Prinzipes mit dem Naturrecht in Einklang zu bringen, standen ihm zwei Möglichkeiten offen: Entweder musste er den Krieg als mit dem Naturrecht in Widerspruch stehend bezeichnen und daher unbedingt verbieten, oder er konnte zwar bezüglich der Zulässigkeit von Kriegen an die realen Verhältnisse gewisse Zugeständnisse machen, muste dann aber vom Standpunkte des Naturrechts die Forderung erheben, dass durch Verträge oder auf sonstige Weise Massnahmen getroffen würden, um dem Ausbruche von Kriegen nach Möglichkeit vorzubeugen. Statt dessen trug er zwar keinerlei Bedenken, den Krieg unter gewissen Voraussetzungen als absolut notwendig² zu bezeichnen, betonte aber trotzdem das Grundprinzip des Naturzustandes des Friedens mit solcher Schärfe, dass er jede Sicherung des Friedens durch Verträge für unnütz erklärte.³ Nun dachte Pufendorf zwar bei der Befestigung des Friedens durch Verträge vor allem an Bündnisse. Aber im Geiste seiner Gedanken lag es doch auch, jede Sicherung des Völkerfriedens durch Schaffung von Normen zur friedlichen Erledigung internationaler Streitigkeiten für überflüssig zu erklären. Hier begegnet uns bei Pufendorf wie bei anderen Naturrechtlern die Tatsache, dass er zwar versucht, den realen Verhältnissen gegenüber die grössten Zugeständnisse zu machen, es aber vermeidet, Reformen vorzuschlagen, wohl deshalb, weil ja nach seiner Ansicht das Naturrecht als ideales Recht einer Fortbildung gar nicht fähig ist. Wenn Pufendorf an einer Stelle⁴ darauf hinweist, dass ein Krieg nicht ohne vorherigen Versuch friedlicher Streiterledigung unternommen werden darf, so muss ihm diese Forderung zwar sicherlich als ein Fortschritt angerechnet werden; aber auch diese Vorschrift will durchaus nicht den Ausbruch jeden Krieges zu einem Rechtsbrüche stempeln, vielmehr nur voreilig geführte Kriege zu vermeiden suchen, rechnet also mit dem Vorhandensein des Krieges als einer nach dem Naturrechte unabänderlichen Tatsache.

Danach fragt es sich also sehr, ob wirklich die Proklamierung des Friedens als eines Naturzustandes der Menschen einen grossen Fortschritt bedeutet, wenn gleichzeitig der Krieg als notwendig betrachtet und kein Weg gewiesen wird, um ihn aus der Welt zu schaffen.

¹ Vergl. z. B. Def. V, § 15: 'Pax et tranquillitas humani generis, quam jus naturae praeprinis intendit' oder Obs. IV, § 11: 'Pax . . . quae est status humanae naturae quam maxime conveniens.'

² Obs. IV, § 11: 'Bellum licitum ac quandoque necessarium.'

³ Def. III, § 5: 'Haec pax sola legis naturae obligatione stat . . . pacto aut foederibus eam muniri inutile est.' Vergl. ferner besonders Obs. IV, § 14.

⁴ Def. III, § 5. Näheres darüber weiter unten.

Pufendorf lässt entsprechend der damals herrschenden Lehre einen Krieg nur zu, wenn eine *justa causa* vorhanden ist. Es kann sich dabei entweder um die Abwehr eines ungerechten Angriffes handeln oder um die Erlangung eines Rechts, wobei besonders darauf hingewiesen wird, dass im Falle eines ungerechten Angriffes die Zahlung einer Entschädigung sowie die Leistung einer Sicherheit gegen zukünftige Angriffe gefordert werden können.¹ Die Kriegsführung um des Krieges Willen,² aus Eroberungslust oder um der Aufrechterhaltung des Gleichgewichtes willen kennt Pufendorf nicht. Andererseits gestattet er jedoch den Krieg keineswegs nur demjenigen Staate, der angegriffen oder gegen den ein Unrecht verübt wird; jedenfalls hat er in seinen späteren Werken³ den Gedanken, dass ein Krieg zur Abwehr jeden Verstosses gegen das Völkerrecht zulässig sei, gleichgültig welcher Staat dadurch verletzt ist, deutlich betont.

Man muss sich die Hauptlehre des Hugo Grotius vor Augen halten, um die Tragweite dieses Standpunktes zu verstehen. Als Portugal im Anfange des 17. Jahrhunderts holländische Seeleute vergewaltigte, Holland dieses Unrecht sühnte und im Verlaufe der kriegerischen Auseinandersetzung Beute machte, schrieb Grotius 1604 seine Jugendschrift *De jure praedae*, die bekanntlich erst 1864 auf einer Auktion im Haag zufällig aufgefunden wurde. Darin befasste er sich vor allem mit der Frage, ob die von Holland erfolgte Erbeutung portugiesischen Eigentums nach dem Völkerrechte erlaubt sei oder nicht. Seine Antwort lautete bejahend, und zwar begründete er seinen Standpunkt folgendermassen: Portugal habe Unrecht getan, und dieses Unrecht eines Staates könne nicht anders behandelt werden als das Unrecht eines Bürgers. Genau so wie ein privates Strafrecht sei ein Staatenstrafrecht eine Notwendigkeit. Aber nicht nur das Land, dem Unrecht geschehen sei, müsse zur Bestrafung des Rechtsbrechers schreiten; auch die anderen Staaten müssten das zu bestrafende und das strafende Land verschieden behandeln; sie müssten diesem Hilfe gewähren, jenem aber nicht. Damit lehnte Grotius in der Hauptsache den Neutralitätsbegriff ab. In seinem späteren Werke *De jure belli ac pacis* (1625) hat Grotius diesen Gedanken noch viel schärfer entwickelt.⁴ Er betonte darin das Recht der Staaten zur Kriegsführung von dem Gesichtspunkte aus, dass Staatenunrecht genau so bestraft werden müsse wie die Gesetzesübertretung einer Privatperson. Nach Grotius ist der Krieg immer ein Bestrafungs- und Exekutionskrieg, und er kann unternommen werden zur Abwehr irgend eines Staatenunrechts, gleichgültig ob es dem exekutierenden Staate selbst zugefügt ist oder einem anderen. Dieser grosse Gedanke des

¹ Vergl. besonders Obs. IV, § 12.

² Vergl. *De officio hominis et civis*, Lib. II, cap. XVI.

³ Vergl. Obs. IV, § 14.

⁴ Vergl. van Vollenhoven, *The Three Stages in the Evolution of the Law of Nations* (Haag, 1919); ferner Strisower, *Der Krieg und die Völkerrechtsordnung* (Wien, 1919), S. 46.

Grotius ging von dem allgemeinen Menschheitsinteresse aus. Es war der Gedanke des geschändeten Rechtes, dessen Wiederherstellung die Sühne forderte und den Krieg rechtfertigte. Die Tatsache, dass ein bestimmter Staat durch den Rechtsbruch Schaden erlitten hatte und deswegen zur Abwehr berechtigt war, stellte Grotius keineswegs in den Vordergrund. So waren Grotius und, ihm folgend, Pufendorf Vorkämpfer dēs grōssen Gedankens, dass im internationalen Leben zur Zurückweisung jeden Unrechts einer für alle und alle für einen stehen sollen. Es handelte sich um die Vertretung jener Idee, wie sie in den Vereinigten Staaten von Amerika während des Krieges die 'League to enforce Peace' propagierte und die auch in Art. 16 der Satzung des am 10. Januar 1920 ins Leben getretenen Genfer Völkerbundes ihre, wenn auch noch unzureichende Verwirklichung gefunden hat.

Bedenklich ist, dass Pufendorf den Verteidigungskrieg bereits als Präventivkrieg gestattet. Der sich verteidigende Staat braucht nicht bis zum Augenblicke des wirklich erfolgten Angriffes zu warten, sondern darf losschlagen, wenn die Gefahr nach seiner Meinung unmittelbar bevorsteht.¹ Bezuglich des Offensivkrieges vertritt Pufendorf freilich Grundsätze, die teilweise selbst vom Standpunkte moderner Auffassung aus fortschrittlich erscheinen.

In dieser Hinsicht ist zunächst bedeutsam, dass nach Pufendorf die *justa causa* des Krieges unzweifelhaft feststehen muss.² Ist also zwischen zwei Staaten die Tat- oder Rechtsfrage eines Falles streitig, so hat nicht jeder Staat das Recht, selbst die Entscheidung darüber zu fällen, ob die Voraussetzung des Offensivkrieges gegeben ist, sondern er muss den Streitfall einem Schiedsrichter vorlegen, der endgültig, ohne dass eine Berufung vorgesehen wäre, über den Streit zu entscheiden hat.³

Selbst aber, wo das Unrecht des Gegners feststeht, darf nicht ohne weiteres der Krieg begonnen werden; vielmehr muss vorher versucht werden, den Streit „per mutuam transactionem aut per arbitros“ friedlich aus der Welt zu schaffen.⁴ Wer einen Krieg beginnt, ohne den Versuch friedlicher Streiterledigung gemacht zu haben, kann sich nicht darauf berufen, dass er einen gerechten Grund zum Kriege gehabt habe. Denn er hat die Entscheidung seiner Sache dem Schwerte des Mars anvertraut, und er kann nicht klagen, wenn die Wechselfälle des Krieges gegen ihn entschieden haben.⁵ Pufendorf spricht sich über diese Fragen in den *Elementa* verhältnismässig kurz aus; aber die ausführlicheren Worte, die er diesen Ideen in seinem späteren Hauptwerke widmet,⁶ beweisen, dass er von ihrer besonderen Bedeutung durchaus durchdrungen war. Er stellte also bereits damals als

¹ Obs. IV, § 12.

² Obs. IV, § 31.

³ Obs. IV, § 32; *De jure naturae et gentium*, Lib. V, cap. XIII, § 4.

⁴ Def. III, § 5.

⁵ Def. XII, § 59.

⁶ *De jure naturae et gentium*, Lib. V, cap. XIII; Lib. VIII, cap. VI; vergl. auch ter Meulen, *Der Gedanke der internationalen Organisation in seiner Entwicklung 1300-1800* (Haag, 1917), S. 69 ff.

ein Axiom auf, was 1913, also nach fast genau 250 Jahren, der amerikanische Staatssekretär Bryan zu verwirklichen suchte: Dass nämlich vor jedem Kriegsbeginn zum mindesten der Versuch friedlicher Streiterledigung gemacht werden müsse.¹ In Art. 12 der Satzung des Genfer Völkerbundes hat diese Idee gleichfalls ihren Ausdruck gefunden; ihre Verwirklichung stellt einen der grössten Fortschritte des Völkerrechts der neueren Zeit dar. Es war ein äusserst nützlicher Gedanke, unmittelbar nach der Beendigung des dreissigjährigen Krieges, diese Pflicht als dem geltenden Völkerrechte entsprechend zu bezeichnen, und das Verdienst Pufendorfs kann auch dadurch nur wenig gemindert werden, dass er es versäumt hat, im einzelnen das Recht der Vermittlung und der Schiedsgerichtsbarkeit näher zu umschreiben.

Auch das erscheint höchst bemerkenswert, dass Pufendorf im allgemeinen wünscht, dass nur wegen Lebensfragen zum Kriege geschritten wird. „Quae enim injuriae salutem meam non prorsus evertunt, eas bello persequi non debo.“² Allerdings will er hier kein Verbot der Kriegsführung wegen Fragen zweiten Grades aufstellen,³ sondern nur den Staaten den politischen und moralischen Rat erteilen, die aus dem Kriege sich für sie und andere ergebenden Nachteile mit den strittigen Vorteilen abzuwagen und deshalb nicht wegen eines Unrechts zu den Waffen zu greifen, das im Vergleich zu dem drohenden Unglück des Krieges allzu gering erscheint. Aber einmal ist doch die Bemerkung sehr fortschrittlich, dass ein Staat nicht nur die Rückwirkung eines Krieges auf sich, sondern auch auf andere ins Auge fassen soll, und zweitens ist bei Pufendorf die Abgrenzung zwischen Recht, Moral und Politik so wenig scharf, dass man auf die Formulierung eines Satzes als Forderung gerade der Politik bei ihm kein allzu grosses Gewicht legen darf.

Stark hervorgehoben muss jedenfalls werden, dass Pufendorf keinesfalls die Theorie vertritt, wonach es gewisse Streitigkeiten gibt, die nur auf dem Wege des Krieges entschieden werden können. Gewiss, die Menschen sind seiner Ansicht nach schlecht, und der Krieg ist daher nicht auszurotten. Aber grundsätzlich ist Pufendorf der Meinung, dass jeder einzelne Streit sehr wohl friedlich, ja auf dem Wege des Schiedsgerichts aus der Welt geschafft werden kann. Da die völkerrechtliche Theorie sich heute noch darum bemüht, Streitigkeiten rechtlicher Natur und solche nicht rechtlicher Natur abzusondern, um eine klare Zuständigkeit für die internationale Rechtsprechung zu schaffen, so kann man es Pufendorf nicht nachtragen, dass er vor 250 Jahren dieser Unterscheidung noch nicht nachging. Wohl aber wird man es als eine kühne Idee für die damalige Zeit ansehen

¹ Vergl. Lange, *The American Peace Treaties* (Kristiania, 1915).

² Das ergibt sich besonders aus Obs. IV, § 16.

² Obs. IV, § 15.

müssen, dass er den Krieg aus einem Grunde, der nicht die Lebensinteressen berührte, gewissermassen für unmoralisch erklärte.

Ein anderer Weg, wodurch Pufendorf die Staaten von Kriegen abhalten will, ist folgender. Während er grundsätzlich davon ausgeht, dass ein Staat, der Unrecht getan hat, gegenüber dem Gegner zur Sicherheitsleistung für die Zukunft verpflichtet sein soll, befreit er von dieser Verpflichtung den Staat, der ein begangenes Unrecht freiwillig wieder gut macht.¹ In seinem *De jure naturae et gentium*² hat Pufendorf später demjenigen Staate, der den Versuch friedlicher Streiterledigung gemacht hat, einen weiteren Vorteil gewährt. Während nämlich im allgemeinen ein Friedensvertrag nicht unter Hinweis auf den gegenüber dem Besiegten ausgeübten Druck angefochten werden kann,³ soll es von dieser Regel eine Ausnahme geben: Die Partei nämlich, die dem zu Unrecht angreifenden Gegner die friedliche Streiterledigung vorschlagen und so den Willen zum Frieden bekundet hat, soll, wenn sie im Kriege besiegt wird, nicht an die Artikel des Friedensvertrages gebunden sein, sondern ihn unter Hinweis auf den ausgeübten Zwang als nichtig betrachten können.

Der Zweck des Krieges darf ganz allein darin bestehen, zum Frieden zu gelangen.⁴ Sobald der Gegner zum Frieden bereit ist, muss seiner Bitte um Abschluss des Friedensvertrages entsprochen werden.

VI. Dem eigentlichen *Kriegsrechte* sind gleichfalls eine Reihe von Ausführungen gewidmet, die eigene Gedanken verraten und durchaus nicht immer mit denen des Grotius übereinstimmen. Die allgemeine Regel Pufendorfs lässt sich etwa dahin zusammenfassen, dass gegenüber dem Feinde jede Art von Gewalt erlaubt ist, jedenfalls demjenigen kriegführenden Staate, dessen Sache gerecht ist.⁵ Diese Meinung vertritt Pufendorf, obwohl er zugeben muss, dass die Sitten der Völker eine Milderung der harten Kriegsgebräuche herbeigeführt haben.⁶ Er geht sogar soweit anzunehmen, dass die während des Krieges geschlossenen Verträge, z.B. eine Waffenruhe zur Beerdigung der Toten, von den Parteien nicht gehalten zu werden brauchen, da es dem Naturrechte entspreche, den kürzesten Weg zu beschreiten, um den Gegner zum Frieden zu zwingen. Nur solche Verträge, die auf die Beendigung des Krieges d. h. auf den Friedensschluss hinauslaufen, müssen nach dem Naturrechte innegehalten werden.⁷ Von den einzelnen Instituten des Kriegsrechts werden dann vor allem noch die Fragen der Geiseln,⁸ der Bestechung von Untertanen des Feindes⁹ sowie Spezialfragen betreffend die Forderungen und Schulden des besiegt Feindes¹⁰ behandelt.

¹ Def. XXI, § 2.

² Lib. VIII, cap. VIII.

³ Elementa, Def. XII, § 22.

⁴ Obs. IV, §§ 14, 19.

⁵ Def. XIII, § 25; Obs. IV, §§ 16, 35.

⁶ Def. XIII, § 25; Obs. IV, § 18.

⁷ Def. XII, § 22. Vergl. auch §§ 53, 59.

⁸ Def. XII, §§ 44–6.

⁹ Obs. IV, § 17.

¹⁰ Def. XII, §§ 30, 50. Es handelt sich um die Fragen: Haftet der Okkupant für die Verbindlichkeiten des besetzten Gebietes? Kann der Sieger Forderungen des besiegt Staates gegen einen Dritten aufheben?

Wenn wir die Grundtendenz der Ausführungen Pufendorfs über das Recht der Humanisierung des Krieges ins Auge fassen, so erinnern wir uns, dass auch eine Reihe von Pazifisten die Ansicht vertreten haben, es entspreche der Natur der Dinge, einen Krieg so grausam wie möglich zu führen, weil dies am besten seine Unnatur zeige und zur Abschreckung beitrage.¹ Auch Pufendorf vertritt den Standpunkt, den man noch heute hören kann, dass eine harte Kriegsführung schneller zum Frieden führe. Doch ist dieser Satz zunächst nur dann vertretbar, wenn man lediglich die notwendigen Kriegsmittel ins Auge fasst. Dass unnötige Grausamkeiten gegenüber Gefangenen, Frauen und Kindern das Ende des Krieges herbeiführen, kann nicht behauptet werden. Nur die Erbitterung wird dadurch auf beiden Seiten vermehrt; sie dauert nach dem formalen Friedensschlusse noch an und erschwert eine Wiederversöhnung der bisherigen Gegner. Der Weltkrieg 1914–18 hat dies auf das deutlichste gezeigt.

Ganz besonders gefährlich aber wird diese Auffassung von der Kriegsführung, wenn man sogar die feierlich mit dem Feinde während des Krieges geschlossenen Verträge, z.B. über die Kriegsgefangenen, über eine kurze Unterbrechung der Feindseligkeiten usw. für unverbindlich erklärt. Treu und Glauben muss auf diese Weise systematisch vernichtet werden. Kein Zweifel, dass in dieser Hinsicht die Auffassung von Hugo Grotius weitaus höher stand.

Es darf auch nicht vergessen werden, dass ein Recht zur Verwerfung aller Bestrebungen nach Humanisierung des Krieges nur derjenige hat, der wirklich den Krieg grundsätzlich verwirft. Wer aber wie Pufendorf mit ihm als einer Notwendigkeit rechnet, der muss für seine Milderung eintreten. Denn er kann ja nicht glauben, dass die Grausamkeiten des Krieges allein abschreckend auf die Staaten wirken und für die Zukunft neue Kriege ausschliessen werden.

Zu Pufendorfs Zeiten gab es noch keine internationalen Vereinbarungen, die das Recht des Krieges kodifizierten. Auch waren damals die Begriffe der Neutralität noch zu wenig entwickelt, als dass es Pufendorf klar hätte sein können, welche Wirkung die grausame Kriegsführung auf das Gerechtigkeitsgefühl der Welt sowie die Interessen unbeteiliger Staaten ausüben kann. Wenn er den Weltkrieg miterlebt und die Erregung der ganzen Menschheit über bestimmte Vorgänge beobachtet hätte, dann würde er sicherlich eine ganz andere Auffassung von dem Kriegsrechte vertreten haben und zu der Überzeugung gelangt sein, dass die Schändung des Völkerrechts im Kriege den Glauben der Menschheit an das Völkerrecht überhaupt stark zu beeinträchtigen vermag.

Aber auf der anderen Seite wird man gerade vom Standpunkte des

¹ Vergl. die ausgezeichneten Ausführungen Alfred H. Frieds in seinem Buche *Die zweite Haager Konferenz, ihre Arbeiten, ihre Ergebnisse und ihre Bedeutung* (Leipzig, 1908), S. 209–18.

Naturrechts aus seine geringe Einschätzung des Rechtes, das vom Augenblicke des Beginns der Feindseligkeiten bis zu den eigentlichen Friedensverhandlungen gilt, sehr wohl begreifen können. Zur Humanisierung des Kriegsrechts werden gewiss, solange bestimmte Kriege noch erlaubt sind, alle Vertreter des Völkerrechtes beitragen wollen. Aber sie werden sich immer vor Augen halten, dass es besser ist, den Krieg zu verhindern, als ihn, nachdem er einmal ausgebrochen ist, menschlich zu gestalten. Wie die moderne Menschheit darüber denkt, das geht am besten daraus hervor, dass in den ersten drei Jahren nach Beendigung des Weltkrieges nur Verhandlungen über das Recht der Kriegsverhinderung, insbesondere über die Idee des Völkerbundes und die Schaffung eines ständigen internationalen Gerichtshofes, stattgefunden haben, während das Recht der Kriegshumanisierung vollkommen zurücktrat. Nur zwei Konferenzen haben sich nebenher mit solchen Problemen befasst, zunächst im März–April 1921 ganz vorübergehend die Verkehrskonferenz zu Barcelona, indem sie den Wunsch aussprach, es sollten möglichst bald auf einer Völkerbundkonferenz diejenigen Fragen des Neutralitätsrechts, die den Durchfahrerverkehr betreffen, geregelt werden. Sodann hat die Washingtoner Konferenz über die Beschränkung der Rüstungen am 6. Februar 1922 ein Abkommen betreffend „the use of submarines and noxious gases in warfare“ unterzeichnet.

VII. So hat Pufendorf, wenn er auch zahlreiche Fragen des Völkerrechts allzu kurz behandelt, doch über viele Probleme recht interessante, eigenartige Ansichten, die schon durch die Diskussion, die sie im Laufe der Jahrhunderte hervorriefen, befruchtend auf die Völkerrechtswissenschaft gewirkt haben. Dass zudem seine Grundauffassungen keineswegs einen so schlimmen Einfluss auf die Entwicklung des internationalen Rechts ausgeübt haben, wie vielfach behauptet wurde, haben wir bereits oben dargetan. Aber nicht nur die Begründung seiner Lehre auf das Recht der Natur war in seiner Art bahnbrechend. Kühn war auch der Gedanke eines grossen, selbst das Privatrecht umfassenden Weltrechts. In einem Zeitalter, das erst langsam beginnt, vor allem auf dem Gebiete des Wechsel- und Scheckrechts, anstelle der vielen nationalen Rechtssysteme ein einheitliches für alle Völker gültiges Recht zu schaffen, wird man auch diesen Gedanken als für die damalige Zeit sehr weitblickend bezeichnen müssen. Daher erscheint die Auffassung von Wheaton,¹ Pufendorf habe das internationale Recht in demselben Stande gelassen, wie er es angetroffen, kaum gerechtfertigt. Dass bedenkliche Elemente in seinen Lehren vorhanden sind, haben wir nicht geleugnet. Aber ebenso sehr sollte man sich vor Augen halten, dass die Menschheit mehr als 250 Jahre gebraucht hat, um die fortschrittlichen Anregungen

¹ a.a.O., S. 138.

Pufendorfs zur Kriegsverhinderung auch nur teilweise zu verwirklichen und dass sie noch heute von der Schaffung eines Weltrechtes weit entfernt ist. Freilich fällt zu Ungunsten Pufendorfs sicherlich ins Gewicht, dass bei ihm das Völkerrecht nicht im Mittelpunkt seiner Darstellung steht wie bei Hugo Grotius, sondern nur einen verhältnismässig sehr geringen Teil seines Systems des gesamten Naturrechts bildet. Im Rahmen seines Lebens, in dem er als vielseitiger Mann die mannigfältigsten Probleme auf dem Gebiete der Jurisprudenz, der Politik, der Geschichte, der Religion und der Moral behandelte, war ja die Fortentwicklung des Völkerrechts auch nicht das grosse, heilige Ziel, dem jede Stunde seines Daseins gewidmet war. Wie hätte er sich sonst, nachdem er sich einmal mit diesem zukunftsreichen Ideenkreise befasst hatte, wieder von ihm abwenden und den Rest seines Lebens vor allem geschichtlichen Studien, also lediglich Ausblicken in die Vergangenheit statt in die Zukunft der Völker, widmen können! Pufendorf war von der Bedeutung des Völkerrechts, von seinem tiefen inneren Werte für die Entwicklung der menschlichen Gemeinschaft, doch nicht innerlich ergriffen genug, um mit allen seinen besten Kräften sein Leben lang diese Entwicklung zu fördern. Er sah die Fragen des Völkerrechts mehr mit seinem kühlen Verstande an, ohne dass sein Herz für die Grösse der Idee erglüht wäre.

Pufendorfs Grundidee, dass die Regeln des Völkerrechts der Natur der Sache entsprechen müssen, ist gerade heute nach dem Ende des Weltkrieges, wo man mit neuem Idealismus an die Fortentwicklung des Völkerrechts gehen muss, höchst aktuell. Was die Menschheit nach den Schrecken des dreissigjährigen Krieges noch nicht verwirklichen konnte, die Schaffung eines grossen Systems des Völkerrechts, wird ihr heute leichter gelingen, wenn sie sich von den grossen Lehren der bisherigen Entwicklung der Völkergemeinschaft ebenso leiten lässt wie von dem durch Pufendorf in den Vordergrund gestellten Rechte der Natur.

HANS WEHBERG.

1. Mai 1922.

© 1968 by James Patterson

Samuelis Pufendorf
ELEMENTORUM
Jurisprudentiæ
UNIVERSALIS
Libri II.

Unà cum
APPENDICE
DE
SPHÆRA MORALI,
& Indicibus.

Editio Novissima & Emendatissima.

CANTABRIGIÆ,
Ex Officina Joann. Hayes, Celeberrimæ Academiarum
Typographi. 1672.
Impensis Joann. Creed, Bibliopolæ Cantab.

S E R E N I S S I M O
P R I N C I P I A C D O M I N O
D O M I N O
C A R O L O L U D O V I C O
C O M I T I P A L A T I N O A D
R H E N U M S A C R I R O M A-
N I I M P E R I I A R C H I T H E-
S A U R A R I O E T P R I N C I-
P I E L E C T O R I, D U C I B A-
V A R I Æ, &c. D O M I N O M E-
O C L E M E N T I S S I M O.

S E R E N I S S I M E P R I N C E P S
E L E C T O R, D O M I N E C L E-

Udax sane facinus hic liber ag-
greditur, qui nulla genii sui fi-
ducia ad tantum Principem
viam adfectat, & ultiro oculos
istos in se convertere non veretur, ad quo-
rum fulgorem non possunt non rubore suf-
fundи, qui suæ se tenuitatis conscientia
metiuntur. Et poterat quibusdam mode-
stius videri, minus augustum nomen tan-
tillo operi præscribere, ni constaret, sub-
limes istas mentes eo blandius multis allu-

* 3

bescere

bescere, quo simplicius eosdem ipsarum
æstimasse humanitatem perspiciunt. Facit
nobilitata Tua in literas, earumq; culto-
res benevolentia, S E R E N I S S I M E
P R I N C E P S, ut vel conatum dunta-
xat aliquem circa easdem præ se tulisse,
commendationis instar apud Te habere
credamus; & cum magnitudinem Tuam
religiosa veneratione prosequamur, eandē
tamē exigua isthæc donaria in sui diminu-
tionem accepturam nulli metuamus. Scili-
cet fastigii Tui splendorem auges potius,
quam delibas, quod ad ista mediocrium ho-
minum studia aliquando Te demittis; nec
eo minus nobilitas sua Soli illibata persistit,
qui depresso quoq; terrarum lucis suæ usu-
ram indulgere non deditur. Qualem a-
lii operose effigiant magni Principis imagi-
nem, eam in Te felicissime expressam co-
minus contemplari licet. Demissum per tot
Heroës sanguinem, & à summa proximam
dignitatem, quæq; alia in unicam laudum
materiā apud illos exposita sunt, quos cæca
velat fata istuc loci protrusisse videntur, in
Te recte pro alienis ducere possumus, pro-
priis circumfluente opibus. Ulro Majori-

bus Tuis quod imputes, habes, qui per
Te non sibi tantum seculi decora fuere: &
usq; adeo facile est Tibi apud fortunam
nomen Tuum dispungere, ut ipsa in ære
Tuo sit futura, siquidem pro cuiusq; me-
ritis bona sua dispensare cordi ipsi foret.
Ex Te ipso Tua Tibi surgit gloria. Ani-
mus sublimis, erectus, ipsi fortunæ metu-
endus, perspicax præterea, divini huma-
níq; juris intelligentissimus, & qui, si quis-
quam alias, per se Principis mensuram im-
pleat. Hic est, quem præprimis in Te se-
culum admiratur, & inter ornamenta sua
ambitiose ostentat. Idem tamen ubi Prin-
cipis satisfecit muneri, ad amœna quoq;
studiorum divertitur, & vigorem istum per
omne genus Sapientiæ felicissime circum-
fert. Non poteras sanctiore voluptate ne-
gotium Tuum distingueret; nec aliter tam
nobilis animi otiosæ horæ collocari debe-
bant. Invenis heic, quam sincera venera-
tione Tui similium memoria colatur ab il-
lis, queis nullus amplius ex adulacione fru-
ctus: & dum mutos illos audis vidésque, a-
lienis opus habere auribus oculisq; desinis,
quibus distorte sæpenumero Principibus

res repræsentantur. Sed & ut apud Tuos
ista floreant studia, non minus præsidio
quam exemplo efficis. Quassa Sapientiæ
delubra liberalissime instauras, & ne ad eo-
rum splendorem aliquid desit, præsentiam
quoq; Tuam iis indulgere tuo fastigio non
inferius judicas. Addis animum tanto ho-
nore timidis Musis, nec fortuna ipsis sua
displacere amplius potest, postquam tanti
Patroni favor tam familiariter istis sese dis-
pensat. Mihi quoq; inusitata isthæc huma-
nitas persuasit, ut in Tuam magnitudinem
me non peccaturum autumarim, si hoc li-
belli qua decet veneratione Tibi offerre
auderem. In quo cum principia omnis
juris pro modulo ingenii explicare sim co-
natus, vel ipso argumento molliorem ei-
dem apud Te aditum auguror, quo fiden-
tius Themis intimam Principum admissio-
nem suo sibi jure solicitat.

TR. A.

Lugduni Batavorum Kal
. An. CLXIX.

devotissimus

S A M U E L P U F F E N D O R F.

P R A E F A T I O.

Scientiam juris & aqui, que non unius civitatis legibus absolvitur, sed qua quorumvis hominum erga se invicem officia reguntur, pro eo ac ipsius necessitas & dignitas postulabat, non usq; adeo exultam hactenus dedere, qui universæ studium sapientiæ ipso nomine venditarunt. Inter ejus rei præcipuas causas & hæc videtur fuisse, quod communis hactenus eruditis sededit persuasio, firmam atq; fallere nesciam certitudinem rebus moralibus per naturam suam deesse, & quæcumque circa easdem cognoscantur, probabili duntaxat opinione constare. Unde factum, ut suspenso fere brachio excolerent, que iam lubrico inniti fundamento credebant, & plausibilis heic negligentibus excusatio suppetebat, certis demonstrationibus ista hancquam contineri, sed crassa duntaxat Minerva posse tractari. Quam quidem excusationem adhibere

* +

bere

P R A E F A T I O.

bere eo minus vulgo pudor fuit, quod ipse Aristoteles, qui, nescio quo velut fatali favore, humani fastigium ingenii plerisq; hactenus superare visus fuit, eandem tanquam superbum emblema, frontispicio operis sui moralis prefixisset. Enimvero praterquam quod prorsus absurdum videtur, hominibus certam negari scientiam circa illa, quæ opere exprimenda per autoritatem Creatoris ipsis fuere injuncta; cum tamen firmiter atq; perspicue liceat cognoscere, quæ impune ignorantur; totum isthunc errorum hactenus tam pertinaciter aluit prava trium solummodo aut quatuor verborum ex Aristotele interpretatio, quæ ubi genuino suo sensui restitueris, etiam per Stagirensia decreta furi inter scientias, quas vocant, demonstrativas nomen suum profiteri licebit. Nam quæ iste dixerat de demonstratione, ex qua vera ac firma scientia resultat, ca hoc modo facere explicata, ut illi inter moralia locus negaretur, ideo quod hæc essent entia contingentia à causis liberis producta. Sed revera isthic loci subjectum demonstracionis notat effatum seu propositionem, (nequaquam autem subjectum in propositione demon-
stra-

P R Æ F A T I O.

strativa, prædicato contradistinctum,) qua demonstranda est, i.e. in qua necessaria prædicati cùm subiecto connexio ostendenda est per principium aliquod seu cffatum generalius, quod rationem istius connexionis contineat. Unde ad demonstrationem sufficit, si res vel actio aliqua habeat attributum, cuius cum subiecto necessariam connexionem ex axiome aliquo indubio mediate aut immediate demonstrare liceat, sive ipsa actio vel res à necessariis causis dependeat sive non. Adeoq; quemadmodum ridiculum foret, si quis in disciplina aliqua demonstrare velit, v.g. Sejum heic & nunc furari, Titum latrocinari; ita nemo cordatus negare ausit, quin, ubi ponamus Sejum furari, Titum latrocinari, possit demonstrari, eosdem in legem naturæ peccare; saltet ut quis ea de re non minus certus sit, ac de eo, quod in disciplinis, omnium confessione scientiarum certitudine gaudentibus, ad nauseam inculcatur, hominem esse risibilem, quia est rationalis, & passerem esse unum, verum, bonum, quia est ens. Quæ omnia non ita pridem peculiari libro perspicue admodum & solide ostendit V.C.L. Dr. Erhardus Weigelius,

PRÆFATIO.

gelius, in Academia Ienensi Mathematum Professor, amicus meus honorandus. Qui idem primus me hortatus est, ut in isto genere quid conarer, & cuius ingenium in nonnullis facem mihi milissime prævalit. Eum perro laborem coquidam suscepi, quod & peculiari affectu in istud studiorum genus propenderem, ac opera preium videtur indicasse, quæ circa isthanc materiam traduntur, haudquaquam omnia vacillantibus opinionibus constare, sed liquido satis ex certis primisq; principiis fluere. Ceterum quod ad methodum libri attinet, ipsa equidem ratio satis ostendit, tradituro disciplinam aliquam initio explicandum esse, quidnam intelligatur per illas res, de quibus est acturus; deinde circumspicienda certa principia, ex quibus effata necessario vera circa easdem res deducantur. Unde quævis disciplinatribus absolvi debet partibus, quarum una Definitiones, altera Principia, & tertia Propositiones seu Conclusiones ex principiis derivatas complectatur, quibus si opus videatur, quarta addenda, in quam conjiciantur, quorum certitudo liquido non adparet. Quæ enim de differentia methodi

P R A E F A T I O.

synthetica & analytica vulgo feruntur, iu-
ania sunt. Verum nobis visum fuit Propo-
sitionibus peculiarem librum non attribue-
re; sed quamq; earum statim definitioni-
bus aut principiis, ex quibus præcipue de-
pendebat, subiectere; cum nescio que arid-
itas isthanc disciplinam deformatura vi-
deatur, si in minutis velut discepta partes
ad instar scientiarum mathematicarum pro-
ponatur. Sed & illud heic monendum fuit,
multa nos desumpsisse ex mirando illo opere
de fure belli & pacis Viri Incomparabilis
Hugonis Grotii. Qui cum partem dun-
taxat jurisprudentiae universalis tractare
visus sit, ita tamen plerasque ejus partes
attigit, ut nihil fere in hoc genere scribi pos-
sit, quin iste tanquam autor aut testis oc-
currat. Nec parum debere nos profitemur
Thomæ Hobbes, cuius hypothesis in libro
de Cive et si quid profani sapiat; pleraque
tamen cætera satis arguta ac sana. Quos
heic velut in universum allegasse voluimus;
in ipso autem opere, quoties eorundem ex-
pressa fuit sententia, ipsos nominare super-
sedimus, quia præter tædia crebre citatio-
nis, rationes eorum potius quam au:orita-
tem

P R A E F A T I O.

tem secuti sumus. Nam quando ab iisdem
atque aliis veritatis studium dissentire nos
subegit, nomina eorum ideo dissimulavimus,
ne magnorum virorum naevos vellicando
gloriolam captare velle videremur. Et stu-
dium semper judicavimus, cum ipse te ho-
minem noris ab erroribus haudquidquam
immunem, aspera in alios censura reliquos
ad paria tibi reponenda irritare. Cujus
modestia eo certiorem nobis apud cordatos
favorem pollicemur, quo frequentius inter
humanitatis studia professos est, alios non
sine verborum contumelia inhumane inse-
ctari.

I N D E X

INDEX DEFINITIONUM, AXIOMATUM ET OBSER- VATIONUM.

Def. 1.

Actiones humanæ dicuntur actiones hominis voluntariorum in vita communi cum imputacione suorum effectuum spectatae. p. 1

— . . . —

Objetum actionum moralium dicitur omne id circa quod illæ versantur. p. 5

Def. 3.

Status est ens suppositivum morale, in quo objecta moralia positiva, & potissimum personæ dicuntur esse. p. 7

Def. 4.

Persona moralis est persona spectata cum statu suo, quem habet in vita communi. p. 19

Def. 5:

Res moralis est res spectata cum respectu pertinentiæ ad personas. p. 23

Def. 6.

Titulus est attributum morale, quo designantur discrimina personarum in vita communi secundum existimationem ac statum. p. 61

Def. 7.

Potestas est potentia moralis activa, qua persona aliqua legitime & cum effectu morali potest edere actionem voluntariam. p. 61

INDEX DEF.

Def. 8.

Jus est potentia moralis activa, personæ competens ad aliquid ab altero necessario habendum. p. 66

Def. 9.

Existimatio est valor personarum in vita communis, secundum quam aptæ sunt cum aliis personis exæquari ut comparari, eisq; vel antehaberi, vel postponi. p. 69

Def. 10.

Premium est quantitas moralis seu valor mercium aut rerum, & actionum homini bonarum vita communis, secundum quod aptæ sunt invicem comparari. p. 72

Def. 11.

Principia actionis humanæ sunt à quibus oritur & dependet, quibusq; perficitur actio humana. p. 76

Def. 12.

Obligatio est qualitas moralis operativa, qua quis prestare aut admittere vel pati tenetur aliquid. p. 80

Def. 13.

Lex est decretum, quo superior sibi subjectum obligat, ut ad istius prescriptum actiones suas dirigat. p. 168

Def. 14.

Potestas est potentia moralis activa, qua persona aliqua legitime & cum effectu morali directo potest edere actionem. p. 194

Def. 15.

Affectiones actionis voluntariz sunt modi, quibus illa certa ratione denominatur aut determinatur. p. 197

Def. 16.

Actio bona est, quæ cum lege congruit; **Malæ**, quæ ab eadem discrepat. p. 199

Def.

INDEX AXIOM.

Def. 17.

Actio justa est, quæ ex proæsensi recte adplicatur ad personam, cui illa debetur. p. 203

Def. 18.

Quantitas actionum moralium est modus æstimativus; quo illæ dicuntur quantæ. p. 210

Def. 19.

Effectus actionis moralis dicitur id, quod ab ea producitur. p. 230

Def. 20.

Meritum est qualitas moralis æstimativa in hominem ex actione indebita resultans, secundum quam illi debetur bonum æquipollens ab eo, in cuius gratiam ista actio fuit suscepta. p. 232

Def. 21.

Demeritum est qualitas moralis æstimativa, ex actione mala in hominem resultans, qua tenetur pensare damnum alteri ista detum. p. 233

Axiom. 1.

Quilibet actio ad normam moralem dirigibilis, quam penes aliquem est fieri vel non fieri, potest ipsi imputari. Et contra: Id quod neq; in se neq; in sua causa penes aliquem fuit, non potest ipsi imputari, (scilicet ex debito, bene tamen ex gratia imputans, si fuisse bonum aliquod.) p. 243

Axiom. 2.

Quilibet potest sibi subiecto efficaciter, seu cum obligacione præstandi injungere ea, ad quæ sua in ipsum potestas sese extendit. p. 254

Obseru.

INDEX OBSERV.

Obseru. 1.

Homo de rebus adprehensis vi intellectus recte judicare potest. p. 257

Obseru. 2.

Homo ex principio interno potest se movere ad actionem aliquam suscipiendam vel omittendam. p. 265

Obseru. 3.

Homo per naturam destinatus est ad agendam vitam socialem cum hominibus. p. 273

Obseru. 4.

Homini ita curam sui agendam recta ratio dicitur, ut ne societas humana turbetur. p. 280

Obseru. 5.

Ad vitam hominis socialem servandam non sola lex naturæ immediate sufficit, sed, ut in particularibus societatis imperia quoque constituantur, necessarium est. p. 322

Appendix ad Def. 18. in qua explicatur Sphæra Moralis. p. 226

S A M U-

S A M U E L I S P U F E N D O R F
E L E M E N T O R U M
J U R I S P R U D E N T I A E
U N I V E R S A L I S

Liber Primus.

D E F I N I T I O I.

Actiones humanæ dicuntur actiones hominis voluntariæ in vita communica cum imputatione suorum effectuum spectatae.

I. Actionis voluntariae, que & moralis.	V. Qued est ens positivum.
II. Materiale.	VI. Actionum divisio.
III. Fundamentale.	VII. Actio naturalis.
IV. Formale.	VIII. Oeconomia libri primi.

S. I. actiones voluntarias illas actiones in hominis facultate possitas, que a voluntate velut à causa libera dependent ita, ut citra ipsius determinationem, ab actionibus ejusdem elicitis prævia cognitione intellectus profectam, non fierent; & quidem prout illæ spectantur non in suis naturalibus, sed quatenus à voluntatis decreto fiunt. Actio quippe voluntaria duo involvit; unum

A

est

2 Elementorum *Jurisprudentie*

est quasi materiale, quod est exercitium in se spectatum; alterum quasi formale, quod est dependentia exercitii à decreto voluntatis, & ratio velut propteretica, qua actio ut à voluntate decreta concipitur. Ipsum exercitium seorsim & in se spectatum, distinctionis gratia, actio voluntatis potius, aut à voluntate proveniens, quam voluntaria dicitur. *Enim* verò actio voluntatis ulterius consideratur vel in se & absolute, prout est motus aliquis *Physicus*, prævio voluntatis decreto susceptus; vel reflexive, quatenus effectus ejus homini imputatur. Quam reflexionem complexæ actiones voluntariæ speciali vocis usu dicuntur *humanæ*. Et quoniam imputatio potissimum respicit inclinationes animorum & vitæ consuetudines, quæ *morum* appellatione proprie veniunt, factum inde est, ut ipsæ actiones humanæ synecdochica ratione *morales* sint appellare.

§ 2. Actionis igitur humanæ seu moralis essentia in hisce tribus consistit, quorum unum est quasi materiale, alterum fundamentale, tertium formale. Materiale est motus aliquis *physicus* potentiae *physicæ*, puta locomotivæ, appetitus sensitivi, sensuum exteriorum & interiorum, & intellectus quoad exercitium adprehensionis, (nam judicium ex qualitate objecti ita necessario dependet, ut circa istud voluntatis directioni non sit locus;) immo etiam ipsius voluntatis actus, in esse suo naturali consideratus, i.e. prout præcise spectatur ut effectus aliquis per potentiam à natura inditam, quæ talem productus. *Ec* non privatio motus alicujus *physici*, quem motum homo vel in se, vel in sua causa producere poterat. Item inclinationes potentiarum naturalium in certa objecta, productæ per antegressis actiones voluntariæ. Ut & actus illi seu solennitates, certis ceremoniis humana voluntate introductis constantes, queis ex mero hominum arbitrio effectus aliquis moralis signatur. Neque tantum actiones meæ, tali modo sese habentes, possunt esse materiale actionum mearum moralium; sed etiam

tiam hujusmodi actiones, actionumque privationes aliorum hominum, quæ à voluntate mea possunt dirigi. Immo & actiones brutorum, vegetabilium & rerum inanimatarum, quæ sunt capaces directionis à voluntate mea procedentis. Sic in ipsa lege divina Domino imputatur damnum à bove cornipetæ datum, quem talis ipse norat. Sic ipse vinitur tenetur, quando per illius negligentiam vitiis omnem fœcunditatem in sarmenta effuderit. Et ignis voracitatem luit, qui supposuit. Etsi circa isthæc omnia, ut aliorum actiones pro nostris censeri queant, necesse est apud nos aut actionis alicujus debitæ intermissionem, aut actionem quamquam, absque qua altera contingere non poterat, intervenisse. Quin & materiale actionum moralium possunt esse admissions seu receptiones actionum alterius; quæ quidem in esse suo naturali consideratæ passiones sunt; accedente tamen imputativitate, quæ ex eo oritur, quod prohiberi seu arceri potuerint, pro actionibus censentur.

§. 3. Fundamentale actionis moralis est ratio proæretica, qua motus ille physicus ut à decreto voluntatis productus intelligitur. Quæ quidem ratio proæretica præsupponit aut includit facultatem hominis, in qua positum sit, illos motus produci vel intermitteri.

§. 4. Formale actionis moralis consistit in imputacione seu potius in imputativitate, qua effectus actionis voluntariæ agenti potest imputari, sive ipsum agens effectum physice produixerit, sive per alios eum produci fecerit. A qua quidem actionis formalitate ipsum etiam agens moralitatis denominationem participat, & *causa moralis* appellatur. Unde facile intelligitur, causæ moralis propriæ ac stricte loquendo formalem rationem in imputatione, sed terminaliter spectata, consistere, eamque nihil aliud esse, quam agens voluntarium, cui effectus imputatur aut imputandus est, eo quod effectum ut fieret sive ex toto sive ex parte causaverit (significans Germanice *verursachet*;) ejusque autor exti-

terit; atque inde, si quid boni fuerit; ipsi acceptum sit ferendum, si quid mali, eidem adscribendum, ipsumq; adeo agens pro effectu quasi stare, deque eo respondere teneatur.

§. 5. Ceterum formale actionis humanæ, i.e. imputatitatis formæ positivæ rationem habet, ex qua radicaliter affectiones illæ, proprietates & consecutiva, de quibus heic est agendum, resultant. Unde moralis actio ens positivum (in genere moralium non naturalium) dici potest, sive materiale sit motus physicus, sive privatio talis motus. Ad esse enim entium positivorum in genere moralium sufficit, si ponant aliquid, ex quo veræ affectiones resultent in eodem genere; cum, ut non entis nullæ sunt affectiones; ita cui certæ ac positivæ competunt affectiones, non ens simpliciter dici haudquaquam possit. Quæ sunt illæ affectiones, infra declarabitur.

§. 6. Distinguuntur autem heic actiones morales potissimum. 1. Ratione cauæ in *immediatas*, quas quis ipse per se produxit; & *mediatas*, quas per alium produc fecit. 2. Ratione ipsius actus in *puras* & *mixtas*. Puræ sunt, quæ motu quodam alicujus potentiaz certa ratione ad objectum adplicato absolvuntur. Ut sunt, agnitus DEI, ejusque celebratio, exhibitio honoris ac venerationis, obsequium, dilectio, aversatio, consolatio, laudatio, vituperatio, &c. quorum effectus consistit in eo, quod objectum ex actione certo modo afficiatur aut effectum intelligatur ad complacentiam aut displicantiam. Aliæ vero sunt quasi mixtæ, quæ commodi quid aut incommodi realis alicujus personæ aut rebus adferunt, quales sunt v.g. donatio, commodatio turtum, cædes, &c. quarum effectus potissimum consistit in aliquo opere realiter alterius personam aut res juvante vel lædente. 3. Ratione objecti varie de quibus infra.

§. 7. Moralibus actionibus contradistinguuntur *actiones naturales*, seu *actiones quarumcunque potentiarum, quatenus*

quatenus considerantur in esse suo naturali, tanquam motus producti à potentiis, quæ per naturam insunt circa respectum tum ad decretum voluntatis, tum ad imputativitatem, adeoque præciso moralitatis tum fundamento tum ratione formalis. Et tales sunt actiones non tantum potentiarum necessariarum, quæ positis omnibus ad agendum requisitis non possunt non agere; verum etiam liberarum, quæ positis omnibus ad agendum requisitis possunt agere vel non agere, siquidem considerentur modo jam dicto. Inter quas tamen hoc discriminis est, quod illæ in se & immediate non sunt capaces fundamenti moralitatis, hæ vero sunt.

§. 8. Possunt autem actiones morales considerari vel in genere vel in specie. In genere secundum, 1. *Objectum.* 2. *Principia.* 3. *Affectiones.* 4. *Effectus.*

D E F I N I T I O II.

Objectum actionum moralium dicitur omne id, circa quod illæ versantur.

I. *Objecti moralitas ex Impositione.* 1. II. *Divisio.*

§. 1. **P**articipat inde moralitatis denominationem ipsum hoc objectum, atque sub hoc respectu consideratum ipsum quoque morale dicitur. De quo in genere notandum, quod ipsius moralitas dependeat ex *impositione*, i. e. ex determinatione agentium liberorum quæ talium, quæ vel ex mero arbitrio vel ex aliqua congruentia naturæ rei cum imposta moralitate, inita quoque mutua conventione, tacita vel expressa, rebus ac personis, moralitatem imposuerunt, utque ea certi effectus sequerentur constituerent. Id quod etiam ad morali.

6 Elementorum Iurisprudentiae

ralitatem ipsarum actionum applicari potest. Ubi tamen hoc probe notandum quod quando actioni alicui naturaliter moralitas inesse dicitur, non hoc ita sit intelligendum, quasi moralitas ex principiis physicis rei, aut ipsa natura actionis in se resultet; sed quod ea non ex arbitraria hominum impositione originem ducat, verum ex dispositione ipsius **D** 2 1, qui hominis naturam ita formavit ut certae actiones ipsi necessario congruerent vel non congruerent. At vero, ut hac. & non alia ratione hominem formaret, in merito ipsius arbitrio situm fuit. Quod si actionum, quae naturaliter honestae aut turpes audiunt, moralitas ex ipsarum natura in se oriatur, ac non ex arbitrio Creatoris, ad quod tamen natura creature rationalis fuit attemperata, nulla posset ratio reddi, cur certi aetatis hominibus morales sint, qui brutis tales non sunt. Sic etiam, qui status hominis dicitur naturalis, revera est ex impositione, non tamen arbitraria hominum, sed ipsius Creatoris, ad eum homines in ipsa creatione destinantis.

§. 2. Est autem actionum moralium objectum aliud *suppositivum*, aliud *positivum* saltem moraliter. Illud vocatur *status*; hoc communiter in *Personas* & *Res* dividitur.

DEFINITIO III.

Status est ens suppositivum morale, in quo objecta moralia positiva, & potissimum personæ dicuntur esse.

I. <i>Status analogia cum spatio.</i>	VIII. <i>Status adventitii partielares.</i>
II. <i>Status ubicativus naturalis.</i>	IX. <i>Status ex loco.</i>
III. <i>Quando incipiat.</i>	X. <i>Admonitio circa vocabula statuum.</i>
IV. <i>An posse jus irrevocabile quæri ei, qui nondum est in rerum natura?</i>	XI. <i>Obligationes certi status genus comitantes ex diversis principiis posse derivari.</i>
V. <i>Pax.</i>	XII. <i>Status quandicativus.</i>
VI. <i>Bellum.</i>	
VII. <i>Libertas, servitus.</i>	

S. 1. **S**tatus dicitur ens suppositivum, quia rebus moralibus positivis velut substernitur, ut in eo suam, quam habent, moralem existentiam quasi ponant, & actiones suas atque effectus exseriant. Itque ita analogiam quandam habet cum spatio, quod itidem rebus naturalibus velut supponitur, ut in eo suam, quam habent, naturalem existentiam ponant, & motus suos physicos exerceant. Quanquam in eo differat à spatio, quod hoc sit quoddam substantiæ genus, immobile & extensum primo ac per se, quod etiam remotis ipsis rebus naturalibus existat: status vero, (ut & omnes res morales formaliter consideratæ, & qua tales,) qualitatis & attributi duntaxat rationem obtineat, ita ut remotis rebus physicis existentiam suam iueri nequam possit.

S. 2. Dividi autem potest status ad analogiam spatii in *Ubicativum* & *Quandicativum*. Ille est, qui involvit respectum ad aliquod ubi morale, ac considerari potest vel indeterminata vel determinata. Indeterminate con-

sideratus est vel *Naturalis* vel *Adventivus*. Naturalem hominis statum, cum peculiari vocabulo careat, tantisper vocabimus Humanitatem, seu vitam humanam, quæ est illa conditio, in qua quilibet homo, eo ipso quod homo est, constituitur. Eaque involvit obligationem servandi legem naturæ cum adversus seipsum, cum adversus alios homines, atque cum illis socialiter vivendi; ut etiam jus abs quovis homine fruendi officia ex jure naturæ debita, ac cætera usurpandi privilegia, quæ universim humanam comitantur vitam; ut & capacitatem peculiaria sibi inter homines jura adquirendi. Cui contrariatur status seu vita brutorum, quæ nullo invicem juris vinculo nexa sunt, ita ut citra injuriam, quæcunque potuerint aut voluerint, etiam per vim sibi mutuo inferant.

S. 3. Ista igitur, quam diximus, obligatio, ut & jura, cum statum hominis naturalem comitentur, non incongrue hoc loco inquiritur in terminos hujus status, quando scilicet is initium ac finem capiat. Illud recte videtur statui quando aliquis vere homo dici potest, etiamsi adhuc desint illæ perfectiones, quæ non nisi post aliquem temporis tractum hominem sequuntur; adeoque quando vivere & sentire incipit, et si nondum visceribus maternis sit egressus. Obligatio porro cum ad sui impletionem requirat intellectum sui & ejus, quod agitur, non nisi tunc efficaciam suam exserit, quando homo actiones suas ad normam aliquam conferre, & eas inter se discernere novit. Jura vero, quæ in aliis, rationis usum gaudentibus obligationem aliquid praestandi inferunt, & prodeesse possunt etiam ignorantibus quid geratur, statim atque homo quis esse incipit, vim suam proferunt. Unde sine dubio injuriam facit, qui aliquid testamento relictum, aut alio titulo tributum eripit illi, qui adhuc in utero est, etiamsi fors intra primos conceptionis dies jus istud illi accreverit; adeoque post adactus recte illud vindicare poterit. Ac sufficit tunc ipsum

sum restari, invito id sibi illatum, quando per ætatem commode id significare potest; præsertim cum ejus dis- sensio semper debuerit præsumi. Quemadmodum injuria mihi statim intulit, qui rem meam absente me abstulit aut corrupit, licet ego post intervallum demum re- versus de damno resciscam. Injuria autem corpori infantis inferri nequit, nisi jam corpus actu habuerit, aut materiam ita dilpositam, ut ea læsa formando inde corpori noxa oriatur. Unde si quis matrem injuste violaverit, ita ut infans debilis aliquo membro inde nascatur, putamus hunc adultum isti injuriarum actionem posse intendere, nisi is ignorantiam efficacem probare possit. At vero cum informe semen intra primos conceptionis dies neque homo neque corpus humanum proprio dici queat, arbitramur, si quis efficiat, ut istud corrumpatur atque elidatur, in semen illud injurium dici non posse: et si revera in legem naturæ peccet, societati humanæ membrum intercipiendo; & injuriam faciat civitati, quam civi, parentibusque, quos prole sperata spoliat.

S.4 Ulterius vero quæritur, an etiam alicui, antequam omnino in rerum natura extiterit, jus adquiri possit per alium, cum hoc effectu, ut si ab aliquo alicneatur, aut quocunque modo intervertatur, deinceps natus quasi de injuria sibi illata queri, & restitutionem in integrum postulare queat? Nos sepolitis fictionibus juri civili, per quas in quibusdam casibus eorum, qui nondum sunt, personam lex sustinet, arbitramur, non posse illi, qui nondum est, jus aliquod quæri, nisi mediate per alium jam existentem, per quem istud in deinceps nasciturum derivetur; ita tamen, ut jus illud effectum non habeat in ordine ad nasciturum, nisi postquam ipse natus est. Idque contingit, quando aliquid alicui adquiritur vel traditur, cum hoc habendi modo obtinendum, ut illud ad successores quoque suos demittat. Ubi tamen discriminem aliquod deprehenditur. Quædam enim ita conferuntur in alterum, ut conferentis nihil interficit, utrum

utrum ad posteros alterius res ista perveniat, an non; et si quantum ad ipsum facultatem habeat is, cui quid conferatur, id ad posteros transmittendi. Quædam autem ita conferuntur, ut conferens in modum habendi à se determinatum jus sibi aliquod retineat, ita ut iste circa ipsius consensum mutari nequeat. Utrovis modo possideatur aliquid ab nondum nati antecessore ad ipsum transmittendum, si quocunque modo intercipiatur aut alienetur antequam nascatur, deinceps nascituro haudquam injuria sit, nisi saltem prætensionem ad id per modum hæreditatis ipsi reliquerit. Nam priori casu, quia res cum modo habendi plene est penes possessorem, siquidem ille eam alienaverit, aut quacunque ratione factum sit, ut ea non amplius sit ipsius, omne prorsus eiusdem jus extinguitur; adeoque non potest in nondum natum derivari, qui ad talia majorum suorum bona nullum potest jus prætendere, nisi quod ipsi jam existenti ab iisdem velut de manu in manum traditur. Posteriori autem casu, cum penes eum, qui alteri rem aliquam contulit, potestas adhuc sit circa modum habendi, sane nihil agit possessor in præjudicium successorum, si rem istam alienet, aut quocunque modo subductam pro dæliquo habeat, nisi conferens consentiat. Adeoque si populus alicui regnum contulerit, in sobole ex se procreata semper continuandum, nihil ager Rex, si invito populo id alienet; nec iste parentis actus proli etiam nondum natæ fraudi esse potest, siquidem populus modo habendi regnum semel constituto inhærere velit. Quod si autem id fiat consensu utriusque tam qui rem possidet, quam cuius est de modo habendi disponere, illud jus itidem prorsus extinguitur, antequam ad post nascituros perveniat. Nec populus habendi modum mutans hisce injuriam facit. Nam non horum, sed sui ipsius causa jus sibi circa modum habendi reservavit; adeoque nemini heic præter sibi ipsi jus quæsivit aut retinuit, quo si se abdicet, aut illud mutet, nemo præterea querendi causa

sam haber. Ex quibus patet, quomodo decidenda spinosa alias questio; an nondum natis jus suum tacite per derelictionem majorum decadere possit? Finitur autem status humanus per mortem naturalem, post quam quæ exuvii & famæ præstatur reverentia & honor, superstitum potissimum causa exhibetur. Quæ præterea de statu hominum post mortem ex religione Christiana credimus, ex Sacris Scripturis petantu'.

§. 5. Statui hominis naturali subordinatur, & ex eo immediate profluit *Pax*. Ad hanc enim cum quolibet homine colendam quilibet eo ipso, quod homo est, obligatur, quamdiu cura propriæ salutis ob injurias aliorum eam abrumpi non suadet. Est autem pax vel *universalis* vel *particularis*. Iila sese extendit in quoslibet homines jure naturæ adversum nos utentes; & consistit potissimum in hoc, ut nemo alterum injuste lreditat, & si quæ fors controversiæ inciderunt, per mutuam transactiōnem aut per arbitros componi curat. Hæc pax sola legis naturæ obligatione stat, ac nisi eo ipso in unum corpus aut societatem pacientes coeant, pacto aut foederibus eam muniri inutile est. Nam per ejusmodi pactum nihil superadditur obligationi legis naturæ neque arctior ea fit, ac pari injuria violatur heic homo, sive pactum intercesserit, sive non. Abhorret quoq; à consuetudine hominum tale pactum inire, cuius capita seu conditiones nihil aliud contineant, quam meram non violationem immediatam juris naturæ. In quolibet enim pacto pro conditione seu capite ponitur aliquid, quod alter alias jure naturæ à me postulare non poterat, adeoque quod non perfecte ex jure naturæ ipsi ego debebam; uti nec ad pactum cum altero incundum eodem jure adstringor: et si consequenter & pesito consensu meo circa præstandam alteri rem alias indebitam me obligem, quod non velim violare legem illam naturæ, quæ pacta servari jubet. Nam quemadmodum, qui alteri sua ministeria addicit, haudquam pio capitibus

pacti exprefſe & immediate conſtituit, ſe non fore ad-
 verſus iſum v.g. prodiſorem, furem, nebulonem, &c.
 etiamſi conſequenter iſta paſto involvantur; ita erubef-
 cenda eſſet paſto, ſi quis alteri ad nihil aliud ſe obſtrin-
 geret, quam ſe non violaturum adverſus iſum pacem
 universalem, i.e. ſe non uſurum erga illum jure in beſtias
 ſolito uſurpari. Fœdera autem amicitiæ, quæ vocant,
 paci universali aliquid ſuperaddunt. Plus enim ſane de-
 bemus amico quam cuivis alteri homini, qua tali, non
 hofti. Paſta porro illa ſeu instrumenta & tractatus, qui-
 bus ex ſtatu belli ad pacem duntaxat universalem perve-
 nit, nil aliud continent, quam publicam confeſtatio-
 nem, à bello utrinq; ceſſandi, & conditiones ab utraq;
 parte aut alterutra implendas, ſiquidem arma deponi de-
 beant; quibus factis poſt ex ſola legi naturæ obligatio-
 ne pax universalis proſluit. Pax particularis eſt vel *in-
 terna vel externa*. Illa eſt inter eos, qui in unum cor-
 pus ſeu ſocietatem coivere, quando preftant id, cujuſ
 cauſa ſocietas eſt inſtituta, nec per vim repugnant po-
 teſtati, quam ſocietas jure in illos exercet. Hanc pacem
 non quælibet vi uſurpata turbat, ſed illa duntaxat, quam
 non adhibitum iſi in paſto ſocietatis incundæ cauſum
 fuſit. Sic v.g. in ciuitate pax interna non turbatur, quan-
 do Magiſtratus facinorofos vi coercet ac pledit; ſed tum
 demum bellum exiſtit in teſtinum, quando alii iſtos per
 vim poenæ eximere, & Magiſtrati juſ ſuum uſurpanti
 reſiſtere conantur. Pax particularis externa eſt, quæ
 colitur cum aliis ſocietatibus, peculiariibus ſancita &
 munita fœderibus. Qualia funt, poſt fœdus amicitiæ,
 fœdus commercii, ut liceat in aliorum finis ire, agere,
 negotiari, reſ ratione que contrahere, mercaturam ul-
 tro citrōq; exercere, eodem circa iſthz cū ciuibis ju-
 re frui, &c. Nam ut alterum in terris meis negotiari
 permittam, non requiritur ex lege naturæ, prefertim
 ſi vel periculum aliquod mihi inde immineat, vel lucrum
 decedat; adeoque paſto ea commerciorum libertas eſt
 quæ-

quærenda. Item foedera societatis & auxilii mutui sedque vel contra invadentes duntaxat, vel contra quemlibet, etiam quem nos invadimus. Hæc pax rumpitur, quando vel una pars vi adhibita alteri quid inferre conatur, quod altera vi repellit, vel quando injuria jam illata vi vindicatur.

§. 6. Enimvero cum obligatio jus naturæ adversus alterum usurpandi cesset, ubi alter idem adversus me non usurpat, (de quo libro II. pluribus agimus,) inde velut subsidiarius homini status emergit *Bellum*, quando salus nostra non nisi per vim expediri potest. Hic status etsi interdum necessario est subeundus, quando scilicet ob perversitatem hominum, pacificas rationes respuentium, jus nostrum tueri aut consequi non nisi per arma possumus; naturalis tamen modus ad jus suum pervenienti proprie dici nequit, eo quod ad eum usurpandum natura homines directe non destinavit, sed duntaxat in defectu commodioris medii ad id confugere indulxit. Dividi autem potest bellum ad modum pacis in *universale* & *particulare*. Illud est immediatum consequarium status belluarum, quando nemo adversus alterum ullum usurpat jus, sed sola vi ab omnibus res geritur. Qualis status hominum futurus erat, ni per legem naturæ ad societatem invicem colendam essent obligati *Bellum particulare* est vel *internum* vel *externum*. Illud est inter eos, qui in unam societatem particularem coiverunt, ubi rupta societatis vinculo armis in se invicem insurgunt. Quale bellum, ubi intra primam velut effervescentiam, & citra operosum utrinque apparatum deflagrat, *sedetio* dicitur. Ubi à subditis in Principem arma injuste capiuntur, *rebellio* est. In democratiis autem & aristocratiis ubi in partes hostiliter invicem agentes discedunt populus & proceres, *bellum civile* proprie vocari suavit. *Bellum externum* est inter eos, qui eadem civitate non continentur. Hoc dividi communiter solet in *solemne* & *minus solemne*. Illud

etiam vocatur justum ex jure gentium, (ea vocabuli significacione, qua justus exercitus opponitur incompositæ alicui manui prædonum,) & est, quod geritur auctoritate summae potestatis civilis præcedente indictione; cuius non iste est finis, ut hosti spatiū sit parandi se se ad resistendum, sed ut constet, non privato paucorum ausu, sed publice bellum geri, adeoq; hostis sciat, cum quo sibi res sit futura. Cætera, quæ talibus destituntur requisitis bella minus solemnia sunt. Ast ubi nulla auctoritate publica citra indictionem & justam causam per clandestinos incursus & incompositum agmen alii invaduntur, *latrocinium* appellatur.

§. 7. JCti porro Romani latissimos & generalissimos status hominum, (scilicet prout in Rep. Romana aut ejus simili homines spectabantur,) faciebant libertatem & servitutem. Horum natura ut accuratius cognoscatur, sciendum, libertatem communiter concipi ut statum, in quo sit facultas aliquid ex proprio arbitrio agendi: servitutem contra ut statum, in quo sit necessitas ex alterius voluntate res gerendi: facultatem autem agendi constringentium impedimentorum duo esse genera: physica, ut vincula, compedes, carcer, custodia; & moralia, ut obligatio, lex, imperium, potestas. His positis apparet, libertatem esse vel *omnimeodam* vel *limitatam*. Illa est, quæ neque naturalibus neque moralibus impedimentis circumscribitur. Tali libertate neminem absolute præter DEUM gaudere credimus. Inter homines autem summo libertatis gradu fruuntur, qui legibus civilibus sunt exempti, seu qui summa in civitatibus potestate gaudent. Hi enim, etsi imperio Divino legique naturæ subjecti, nullius tamen imperium hominis agnoscent, nec abs quopiam, quamdiu tales, per modum poenæ coerceri possunt. Libertatis limitatae complures dantur species ac gradus. Peculiaris vocis significacione libertas illis tribuitur, qui in Aristocracia, ac potissimum qui in Democracia vivunt. Communis

ter autem libertas notat statum illorum, qui tantum civitati servient, non etiam concivi; quibus pro arbitrio licet adplicare actiones suas quascunque, circa quas à legibus communibus nihil est dispositum. Quæ libertas eo magis coarctatur, quo pluribus quis obligatiibus particularibus tenetur. Sic sui qui juris est in civitate, nec alteri determinatam ministeriorum suorum addixit partem, laxiori utique fruitur libertate, quam qui est sub potestate patris aut tutorum, aut qui concivi operas suas locavit, vel honestiores seu notionales, vel viliores seu physicas; sub quorum posteriori genere apud nos veniunt mercenarii & famuli. Servitus vero communiter est, quando quis actiones, circa quas à legibus communibus nihil dispositum, non solum ex alterius arbitrio, sed etiam in solidum ad ipsius usum adplicare tenetur ita ut directe ex propriis actionibus in ipsum nihil redundet extrinsecæ utilitatis, nisi quantum alter gratuito voluerit. Cui accedit, quod hi in civitate caput non habere intelligantur, ac rerum nomine, non personarum, censeantur. In taleni servitutem quendam vulgo, & apud quasdam gentes hodiéque, rediguntur bello capti, temperamento quodam humanitatis & servitiae, ut, qui jure occidi poterant, pro usu vitæ perpetua capientibus ministeria præstarent. In hos nonnullæ civitates Dominis jus vitæ & necis relinquebant, eo quod non iniquum videretur, quæ lemel sub ipsorum potestate fuerat, vitam deinceps quoque esse. Eundem statum subeunt ex ipsis natii, & qui sponte eo descendunt. Nonnullis etiam in pœnæ locum servitus imponitur. Ultimum autem servitutis gradum experiuntur, qui vinculis quoque physicis cohibentur, ut sunt, in ergastula, in carcere, ad remos dati, qui compedibus onerati, aut parietum objectu ciausi opus facere coguntur. Cæterum quod JCTi dicunt, jure naturali omnes homines ab initio libetos natos, id intelligendum est à posteriori, non stontinæ, uti quidam loquun-

loquuntur, i.e. per juris naturalis præceptum nemini absolute, & citra præcedens ipsius factum libertas est adempta; idem tamen jus nequaquam prohibuit, quo minus quis certa de causa in servitute in abstracti possit. Actu autem ipso status servitutis, ejusque conditiones ex arbitrio hominum sunt introductæ. Quod autem vulgo Philosophi quosdam homines, tardioris nempe qui sunt ingenii, & ad seipso regendos haud idonei, servos natura vocant; non ita est intelligendum, quasi ejusmodi homines per naturam in statu servitutis constituantur, aut necessario in eum sint abstracti, ita ut contra naturam fiat, si liberi maneant: sed quod ipsorum ingenia à natura ita sint formata, ut servitutem æquo animo ferre queant, ac bona libertatis non capiant, nec iis uti comode nōrint.

§. 8. Porro qui in civitatibus, potissimum Christianis, degunt, in triplicem vulgo statum dispescuntur, *Ecclesiasticum*, *Politicum* & *Oeconomicum*. Priores duo vocantur *publici*, eo quod ordinarie homines auctoritate societatis civilis, aut eorum, per quos illa gubernatur, qua talium, in iis constituantur; ac tendant immediate & directe ad commodum societatis, qua talis. Posterior vocatur *privatus*, eo quod dependeat ex proprio cuiusque arbitrio, ac immediate & directe tendat ad commodum singulorum, qua talium. In statu Politico publica autoritate tractantur res civilem hominum societatem qua tales directe spectantes. Ecclesiasticus vendicat sibi cultum divinum peculiariter exercendum ad felicitatem societatis. Nam etiamsi singulorum quoque salutem personæ Ecclesiasticæ current, tamen quod peculiaris istis status fuit adsignatus, ob bonum societatis seu publicum factum est. Status Oeconomicus tractat res in vita communi usum habentes ad utilitatem singulorum qua talium. Horum commune velut seminarium est

status *Scholasticus*, in quo ingenia liberali cultura imbuuntur. In singulis complures occurunt particulares status, quos cuivis ad suam classem redigere in proclivi erit. Determinate consideratus status est vel *honorificus*, vel *minus talis*. Illum communiter vocamus *officium*; & est, in quo quis ad alterius utilitatem aliquid efficere tenetur opera potissimum notionali cum aliqua dignitate: hunc *servitum*, in quo quis circa dignitatem quid in alterius utilitatem opera potissimum *physica* praestare tenetur.

§. 9. Statum etiam adfert peculiarem vel solus locus, in quo aliquis degit, vel conditio, sub qua degit. Qui enim in solo patrio, vel in quo sedem fortunarum fixit, agit, jure pleno loci fruens, *civis* dicitur; qui semipleno, *incolus*, qui minus stabilem & temporaria in sedem alicubi locavit, *inquilinus*. Qui in solo alieno commorandi duntaxat ad breve tempus causa versatur, *peregrinus* audit, cuius status *peregrinitas*.

§. 10. In genere autem hoc adinonendum. quod tum ob inopiam vocabulorum, tum ob incuriam Philosophorum circa entia moralia, una eademque voce frequenter cogamur exprimere & statum, & attributum ac qualitatem statui propriam. Quæ tamen revera distincta sunt, ac diverso modo concipiuntur. Sic v. g. libertas pro statu concipitur ad analogiam spatii, pro facultate agendi ad modum qualitatis activæ. Sic nobilitas alias notat statum, alias attributum personæ, quod ad modum qualitatis patibilis concipitur.

§. 11. Sed nec illud prætereundum, quemadmodum complures status in una persona possunt concurrere; ita obligationes, quæ statum aliquem comitantur, posse ex diversis principiis per partes derivari. Unde haud statim ille, qui obligationes ex uno aliquo principio fluentes colligit, reliquis prætermisssis, ejusmodi format statum, cui præter eas, quarum ipse meminit, nullæ possint

18 Elementorum *furiſprudentia*

sint adhærere obligationes aut debeant. Sic qui ex ſolis Scripturis Sacris partes officii fæcerdotum colligit, haudquaque negat, ad illa quoque obeunda eodem obligari, quæ ex constitutionibus Ecclesiasticis singularum civitatum requiruntur. Sic & nos, qui heic ea duntaxat hominis officia attendimus, quorum necessitas ex lumine rationis colligi potest, nequaquam pertendimus, ejusmodi statum hominum unquam fuisse aut esse debuisse, in quo ſolæ iſtæ obligationes ipſi competenterent.

§. 12. *Status quandicatōnus* est, qui respectum involvit ad quando ſeu tempus moraliter conſideratum; ac dividi potest, 1. In *junioratum* & *ſenioratum*. Quorum uterque dicitur vel in respectu ad durationem existentia in vita humana, vocatūque *ætas*, cuius gradus infantia, pueritia, adolescentia, juventus, *ætas* virilis, ſenecta, *ætas* decrepita; vel in respectu ad durationem in ſtatu aliquo adventitio, ut *tyrocinium*, *veteranismus*, *status emeritorum*, &c. Ad priorem classem fortaffe etiam referri potest primogenitura, quando aliquis non habet ante ſe fratres ex eodem parente natos. 2. In *majeorennitatem*, quando quis censetur habilis ad res proprio Marte adminiſtrandas; & *minorennitatem*, cum quis tutore aut curatore opus habet. Cujus ſtatus termini apud diverſos populos variant.

DEFINITIO IV.

Personā moralis est personā spectata
cum statu suo, quem habet in vita
communi.

Personarum moralium seorsim consideratarum variegatas. Personae publicae.

Personae privatae.

Ex pluriam personarum conjunctione sit persona composita seu societas.

Ejus divisio.

§. 1. Generalissima hæc est personæ moralis definitio. Alias persona, apud J. C. Cos præ-
primis, illa dicitur, quæ caput, i.e. libertatem personalem habet; quo significatiu mancipia inter res re-
feruntur. Cæterum considerari possunt personæ mo-
rales vel seorsim vel conjunctim. Seorsim consideratæ
pro discrimine statuum sunt vel Publicæ, quæ in sta-
tu publico: & privatae, quæ in privato versantur. Per-
sonæ publicæ sunt vel Ecclesiasticae vel Politicae. Hæ
sunt vel principales vel minus principales. Inter prin-
cipales quidam summa cum potestate Remp. regunt,
ut sunt Imperatores, Reges, Principes, aut quocun-
que nomine veniant, penes quos est summum impe-
rium; quidam potestate à majestate delegata partem
aliquam imperii exercent, quos generali vocabulo
Magistratus vocant. Horum nomina in diversis Re-
bus p. diversa. Minus principales sunt, qui Principi-
bus aut Magistratibus operam sine imperio locant,
quos inter infimum occupant subsellium apparitores,
lictores, & denique carnifices. Horum conversati-
onem, et si nulla infamia juris notatorum, honestio-
res paulo homines vulgo aversantur; idque potissi-
mum, quod ministerijs illorum cum atrocitate & fos-
dirate

ditate aliqua conjunctis plerunque mores ipsorum solent respondere, aut quod non nisi viles animæ ad istud vitæ genus se sponte adplicant. In bello Magistribus respondent Duces superiores & inferiores. His subsunt milites gregarii, qui etiam inter personas publicas referuntur, quia per summam potestatem civilem immediate aut mediate autorantur ad arna pro Rep. gerenda; quod fieri intelligitur, quando sacramento adiunguntur, aut peculiari jussu superiorum ad actus bellicos exercendos amandantur. Peculiaris quoq; species personarum politicarum potest constitui, quas dicere possis *repræsentativas*, quæ potestate & autoritate agendi ab aliquo instruētæ, hujus vice apud alium negotiæ eodem cum effectu expediunt, ac si ab ipso essent confecta; ut sunt Legati, Vicarii, Plenipotentiarii, item Syndici. Istorum instar inter personas privatas tutores & curatores gerunt. Personarum Ecclesiasticarum varietatem cuivis, prout religioni alicui innutritus fuerit, cognoscere in proclivierit. Nec Scholaricæ fugere eruditum possunt.

§. 2. Privatarum personarum distinctiones desumuntur, 1. *Ex sexu*, unde est, mas, foemina, hermaphroditus. Isthæc etsi proprium in physicis locum obtineant, huc tamen pertinent ob moralem aliquem respectum, quatenus in vita civili aliter tractantur. Nam & infra dignitatem iræ virilis plerasque foeminas ducimus, & minoris ipsorum convicia facimus, quam virorum, nec tam ipsorum judicia ac testimonia estimamus, nec ad munia publica, licet cætera capaces, ordinarie admittimus. Hermaphroditum autem velut monstrum naturæ aversamur. 2. *Ex statu morali quandicativo*, unde aliter agitur cum juvene, aliter cum sene; & aliud senem decet, quod non decet juvenem, & contra. Sic alia quoq; autoritas senis, alia juvenis. 3. *Ex situ morali in civitate*. Hinc enim alius civis, alius inquilinus, alius incola, alius peregrinus. Qui uti diverso modo obli-

obligantur civitati ; ita quoque circa distributionem bonorum & impositionem onerum non eodem modo a-
stigmatuntur. 4. *Ex situ moralis in familia.* Unde est Maritus, Uxor, Pater, Liberi, Dominus, Servus. qui sunt membra velut ordinaria , quibus extra ordinem interdum accedit Hospes. 5. *Ex stip.* Unde est nōbilis, isque vel illustri vel minus illustri familia or-
tus ; vel plebeius , quorum in diversis civitatibus varia discrimina. 6. *Ex arte,* cui quis peculiariter operam adplicuit , quæ est vel liberalis , vel illiberalis. Huc pertinent mercatores, qui mutandis merci-
bus quæstum faciunt , quorum agmen initiores clau-
dunt. Item queis agri , plantarumque aut brutorum cura geritur ; ut sunt rustici, vinitores , hortulani, pa-
stores, &c.

§. 3. *Conjunctim consideratæ personæ constituunt Societatem seu concilium,* quando plures personæ ita in-
ter se uniuertur , ut tum voluntas tum actio ipsorum pro
unica actione aut voluntate , non pro pluribus, cen-
seatur. Idque tunc fieri intelligitur, quando singuli in
societatem coeuntes voluntatem suam unius alicujus,
qui sit societatis caput, voluntari, vel toti concilio ita
subjiciunt , ut p̄o sua voluntate & actione velint ag-
noscere & haberi, quicquid iste, aut major pars soci-
etatis circa res societatem spectantes decreverit aut e-
gerit. Unde est, quod cum antea , quicquid plures
voluerint aut egerint, pro totidem voluntatibus & a-
ctionibus habeatur , quot personæ physicæ ibi numeran-
tur ; in societatem conjunctis una voluntas tribuatur,
quæque ab illis qua talibus prosciscitur actio non mul-
torum , sed unius judicetur , etiam si complura indi-
vidua physica ad eam concurrerint. Inde etiam ejus-
modi societas iura ac bona peculiaria nanciscitur, quæ
haudquaquam à singulis, qua talibus, sibi queant vindicari.
Ubi id quoque observandum, quemadmodum per-
sonæ singulæ manent cædem, et si successu temporis per-

varias particularam accessiones & decessiones corpus insignes mutationes subierit; sic per particularem individuorum successionem non aliam fieri societatem, sed eandem manere, nisi uno tempore ejusmodi mutatio ingruat, quæ prioris corporis seu societatis rationem prorsus tollat.

§. 4. Societates porro seu personas morales compositas ad modum personarum singularium dividere possumus, in *publicas* & *privatas*. Illæ iterum sunt vel *sacrae* & *Ecclesiasticae*, vel *politicae*. Inter sacras quædam sunt *generales*, ut Ecclesia Catholica, item Ecclesiæ particulares, vel certis regionum ac civitatum terminis comprehensæ, vel publicis confessionum formulis distinctæ: quædam *speciales*, ut Concilium Oecumenicum, Nationale aut Provinciale, Synodus Diocecesana, Consistorium, Capitulum, Presbyterium. Societas politica itidem est vel *universalis*, ut civitas, quæ in diversos species, puta Monarchiam, Aristocratiam & Democratiam dispescitur, prout summuin imperium est vel penes unum, vel penes concilium paucorum aut universalorum: vel *particularis*, ut Senatus, Scabinatus, tribus, &c. Eandem divisionem societas Scholastica admittit. *Societas sagata* dicitur exercitus, cuius partes sunt legio, turma, cohors, decuria, manipulus, &c. *Societas privata* non solum sunt familiæ, sed etiam in civitatibus quæ vocantur collegia mercatorum, opificumq; & similia. Quæ sigillatim heic exequi longum foret. Nobis summa tantum fastigia rerum perstrinxisse sufficiat.

DEFINITIO V.

Res moralis est res spectata cum respectu
pertinentiae ad personas.

I. Respectus pertinentiae rerum	XV. <i>Origo proprietatis.</i>
quotuplex?	XVI. <i>Modus adquirendi origi-</i>
II. <i>Dominium eminens, dire-</i>	<i>narius occupatio.</i>
<i>ctum vulgare & utile.</i>	XVII. à primo Domino res in
III. <i>Dominium plenum, dimi-</i>	<i>pristeros quomodo tran-</i>
<i>nutum.</i>	<i>scerint?</i>
IV. <i>Quid proprium, quid com-</i>	XVIII. <i>Quomodo bona in filios</i>
<i>mune.</i>	<i>dividenda?</i>
V. <i>Propria bona societatum.</i>	XIX. <i>Modi adquirendi lucro.</i>
VI. <i>An à rebus innoxie utili-</i>	XX. <i>Onerosi.</i>
<i>tatis civitas exteris possit</i>	XXI. <i>Incrementa & facultas rei</i>
<i>excludere?</i>	<i>adquiruntur domino.</i>
VII. <i>An mare proprietatis ca-</i>	XXII. <i>Species matrarium sequa-</i>
<i>pax?</i>	
VIII. <i>Mare litoribus propinquu-</i>	XXIII. <i>Modi adquirendi spurii.</i>
<i>us proprium est.</i>	XXIV. <i>An vitium adquisitionis</i>
IX. <i>Oceani vasta videntur à</i>	<i>tolatur per tempus?</i>
<i>gentibus pro derelictis ha-</i>	XXV. <i>An idem in terium tran-</i>
<i>bita.</i>	<i>scas?</i>
X. <i>Navigatio & commercia in</i>	XXVI. <i>Proprietas quomodo a-</i>
<i>Oceano quomodo libera?</i>	<i>missatur, ubi d: te-</i>
XI. <i>Possessio proprietatis com-</i>	
<i>plenum.</i>	XXVII. <i>Furor non tollit propri-</i>
XII. <i>Origo dominii in res ex ju-</i>	
<i>re divino.</i>	XXVIII. <i>Res nullius;</i>
XIII. <i>Dominium hominis in bruta</i>	<i>differentiae.</i>
<i>quantum ex jure divino.</i>	XXIX. <i>Res corporalis.</i>
XIV. <i>Quantum ex jure naturae</i>	XXX. <i>Incorporalis.</i>

• S. 1. **R** Espectus pertinentiae, indeterminate & pre-
cisus consideratus, prout est ratio formalis
rerum moralium, est vel affirmativus, vel negativus.
Ille terminatur ad proprietatem & communitatem, unde
res morales dicuntur propriae vel communes: hic unifor-

mis quasi est, & neutralitatis rationem induit, unde res morales dicuntur *nullius*. Determinate autem consideratus respectus ille pertinentiæ, *meum* & *tuum* constituit. Materialiter porro & in se spectatæ res distinguuntur in *corporales* & *incorporales*.

§. 2. In tres communiter species, quas modos habendi vocare possis, dominium dividunt ; *eminens* puta, directum *vulgare* & *utile*. Pròdri denotatur potestas illa, quæ civitati aut ejus capiti competit in res civium ad utilitatem publicam. Cujus hic est effectus, ut vim dominii vulgaris efficaciter restringere possit, prout è bono publico viñum fuerit. Dominio vulgari privati bona sua possident, circa quæ plenam disponendi facultatem habent, nisi quatenus à potestate eminenti ea restringi-
tur. Ubi si ususfructus sit penes alium, vocatur dominium directum, quale habet dominus fundi in emphiteu-
sin dati. Dominium denique utile in illa habere bona dicimur, quorum ususfructus duntaxat est penes nos, direñum dominium penes alios ; ut quæ tanquam emphiteutæ possideamus.

§. 3. Est autem dominium vel *plenum* vel *diminu-
tum*. Illud, quando eidem tam proprietas rei, quam
ejus ususfructus actu competit. Quo modo possidentur non tantum, in quæ *eminens* nobis dominium est, con-
junctum cum vulgari ; quemadmodum interdum Prin-
cipi aut populo regio aliqua adquiritur cum omnimoda
proprietate, in cuius partes deinde singulis dominium
diminutum traditur : sed & in quæ vulgare duntaxat, abs
quo ususfructus non est separatus, nisi forte ad tempus,
per modum benefic revocabilis. Diminutum domi-
nium est, quando vel ususfructus rei meæ ad alterum spe-
ctat, vel contra ususfructus rei alterius hæreditario jure
mihi competit. Quo posteriori modo haberi volunt reg-
na non patrimonialia, ab initio per consensum populi
delata, & in hæredes transmittenda. Modum enim
habendi diminutum arguit, quod propria Regum auto-
ritate

ritate citra consensum populi tota aut pars eorum vendi, testamento cuilibet relinquiri, donatione aut alio modo alienari nequeant. Quo ipso tamen haudquaquam vis imperii imminuitur, quippe cum sola alienandi istius potestas sit sublata, quæ in se ad facultatem imperandi nihil facit. Diminuto etiam modo habetur res, cuius dominium qualecunque certo temporis spatio circumscrribitur, quo elapsi expiret. Ex quibus obiter apparet, quænam limitatio sit addenda vulgatæ illi J. C. torum regulæ; Res sua non potest alicui fieri magis sua: ex qua concludunt, neque pignus, neque depositum, neque emptionem, neque locationem rei lux posse consistere, item, inutile esse legatum, si quis rem legatarii ipsi legaverit, item, neminem rem suam futuram in eum casum, quo sua sit, utiliter stipulari. Scilicet nisi modus habendi diminutus in pleniorum evehatur; quod sit, si 'v. g. quod feudum fuit, in posterum tanquam absolutus & independens principatus possideri incipiat.

S. 4. Quæ igitur res tanquam *propriae* ad nos pertinent, sive modo vulgari, sive eminenti etiam, (qua ratione civitates aut earum capita bona sua possident,) iis pro arbitrio nostro frui, & quosvis alios inde arcere possumus, nisi per pacta conventa, jus singulare superveniens quæsiverint, ac eodem modo, dum nostræ sunt, alterius in solidum esse nequeunt. Eodem modo, inquam; nam & nihil impedit, & usitatissimum est, eandem rem pro diversis habendi modis ad diversos spectare. Sic in eundem fundum civitas dominium habet eminentis dominus fundi directum, emphyteuta utile. Additur quoque *in solidum*. Nam & plures eandem rem eodem habendi modo tenere possunt, non tamen in solidum; sed pro rata quisque parte. Quod contingit in iis bonis, quæ indivisim possidentur à pluribus, eodem dominii genere circa eandem rem occurrentibus. Quales res vocantur *communes*, quæ scilicet ad plures eodem

codem dominii genere indivisim pertinent. Communitas enim à proprietate differt non quoad modum aut vim dominii, (idem quippe pluribus in rem communem juris, quod uni in propriam, & uti proprietas rei alicujus ad unum spectantis, quorumvis aliorum jus in eam rem excludit ; ita quoque àtre communi excluduntur omnes alii, qui sunt extra illos, queis res dicitur communis :) sed quoad pertinentiaz terminum duntaxat, quod res propria ad unam personam, communis ad plures spectet. Quorum cum nullus jus in rem obtineat, velut in totam se extendens, sed quod in partem duntaxat rei valeat, patet sane, unum non posse suo jure de tota ista re disponere, sed pro rata tantum ; ac si de tota re aliquid sit statuendum, singulorum, ad quos ea spectat, consensum & autoritatem requiri

S. 5. Ceterum propria sunt non solum, quæ ad personas singulares perrinent, sed & quæ ad personas morales conjunctas seu societates qua tales. Hæ enim uti unum quoddam sunt ; ita sua quoque sibi habent bona & jura propria quæ, in solidum aut partem eorum, non modo nemo extra societatem, sed ne ipsa quidem sub societate comprehensa membra, quatenus non ut tota societas concipiuntur, velut propria sibi vindicare possunt tali proprietatis modo, quo societas gaudet. Sunt autem res ad societatem publicam seu civitatem pertinentes in triplici potissimum differentia. In quasdam enim civitas dominium duntaxat eminens usurpat, vulgare autem singulis reliquit aut assignavit. Ut sunt, territoria, provinciæ, urbes, pagi, agri, &c. item quævis res privatorum, quæ quidem à singulis per partes modo dominii vulgari possidentur, ita tamen ut in ea civitas dominium eminens obtineat. Cujus vis in hisce sece exserit, quod singuli iis de rebus imposita tributa aut vectigalia solvere teneantur, immo totas publicis concedere usibus, siquidem salus Reip. id poposcerit. A quibusdam autem omne penitus singulorum, qua talium,

um, dominium civitas exclusit, ac sibi in solidum ea-
rundem dispositionem atque usurpationem reservavit; ut sunt, reditus publici, vectigalia, ærarium, fiscus, &
similia. Quarundam denique usum civibus indivisim
reliquit, dominium autem vulgare nemini peculiariter
adsignavit. Et hæc alias *publicorum* nomine veniunt,
circa quorum usum, siquidem quoad easdem partes sin-
gulis simul non sufficiant, ille potior est, qui prior u-
sum occupavit. Sic v.g. quem quisque locum in thea-
tro occupavit, cum jure retinet contra tardius venien-
tem, nisi fors de talibus peculiariter fuerit dispositum.
In hoc genere sunt ædes publicæ, loca publica, fora, the-
atra, plateæ, &c. item, maria flumina, lacus publici,
quorum usus cuilibet civi conceditur. Quo etiam per-
tinent res sacræ, ut templa, uten lia sacræ, ornamenta
& reditus templorum & similia. Nam ista non sunt
nullius, sed revera ad civitatem pertinent, nec prorsus
humanæ potestati aut usibus exiniuntur. Vocantur au-
tem sacra à fine, cui à civitate destinantur, nempe ut
exercitio cultus divini peculiariter inserviant, donec
civis ipsa aliter fuerit dispositum. Inde est quod, pre-
mente Ren. 2. necessitate, si alia media non sufficiant,
possit civitas v.g. confilare calices & cætera utensilia aut
ornamenta sacra, vendere campanas, usurpare reditus
templorum, &c. citra obligationem similia deinceps re-
stituendi, eodem jure, quo potest aggredi pecuniam in
ærario sanctiore sitam, aut privatis agrum publicum
vendere. Nisi quod jus illud extrema duntaxat necessi-
tate ingruente sit usurpandum, ne suspicio irreverentia
erga Numinen apud vulgum incurritur. Quæ hæc tenus de
bonis civitatis dicta sunt, etiam ad bona cæterarum so-
cietatum, quæ civitates non constituunt, per analogiam
possunt applicari.

§. 6. Heic tamen ultetius notandum circa res civita-
tis, quod quædam ita sint comparatæ, ut citra detri-
mentum istius earum usus vel omnimodus, vel restri-
ctus,

Etus, etiam exterius quibusvis non-hostibus promiscue patere queat. Quæ res etiam innoxia utilitatis vocantur; ut sunt, aqua profluens, flumina, freta, maria, viæ regia, &c. quorum usurpationem itineris faciendi causa facultas commerciorum ad exterios populos obeundorum includit. Harum rerum usum cum communiter civitates cultiores promiscue extraneis non-hostibus permittant, inde quidam autumarunt, omni eos proprietate carere, ac legem naturæ omnino illarum proprietatem interdicere, & illimitatum earundem usum omnibus concedendum præcipere; adeoque jus naturæ violare, qui vindicata sibi earum proprietate ipsorum usum exteris restrictiorem facere, aut omnino occludere voluerint. Enimvero istos falli certum est. Ac de viis quidem publicis constat, posse prohibere territorii dominos, ne quis exterius omnino illac transeat, aut transitum non nisi certa lege, certòve onere indulgere. Cum enim istis territorii proprietatem nemo deneget, cuius pars viæ publicæ sunt, patet quoque iisdem competere jus de viis disponendi, adeoque earum usum, siquidem ita expedire videatur, aliis interdicendi. Et si eo jure, quamdiu intra innoxiam utilitatem usus iste subsistit, ob communem hominum inter se obligationem non sit utendum, qua quilibet cuiuslibet necessitates, quantum citra fraudem suam fieri potest, sublevare tenetur. Nec tamen nisi extrema necessitas ejusmodi viæ usum sibi per vim adserendi potestatem facit; cum contra, si æquale omnium in eam jus esset, quacunque quis de causa uti ipsa prohibitus, justam belli causam haberet. Inde ræcle & jure suo Dido Æneæ socios hospitio arenae prohibuit, donec constaret, ab ipsis novellæ civitati nullum imminere periculum. Sic non injuste Edomites Israelitis, indemnitatem verbo duntaxat spondentibus, transitum per regionem suam ex metu non improbabili denegabant, ita ut hi molesta ambage fines ipsorum legere cogerentur. Iisdem quoque Israelitis adversus Sionem

honem & Ogum Reges Amororum justam bellandi causam non dabat denegatio transitus per ditiones suas, sed quod ipsi præter fas cum exercitu extra fines suos obviam procederent, & ad pugnam eosdem lacecerent. Nam heic ad extraordinarium De i jussum confugere non est necesse, uti in istis bellis, queis Cananzos ea gens invasit. Ea enim alias injustissima fuissent, nisi peculiare De i mandatum Judæos autorasset, peccatis licet vehementer contaminatas excidio dare gentes, quæ nulla tamen injuria istorum in se arma provocaverant.

§. 7. An vero mare quoque proprietatis sit capax, à clarissimis nostro seculo ingeniis acriter fuit disceptatum. his aientibus, illis negantibus. Quorum nullius tamen existimationem inique quis lxisse censendus est, si civitatis quemque suæ commodum magis, quam veritatis partibus nullis obnoxiaz studium ante oculos habuisse dixerit. Nos perspicue & solidè controversiam istam expediri posse arbitramur, si heic supponamus, (quod paulo post latius ostendetur,) dominium hominis in res ut sit licitum ex lege divina positiva, oriri ex concessione De i, qua hominem totius orbis dominum constituit. Qua in concessione, privilegii non præcepti rationem habente, cum æque piscium maris, quam animalium terrestrium expressa fiat mentio, in quæ dominium intelligi non potest, nisi simul sit jus elementum, quod inhabitant, prout ejusdem admittit natura, usurpandi; ex hac sane parte nihil impedit, quo minus homines dominium maris sibi queant arrogare. Idem dominium ut sit licitum ex jure naturæ, facit indigentia & necessitas hominis, qui cum citra usurpationem & consumptionem aliarum rerum vitam tolerare nequeat, potestatem quoque ad ea usurpanda & consumenda habere intelligitur. Illi indigentiaz cum mare quoque aliquatenus mederi queat, nec heic quidquam obstat, quo minus illius usus quoscunque potest homo sibi vin-

dicet, postquam ipse terrestre animal in alieno elemen-
to verlari didicit. Sed id dominium ut actu adquiratur,
& effectus suos tam in ordine ad res ipsas, quam adver-
sus cæteros homines obtineat, necesse est ut compara-
tum sit modo aliquo inter homines recepto, qui suppo-
nat aut involvat pactum, quo cæteri homines sua in rem
illam prætensione renunciasse intelliguntur. Concessum
igitur fuit hominibus ex lege naturali & divina, ac in
ipsorum arbitrio possum, utrum maris quoque sicuti
terræ dominium usurpare, an vero id pro derelicto ha-
bere velint. Quæ enim de fluiditate maris, capacitatem
& sufficientiam ad usus omnium, ut & de terminorum in-
certitudine objiciuntur, in jocularia plerunque diæteria
abeunt: ac nihil proprietati ista officere, ab aliis dudum
fuit ostensum. Ac bene observandum, effectus propri-
etatis clarius aut obscurius se'e exserere prout id substan-
tia rei physica admittit; nec tamen proprietatem statim
expirare, etiam si usus ipsius ab uno aliquo minus com-
mode velut ambiri posse videatur. Inde sufficit ad hoc,
ut mare aut ejus pars alicujus propria dici possit, si jus
iste habeat usus ipsius ita in solidum sibi vindicandi, ut
nisi alii eodem ab ipso per modum beneficii agnoscere
velint, jure eos inde arcere queat; licet ipsius custo-
diam & velut exclusivam possessionem ipsius laxitas dif-
ficilem, exuberantissimus vero usus prope supervacuam
reddant.

§. 8. Huc igitur potissima redit controversia: An
gentes uti per partes terram, sic mare quoque sibi pro-
prium fecerint? An vero id in universum, vel quas-
dam ejus partes tacito consensu pro derelictis habue-
rint? Cui expediendæ utile est considerare, quosnam
usus mare mortalibus præbeat ita comparatos, ut si pro-
miscue omnibus pateant, civitatis alicujus conditio de-
terior sit futura. Inde enim in proclivi erit judicare,
quænam maris partes occupatæ & propriæ, quænam pro
derelictis censendæ sint. Seposito igitur aquandi & la-
vandi

Universalis Liber I.

vandi usu, qui nec magni est, nec nisi literum accolit pater, duo porissimum deprehenduntur, ob quæ in propinquo sibi mari cæteros promiscue versari populus aliquis citra detrimentum suum pati non possit; piscatio & munimentum regionis. Piscatio etsi in mari longe uberior, quam in fluminibus aut lacubus; manifestum tamen est, eam accolit maris malignorem fieri, aut ex parte exhaustiri posse, si diversæ gentes propter litora alicujus regionis piscari velint. Idem vero mare cum munimenti quoque, sed ancipitis, vicem terris præstet, quo uti terrestria itinera abrumpuntur, ita navigiis patulus præbetur accessus; patet sane, haud quaquam expedire populis maritimis, ut cuilibet mare regionibus ipsorum prætensem promiscue citra cautionem de non offendendo navigare liceat: non magis, quam ut cuivis concedatur per fossas urbium aut vallum transiendo viæ compendia seculari. Prælumitur ergo, quemlibet populum maritimum in mare terris suis prætensem tale sibi reservare dominium voluisse, quod sufficeret ad hoc, ne ex propriis accendentibus navigiis aliquid sibi periculi posset intentari. Inde est, quod cum alias usus itineris maritimi innoxiae prorsus sit & inexhaustæ utilitatis; quales res cuiquam denegare aut imputare, nisi aliud id suaserit, summæ inhumanitatis foret:) tamen ob jam dictam rationem munimenti populus aliquis recte possit prohibere, ne quis exterorum intra certum spatium litoribus ipsius appropinquet, nisi per antegressam denunciationem consensu populi istius impetrato, aut certo signo amici accessus aut transitus dato. Quantum autem spatium maris ejusmodi vicem munimenti obtineat, cuius respectu à populo aliquo in illud dominium usurpetur, non ita accurate determinari in universum potest, sed ex consuetudine apud singulos populos recepta cognoscendum. Quod si vero sinus aut fretum inter duos sese populos infundat, eorum imperia in medio freti aut sinus terminari intelliguntur,

etur, nisi alterutri ex pacto aut consensu alterius in totum istud aequaliter dominium sit quae situm. Unde patet, imperium in sinum maris ordinarie obtinere illum populum vel populos, quorum terris iste ambitur. Sic Romani, cum omnes Regiones mari mediterraneo adfitas obtinerent, quin in idem tale imperium habuerint, aut recte usurpare potuerint, ut quasvis exterorum naves per fretum Gaditanum ingressu prohibere quiverint, dubitare non licet.

§. 9. Enimvero non tam de his maris partibus, quam de vasto illo Oceano disceptatur. Quem licet sua latitudo proprietatis non absolute reddat incapacem; negari tamen non potest, inutilem fere ejus possessionem futuram, sive ille ad unum duntaxat populum spectaret, sive ad plures. Nam neque immenſa illa aequaliter comoda pīcationem adīmittunt, aut hēc operē pretium reddit; nec remotē nimis à terris partes Oceani munimenta amplius censem̄ur. Nec enim adeo meticolosam crediderim nationem, quae suę securitatis interesse putet, ne navis extera v.g. ultra ducentesimum à litoribus suis milliare naviget; adeoque ea de causa fieri isthac cuiquam interdicere haud poterit, modo ne intra illud spatium, ex quo efficaciter periculum potest intentari, accedat. Unde non magis audiendi forent v.g. Hispani aut Lusitani, si ex hoc capite Anglis aut Batavis navigationem ad Indias vellent interdicere, quam v.g. Colonenses, ne quis Spirae Rhenum transmittat. Quod si vero omnino Oceanum totum ob navigationis commoditatem sub dominio esse expediret, tunc sane non unus aut alter populus istum sibi, exclusis ceteris omnibus, vindicare posset, sed quotquot Oceanum accolunt populi pro suę quisque regionis proportione ad ejus possessionem concurrere deberet, nisi si quis forte jure suo cesserit, & id in alterum contulerit. Talis divisio Oceani inter gentes cum nunquam facta legatur, fieri quoque eam inutile sit; recte judicatur,

Oceanum, si litoribus propinquas partes excipias, gentes, quantum ad proprietatem, habuisse pro derelicto; ita tamen, ne quis populus sibi soli ejus usum arrogare possit. Nec ideo quisquam in eum peculiare sibi jus præ ceteris tribuere debet, ideo quod primus eum transmiserit; non magis quam Amalfitani ab usu acus magneticæ alios possunt excludere, eo quod civis ipsorum princeps eam ostendisse perhibeat.

§. 10. Ex quibus patet, navigationem & commercia quorumlibet populorum Oceani accalarum cum quibuslibet itidem Oceani accolis, respectu tertii, invicem esse libera; ac iniquo cæteras gentes monopolio premere, qui ea solis sibi vindicant, nisi ex ipsisorum consensu tale sibi jus quæsiverint. Ubi tamen observandum, quemadmodum Princeps jure prohibere potest, ne merces in sua ditione naturæ aut factæ ab exteris exportentur, nisi pacto aut liberali illius concessionem eam sibi facultatem paraverint; quale tamen paclum inire, aut quam gratiam de jure naturæ nemini indulgere tenetur, nisi si quem forte extrema urgeat necessitas, citra commercia cum ipso peritum: ita si v.g. populus Europæus regionem quandam Africæ aut Indianum suam fecerit eo modo, qui inter gentes dominium inducere solet, recte eum, si videatur, omnem aditum ad illam aliis posse interdicere, vel non nisi sub certa conditione aut certo onere eum permittere. At vero nullo juris colore unus populus alteri non hosti interdicere præsumit, ne per Oceanum ad tertium populum ipsi non hostem commerciorum exercendorum causa commeat, ex ista duntaxat ratione, quod suo inde lucro aliquid decedat, nisi forte tertius alterum populum certis de causis velit excludere. Nec obstat, quod sola illa gens duntaxat, etiam per longum temporis spatium eo negotiandi causa commearit. Nisi enim hic populus alteri ad se accedendi facultatem peculiariter concesserit

cuin exclusione ceterorum omnium, non magis hic per prioritatem suam reliquos jure inde prohibere poterit, quam qui prior ab oenopola vinum emit, ne alii quoque ibidem eniant.

§. 11. Porro ultimum velut complementum proprietatis, & quo posito actualiter illa effectus suos plene exercere incipit est *possessio*, qua quis rem aliquam per se se aut aliuum ipsius nomine actu adprehendit atque occupavit, prout rei id natura patitur, & ita habet in sua potestate, ut dominii vires adu exercere, & de ea disponere queat. Hæc initium suum capit ab adprehensione corporali, quæ ut effectum aliquem producat, non solum in ipso qui adprehendit intentio debet esse, isthac auctu rei possessionem capessendi, sed etiam ita est ea instituenda, ut cæteri præsumere possint, illo fine eandem fuisse susceptam. Fieri autem intelligitur apprehensio non solum quando corpus ad rem applicatur, sed sepe etiam per signum aliquod ad id destinatum, quale est, acceptio clavum, quando v.g. aliquis ædes emit, aut merces in horreo repositas, & similia. Duplex porro deprehenditur possessio; *legitima*, quando in rem, quam teneimus, jus nobis existit, observatis quoque in eadem apprehendenda requisitis, si quæ sois à legibus positivis præscribuntur; & *illigitima*, quando nullum quis, aut non sufficiens jus obtinet in illam rem, quam in potestatem suam redegit.

Hæc iterum est vel *quieta*, quando nemo qualemque jus possessoris in dubium vocavit; & *i. requie*, quando idem jus protestationibus aut aliis modis in controvensione fuit adductum. Qualemque autem possessionem in civitatibus ille semper effectus sequitur, ut res possessoris videatur, donec de contrario manifeste constituerit. Per quam præsumptionem etsi interdum illegitimus quoque possessor sublevetur, deficientibus dominum argumentis vim probandi habentibus in foro civili, ubi non nisi per exteriora signa in rei veritatem pene-

penetrare datur; in universum tamen illud recipi publici boni intererat, quod alias ex cuiusque libidine qui libes circa probandum possessionum tuarum titulum fatigari posset. Quæ tamen præsumptio inter eos, qui solo jure naturæ inter te utuntur, non valet, quamdiu nulli se arbitro aut judici subjiciunt, quia isti juris sui firmitatem nemini tertio adprobare tenentur. Hinc possessoris conditio in foro civili semper melior est quam petitoris, quippe cum illi non incumbat nisi nuda probatio possessionis, quæ evidentissima & facillima; hic autem ad probationem juris teneatur, quæ longe intricatior & difficilior, manente quoque interim dominio & usu rei apud possidentem, donec petitionis suæ jura judicibus adprobaverit. Ex quo patet etiam ratio vulgati illius J^{ur}torum Romanorum; minus est actionem habere, quam rem. Scilicet etiamsi firmis fundatum probationibus jus habeas ad rem quæ ab altero possideatur, adeoque res illa aliquatenus tua censeri possit: tamen præterquam quod usu rei tantisper carere cogeris, in civitate quidem labor tibi incumbet judici jus tuum demonstrandi, qui si forte corruptus injustam tulerit sententiam, adquiescendum utique erit; inter eos autem qui solo naturæ invicem jure utuntur, alicipi Martis a-lexis committenda. Contra quæ alteri perfecte debemus, et si quamdiu ea nondum solvimus, inter bona nostra adhuc aliquatenus locum obtincent, reveratamen nostra non sunt. Sic eum qui mille aureos habet, rotidem autem debet, nihil habere: qui autem plus debet, quam habet, minus quam nihil habere haud absurde dixeris. Unde lucem capit illud obserati cujuspiam: Aliquam multis talentis opus est, ut nihil habeam.

§. 12. Proximum igitur est, ut dispiciamus de origine proprietatis, modisque adquirendi communioribus. Ubi initio quidem illud ex Sacris Scripturis supponimus, concedente ac volente Numinе factum fuisse, ut homo proprietatem sibi & dominium in res non inan-

matas solum, sed etiam animatas affereret. Terra enim nascentia expresse homini in alimentum, quod citra consumptionem eorundem fieri nequit, adsignata legitimus. Nec minus in animantia aere, terris, aut aquis habitantia imperium homini Deus concessit. Quæ concessio, uti jam supra innuimus, non habet vim præcepti, sed indulgentiam duntaxat privilegii quo quis uti, quoisque liber, potest, nec ad omnimodum ejusdem exercitium tenetur. Alias enim in legem divinam peccaret homo, si vel animal quoddam, v.g. avem, pilcem, aut feram liberam dimitteret aut occasionem eam in potestatem redigendi negligeret; quod nemo sanus dixerit

§. 13. Ista porro concessio dominii in animantia an infinitam homini potestatem largiatur, ita ut ista etiam ob usus non necessarios occidere possit, ex ipsa dominii natura non satis appareat. Nec enim hoc licentiam impune & pro lubidine necandi involvit; nec parcam fuisse divinam in se indulgentiam queri potuissent homines aut necessitatibus suis maligne prospectum, etiam si potestas in vitam animantium denegata iisdem fuisset. Qui peccatum cum opera eorum in excolenda terra, eorundem fructus alias iplis inutiles, puta lac, pars ovorum, lana, &c. sufficere hominibus ad vitam tolerandam potuissent. Nec statim ex eo, quod in signum cultus divini immolare ea jussit Deus, homo in escam eadem pro lubitu vertendi accepit potestatem. Potest enim homini aliquid ex peculiari Dei iussu licere, quod alias ipsi haudquaqua in erat licitum. Enimvero quia nusquam Deus cædem istam animantium in hominis victimum improbasce, sed potius certas circa eandem leges tulisse deprehendimus, recte eam ipsis voluntati non adversari concludimus.

§. 14. Quod si vero merum jus naturæ consulimus, id tunc cum hominibus vitam tuendam commendet, quæ sine usurpatione & consumptione saltum vegetabilium

lium conservari nequit ; indulssisse utique intelligitur ea usurpare & consumere, sine quibus vitam homo tueri haud valet. Præterim cum pleraque eorum citra ipsius operam aut non nascitura fuerint, aut etiam absque hominum consumptione alias citra ullius usum sint peritura. Idem de inanimatis animantium foetibus præcisque judicandum, puta, pilis, lana, lacte, ovis. item ad speciei propagationem non necessariis. Ast vero licentia animalibus mortem per vim inferendi, eaque in cibum convertendi, ex mero jure naturæ non ita liquido appetet. Quæ causa est cur antiquorum Philosophorum non pauci cædes istas improbaverint. Cur enim vitam ab eodem Creatore datam homo superflua voluntatis causa eripiat innoxio animanti ? Præsentim cum ne leonum quidem, aut luporum, aliorumque carnivorum exemplis belluarum sese excusare queat. Has enim ita natura formavit, ut non nisi cruento vice tollerare vitam queant, & terrestres refugiant cibos; quod in homine secus est. Nec sane alia de causa fabulam illam suam de metempsychosi Pythagoram finxisse crediderim, quam ut isthac velut terriculamento suos à cæribus animantium absterreret, verentes scilicet, ne in porcina aut bubula cognatas carnes violarent. Ac in propatulo est, truculentiam hominum primitus animantium cæribus velut irritatam aut duratam, post in ipsis homines prorupisse ; & quæs pro deleßamento erat innoxias feras conficere, proximum erat in imbecilliores homines & injuriis patentes ferrum stringere. Præcipua igitur ratio defendendi cædes bestiarum ex jure naturæ hæc videtur esse, quod nullum hominibus illisque jus nullaque obligatio invicem intercedat, nec etiam per naturam intercedere debeat ; eo quod hæ obligationis ex pacto oriundæ, quæ vinculum est juris pluribus communis, non sint capacia, saltem adversus homines. Ex quo defectu juris communis sequitur status belli inter eos, qui se mutuo lèdere possunt, & probabi-

babilibus de causis velle posse intelliguntur. Quo in statu cuique facultas est, alteri quicum ipsi bellum, quæcunque velit & possit, inferendi. Et hic quidem status in immanibus belluis clare elucescit, quæ ubi cunque occasio datur, non in alia duntaxat bruta, sed in ipsis etiam homines sœviunt; queis si quis ab hominibus parci velit, deteriore hos conditione, quam illas, esse postulet. Cicures autem bestiæ usibus sese hominum præbent non ex aliqua obligatione; sed vel illecebria victimæ captæ, vel vi coërcitæ, quam ubi remove-ri, mox in libertatem suam abibunt, nonnullæ etiam in ipsum hominem insurgent. Nec illud nihil ad rem facere videtur, quod, cum alias innocue istæ bestiæ ilarum rapacium prædæ atque lanienæ sint expositæ, melior potius quam deterior ilarum redditur conditio per hoc, quod homines tantum sibi in eas potestatis asseruerunt; quippe qui & de pabulo ipsis velut in compensationem prospiciunt, & contra incursus belluarum eisdem defendunt.

§. 15. Cæterum jus naturæ uti homini potestatem concessit sibi vindicandi & usurpandi ad vitam necessaria; quæ potestas etiam ad ea extenditur, quæ quo- cunque modo usum aliquem præbent, modo non jus aliquod in re usurpanda, vel in tertio aliquo existens ad- versetur: ita modum potestatis, ejusque intensionem & extensionem arbitrio ac dispositioni hominum reli- quit; scilicet an certis, an vero nullis limitibus eam circumscribere; item an cuiilibet in quælibet, aut cer- tamen duntaxat rerum partem eam velint competere, an vero suam cuiilibet adsignare positionem, qua contentus in reliqua nihil sibi juris queat tribuere. Etsi pax & tranquilitas humani generis, quam jus naturæ præpri- mis intendit, haud obscure innuant quidnam heic ab hominibus constitui naturæ sit quam convenientissi- mum. Nam ut cuiilibet in quælibet & qua potestas pate- at, seu ut quælibet res cujuslibet usui ac dispositioni sit expo-

exposita, vel, quod eodem recidit, ut omnia omnibus sint communia, pax humani generis, saltem post ejus multiplicationem non admittit. Paratissima quippe belli occasio duorum pluriūmve circa eandem rem concurrens appetitus aut indigentia, &c nemo ferre velit, in rem ipsius cura productam alterum tantundem, quantum ipse, sibi juris velle adserere; ut cætera incommoda siccо transfiliam pede. Id igitur suadebat natura, ut ob conservandam pacem de iis rebus, ex quarum promiscua usurpatione probabiliter lites erant orituræ, cuique certi quid assignaretur, in quod alter nihil sibi juris vindicare posset. De reliquis, quorum usus inexhaustus, in mero hominum arbitrio per naturam, quid disponere placeat, fuit relictum. Nec vero talis unquam status extitit, saltem postquam in plures familias homines discessere, ut omnia essent omnibus communia. Nam quæ Poëtz de aureo seculo fabulantr, vel de statu hominis in Paradiso sunt detorta, vel liberalitatem & humanitatem priscorum hominum innuunt, qua cuivis indigenti rerum suarum usum largiter indulserunt. Qua ratione hodiéque amicorum omnia communia dicimus. Nec tam solite campum signari limite necesse erat, cum ejusdem laxitas hominum paucitati abunde sufficeret. Huc denique summa dictorumredit, res concessu D[omi]ni & nullo in natura sua repugnante obstaculo velut sese præbentes, urgente etiam necessitate, primum sibi hominem vindicasse; quas multiplicatis post hominibus divisim possideri à singulis per partes cum exclusione cæterorum natura suscit, ad evitanda ex communione oritura incommoda: quarum actualis divisio singulis certæ rerum portionis dominium conferens pactis hominum tacitis aut expressis est firmata: adeoque proprietatem, quatenus infert divisionem rerum in plures dominos exclusivos aliorum suscit natura, actualiter autem pacta hominum consti-
tuerunt.

§. 16. Ex dictis apparet, si merum jus naturæ spectemus, primis rerum dominis solam sufficisse *occupationem*. Cum enim nullum jus impediret, quo minus restam animatas quam inanimatas in usus suos dicaret homo, nihil reliquum erat, quam ut auctu eas sibi vindiceret. Iste modus hodiisque locum habet in iis rebus, quæ ducuntur pro derelictis, i.e. quæ vel nemo unquam sibi asserere voluit, vel quæ prior dominus abjecit, aut casu aliquo amisit citra animum recuperandi. Qui animus præsumitur ex verbis & ex factis, puta, quando res abjicitur, nisi fors temporum causa, & ut iterum requiratur id factum; aut quando quis sciens cum altero rem olim suam possidente, tanquam cum domino de eadem contrahit. Idem quoque ex non-factis intelligitur, scilicet quando quis ex nulla probabili causa intermittit, quod ad recuperandam rem illam commode facere poterat. Quo minus autem ad ejusmodi res alii quoque homines velut ad communem hæreditatem concurrere possint, in causa est, quod jus in res per modum hæreditatis in alterum transituras velut per manus non interruptum à priori domino ejusdem voluntate expressa aut præsumpta tradatur: in hisce autem rebus vel nullius omnino jus auctu extiterit, vel à priori domino in alterum non derivatum omnino expiraverit, ut nemo in id jus sibi peculiariter afferere queat, nisi qui de integro peculiariter id quæsiverit. Cum enim à primis reliqtam omnibus hæreditatem posteri cernerent, præter principale pactum, quo quilibet hæredum, accepta sua portione, prætensioni in cætera renunciavit, aliud quoque pactum tacite in ipsis censeri debent ut, cum ipsis universaliter velut orbis hæreditatem adierint, quidquid expressè alicui tunc non fuisset assignatum, saltem per modum universitatis id in posterum prius occupanti cederet. Quale pactum ad evitandas lites deinceps aliæ obituras necessario intelligendum est. Etsi per occupationem haudquam vindicari possint ab uno aliquo

res, quæ tacito gentium consensu ita pro derelictis sunt habitæ, ut ne quis eas sibi proprias citra earundem indulatum tribuere posset; quod de vasto Oceano à litoribus remoto supra dicebamus. Solo igitur occupationis titulo, si concessionem D e i removeas, potestatem in res omnes accepit prius homo, nec ullo præterea opus fuit, quippe cum nemo extaret, cuius jus ipsi impedimento esse posset. Nec eo minus in omnes res dominium ipse adquisivit, quod actu possessionem omnium rerum capessere, easque ad ulum suum applicare nequiverit. Sufficit enim, ut dum aliquam rerum partem corpore apprehendit, cæteras animo complexus fuerit, easdem quoque adprehensurus, cum usus tulerit. Uti qui unum duntaxat conclave palatii intravit, totum occupasse, ac in rebus per universitatem ad aliquem devolutis, qui partes alias duntaxat adprehendit, universarum possessionem cepisse judicatur. Atque idem jus sufficeret, etiam si plures simul homines à D e o fuissent creati. Pactum enim, quod tunc circa divisionem rerum ob servandam concordiam inire necessum habuissent, novum titulum aut jus ipsis non dedisset, sed commune duntaxat jus certis limitibus circumscripisset, ac ratam cuique partem adsignasset. Quippe cum tale pactum circa res jus aliquod in easdem omnino presupponat.

§. 17. Abs primo homine dominium illud in res variis titulis derivatum in posteros & conservatum fuit: ita tamen, ut in isto fuerit indivisum & ex omni parte libatum atque irrestrictum; in his autem propter pluralitatem eorum, qui æquali jure gaudebant, haudquam unus in totam hæreditatem potuerit succedere, sed in plures partes res fuerint dividendæ. Ac cum multiplicati post homines in ciuitates discesserint, penes has fuit effectus proprietatis determinare, certique includere limitibus; puta, ne certam rei speciem cuilibet usui cuivis adhibere licaret, item, ut ne cuilibet eo quo veller modo res suas alienare concederetur, & similia.

42 Elementorum *jurisprudentie*

milia. Eorum porro titulorum, queis à primo homine in posteros qua tales derivatæ fuerunt res, potissimum duo sunt: *Donatio à vivo facta*. & *in defuncti jus successio*, seu hæreditatis aditio, cæque vel ex testamento, vel ex intestato. Partem bonorum à vivo adhuc patre in liberos transfusam fatis patet ex longævitate primorum hominum, quæ tanto temporis spatio sine peculio vixisse filios credere nos hon sinit, & ipsa historiæ sacræ fides reclamat. Abelem enim & Cainum de suo sacrificasse Deo legimus. Sic postquam deinceps totius terræ dominium ad Noachum rediisset, in tres ipsum filios tres orbis partes distribuisse, probabiliter traditur.

§. 18. Circa hanc autem donationem & velut adsignationem peculii observandum, non necessum fuisse, ut pater uni liberorum præcise tantundem attribueret, quantum alteri, nec peccasse in legem naturæ, si uni plus, alteri minus dederit. modo huic dederit quod necessitatibus ipsius posset sufficere. Etsi posterorum hujus, prout probabiliter eorum multitudo conjici poterat, rationem duci par fuerit, ne post per vim indigentia sus prospicere necessum haberent. Alias non nisi ad necessaria liberis suppeditanda parentes natura perfecte obligat. De reliquis autem uti commodissimum quidem est invidiæ inter liberos prohibendæ, si inter æquales & æqualiter meritos liberos æqualia pater distribuerit; ita recte nihilominus in multis civitatibus potuit constitui, ut ad servandum familiarum splendorem pleraque bonorum primogenito soli cedant, nec filiæ, utpote in alias familias transcuntes æqualiter cum filiis de quibusvis bonis participant. Nec sane cæteris liberis fit injuria, si uni aut alteri parens eximii quid præ ipsis, ob certas in ipso causas, aut ob solam animi peculiarem propensionem tribuerit. Idem quoque circa testamenta valet. Nec de jure naturæ querela inofficiosi testamenti locum habet, nisi ubi non ex præcedente delicto ne necessaria quidem

quidem filio pater legavit. Filiis enim in bona parentum, durante adhuc ipsorum jure, non jus, sed aptitudo duntaxat competit, saltem quantum ad necessariam eorum sustentationem requiritur, quæ aptitudo eundem cum jure effectum habet, quando necessitas urget; qualis hoc in casu datur, quippe cum alias ipsi sit pereundum, aut vita misere toleranda. Potest igitur tali ratione præteritus filius vel judicio repetere à cæteris cohæredibus suam portionem, si in civitate extiterit, aut vi, si extra eandem. Quod si vero ex intestato est succedendum, sine dubio, qui æquali cognatione defunctum attingunt, æquales quoque partes de illius bonis capiunt, ubi positivæ leges diversum quid non statuunt. Pro æqualibus autem & illa habentur, quæ quis pro sua portione ipse consensu cæterorum elegit, aut à cohæredibus assignata approbavit, aut sorte accepit, etiamsi fors reliquis portionibus in se pretio paria non fuerint.

§. 19. Sunt præterea modi complures, quibus res ab uno ad alterum transit non tanquam in hæredem suum, qui commode dividi possunt in modos seu titulos *lucrativos*, & *onerosos*. Inter illos est *Donatio*, quando alteri ex mera liberalitate aliquid, quod absque iniuriate omitti poterat, citra stipulationem alterius rei aut operæ velut necessario exhibendæ datur. Ejus species sunt *Eleemosynæ* seu *stipes*, quæ in pauperes & calamitosos distribuuntur. Huc pertinent etiam *præmia*, quando alicui quid datur intuitu quidem præcedentis operis, sed non velut in compensationem mercenariam, verum tanquam ex libera quadam munificentia, ad ornandam ipsius virtutem, & eandem, cæterorumque, ulterius extimulandam. Tali modo transeunt quoque *Hæreditates* quævis sive ex testamento sive ex intestato. Quibus tamen vix annumerare possis *Fideicommissa*. & quæ cum his cognationem habent, puta quando hæreditas tota in certos usus à testatore designatos est impendenda.

His

His enim proprie non adquiritur aliquid, sed non nisi mandati onus, iisdem in alios transferendis, suscipitur. Ubi notandum, quemadmodum de jure naturæ nemo tenetur adire hæreditatem quæ debitum eam superantibus est onerata; ita de eodem jure, si adierit, non tenetur de suo supplere, qua hæreditas non pertingit. Ast ubi leges civiles in hæredem omnia testatoris debita solvenda devolvunt, non ex testamento & voluntate defuncti, sed ex proprio consensu ad ea tenebitur. Etsi in jure Romano servus obærati domini necessarius fiebat hæres, non ut de suo quidquam impendere cogeretur, sed ut auctionis sub suo nomine factæ ignominiam sustineret, in cuius compensationem libertate fruebatur. Sub hac clausa veniunt quoque **Legata**, quando alicui non tanquam primario hæredi certa bonorum portio testamento relinquitur. Item **Dotes**, quæ ex causa matrimonii ad virum per uxorem deveniunt; ut & donationes propter nuptias, quæ à posso in sponsam conferuntur, & similia. Tali quoque modo adquiruntur, quæ pro derelictis à priori domino habita à primo inventore occupantur. Sub quo censu thesauri, è naufragio in littus ejecta, in itinere & alibi amissa hæc tenus comprehenduntur, siquidem priori domino desit annus recuperandi. Alias enim etsi improviso casu aliquo rei meæ possesso aliquantis per interrupta sit; non tamen jus mihi in eam perit, nisi neglectu inquirendi, aut alia ratione, eusdem velut abdicationem significavero. Unde bene consulunt conscientiæ suæ, qui inventionem ejusmodi rei, quam à domino pro derelicto habitam ex certis circumstantiis colligere non possunt, publice promulgari curant. Quod maxime locum habet in rebus per jacturam aut naufragium, vel in itinere amissis. In thesauri autem inventione id adeo necessarium non est. Quem enim quis in proprio effoderit solo, eum tantisper recte poterit retinere, donec alius se legitimum ejus dominum probaverit, causasque probabiles occultationis

nis & dissimulationis ad id usque tempus attulerit. Nam abs quo ager vel domus ad præsentem dominum rei inventorem pervenit, non præsumitur sciens reliquise in eo abs se repositum thesaurum, cum agrum vel domum alienaret; uti nec ille, qui in alieno solo tale quid inscio domino occultaverit, rei suæ vindicandæ occasionem amisisse, ubi probabilis metus erat, ne in alterius manus illa perveniret. Ast vero qui in alieno solo thesaurum offenderit omnino id saltem domino fundi indicare tenetur. Ad hunc enim res solo ipsius contentas pertinere communiter præsumitur. De quibus tamen rebus leges positivæ diversis in locis diversa statuunt. Lucro denique titulo adquiritur præda, quam de rebus hostium præter stipendum milites indultu Ducis agunt. Alias enim ad principaliter belligerantes pertinet, quidquid bello capit, quibus etiam incumbit de præda pensare, quidquid ante bellum aut in eo suis damni ab hoste illatum fuit. Milites autem stipendiis suis, aut quæ illorum vicem supplent contenti esse debent; si quid de præda ipsis conceditur, liberalitatæ Ducis imputabunt.

§. 20. At vero oneroso titulo parantur militibus stipendia, aut quæ in illorum locum adsignantur. Ut & omnia illa, quæ per pacta onerosa aut contractus nobis accedunt, puta, pretio, re æquipollenti, labore aut opera parta, etiamsi non omne prorsus lucrum heic abfuerit. Sic oneroso utique titulo rem faciunt mercatores, etsi merces pluris vendant, quam ipsi emerunt. Lucro enim respondere censentur labores & pericula advehendi & tractandi merces. Qua ratione etiam usura pecuniarum in fœnore locatarum huc pertinet, scilicet quia illæ, dum alterius usui commodantur, præter periculum pereundi, ad alios ipsi usus fructuose impendi nequeunt. Immo & pecunia vel res sponzionibus, urningis, quas vocant, fortunæ, aut quovis ludo partæ. Nam & circa ista omnia contractus intercedit, & æquali periculo res

res vel pecunia mea , quam alterius , fuit exposita . Quamvis ejusmodi contractus alicubi leges civiles omnino prohibuerint , aut judiciorum subsidia contra eos , qui illis stare nolunt , denegaverint . Nec minus cum onere adquirunt Principes , quæ ex redditibus imperii fissus in personas aut familiam ipsorum impendenda accipit . Ea enim dantur in qualemcumque compensationem curarum & laborum pro Rep. suscipiendorum . De cæteris autem redditibus , quæ in publicos usus impenduntur , non nisi administratio & distributio ipsis est reliæta , adeoque ea ipsis adquiri , cum in ærarium inferuntur , proprie non dicuntur . Sub hanc classem veniunt & ea , quæ bello justo hostibus extorquentur . Etsi enim , qui mihi justam bellandi causam dat , jus quoque quantum in se det omnia ipsius occupandi , quamvis fors longe damnum ab ipso datum excedentia , (ut alicubi ostendetur ,) adeoque posita justa bellandi causa ad ejus res mihi acquirendas præter occupationem nihil amplius requiratur ; quia tamen , præterquam quod in pensione in accepti damni imputantur , ista occupatio non potest fieri sine impensis , periculis & laboribus , ut racciam ancipitem Martis aleam , onerosæ ejusmodi res transfire censemur . In bello autem nostræ sunt res hostium , mobiles quidem , quando intra præsidia nostra fuerunt adductæ ; immobiles autem , etiam si ad tempus sub nostra potestate teneantur , non nisi tunc , quando ita à nobis sunt occupatæ , ut pro tempore hostibus ad eas accessus non pateat . Quieta tamen carundem possessionem demum obtinetur , quando vel hostes penitus sunt deleti aut dissipati , vel pacto quoque sua in eas prætensione cesserunt . Heic porro notandum , si inter res hosti cœptas fuerint quædam tertio cuiquam itidem bello extortæ , siquidem hic carum persecutione in intermisserit , atque secundo quietam possessionem reliquerit , non posse cum ab ultimo occupatore res illas repetere . In remenim justo ablatam bello omne simul jus amis-
sc

se intelligor. Idem contingit, quando jus meum in rem quoquo modo creptam ipsi expirare patior neglegat recuperationis aut saltem protestationis de injuria, vel transactione cum creptore. Nec obligatio restituendi rem injuste ablataam ab creptore in ultimum occupatorem transit, eo quod ista obligatio in persona illius hæreat, nequaquam autem rem comitetur, quam primus possessor jam pro derelicto habuit. Quod si vero primus possessor jus suum conservavit, recte poterit rem ab ultimo occupatore repetere, ita tamen, ut ipsi pro labore in recuperanda ea exhausto satisfacere teneatur.

§. 21. Hi sunt fere modi, quibus vel per universitatem, vel tanquam singulæ res adquiruntur, uti pro tempore in rerum natura existunt. Ille præterea modus adquirendi quam maxime naturalis est ut rei nostræ incrementa & fructus naturales & artificiales seu industria, & quævis e jussim in melius evectiones nobis accedant. Qui quidem modus quam latissime pater, & omnium fere frequentissimus juxta ac fœcundissimus est ursore cum plerque res aut incrementa naturalia capiant, e-jusque generis fructus producant; aut per industriam humanam meliora, auctiora & fructuosiora queant reddi. Sunt autem incrementa fructusque rerum vel mere naturales, vel mere artificiales, vel mixti. Ad primam classem referri possunt arbores plantæque aliæ citra culturam hominum ē terra enascentes, earumque fructus ad sui productionem labore & industria hominum non indigentes. Cui accensere quoque possit Alluvionem hactenus, quod citra operam humanam fiat, adjungente vi fluminis partem soli aliunde derasam, & quidem tacitis incrementis, alterius fundo. Eam domino fundi accedere intelligitur ea maxime de causa, quod nemo certo possit demonstrare, heic & non alibi partes de suo fundo detractas fuisse adjectas: item quicquid adpositum, de suo solum agro, & non aliunde esse. Tertie classi

48 Elementorum Jurisprudentie

classi subjiciuntur illa incrementa & fructus, in quibus etiam operatio naturæ, quam industria & opera hominum concurrunt. Uti sunt quælibet segetes cultura hominum promotæ, arbores quæ per insitionem silvestrem naturam exuunt, earumque fructus. Item foetus fructusque animalium, quæ ab hominibus aluntur, vel quorum foetus fructusve citra humanam operam aut non producuntur, aut eadem sunt sustentandi. Voco autem fructus animalium lac, lanam, pilos, plumas, dentes & cornua caduca, & similia. Secundæ classi attribuimus illas res quæ per soleritatem humanam induunt formam certis usibus aptam, uti sunt omnia fere circa quæ opificum & artificum occupatur industria, quæ rudia velut naturæ beneficia in expeditissimos vitæ humanæ usus concinnare suevit.

S. 22. Heic quoque non incommode subjicitur, quod alias inter JCtos disceptari solet, de confectione speciei ex materia aliena, forma artificialis sequatur materiam, an hæc illam? Quam controversiam etsi lex civilis pro imperio dirimere potuit, distinguendo inter species, quæ ad priorem formam reduci possunt, & quæ non possunt, ita ut in illis forma cedat materia, in his contra: tamen jus naturæ solum sequentibus dispiciendum, utrum quis industriam suam in elaboranda materia aliena posuerit vel ex errore, vel ex præsumpta probabiliter voluntate domini materiae; an vero ex dolo & cum intentione materiam hac ratione intervertendi? & deinde materia an artis premium pluris sit? Qui enim sciens dolo malo materiae meæ novam induxit formam, ut eam hac ratione interverteret, is nec in materiam quid juris adquisivit, nec magis à me laboris sui mercedem postulare potest, quam perffessor parietum, quod operose novum ostium in ædes meas fuerit molitus. Quod si per errorem non ex supina proribus incuria contractum id fecerit, siquidem alias ea materia aliunde facile possit reparari, vel domino non adeo fuerit necessaria, aut cæteroquin

teroquin venalem eam habuerit, adhuc optio est penes dominum, utrum accepto pretio materiæ rem ipsi relinquere, an soluta operæ mercede eam ipse retinere velit. Nam absurdum foret, errorem alterius in rem meam invito me jus posse generare, quod juri meo præponderet, præprimis ubi opera ipsius materiæ pretium non excedit. Sic cur is, qui ex olivis, uvis aut frumento meo per errorem velut ex suis oleum, vinum, aut panes presserit vel coxerit, validius quam ego jus habeat, aut cur illi potius quam mihi optandi sit prærogativa? præsertim ubi quod sæpe contingit, ejusmodi rebus carere nec possumus nec volumus. At vero ubi materiæ pretium ad formam nullam fere proportionem habet, uti sit in tabulis pictis, automatis ex materia minus pretiosa, v.g. ære, ferro, lignis confectis, omnino æquitas postulat, ut accepto pretio materiæ dominus rem artifici cedat, quippe cum ejusmodi materia ita fere sint comparatae, ut restituto pretio nihil domino damni emergat. At quæ ex voluntate probabiliter præsumpta heic fuere facta, perinde valent, ac si expressa domini voluntas affuisset. Sic v.g. si ex ære alterius, quod alias venale prostat, statuam consecro, aut aliud quidpiam, postquam probabilem attulero rationem, cur ipso inscio rem suam usurpaverim, ac pretium obtulerim, non potest me jure cogere, ut eam rem ipsi relinquam. Ubi vero quis in alieno solo ædes struxerit, frumentum sparserit, arbores plantaverit, nihil inde in solum juris adquirit, nec dominum soli adigere potest, ut omnino materiæ ac laboris mercedem solvat, quippe cum ejusmodi casus fere non nisi ex supina & crassa incuria contingere queat. Et ædificium quidem, qui struxit, diruere iterum, & materiam tollere, sibique vindicare potest; ita tamen, ut si ea sit uatura solum deterius sit factum, id iarcire teneatur. Arborem autem segetemque haudquam ita auferre, sibique retinere potest, eo quod ex solo alimento tra-

hant, & dominus impeditus fuerit, quo minus sua in istorum locum fuerint posita. Si tamen ab altero dolus absuerit, & quin est dominum soli tantum ipsi restituere, quantum ex alterius arbore vel segete solum suum melius fuerit redditum.

§. 23. Restat, ut de modis acquirendi spuriis discipiamus, qui ad duo præcipua capita possunt revocari, *Vim & Fraudem*, quando scilicet aliquis, legitima potestate destitutus, alteri vel vi extorquet, vel per fraudem & clanculum subducit id, in quod ipsi nullum jus competit, ita ut alterius jus lèdatur. *Ubi* duo notanda, 1. *Si* penumero fieri, ut quis in rem aliquam, quæ penes alterum est, jus habeat, puta, quando ipsi eadem vel tantundem debetur; qui tamen in civitatibus non rete judicatur ad eam pervenisse, quando privato ausu per vim aut clam sibi eam vindicat. In his enim constitutum est, ut nemo civium id, quod sibi debetur, privata autoritate invito concivi extorqueat, sed subfido Magistratus utatur. *Etsi* mero jure naturæ quovis modo id, quod mihi debetur, adserere mihi possim ab eo, qui sponte id tribuere renuit. *Et* inde vim heic in civitate adhibens, non furti aut raptus crimen, sed violatæ pacis & concussionis admittit. 2. In alterius bona allicui posse esse jus vel perfectum & velut anceps, vel quasi *acorōταλευρο*. *Illud* est, quando revera ex actu aliquo præcedente in rem quampiam mihi jus est quæsumum, ita ut alteri quoque sit obligatio eam mihi tribuendi. *Hoc* est quando ego quidem citra injuriam rem aliquam mihi vindicare possum, ita tamen, ut in altero non sit obligatio eam mihi tribuendi. *Id* quod contingit in bello, ubi ille, abs quo injuria proficiuntur, non nisi damnum originarium & inde pullulans, quod dedit, restituere tenetur: *Quia* tamen idem quantum in se, communionem juris cum altero rupit, lèisque potestatem concessit in se, & sua in infinitum, ut inferius explicabitur, lèsus citra injuriam alterius bona quanta-cunque

cunque quovis modo sibi vindicare potest, et si alter nequaquam teneatur ea ipsi sponte offerre aut concedere, scilicet illa, quæ supra damnum abs se datum sunt. Prorsus ut inter duos, qui mutuo consensu in pugnam descenderunt, uterque alteri plagas inferendi potestatem habet, neuter vero se ictum intentanti sponte præbere tenetur. Iste modus adquirendi et si cum injuria non sit conjunctus, adeoque illegitimus simpliciter non sit pronunciandus; non tamen ulterius natura ejus usum indulget, quam belli, quod subsidiaria velut ratione, ubi pace uti non licet, securitati hominum succenturiatur.

S. 24. Speciatiū autem modorum adquirendi spuriorum varia dantur nomina. Sub priori clasie censentur rapina, latrocinium, piratica, abactus, &c. sub posteriori furtum, peculatus, sacrilegium, & quævis defraudatio in contractibus. Enimvero illud altioris est indaginis, an vitium quod rei adhæret ex spurio adquirendi modo non possit corrigi per subsecvens factum, vel etiam solo temporis traciu? Et num etiam vitium adhuc maneat, quando ad tertium bono titulo pervenit? Ubi illud certum est, quamdiu res injuste erepta apud primum ereptorem permanserit, vitium semper illi adhærescere, quamdiu à priori domino non fuerit deletum, quantocunque temporis spatio eam possederit. Solum enim tempus in se neque vitium tollere, neque novum jus producere potest, quippe quo duntaxat continuatur vitium aut jus, quod initio adfuit. Moribus autem gentium introductæ & in plerisque civitatibus receptæ fuerant usucaptiones & præscriptiones, quarum vi intra certum temporis spatiū, bono titulo, bonaque fide parta, & quiete possessa res tali jure possideri judicatur, ut tertii prætensio, alias legitima, locum amplius non habeat. Idque cum quia nemo præsumitur rem suam tamdiu apud alterum sciens voluisse permanere, cum commode eam vindicare posset, nulla saltē contestatione

tione juris sui facta, per quam integrum jus servatur, nisi ipse eam pro derelicto haberet, & alterius possessionem approbaret; ac digna videbatur istius rei jactura tam dissoluta negligentia: tum ut litium infinita seges suffocaretur, quas excitari necessum foret, quando tanto post tempore à quarto aut quinto possessore, qui ad eam rem justo, ac fors oneroso quoque titulo pervenit, eadem repeteretur; præsertim cum plurimi casus incidere possint, quibus hic impediatur, quo minus ab creptore damni sui refusionem obtainere queat. Nec obstat, quod res mea non possit sine facto meo in alterum transferri, aut quod nemo alterius jactura locupletari debet. Nam heic non-factum, id est, supina negligentia circa vindicias sui juris habetur pro facto, nec pro jactura existimatur, quam sibi quis inferri ipse voluit. Voluntas autem heic ex tam diuturno silentio præsumitur. Inde in conscientia quoque tutus est, qui rem usuccepit. Nam ante tempus usucaptionis bona fide possedit, quod supponitur; post autem, si in civitate vivat à lege quoque civili id ipsi adjudicatur, quæ prioris domini prætensionem prorsus extinguit; id quod inter illos, qui civitate eadem non comprehenduntur, ipsa naturalis æquitas præstat. Porrouti jure naturæ, qui damnum alteri vi aut dolo dedit, ad sarcinandum id tenetur; ita, cum quilibet suo juri possit cedere, vitium rei expirat, cessarque obligatio restituendi apud eum, qui damnum dedit, quando is, cui datum est, id condonat alteri sponte, nec metu ulterioris mali aut molestiæ, seu, ut vulgo loquuntur, ad redimendam vexam; & quidem ut alteri facultas sit rem suam recuperandi, si velit, & creptori voluntas rem repetitam vi non defendendi. Nec interest, utrum ista condonatio expresse fiat, an tacite, scilicet dissimulando, & cum commode possit controversiam non movendo, vel per insigne temporis spatium nullia edendo signa, ac si in rem illam adhuc aliquid juris velis prætendere. Inde si v.g. is cui quid creptum est decedat,

decedat, & cum cætera bona sua expresse designata ad hæredes transmitteret, rei ereptæ nullam fecit mentionem, videtur eam pro derelicta habere, adeoque hæredes à præsenti possessore eam repetere nequeunt. Ut tamen tacita ista condonatio conscientiæ satisfaciat, omnino requiri videtur, ut priori domino quocunque modo innotescat, possessorem ad restituendam rem paratum esse, si ipse eam reposcatur.

S. 25. Quod si vero erepta injuste res bono titulo pervenerit ad tertium, qui alterum injustum ejus possessorem efficaciter ignoraverit; (nam qui sciens v.g. rem furtivam emerit, vitium adquisitionis in se quoque derivat, adeoque ad restituendum tenetur, & is, cui res erepta, eam vindicare eodem modo quo ab ereptore potest;) ubi cui ea subtracta fuit in ipsam forte incidentur, queritur, utrum statim rei suæ manus possit injicere, & tertium istum possessorem ad exhibendam eam lite pulsare, relicta huic actione de sarcendo damno adversus eum, qui vitiosam ejusmodi rem alteri alienaverit: an vero omisso possessore tertio ereptor ipsi sit invadendus, ut rem restituat vel in pretio, vel in natura, transactione cum possessore tertio instituta? Ubi etiæ multis in locis leges positivæ illi faveant, cui res erepta, manuque injectionem in rem, ubicunque inventa fuerit, concedant; merum tamen jus naturæ sequentibus probe dispiciendum, an per aliquam negligentiam ignorantia circa vitium rei istius fuerit contraclara, an vero minus. Quod si enim tertius possessor non modo nihil de vitio rei percepit, sed etiam neque ex conditione rei, neque venditoris probabiliter id suspicari potuit, puta, quando publica est præsumptio, talem hominem tales res bono titulo possidere; non videtur ipsum immediate esse convenientium, sed ereptori soli negotium facessendum. Cum enim iste modo communiter recepto rem istam adquisiverit, nec vitium nosse potuerit, nulla adparet ratio, quare ipse vel dicta re ci-

54 Elementorum *Faris prudentiae*

tra compensationem spoliari debeat, vel onere pensationem damni à venditore suo extorquendi gravari potius, quam alter, qui rem suam perlequitur. Vitiositas eniā adquisitionis in talem possessorem cum effectu aliquo non transīt; eo quod ejusmodi vitia rebus adh̄erentia, & ex iis in personas resultantes obligationes in tertiam personam derivari nequeant citra ipsius factum aut omissionem culpabilem, qualis hoc in casu non datur. Ast vero aliter sese res habet, ubi vel rei vel personæ conditio probabilem suspicionem gignit, rem istam virtiose partam; vel si interdictum sit, ne quis à talibus personis quid emat; qualia edicta non raro in bello circa milites promulgantur. Heic enim culpa intermis̄e inquisitionis debitæ circa rem, nullam ipsi exceptionem relinquit, quo minus prior dominus ad rem suam via, qua fieri potest, brevissima perveniat.

S. 26. Amittimus autem proprietatem & jus in res, quando eas vel pro derelictis habemus, vel quacunque ratione alienamus seu in alterum transferimus. Id quot modis contingat, ex modis adquirendi facile est colligere. Quandocunque enim alter legitimo modo adquirit, quod nostrum fuit, aut nos quacunque ratione jus nostrum in rem irrevocabiliter in alterum transferimus, tunc nostra esse ea res desinuit. Per mortem autem, et si quis inter homines esse desinat, ac eo ipso in personas & res omne ipsius jus expiret; quia tamen inconveniens videbatur, quæ quis per omnem vitam tanto labore acquisivisset, ipso defuncto pro derelictis haberi, ita ut cuiilibet ea sibi vindicandi facultas esset; moribus gentium introductum, ut etiam illa bona, quæ quis, dum in vivis erat, nondum in alterum transstulisset aut alienasset, ad cum pervenirent, quem defunctus voluerit. Voluntas ista est vel expressa, vel præsumpta. Hęc locum habet in successionibus ab intestato, ubi quis sine testamento decessit. Tunc enim præsumptio volun-

luntatis defuncti ordinarie illis favet, qui sanguine ipsum proxime attingunt, inter quos proximus quisque validissimum habere jus intelligitur. Expressa autem defuncti voluntas percipitur ex testamento, codicillis, aut quocunque nomine ukinæ illæ dispositiones veniant, quibus alienantur res in eventum mortis, ante eam revocabiliter, retento interim pleno, quod antea adfuit, in rem jure. Unde harum non est hic effectus, ut statim atque per signa sunt conceptæ & expressæ, proprietas rerum ad hæredem transeat, ususfructus autem ad vitam penes testatorem resideat, sed ut omne dominium penes hunc maneat, jus autem hæredis à morte demum hujus initium capiat. Cujus rei evidens est indicium, quod etiam post conditum testamentum res alienare, imo prorsus hæredes juxta ac testamentum mutare testator queat, prius scripto hærede nequidquam ringente. Cæterum etsi naturalis æquitas & ordinarius affectus, (qui tamen non facit, ut irritum sit, quidquid contra est factum,) suadebat, ut quis bona sua liberis potius aut cognatis relinquat, quam alienis, nisi insigni vicio isti indignos sese reddiderint: tamen cum tanquam naturale debitum nihil à parentibus requiratur, quam ut liberos pro facultatibus bene educari current, quoisque ipsis bene sibi prospicere queant; in arbitrio suum est cujuslibet, remota legum civilium dispositione, quid præter istud debitum liberis, & quid omnino cognatis de bonis suis velit relinquere. De quo ut eo liquidius constaret, pleræque leges civiles certa solemnia adhiberi jusserunt, quibus non ad parentibus testamentum foret irritum, eo quod non præsumatur, eam revera ipsius fuisse voluntatem, quam non eo modo expresserit, quo tantum valere posse sciebat. Etsi vero leges civiles definire possint, quid & quibus relinquere quis debeat; ipsæ tamen querelæ inofficiosi testamenti non tam in dubium revocant, an testator potestatem habuerit pro arbitrio de suis rebus disponendi, quam pen-
tunt

§ 6 Elementorum Jurisprudentiae

tunt à judice, ut inspiciantur rationes, quæ moverint defunctum, quod contra communem inclinationem aliquid voluerit, ut si deprehendatur per subreptionem & fraudes aliorum potestate sua abusum, bona per publicam autoritatem iis attribuantur, ad quos alias pervenissent, siquidem rationem magis in consilium quam inconsultos affectus adhibuisset. Nec illud simpliciter verum est, liberorum causa parentes omnia adquirere. Nam primario sui ipsius causa quisque adquirit; quæ autem propriis necessitudinibus supersunt, ea demum illorum esse vult, qui ipsi sunt carissimi, quales ordinacie liberi & cognati proximi habentur. Id vero facile intelligitur, quod cui bona modo habendi diminuto tenentur, non possit aliquid disponere in fraudem illius, cui jus aliquod eminentius aut prius in bonis istis fuit, ex vulgari axioinata, quod nemo plus juris in alterum possit conferre, quam ipse habeat. Inde in testamenti non solum nihil valide potest disponi, quod sit contra leges civitatis, sed etiam ea, quæ à testatore ex contractibus aut alio capite aliis debentur, prius detraherenda sunt de ipsis bonis, antequam ad hæredes aliquid perveniat. Ceteris enim creditoribus omnibus prius jus fuit quæsitus, quam hæredi, cuius jus demum à morte testatoris incipit. Adeoque non plus quis ad hæredem transmittere intelligitur, quam mortis tempore ipsi superest detraictio eo, quod ad dissolvenda debita opus est. Sunt tamen Republicæ in quibus de bonis duntaxat per industriam propriam partis, non vero de avitis disponere testamento licet. Alibi etiam nulla civibus testamenti factio est, sed ex intestato ad proximos sanguine omnia devolvuntur.

§. 27. At vero per defectum rationis, puta per ætatem puerilem aut subsequentem furorem, proprie & ex necessitate aliqua juris naturalis dominium non tollitur. Res enim, quæ dominio subsunt, plerique necessitatibus corporis inserviunt, quæ cum istos non minus

minus, quam rationis compotes urgeant, absurdum for-
ret, conditionem ætatis aut morbum ad id adimendum
ipsis aliquid valere, quod ob concomitantem adquirendi
impotentiam pretiosius ipsis factum fuit. Verum quia
defectus rationis prohibet, quo minus rebus suis bene uti
possint, per humanitatem plerisque in locis leges ci-
viles administrationem bonorum aliis commendavere,
ita ut non domini rationis impotes, sed curatores effi-
criter de illis possent disponere, ne sua imprudentia &
per aliorum fraudes bonis everterentur. Incongruum
quippe videbatur illos alienare quid posse, qui quid a-
gatur intelligere, adeoque consentire nequeunt; nec
specie fraudis caret à tali quid accipere, in quo re-
cte consulta voluntas dandi non præsumitur. Ac rei
quoque publicæ interest, ne quis re sua male utatur.
Quæ ratio fecit, ut curatura per illos quoque annos ex-
tenderetur, qui jam rerum intellectum habent, sed ob
affectum vehementiam ad rem custodiendam parum i-
donei deprehenduntur.

§. 28. Res nullius sunt, quæ ad nullum hominem
pertinent, & in quæ nemini aliquod peculiare jus in
præsens præ cæteris competit. Harum quædam prorsus
sunt incapaces proprietatis, & ab hominum commercio
exclusæ; nempe illæ, quarum natura omnem possessionem &
apprehensionem corporalem ab hominibus fa-
ctam respuit, & quæ nullum æstum admittunt, ex quo
peculiare alicui jus præ cæteris possit enasci. Quam in
classem haud ita simpliciter referenda arbitramur ærem,
ventum, calorem & lumen solis, quatenus in circum-
fuso nobis ære, aut circumjecto spatio hærent. Cum
enim hæ res, quemadmodum cæteræ, ex una spatii
parte in aliud transferri per homines nequeant, (quo
respectu, scilicet separatim, in commercium non veni-
unt) sane etiam velut spatio inhærentia sub æstima-
tionem cadere possunt, adeoque quantum ad proprieta-
tem de natura spatii participant. Inde quem spatio
meo

58 *Elementorum Jurisprudentiae*

meo excludere possum, consequenter etiam arcere queo, ne aere, vento, calore & lumine solis in spatio meo existente fruatur. Sic non inusitatum imputare alteri clementiam aeris, comoditatem venti & folis, qua fundus, quem ipsi loco aut vendo, gaudet; item, quod per meum spatum in alterius aedes vento aut lumini solis iter velut relinquam, cum alias luminibus iphius obstruere possem. Quædam autem res in præsens quidem sunt nullius, quæ tamen alias per naturam capacia sunt proprietatis, cùmque aëtu subeunt, quando ab aliquo occupantur. Ut sunt illæ, quas populi, cum cæteras sibi proprias vindicarent, pro derelictis habueræ. Inter quas tamen nonnullas uni alicui personæ aut populo per occupationem proprias fieri noluerunt, sed semper nullius ut essent tacite convenerunt, quod supra de partibus Oceani à litore longe remotis diccbamus. Cæteræ autem cuilibet occupanti cedunt. Tales fuerunt, ex mente veterum Jutorum Romanorum, pisces, volucres, feræ bestiæ, quas etiam in alieno fundo capere licebat, etsi dominus fundi posset venandi aut aucupandi causa ingredi volentem aditu prohibere. Et hæ, semel per occupationem propriæ factæ, iterum nullius siebant, & in libertatem abibant, quando hominum effugerant custodiam. Eodem referebant apes, columbas, pavones, ferae mansuetas, ubi aufugissent, & consuetudinem redeundi exuissent. Item res in bello expositas prædæ, missilia, thesauros, in littus ejecta, & si quæ forte sunt alia. Enimvero de multis istorum populi hodie aliter disposuerunt: quædam etiam quasi pro derelictis fuerunt habita respectu duntaxat eorum, quos eadem civitas aut societas comprehendebat, à quorum participatione qui extra civitatem aut societatem erant, excludebantur; quod de præda, missilibus, aliquæ quibusdam certum est. Quis enim credat, Romanos exteris quoque prædas agere ex urbibus in dispersionem à se datis concessisse? Quanquam isthæc minus

minus accurate inter res nullius referantur, cum revera sint civitatis, aut eorum, à quibus conceduntur, qui per modum donationis illa attribuunt eadem aut istorum signa primum adprehendentibus. Sub rebus etiam nullius illæ veniunt quæ à priori domino habentur pro dælictis, dum vel consulto eas projicit, & suas amplius esse non vult, ita ut in neminem peculiariter jussuim transferat; vel casu quodam amissas recuperare negligit. Unde apparet his non accenseri, quæ levandæ navis causa projiciuntur, aut nave fracta mari hausta in littus expelluntur; item quæ iter facientibus excidunt. In hæc enim dominis jus durat, quamdiu iis animus ea iterum investigandi manet. Nec talia invenientibus de jure naturæ plus debetur, quam quanti opera ea colligendi & asservandi est. Ac nescio quid piraticum sapiunt leges civiles, quæ naufragorum bona etiam à dominis agnita fisco aut ad littus habitantibus vindicant.

§. 29. *Res corporalis* est substantia extensa cum modo morali considerata; quæ distinguitur communiter in mobilem & immobilem. Mobilia sunt quæ solo non firmata de loco in locum transportari possunt, ut pecunia, vestes, pecora, utensilia, &c. Inter immobilia primum est spatum, quod & in sua natura ac primo est immobile; idque dividi potest in commune & proprium. Commune spatum dicuntur loca publica, puta, fora, theatra, templi, viæ militares, &c. Proprium est, quod areæ possessoris perpendiculariter imminet aut substernitur tam sursum, quam deorsum. Quoniam autem areæ globi terrestris sphæricam habent convexitatem, lineas perpendicularares in centro terræ deorsum concurrere, sursum autem divergendo in infinitum excurrere quivis intelligit. Inde ut supra solum meum attollere mihi licet ædificium, si fieri posset, etiam ultra cœlum lunare, nisi fors Selenitarum fines obstarent; ita deorsum ad cœntrum terræ duntaxat, etiamsi ulterius progredi possibile foret, sodiendo pervenire liceret. Nam quod ultra-

ultra centrum est respectu nostri, ad antipodes nostros spectat. In quibusdam tamen locis leges positivæ non privatis fundorum dominis, sed fisco adjudicant, quod infra tantam areæ profunditatem invenitur, quanta vomere atingi nequit. Utrobique tamen lineæ perpendicularares ab areæ meæ perimetro sursum deorsum ductæ, bene sunt observandæ. Ut enim vicinus non potest exercitare structuram areæ meæ imminentem, et si solo meo non innitatur, sed tignis ex domo sua transversim emissis sustentetur; ita viciissim mihi spatii mei superficiem pyramidalem à lateribus ædificando egredi non licet, nisi tors speciali pacto de eo sit conventum. Spatio tanquam immobili primo succedit terræ substantia naturalis, fundi nomine heic veniens. Telluri structuræ ad terram firmataæ cum omnibus quæ clavis firmantur. Huc referri possunt non tantum molendina alata quorum fundamenta solo firmiter affixa manent, licet ad occursum venti ipsum ædificium versus omnes plagas horizontales circumduci queat; sed etiam molendina navalia, quæ vocant, quæ et si loci murationem admittant, ut tamen usus eorum obtineatur necessum est ad terram ancoris aut palis firmantur. Nec eo fine extruuntur, ut in motu sint, quemadmodum naves. sed ut consistant. Et si heic leges positivæ aut consuetudines locorum variant, ut & circa naves, quas, et si eo fine extrufas, ut in motu sint, ac proprie vehiculorum non ædium præbentes usum, inter immobilia alicubi referunt.

S. 3. c. *Res incorporalis*, quæ est modus instar subjecti cum respectu pertinentiæ consideratus, dividi potest in *qualitativam* & *quantitativam*. Illuc pertinent potissimum tituli, potestates seu potentiaæ morales, *jura*, *apertudines*, & si quæ sunt alia. Huc spectat *Valor*, qui est tum personarum, diciturq; *existimatio*; tum rerum & actionum, earumq; homini vel bonarum, diciturq; *preium*; vel malarum, qui proprio vocabulo caret, nisi si quis eum ad analogiam demeriti velijt vocare *depretium*.

DEFINITIO VI.

Titulus est attributum morale, quod designantur discrimina personarum in vita communi secundum existimationem ac statum.

1. *Titulorum differentia; effectus.*

§. 1. **T**Ituli sunt in dupli potissimum differentia. Quidam directe notant intensionem existimationis personarum in vita communi, earumve qualitates peculiares, statum autem connorant & subinnuunt, clarius vel obscurius, prout iste titulus uni vel pluribus statibus adsignari suevit. Quorum uberrimam segetem hoc seculo apud quasdam nationes enatam heic congerere tedium est. Quidam autem directe denotant statum auctum in statu, indirecte autem connorant intensionem existimationis, quæ statui & officio isti solet adhærente. Ut sunt quævis nomina personarum moralium quæ heic spectantur non tam in se, quatenus sunt notiones intellectui alterius statum & officium alicujus personæ representantes; quam quatenus ex impositione hominum alicujus personæ jura, potestatem atque munus denotant. Inde non est de nihilo, quod interduin magno ardore tituli inter homines propugnantur, eo quod titulo dengato, denegari etiam alicui intelligantur status, potestas, jus atque officium, quæ iste titulus exprimere aut connotare.

DEFINITIO VII.

Potestas est potentia moralis activa, qua persona aliqua legitime & cum effetu morali potest edere actionem voluntariam.

I. <i>Potestas</i>	<i>objetti, ubi de Imperio.</i>
II. <i>Personalis,</i>	
III. <i>Potestatis divisio ratione</i>	IV. <i>Potestas in res alienas.</i>
	V. <i>Effectus potestatis.</i>

§. 1. Potestas, prout heic consideranda venit, est vel perfecta vel imperfecta. Illa est, cuius exercitiam qui per vim atque illegitime impedit, (quod fit, quando ista potestas ab ipsius voluntate non dependet) injuriam facit, quæ læso adversus ipsum actionem in foro humano dat; cuius vicem subit bellum inter eos, qui communi judici non subjiciuntur, nisi unus alteri tanquam supremo judici subjiciatur. Hæc est, cuius exercitio si quis illegitime & per vim fuerit prohibitus, inhumaniter quidem tractatur, ita tamen ut non habeat actionem in foro humano, nisi forte, quod juri deeſt, casus necessitatis suppleverit. Sic v. g. qui per vim meum me fundum ingredi prohibet, injuriam facit, quæ mihi adversus illum actionem dat. Ast qui mihi per fundum suum iter innoxium denegat, quod alio loco non nisi per molestas ambages quærendum, inhumane quidem facit; haudquaquam tamen ideo actionem in foro humano intendere ipsi queo. Nisi quod v. g. instantे à tergo hoste etiam per obstantis stragem, ut vitam meam servem, evadere mihi liceat. Illa etiam jus ad agendum; hæc aptitudo vocari potest.

§. 2. Deinde potestas est vel *personalis*, vel *communicabilis*. Illa est, quam quis in alterum legitime transferre non potest. In qua ipsa tamen nonnullæ differentiæ occurunt. Quædam enim potestates ita arte cum persona sunt conjunctæ, ut earum actus per aliam personam recte exerceri omnino nequeant. Talis est potestas mariti in corpus uxoris, quam per vicarium obire leges haudquaquam admittent. Quædam autem, etsi in alium transferri à nobis nequeant, actus aliis ad exercendum delegari possunt, ita tamen, ut omnem autoritatem ab eo habeant, in quo potestas radicaliter hæret. Quædam denique in alium quidem à nobis indirecte possunt transferri, dum iis ipsis in ejus nos gratiam abdicamus, eisque velut in manus ipsius resignamus: ita tamen, ut autoritate superioris ea translatio sit confirmanda. Ex hoc genere erat potestas patria juxta antiquas leges Romanas, quam, licet naturaliter ex generatione, actu personali incommunicabili, oriundam, pater in alium transferre poterat, dum abdicata sua potestate alteri adoptandum tradit filium. Quæ adoptio tamen Prætoris aut populi autoritate erat confirmanda, abs qua unice vim suam mutuabatur. In civitate enim nemo privatus jus vitæ necisque in liberum hominem alteri dare potest, nisi is, qui jura majestatis obtinet, autor fiat. Potestas communicabilis est, quam quis in alterum legitime, & quidem propria autoritate transferre potest.

§. 3. Cæterum plerasque potestates pro ratione objecti ad quatuor potissimum species revocare licet. Respiciunt enim illæ vel *personas* vel *res*, & utrasque *proprias*, vel *alienas*. Potestas in *personas* actionesque *proprias libertas* dicitur, de qua ex supra dicitis, ubi de statibus egimus, intelligi potest. Potestas in *res proprias dominium* vocatur, de quo itidem supra explicatum. Potestas in *personas alienas imperia*

imperium nuncupatur, quo alteri quid legitime & efficaciter injungi præstandum potest, i. e. ut alteri sit obligatio non resistendi jusso aut idem non detestandi. Est autem imperium vel *absolutum* vel *restrictum*. Illud est, cuius actus neque à tertio quocquam superiore irriti possunt redi, neque ab ipsis, quibus imperatur, recusari ex jure aliquo per pactum in collatione imperii initum quæsito aut recento. Hoc est, ubi alterutrum horum aut utrumque fieri potest. Duplici enim modo alicujus imperium restrictionem admittit, vel quando ab eo, qui superius imperium habet, imperantis vis coercetur, aut parentes obligatione certa iussa capessendi solvuntur: vel quando illi, qui alicui imperium in se dederunt, pacto expresse sibi reservarunt, quod non velint in quibusdam rebus ejus iussis obligari. Qualis restrictione naturæ haudquidquam repugnat. Cum enim ipsi, cui imperium datur, nullum alias in me jus competat, adeoque mero meo arbitrio habeat, quidquid in me potestatis obtinet, patet sane penes metitum esse, quoisque imperium ejus in me admittere velim. Etsi restrictiones eas haudquaquam tales esse oporteat, quæ finem imperii evertant, & id prossus ad nihilum reducant, aut quæ pactum inter imperantem & parentem inutile reddant. Non autem intelliguntur parentes iussa quædam imperantis recusandi habere potestatem, nisi vel ad arbitros aut judicem provocare liceat, vel inter se concilium coire, ubi de imperantis facto cognoscendi jus habeant; de quo alibi plura. Deinde imperium est vel *privatum* vel *publicum*. Illud est, quod competit personis ut privatis in usum singulorum quæ talium. Hujus species sunt potestas patria, potestas herilis seu dominorum in servos, potestas maritorum in uxores, præceptorum in discipulos, tutorum in pupilos, &c. Imperium publicum est, quod competit personis

sonis ut publicis in usum societatis civilis. Hoc imperium si sit summum in civitate, adjunctam habet potestatem, quam vocant, *eminentem* in personas & res subditorum, validiorem quibusvis juribus singularum, exercendam tamen non nisi salutis publicæ causa.

§. 4. Per potestatem denique in res alienas innuimus jura illa, quæ ex concessione domini, vel ex pacto alicui in res alterius fuere quæsita; proprietate rei penes dominum remanente. Quo pertinet ususfructus, qui est jus seu potestas alienis rebus utendi fruendi, salva earum substantia. Quem constitui posse in quibuslibet rebus utilibus, præterquam quæ ipso usu consumuntur, seu quoquin usus consilit in abuso, tralatitium est. Huc spectant servitutes prædiorum urbano-rum & rusticorum, quarum hæ communiter numerantur iter, actus, via, aquæductus, haustus aquæ, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, &c. illæ, jus tigni immittendi, derivandi stillicidium, prohibendi ne vicinus ædes alius tollat, & similia, de quibus, qui jus Romanum commentariis illustrarunt, consuendi.

§. 5. Effectus potestatis est, ut alteri adferatur obligatio aliquid exsequendi, & actiones ex ejusdem vi exercitas admittendi vel non impediendi, & ut valeat in alterum conferre facultatem aliquid agendi aut habendi, quæ antea aberat.

DEFINITIO VIII.

Jus est potentia moralis activa, personæ competens ad aliquid ab altero necessario habendum.

I. *Vocabuli ambiguitas.*

II. *Jus perfectum.*

III. *Hæreditas quale jus.*

IV. *Jura mixta.*

V. *Jus imperfectum.*

S. 1. Præter illas significaciones, qua vocabulum juris usurpatur pro lege, & complexu seu sistmate legum homogenearum, ut & pro sententia judiciale seu sententia legum factis applicata, v.g. quando Praetorem *jus* dicere, aut *Jurum de jure* respondere dicimus: frequentissimum est, ut sumatur pro qualitate illa morali, qua recte vel personis imperamus, vel res teneamus, aut qua eadem nobis debentur. Sic communiter *juris* nomine venit potestas tam in personas, quam in res nostras aut alienas; & quæ res spectat, peculiariter *jus in re* dicitur. Circa quæ vocabula tamen hoc discriminis videtur observari, quod potestas magis insinuet actualem præsentiam dictæ qualitatis in res vel personas, obscurius autem connotet, ac fere in medio relinquat modum, quo quis ea sit potitus. *Jus* autem proprie & perspicue indicat, recte eam fuisse adquisitam, & jam recte quoque obtineri: Quia autem jam dictæ qualitatis species pleræque peculiaribus gaudent nominibus, quibus ea qualitas, qua res aliqua nobis debetur, caret, volumus hanc peculiariter heic *juris* nomine insignire; ita tamen, ut haudquam velimus teneri, id vocabulum intra has angustiæ semper accipere.

S. 2. Est autem *jus* vel *perfectum* vel *imperfectum*. Il lud quicunque sit, injuriam facit, quæ lœso in foro humano actionem

actionem adversus lèdentem dat. Huic exadversum respondet obligatio perfecta in eo, abs quo id, quod nobis debetur, est perventurum. Quem ideo, ubi sponte id implere renuit, actione apud judicem intentata, aut ubi huic locus non est, vi compellere possum. Ejusmodi jura quando nondum satis clare sunt deducta, aut ab illo, quem spectant, in dubium vocantur, vulgo prætensiones audiunt.

§. 3. Sub censum porro jurium revocari quoque solebārēditas, vocabulo non pro rebus, sed pro certo modo pertinentiæ accepto. Ubi notandum, quod hæreditas, vita functo eo, à quo descendit, pleni vim juris obtineat adversus omnes, qui quocunq; modo tempore ariam earum possessionem aut administrationem habent. Morte enim domini jus plenum ad bona in hæredem devolvitur, sive is ex testamento & voluntate istius hæros sit, sive ex legibus civitatis. Ast quamdiu testator adhuc in vivis est, hæredi, quacunq; ratione in successionem vocetur, nondum aliquod jus competit, quod adversus istum valeat, eūq; prohibere possit, quo minus, non obstante voluntate semel significata pro lubitu adhuc circa bona queat disponere. Nisi forte leges civiles bona omnia, aut certam eorundem partem ad certas personas omnino devolvi jubeant, nec liberam testamenti factiōnem concedant, quemadmodum in quibusdam civitatibus de nullis bonis, in aliis non nisi de bonis industria propria adquisitis testandi potestas est concessa. Quo in casu proxime ad efficaciam juris hæreditas etiam ante domini mortem accedit, adeo ut huic non liceat insignem bonorum suorum partem in alterum quavis ratione transferre in fraudem necessarii hæredis.

§. 4. Solent vero communiter multa venire sub censum jurium, quæ, si accurate velimus loqui, compositum quid sunt ex potestate ac jure proprie dictis, involventia simul aut supponentia obligationem, honorem, aut simile quid. Ex isto genere est civitas seu jus civitatis.

tatis. Hæc enim complectitur facultatem exercendi cum pleno effectu actus istius civitatis membris peculiares, & jus fruendi commodis illi propriis, supponens obligationem erga eandem civitatem. Sic & dignitates civiles, puta nobilitas, ejusq; gradus, item honores literatorum, complectuntur potestatem exercendi certos aëlius isti dignitati proprias, & jus commodis ejusdem ordinis fruendi, quibus insuper honor quidam & intensio existimacionis adhæret.

§. 5. Jus autem imperfectum, quod nonnullis aptitudo vocatur, est, quando alicui ab altero quid debetur, ita ut, si illud deneget, inique quidem faciat, haud quaquam tamen lœsus accipiat injuriam, quæ ipsi adversus identem actionem pariat; nec vi adserere sibi istud possit, nisi ubi necessitas aliam expediendæ salutis rationem non admittit. Competit autem nobis aptitudo duntaxat ad omnia illa, quæ alii nobis debent ex aliqua obligatione imperfecta, de qua inferius pluribus erit agendum. Sic neque ad beneficia danda alterum cogere, neque in gratitudinis actionem alteri intendere potius, et si revera peccet, qui beneficiandi aliis occasionem neglit, aut pro acceptis beneficiis quam commode possit gratiam non refert. Illud autem s̄p̄ quoque contingit, ut aliquis recte quidem admittere possit quid ab altero tributum, ita tamen ut neque huic obligatio id tribuendi, neque illi jus perfectum ad istud habendum sit, sed nuda duntaxat habilitas. Sic v.g. ubi plures æque idonei munus aliquod ambiunt, quorum nulli præ altero peculiare aliquod jus ad illud competit, is cui id conferendi potestas est, pro lubitu quem velit eligere potest, nulla querendi causa reiæcta iis qui repulsam ferunt.

DEFINITIO IX.

Existimatio est valor personarum in vita communi, secundum quam aptæ sunt cum aliis personis exæquari aut comparari, eisq; vel antehaberi, vel postponi.

I. Existimatio simplex. I II. Intensiva.

S. 1. **E**xistimatio personarum in vita communi est vel *simplex* vel *intensiva*. Illa consideratur vel *extra civitates*, vel *intra easdem*. Existimatio simplex hominis *extra civitatem* in hoc consistit, ut habeatur pro rati, cum quo tanquam cum homine legis naturæ observante agi queat. Unde patet, hac existimatio defici, quicunq; *adversus* quoslibet homines, aut saltem illos, qui *extra ipsorum consortia* sunt, communiter eadem qua in bestias licentia utuntur. Ut sunt integræ civitates, si quæ dantur, quibus omnes exteri promiscue hostes habentur, præ primis si ipsi hos sponte infestentur. Item piratæ, prædones, latrones, sicarii, manticularii, & ejusdem farinæ alii; quibus, nisi vitam istam rapacem abdicatum eant, ab aliis non magis parci convenit, quam lopis aut aliis truculentis belluis; nec humanitatis officia ipsis exhibenda, quippe queis ad nocendum aliis roborantur; nec fiducia quid in fide, quam ipsis dederunt, locandum, cuius apud alios opinionem vitæ ipsorum atrocitas elidit. Existimatio autem simplex *intra civitatem* est, qua quis pro membro saltem vulgari, eoq; integræ civitatis reputatur, seu qui non juxta leges & statuta pro vitiioso civitatis membro fuit declaratus. Et ista quivis liberi atq; honesti homines, seu infamia juris non notati gaudent. Hæc porro in civitate deficit vel ex *mero statu*, vel ex *delicto*. Illud fit in mancipiis,

quæ pro personis civilibus non reputantur, seu quæ caput civile non habere intelliguntur. Hæc enim v. g. Romæ quondam pro nullis fuisse habita, adeoq; existimatione civili caruisse, inde satis elucet, quod nihil proprii haberint, nec sibi adquisiverint; quod impune à dominis quidvis inferri ipsis potuerit; alieno autem, qui noxam ipsis intulerit, ex lege Aquilia actio intentata fuerit, tanquam si pecus alterius lœsisset; quod nulla cognatio servilis, nec cohabitatio ipsisorum pro matrimonio fuerit reputata, prorsus ut inter bestias; quod testimoniis etiam juratorum pro tribunali nihil fidei fuerit tributum, & quæ sunt ejus generis alia. Ex antegresso autem delicto existimatio illa deficit, quando quis juxta leges ob certum delicti genus (nam omnia delicta civiliter existimationem non extingunt;) infamia notatur; idq; vel ut vita quoq; naturali simul expellatur, vel civitate prorsus ejiciatur, vel in hac quidem retineatur, non tamen velut membrum integrum, sed tanquam infectum, ut qui domicilio quidem civitatis, & communi legum tutela gaudeat, à muniis tamen publicis ac honestis societatibus exclusus, ac conversationi etiam singulorum non sordidorum fastiditus. Talem infamiam illi solum irrogare queunt, penes quos legum est exsecutio. Privatorum autem judicio nemo taliter infamis redditur, priusquam coram competenti tribunali id fuerit declaratum, Multo minus autem propter intermissum aliquem actum, solo privatorum ausu citra autoritatem Magistratus recipientium infamiz veræ quid adhædere potest, non magis, quam isti propria autoritate civitatis jura alicui efficaciter tribuere queunt. Ejusdem enim potestatis est vitam velut civilem dare, & mortem civilem inferre.

S. 2. Existimatio intensiva est, secundum quam personæ civiliter æque honestæ sibi invicem præferuntur, prout uni præ altero adsunt, queis aliorum animi ad exhibendum honorem permoveri solent. Est autem honor, qui intensioni existimationis responder, propriæ

significatio judicii nostri de præstantia alterius: adeoq; revera honor est non in honorato, sed in honorante. Et si metonymica quadam ratione ipsa quoq; existimatio, seu id quod honorem meretur, eo vocabulo insigniatur, & peculiariter certi status, quos honor comitari solet; quod ordinarie illis duntaxat conferantur. qui alios præstantia antecellunt. Eadem existimatio, quatenus in aliis opinionem peculiaris prudentiæ ac sapientiæ circa determinationem rerum practicarum, aut veritatum theoreticarum gignit, Autoritas dicitur. Quatenus autem innuit cognitionem istius præstantiæ inter plures late diffusam, Claritas est. Quæ quis non incongrue ad analogiam patibilium qualitatum naturalium, patibiles qualitates morales dixerit, eo quod, ut istæ sensus, ita hæ certa ratione animum afficere intelligantur. Solet autem existimatio alicujus potissimum intendi ex rebus præclare gestis, ac vita ad leges accuratius acta; ex bonis, quæ vocantur animi, quo apud imperitos non parum quoq; bona corporis & fortunæ faciunt; ex conditione status, prout is præ cæteris est conspicuus & splendidus; ex situ morali in statu, puta an quis sit primus in collegio eodem, an ultimus; ex conditione munieris, prout nobilibus illud absolvitur functionibus; ex ætate, quippe quod usus & prudentia à seris venire annis judicentur; deniq; ex genere seu stirpe, eo quod communiter aliquid ex virtute majorum in posteros propagari credatur, & quæ sunt alia, quæ heic æstir

DEFINITIO X.

Premium est quantitas moralis seu valor mercium aut rerum, & actionum homini bonarum in vita communi, secundum quod aptæ sunt invicem comparari.

I. In imponendo precio qui
estimatur?

II. Pretia rerum

III. Premium vulgare & emi-
ubi de pecunia.

S. I. **F**undamentum pretii in rebus maxime naturale est habilitas exhibendi usum aliquem in vita communi. Unde res prorsus inutiles nullius pretii vulgo dicere consuevimus. Definitur autem usus alicuius rei non ex eo duntaxat, quod illa ad vitam nostram conservandam aut delectandam revera faciat, sed etiam, quod vel sola quorundam hominum opinione voluptatem aut ornatum aliquem adferat. Qualibus rebus enorme plerunque premium luxuria hominum & libido imposuit. In comparatione autem rerum ad se invicem ratione pretii varia solent spectari. Heic enim usque adeo necessitas rei aut nobilitas usus primas semper non obtinet, ut potius non sine singulari providentia naturæ ea queis vita nostra carere nequit, pretii sint vilioris, eo quod uberem earum proventum natura effundat. Facit igitur huc præprimis raritas, quæ non parum commendatur, ubi ex locis longe remotis res adferuntur, in quas frequenter hominum affectus vehementer raptur. Ita enim plerique homines præcipue estimant, quæ cum paucis habitura sunt communia: contra vile est, quidquid inter cujusvis supellestilem cernitur. De-

terminate porro pretium vulgo cognoscitur ex usu seu consuetudine, i.e. vulgo tanti res æstimatur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet. Quod vix est, ut non habeat aliquam latitudinem, intra quam plus minusve exigi possit, nisi ubi lex pretium rei in puncto constituit. In communi autem pretio ratio solet haberi laborum & expensarum, quas mercatores faciunt. Posunt & quædam esse accidentia rei æstimationibus, ob quæ licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta, ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in alterius gratiam ematur vendaturve, alioquin non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei, qui cum ea de re contrahitur, indicari solent, recteque imputari possunt. Id quoque lucrum cessans aut ad crescens potest computari, quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nascitur. Dies enim est pars pretii, & plus est statim aliquid darc, quam post tempus; quippe cum interea exinde fructus capi potuisse. Nec in loco nihil momenti est positum, ubi merx exhibetur, vel pretium solvitur. Nam eadem res in diversis locis diverse æstimatur; nec pecuniae valor aut fænus idem ubique; ac diversæ in diversis locis pro trajicienda pecunia usuræ. Contingere autem frequenter solet, pretium alicujus rei subito mutari, seu intendi vel remitti, idque ex copia aut paucitate ementium, pecuniae, mercium, ob instantem pacem aut bellum, & similes casus.

§. 2. Sunt autem sua pretia non rebus duntaxat corporalibus, sed etiam incorporalibus, ipsique affectionibus hominum, quatenus illæ aliis utilitatem quampliam aut delectationem posunt adferre. De quibus tamen notandum, quasdam per leges divinas aut humanas extra commercium humanum positas, adeo ut homines illis pretium constituere, ac ob pretium eas invicem exhibere ac præstare non debeant.

Quo

Quo ex genere sunt actiones illæ sacræ, queis effetus aliquis supernaturalis ex voluntate & instituto divino est adsignatus, puta remissio peccatorum ac poenæ peccatis debitæ per absolutionem sacerdotalem, adplacatio beneficiorum spiritualium per exhibitionem sacramentorum, & similia, quæ si quis pro pretio alteri præster, Simoniam committere dicitur. Sic judex, quam gratis administrare debet iustitiam, pretio recte non potest vendere. Sic non recte pretio locat operam suam tollendo homini sicarius aut *veneficus*, concubitus suos meretrix, stylum suum, qui mendacia in aliorum fraudem disseminat fidem suam, qui per iuriis aliorum in justas causas sublevatum, aut justas subversum it, & hujus farinx alii. Porro actionum utilium aut delectabilium pretia estimari solent pro actionis aut operæ necessitate, utilitate, difficultate, subtilitate, artificum aut operariorum frequentia vel raritate; locatorum copia aut infrequentia, opulentia vel tenuitatem. In incorporalibus utilitas ac splendor potissimum spectantur. Rerum autem omnium tam corporalium, quam incorporalium pretia peculiariter lege aut consuetudine, aut per conventionem paciscentium determinantur.

S. 3. Dividi vero pretium potest in *vulgare* & *eminens*. Illud est quod quibuscumque rebus in commercium venientibus ex fundamentis jam dictis inest. Extra istud aliud ignorabant pretium homines, antequam pecuniae usus introduceretur, & adhuc quidam barbari ignorant. Inde talium commercia simplici duntaxat rerum permutatione constabant, nec operas invicem, nisi pro re, locare aut conducere poterant. Enimvero parum commoda erat ista ratio contractuum inter homines expediendorum. Nec enim cuilibet in proclivi est ejusmodi possidere res, quas alter cum suis mutare velit, aut quæ alterius rei æquipollent; & in civitatibus, ubi variis cives statibus

statibus distinguuntur, complura hominum genera dari
necessa est, quæ cum ista permutatione vitam omnino
non tueri, vel ægre admodum possunt. Hinc inculta &
simplex fuit vita civilis, quamdiu ea' rerum permutatio
sola obrinuit; & qui hodièq; ea utuntur, à cultiorum
moribus nationum abhorrent. Consideratis igitur per-
mutationum incommodis pleræq; gentes inter se conve-
nerunt, pretium quoddam velut eminens certæ rei im-
ponere, ad quam cæterarum pretia rerum exigerentur,
& in qua velut eminenter eadem continerentur; adeo ut
cum quavis re illa commutari, & ad commercia exercen-
da, contractusq; quosvis expediendos commode adhiberi
posset. Cui rei aptissima fuere judicata metallorum no-
biliors, aurum, argentum & æs, utpote materia non ni-
mis obvia, durabilis, nec mole inhabilis; et si alias quoq;
materias huic usui destinare civitas possit, à civibus loco
pecuniæ usurpandas. Ea metalla certo pondere constan-
tia, ac certis figuris insignita numi vocantur, quibus de-
terminatum valorem imponunt rectores civitatum, vel
mutua usurpantium conventio. Quam tamen cæteræ res
ex raritate aut copia subeunt pretii intensionem aut re-
missionem, ipsa quoq; pecunia non omnino effugit, numo
ex eadem materia, eodem pondere facta nunc plus nunc
minus valente; et si ista mutatio nec ita repentina, nec
ita frequens, ut aliarum rerum sit. Ex dictis obiter quoq;
explicari potest controversia veterum J Ctorum Romanorum
circa pretium, ex quibus Sabinus & Caesius affir-
mabant, etiam cæteris rebus præter pecuniam inesse
pretium, adeoq; permutationem sub emptione & vendi-
tione comprehendebant. Quorum utrumq; Proculus &
Nerva negabant, cò quod alias explicari non posset, per-
mutatis rebus, quæ videatur venisse, & quæ pretii no-
mine data fuisse. Utramq; enim venisse & pretii nomine
daram absurdum videri. Enimvero utraq; sententia cer-
to modo stare potest. Prior quidem, si dicamus emptionem
fieri pretio vulgaris & clementis; pretium autem in
per-

permutatione videri rem, quæ ab illo datur, à quo contractus incipit. Hic enim emptor videtur, qui pro sua re aliquid sibi concedi postulat. Posterior autem, si illa duntaxat emptio dicitur, in qua premium eminens intercedit

DEFINITIO XI.

Principia actionis humanæ sunt à quibus oritur & dependet, quibusque perficitur actio humana.

I. Principiorum divisio.

II. Quid finis?

III. Quid occasio?

IV. Quid iussio, consilium?

V. Medium?

VI. Quid habitus?

§. 1. Principia actionis sunt vel *disponentia*, à quibus duntaxat inchoatur, vel *efficientia* & *decernentia*, quibus in actum deducitur *actio humana*. Disponentia; 1. *moventia*, tum *indirecte*, idq; vel naturaliter, ut *finis*, vel moraliter, ut *occasio*: tum *directe*, & it idem vel naturaliter, ut *affectus*, vel moraliter, idq; extrinsece, ut *persuasio*, *jussio*, *incitatio*, vel *intrinsece*, ut *obligatio*; 2. *Dirigentia*, vel *moraliter* ut *lex*, vel *naturaliter*, ut *intellectus*. 3. *Fuvaria*, ut *media*, quæ sunt *naturalia*, ut *potentia naturalis*, & quæ heic sese potissimum exserit, *virtus locomotiva*: vel *moralia*, ut *potestas*. Efficientia seu decernentia sunt *causæ proximæ* à quibus esse suum habet *actio humana*, & sunt talia vel *simpliciter*, ut *voluntas*, cuius *respectus* ad principium morale dirigens dicitur *obedientia*: vel cum *inclinatione*, ut *habitus*.

§. 2. Finis est bonum aliquod, quod ob seipsum adpetitur, seu quod in seipso habet aliquid, cuius obtainendi causa *actio suscipiatur*. Estq; *ultimus* vel *intermedius*.

Hujus

Hujus maxima deprehenditur varietas. Ille dicitur summum bonum, quod est vel *imaginarium*, seu quod corrupto hominum judicio tale videtur, ut voluptas corporis, dicitur, honor, potentia, fama, &c. vel *verum* & rationi congruum, ut voluptas & adquiescentia animi, ex virtutum exercitio, & contemplatione rerum resultans. Cui opponitur summum malum, quod iterum est vel *imaginarium*, ut paupertas, morbi, servitus, contemptus, &c. vel *verum*, ut inquietudo & anxietas animi ex vitiorum exercitio & ignorantia rerum orta. Adsignatur autem inter principia princeps fini locus, eo quod illum ante cognosci & aestimari necessè sit quam ad actionem edendam sese moveat agens rationale, à cuius natura abhorret, in vacuum velut tendere, i.e. sine præfixo fine aliquid suscipere.

§. 3. Occasio est, qua offertur alicui à facultate naturali instruclio, loco & tempore commodo objectum actionis alicujus. Ut enim quis dicatur occasionem quia agendi habere, requiritur potissimum; 1. Ut objectum actionis sit præfens, aut facili negotio possit comparari. 2. Ut adsit commodus locus, ubi ab aliis non possimus in actione impediri, aut post actionem incommodo aliquo affici. 3. Ut adsit commodum tempus, quo non sint obcunda negotia magis necessaria, & quo nos atque alii, qui ad actionem concurrunt, sint commode dispositi. 4. Ut adsit facultas naturalis seu vis agendi. Ubi tamen notandum, quod vulgari sermone interdum illiquoq; occasio esse dicatur, cui priora tria duntaxat adsunt, et si à viribus agendi destituantur. Verum cum frustra sint cetera ubi hæc deficit, vocabis istam occasionem imperfetam. Habet se autem occasio ad suscipiendas actiones tam bonas quam malas efficacissimi instar stimuli, ut nimis quam vere vulgo jactetur, occasionem facere surem.

§. 4. Jusso est, qua alicui ex vi imperii significatur, quam ipse actionem obire debet. Ejusmodi actio ex jussu suscepta uti illius qui jussui alterius est obnoxius, obli-

obligationem adversus jubente in implet; ita, si quidem neq; jubens fines suæ potestatis, neq; alter fines jussi excesserit, proprie & directe effectus suos non in executorem, sed in jubentem velut reflectit, adeoq; non isti, sed huic primario illa imputatur. Verum cui in alterum nihil potestatis competit, ut pro imperio cum ipso agere possit, non nisi suadendi aut dissuadendi facultas est relata, qua per adductas rationes, & explicata rei natura atq; effectibus alterum ad aliquid suscipiendum permovere, aut ab eodem revocare nititur. At si quem destinationis jam certum, aut in actionem jam expeditum confirmamus, vel retrahimus, incitare & deterrire dicimus. Etsi autem consiliis & incitationibus vis obligandi haudquaquam insit, adeoq; qui aures ipsis prebuerit, cum libere ea admittat omnino suam, non alterius exerceat actionem: cum tamen magna illis vis, dextre adhibitis praesertim, insit, ut alii actionem suscipiant vel intermittent, aut in suscepita confirmentur vel debilitentur, inde suasoribus quoq; & incitatoribus ex parte effectus actionis imputatur

S. 5. Medium adhibetur ab agente ad obtainendum aliquem finem, quando voluntas motu suo immediate non potest efficere, ut finis aliquis agenti, aut agens fini velut adpropinquet. De quo observanda isthæc regula: qui dar jus ad finem, censetur etiam jus dare ad illa media, sine quibus finis obtineri nequit; alias enim nihil sufficit actum. Ex quo consequitur; si media sint illicita aut impossibilia, non meteneri ad istum finem, qui & quatenus sine illis obtineri nequit. Inde est, quod non sint facienda mala, ut eveniant bona; eo quod ad bonum istud obligatus nemo censeatur, ad quod citra peccatum pervenire non datur. Inter media autem naturalia præcipuum est facultas locomotiva, qua homo corpus suum de loco in locum transferre, ac certorum membrorum sicut partiale mutare, aliisq; rebus motum imprimeret potest. Hæc voluntati paret serviliter, i.e ut nunquam detrectare possit ipsis jussa, quia ea quantum in se

se exequatur nisi vel ipsa membra intrinseco aut extrinseco impedimento constringantur, aut objectum non sit proportionatum, ut ab ipsa motus isti queat imprimi.

§. 6. De affectibus, intellectu & voluntate in posteriore libro erit agendi locus. Heic duntaxat circa voluntatem notandum. quod illa vocetur habitus, quatenus est confirmata & facilitata ad expedite versandum circa objectum morale cum difficultate abstinendi, seu vehementi in illud inclinatione. Taliter disposita voluntas statim objecto praesente in istud fertur tanto cum impetu, ut a gre se queat abstinere. Atq; attenditur hic habitus maxime circa quasvis actiones morales, idq; ideo, quia præcipue ex proxresi agentis actionis bonitas & malitia mensuratur, quæ proxresis communiter vix plena fuisse censetur, nisi ex habitu quis egerit. Inde quoque is de sum, qui ex habitu bene agit, boni viri, qui male, malum nomen sortitur; non qui semel aut bis fortuito im petu, aut quia commode aliter non poterat, boni quid, vel per incogitantiam aut affectuum violentiam mali quid egit. Peculiariter autem virtutum nomine veniunt illi habitus, quibus ita componitur animus, ut circa objecta ipsum moventia ex præscripto rectæ rationis se gerat. Id porro præscribit ratio, ut neq; boni neq; mali species animo objecta ipsum perturbatum tranquillitate sua excutiat. Quemadmodum contra vitio laborare dicimus, cuius animus per speciem objecti, asperi aut jucundi, ita commovetur, ut tranquillitas ipsius violentis velut fluctibus exagitata interrumpatur. Obligatio, Lex & Potesas prolixorem disquisitionem requirunt.

DEFINITIO XII.

Obligatio est qualitas moralis operativa,
qua quis præstare aut admittere vel pati
tenetur aliquid.

I. Obligatio concreta, adventitia,
II. Aequalitatis, inaequalis
III. Perfecta, imperfecta
IV. Perpetua, temporaria,
V. Mutua, non-mutua,
VI. Perfecte mutua, impe-
mutua; ubi de obligationi-
bus Principum adversus
subditos

VII. Obligatio ex promissis gra-
uiis qualis in promit-
tente.

VIII. Promissio quatuorplex?

IX. Promessa valida concipienda
per verba de præsenti.

X. Invito nibil valide promitti-
tur.

XI. Promissio pura, conditiona-
lis.

XII. Obligationes perfecte mu-
tuae seu pacta quomodo
mutua sunt fide?

XIII. Quid de pactis sem-
ris judicandum?

XIV. Efficacia ex jure civili
quaquam?

XV. Obligationes etiā solo natu-
re jure possunt contineri.

XVI. Unde istarum validitas

XVII. Sibi ipse nemo obligat

XVIII. Obligationes contra-
bende uirinq; requirunt
consensum.

XIX.

XX. Cui quis se posset obligare?

XXI. An illi fidei servanda, qui
ad pacificandum vi inju-
ria me adegit?

XXII. Pacta inter hostes an va-
lida?

XXIII. De pactis iacitis.

XXIV. De votis.

en quis actu suo aliquem
tertio posset

XXVI. Pacta societatum.

XXVII. Quibus pactis socie-
tates constituantur?

XXVIII. Quenam obligationes
ex pactis rectorum civita-
tis in subditos redundent?

XXIX. An pacto vel delicto civili
teneatur concivis vel
rector civitatis: ubi de
equirate repræsaliarū.

XXX. Obligationes an transfeant
de persona in personam?

XXXI. An fæderibus antecesso-
ris teneatur successor?

XXXII. obligatio.

XXXIII. An posset quis se obli-
gare ad perferendam
mortem?

XXXIV. Turpium non est obli-
gatio.

XXXV. An quis teneatur solve-
re mercedem pro præstata
opera turpi?

XXXVI. De

XXXVI. *De alienis non
mus pacisci.*

XXXVII. *Concurrente.
enes quomodo sibi invi-
cem cedari?*

XXXVIII. *De
Eorum.*

XXXIX. *juramenti usus.*

XL. *Per solu:*

XLI. *Juramentum accessori-
um duntaxat obligationis
est.*

XLII. *Juramentum in quo at-
temperandum ad sensum
jurantis, in quo ad sensum
deferentis?*

XLIII. *Pignora.*

XLIV. *Obsides; an in hos sevi-*

XLV. *Obsides an à civitate re-
te possint inter hostium i-
ras destitui?*

XLVI. *Alia circa obsides que-
stiones.*

XLVII.

XLVIII. *An in delictis locum
babrant?*

XLIX. *Quomodo tollatur obliga-
tio?*

L. *Utrum victor obligationes ad
victum spectantes posset
tollere?*

LI. *Pacta publica seu fæde-
ra.*

LII. *De spinzione Caudina &*

LIII. *Pacta bellica.*

LIV. *Pacta privata.
Etus, iijq; vel b-nefici;*

LV. *Vel onerosi; in quibus*

LVI. *Eorum species.*

LVII. *De usura.*

LVIII. *Societas.*

LIX. *etia quibus in incertum
casum consernitur.*

§. I. Ongruit cum hac definitione illa communis
Jutorum, qua obligationem definiunt per
vinculum juris, quo necessitate adstringimur alicujus rei
præstandæ. Injicitur enim per illam velut frænum
quoddam morale nostræ agendi libertati ut in diversam,
quam quo illa dicit partem, tendere recte nequeamus;
etsi nullius obligationis efficacia naturalis sit, natura-
lem voluntatis nostræ libertatem ita stringendi, ut sal-
tem de facto in alia abire non possit. Dividi autem po-
test obligatio ratione originis in *commatam & adventiti-
am*. Illa est, quæ cunctis hominibus eo ipso, quod ta-
les sunt, cum ipsa statim nativitate adest; plene sese
exserens, quam primum per ætatem ejus vim intelli-
gere, actionesque suas per rationem temperare posse cœ-
perint. Qua in classæ censetur obligatio illa omnium
hominum adversus Deum, tanquam supremum Domi-

82 Elementorum *Jurisprudentiae*

num hujus universi, cuius vi tenemur ad agnoscendum & venerandum ipsius imperium, & observandas leges ab ipso nobis datas. Item obligatio omnium hominum adversus quolibet homines quatales, per quam invicem ius naturæ usurpare, socialēmq; vitam agere debent. Adventitiae obligationes sunt, quæ jam natis sponte accessuntur, vel imperio superioris aut lege injunguntur.

§. 2. Deinde obligatio ratione subjectorum est vel *a quia natis* vel *in aequalitatis*. Obligationem in aequalitatis vocamus, quæ illum, cui ex ista aliquid à nobis debetur, superiorem nobis constituit, ac potestatem seu imperium a i. uod in nos infert. Qualis est subjectio, seu obligatio illa, qua quis ab altero pro imperio injuncta præstare tenetur. Quæ dividi potest in universalem, qua quilibet homo Deo obsequia præstare tenetur, & particularem, qua certi homines certis hominibus sunt obnoxii. Quæ iterum est vel publica, qua quis publico alicujus imperio est subjectus: vel privata, qua sub privato alicujus imperio constituimur. Utraque est vel limitata, ut subjectio uxoralis, filialis, tutoria, mercenaria, &c. vel illimitata, ut subjectio qua cives civitati tenentur, & servitus personalis perfecta, qua quis actiones iuas utiles prorsus ad alterius usum & arbitrium applicare tenetur. Quarum utraq; tamen obligationi adversus Deum posterior etiam obligationi adversus civitatem cedit, ubi utriq; simul satisficie i. nequit.

§. 3. Ratione autem efficaciz, quam exserit in societate humana, obligatio est *perfecta* vel *imperfecta*. Illa est, cui in altero, ad quem ea spectat, respondet ius perfectum, unde illi actio adversum nos in foro humano datur; hæc est, cui in altero, ad quem ea spectat ius imperfectum duxaxat responderet, unde illi actio adversum nos in foro humano non datur. Quod qua ratione contingat, paulo post explicabimus.

§. 4. Porro quoad durationem quædam obligationes sunt *perpetuae*, quædam *temporariae*. Illæ non possunt tolli,

tolli, quamdiu personæ, quibus inhærent, existunt; qualis est obligatio connata adversus **D e u m**, & quoniam libet homines qua tales, quam exuere homo nequit, quamdiu homo. Etsi enim, quando alius adversus me jus naturæ non exercet, nec ipse idem adversus eundem exercere tenet, sed vi, adeoq; belli jure cum ipso agere queam; idq; quia ea obligatio est mutua, quæ ubi ex una parte abrumpitur, alteram non amplius stringit, quæ ratione obligationis illius exercitium, saltem circa pleraq; juris naturæ præcepta, queis officia alteri præstanta præscribuntur, suspenditur: (quod libro II. latius ostendemus;) id tamen manet perpetuum, ut quæ primum propriæ salutis ratio admittit, iterum cum eo ad jus naturæ exercendum, pacemq; colendam parati esse debeamus. Quæ est natura omnium obligationum ex præceptis seu legibus affirmativis resultantium, ut ad exercitium suorum actuum semper paratos esse jubeant, quoties occasio illos exercendi suppetit; ab eorundem vero exercitio cessent, quando vel objectum ad eos recipiendos non adest, vel mala dispositione laborat, aut quando arctior obligatio laxiori locum non relinquit. Quemadmodum heic cura propriæ salutis haud me permitit rationem habere salutis ejus, qui meam injuste impeditum it. Ex adventitiis autem obligationibus debitum honoris & gratitudinis liberorum adversus parentes huc potest referri haec tenus, quod ordinarie non cesset, quamdiu hi in vivis sunt. Etsi videatur casus posse dari, quibus ista obligatio penitus expiret. Scilicet, quando parentes infantis nati curam, nulla urgente necessitate, abjiciunt, & omni ope humana destitutum exponunt: aut cum deinceps educationem ejus turpiter negligunt, vel alias infenso animo salutem ipsius eversum eunt. Obligatio enim ista liberorum ex lege gratitudinis potissimum profluit, quæ antegressa beneficia respicit. Atqui nec nudum illum generandi actum imputare soboli parentes possunt, quippe in quo vix aliud

quam suam voluptatem querunt: nec mater, licet in gestatione ac partu magnis molestiis exhaustis, beneficium dedisse videri potest, si in lucem protulit, ut abjiceret, aut neglecta educatione fædos contrahere mores pateretur. Et debitum gratiæ referendæ illi videor remittere, apud quem accentuate injuriarum beneficiorum gratiam meorum ipse delere nitor. Vinculum vero matrimoniale ex lege divina positiva hoc tantum peculiare habet, quod, essentia pacti conjugalis non violata, utriusq; conjugis consensu dissolvi utri cæteræ obligations temporariæ, nequeat. Alias enim hoc commune habet cum reliquis pactis ut si essentiale caput istius sit violatum ab una parte, nec altera eo amplius stare teneatur. In hoc autem istud consistit, ut maritus uxori, & uxor marito, ac isthæc præterea nemini corporis sui copiam faciat. Id ubi violatum fuerit, etiam divina lex divortii licentiam concedit. Temporariæ obligationes sunt, quæ tolli possunt, vivis adhuc personis, quibus inhaerent. Quod quibus modis fiat, infra exponetur.

§. 5. Quantum ad respectum obligationum, quo si bì invicem respondent, attinet, obligatio est vel *mutua* vel *non-mutua*. Hæc est, quando una quidem persona alteri quid præstare tenetur, ita tamen, ut in altero illo, cui quid debetur, nulla in se obligatio isti respondens, & ad æquipollens quid præstandum adstringens. Talis est obligatio hominum erga Deum, per quam illi quidem huic absolutam debent obedientiam, ipse vero nulla ratione iisdem ad aliquid pro ea obedientia præstandum tanquam ex vi obligationis extrinsece adveniens tenetur. Nam quæcunq; ipse hominibus præstat, ex gratuita ipsius benevolentia profiscuntur. Ex obligationibus autem, quæ inter homines utrinq; versantur, nulla hujus generis esse videtur. Idq; quod naturali hominum inter se æqualitati repugnet, unum obligari alieri, ut hic isti nulla proflus ratione iterum obligetur. Evidem ut omnes homines quoad status aduentios

titios & potestate in actu essent aequales, natura haud. quam intendit, dum sociali hominem vita destinat quae cum omnimoda ista aequalitate nequidquam stare potest. Quia tamen actualis hominum inaequalitas inter se, puta, ut Caius sit superior, Titus inferior, ut Scius sit Princeps, Sempronius subditus, ex conventione hominum mutua, legibusq; positivis est; non potest presumi, unum voluisse alteri se obstringere, ut alter ipsi iterum nulla ratione, saltem alia obligationis specie, obstringeretur. Adde quod societas existere non posse, ni omnes ac singuli mutuo inter se vinculo colligentur.

§. 6. Obligatio mutua est, cui alia responder obligatio in illa persona, cui quid ex ista debetur. Hac iterum est vel *imperfecta mutua*, vel *perfecta mutua*. Illa est, cui quidem in altero responder obligatio, sed diversi generis; ut, si ad perfectam obligationem imperfecta duntaxat referatur. Quod contingit ex dupli potissimum causa: vel quando personarum, quas inter comprehenditur obligatio, tanta est inaequalitas adventitia, ut una in alteram summum habeat imperium: vel quando una persona alteram aequali secum obligatione ipsa non vult adstringere. Prius evenit circa obligationes, quae Principi absoluto cum subditis, vel civitati cum cive intercedunt. Quarum natura est ejusmodi, ut in cive quidem, aut subdito sit obligatio perfecta, in Principe autem & civitate duntaxat imperfecta. Evidem sunt, qui dicant, omnino non posse obligari Principem absolutum subdito aut civitatem civi, eo quod subditi vel cives hoc ipso, quod tales sunt, voluntatem suam in voluntatem Principis aut civitatis resolvant, ita ut istorum voluntas in hujus voluntate comprehendatur, adeoque eadem cum illa sit. Jam autem neminem sibi ipsi posse obligari, quia cum idem sit obligatus & obligans; obligans autem obligatum possit liberare, frustra sit sibi ob-, cum liberare seipsum possit suo arbitrio, & qui

hoc potest, actu jam liber sit. Enimvero ratio isthac, alias acuta sane, nihil aliud concludit, quam Principem absolutum qua talem cum subditis non posse contrahere obligationem efficacem in foro humano circa modum imperii, ut scilicet ipse Princeps absolutus maneat: Nequaquam autem, quod neq; ad bene gerendum imperium, neq; si quid præterea fors pactus est, ullo modo teneri possit. Istud ut liquidius percipiatur, observandum, quod qui sese Principi aut civitati ita subdit, ut summum huic in ipsum imperium competat, hoc ipso agnoscat in eo potestate in pro arbitrio de salute publica, in qua etiam singulorum talus continetur, statuendi, ita ut circa eam nihil sibi potestatis reservet. Inde non potest dari casus, ut peculiarem aliquam obligationem circa ea, quæ proprie summum imperium, ejusq; exercitium concernunt, Princeps cum subdito contrahere queat. Implicat enim, summum habere, absolutumq; imperium; & obligationem peculiarem, & quæ inter homines actionem det, inire cum subditis circa modum exercendi summum imperium. Nam si cui Principi ejusmodi obligatio insit cum hoc effectu, ut à civibus actio illi queat intendi, aut coactio adferri, omnino talem summum non habere imperium adparet. Obligatio igitur, quæ inter principem & subditos est circa res ad summum imperium pertinentes ita se habet, ut subditis quidem perfecta insit obligatio iusta Principis capessendi, utq; in detrectantes Principi actio competat, & potestas in ordinem eos redigendi. Principi vero, eo ipso dum talem se fert, obligatio inest salutem publicam curandi eo quo promisit modo, sed imperfecta duntaxat. Scilicet quæ tantum stringat ex vi legis divinæ & naturalis, non autem tanquam ex vi legis alicujus civilis, quippe cum neq; forum inter homines detur, ubi ejusmodi Principi actio possit intendi, nec ipsis subditis competit potestas de actibus Principis cognoscendi & judicandi. Adeoq; obligatur Princeps subditis circa exercitum

exercitium summi imperii, sed ita, ut si minus recte eo
utatur, in D **S** u **M** quidem, tanquam vindicem legis
naturæ peccet; ob defectum tamen fori humani. &
inabilitatem auctorum subditis actio adverius ipsum
competere nequeat, si vel maxime juramento quoq; fi-
dem suam obstrinxerit. Sic etiamsi parte aliqua summæ
potestatis sese Princeps abdicet, seu ca se non usurum
promittat; tamen nisi vel illam potestatem in alterius
manus resignet cum hoc effectu, ut ille jus habeat contra
quosvis, etiam ipsum Principem, vi istam tuendi, ac
quosvis eam turbaturos reprimendi; vel concilio Pro-
cerum aut populi facultatem det, si contra faciat in or-
dinem ipsum redigendi; in legem quidem naturæ pec-
cabit. si illam iterum usurpet, quo minus tamen id fa-
ciat, à subditis prohiberi non potest, ac validi cuncti a-
ctus, qui hoc casu de facto suscipiuntur. Nam ut ali-
quid in civitate effectus juris civilis habeat, in solo arbitrio
summæ potestatis sicutum est. Nec minus, si Prin-
cipi cum subdito aliud quid negotii intercedat, quod ex
vi summi imperii non pendeat, puta, si à subdito pecu-
nias mutuo sumat, aut alicujus operas conducat, obliga-
tio est imperfæcta. Idq; non tam ex vi dominii emi-
nentis, etiam in hoc jus subdito ex pacto cum ipso im-
perante quæsumum, sese extendentis qua ipsam hanc ob-
ligationem, si ex bono publico sibi videatur, tollere pos-
sit; (nam id remisisse in ejusmodi casu ex ipsa negotii
natura intelligitur, ne nihil inter ipsos actum sit;) quam
ob defectum fori, & imperii superioris inter homines.
Quod si tamen Principes, uti frequenter contingit, in
ejuimodi rebus subditis adversum se actionem concedant
in proprio tribunali, ista actio non est ex vi juris civi-
lis, sed æquitatis naturalis; quasi cognita sua obligatio-
ne non possit, quod debet, non velle præstare; adçq;
isthac actione non id quæritur, ut Princeps cogatur ad
præstandum debitum, sed ut subditus liquido ostendat,
Principem ad id ipsi præstandum sese obligasse. Idem

Elementorum *Jurisprudentie*

judicandum de obligationibus inter parentem & liberos, dominum & servum circa illas res, ubi absolutam istis potestatem leges civiles relinquunt, nec actionem his adversus illos in foro civili concedunt. Sic v g. si Dominus certum præmium servo promiserit pro extraordinario aliquo opere, & quod non contineatur sub objecto obligationis quæ ex natura status fluit, si istud non solvat, in legem naturæ peccat; verum cum lex civilis nullum heic servo subsidium ferat, in foro humano adversus Dominum actionem non habebit. Quod autem leges Romanæ pronunciant, inutilem esse stipulationem, si is, qui juri tuo est iubjectus, abs te stipuletur, aut tu ab eo: addita ratione, quia nemo sibi ipsis potest obligari, aut secum ipse agere; Dominum autem & servum, patrem & filium in iis quæ juris sunt, & Domino ac patri adquiri possunt, vice unius personæ fungi; ex eo non consequitur, inter patrem & filium, Dominum & servum nullam esse obligationem saltem naturalem. Sed de civili duntaxat obligatione sermo est, quæ ideo inter illos circa ejusmodi res non poterat enasci, quia filio in patrem istæ leges heic actionem negabant; nec filio familiæ (præterquam quæ peculiaris legum favor largitus fuerat,) aut servo proprii quid erat, nisi quod peculii istius liberalitas concesserat, quo si opus fors habebat, jure id suo auferre poterat; adeoq; frustra erat, per stipulationem ad ea sibi jus querere.

§. 7. Altero modo obligatio imperfecte mutua emergit, quando quis, dum se ad quid præstandum alteri obligari, hunc eodem modo sibi vicissim obligari non postulat.

Id quod contingit potissimum circa promissiones gratuitas. Dum enim alteri quid promitto obligationem id præstandi ipse contraho, quæ alteri actionem contra me etiam apud Prætorem dat, ubi stipulationes jure civili sunt sancitæ. Nec minus, ubi solo naturali jure istæ valent, promissorem poscere promissum queo, eo modo, quo ea, ad quæ ex sola naturæ lege jus habeo, saltem ubi

ubi fraude & per ludibrium promissorem tergiversari ad-
paret, atq; ego in promisso rationes meas fundarim, &
exinde detrimenti quid ceperim. Aequalis tamen non est
promissoris ad præstandum promissum, & alterius ad gra-
titudinem ostendendam obligatio; etiamsi promissio
quoq; solo naturæ jure stet, nec ex lege civili actionem
pariat. Ratio est, quia dum quis gratis quid promittit,
eo significat, se non velle de æquipollente quæpiam re-
velut ex debito præstanda alterum adpellare, eaque de
causa ad alterius gratitudinem actiones suas non format,
nec, si ea deficiat, detrimenti quid aut ludibrii patitur,
uti ille, qui promissori tanquam bono viro fidem habuit,
& consilia sua ad ejus promissa direxit. Inde cum de
jure naturæ ab eo, qui promissis suis me fecellit, saltem
id, quod exinde detrimenti cepi, recte possim exigere;
haud quaquam idem juris habeo, si spes de alterius grati-
tudine concepta me fecellerit; eo quod, uti jam dictum,
ipsam quantum in me obligationem illi remisericim, e-
amq; in solidum ipsius humanitati reliquerim...

§. 8. Cæterum ut recte intelligatur natura & effectus
promissionis, sciendum est, tres constitui gradus lo-
quendi de rebus bonis in alterum conferendis, quæ nostræ
sunt potestatis aut fore putantur; nempe adassertionem
nudam, promissionem imperfectam & perfectam. Ad-
assertio nuda est, quando explicamus animum nostrum de
futuro, qui nunc est, citra obligationem in illa volunta-
te perseverandi: v.g. si dicam alicui, si post mensem
idem mihi esset futurus animus, qui nunc est, equo à
me donareris. Ejusmodi adassertionis nullus est effectus.
Nam nec ullam adfert obligationem in ea voluntate per-
severandi. & elapsò dicto tempore, vel adparente alia
conditione adjecta, integrum ipsi prorsus est, valide
jam promittere, aut præstare rem significatam velit, an
minus. Promissio imperfecta est, qua quis voluntatem
suam pro futuro tempore determinat ad aliquid alteri
gratuito præstandum, cum signo sufficiente ad indican-
dam

dam perseverandi necessitatem ita tamen, ut illi, cui **promissio** fit, nullum adhuc **jus proprium** conferatur rem **promissam exigendi**. Id quod potissimum contingere videtur, quando is, cui quid promittitur, in **promitterentem** nullam **habet actionem** in **foro humano** ob **imperium** istius in se: ut si Dominus servo, pater filio, **Princeps** subdito promittat. Item quando in **civitatibus**, ubi **stipulationes jure civili** sunt **sancitæ**, quædam formula aut **solemnitas** **lege præscripta** in **promissione** fuit **prætermissa**; ubi **promissor** ex **naturali** quidem **æquitate** **promissum servare** tenetur, **actione** tamen **civili** ob **defectum** **solemnitatis** ad id **compelli** non **poteſt**. Quo' etiam referunt **promissionem** ita **conceptam**: v.g. ego **propositum** **habeo** dandi tibi centum aureos, ac peto à te, ut mihi **credas**. Nam **hoc casu** **priorem** **proprie** nullum **jus** in **alterum** **conferre**, & teneri ad id **præstandum** magis ex **regula veracitatis**, quam **justitiae**. **Promissio** denique **perfecta** est, quæ quis **voluntatem** **suam** pro **futuro** **tempore** determinat ad **aliquid** **gratuito** **alteri** **præstandum** cum **signo** **sufficiente** ad **indicandam** **perseverandi** **necessitatem**, ita ut etiam **jus** ad **rem** **promissam** **alteri** **conferatur**.

§. 9. Notandum autem **circa** **promissa**, **jus** ad **rem** **promissam** in **alterum** **transferri** duntaxat per **verba** de **presenti** aut **præterito**, non autem per **verba** de **futuro**; nisi forte ad **verba** **alia** quoq; **concurrant signa**, quæ **declarant**, **promissorem** de **futuro** **loquentem** **verba** **sua** ad **præsentem** & **perfectam** **juris translationem** **valere** **velle**. Alias enim, si quis dicat v.g. *cras promissam* seu **dono****bo**, aperte significat, sc. non **donaſſe**. Toto itaq; **hodie** **jus** **immotum** **manet**, ut & **craſtino** **die** ac **deinceps**, nisi **interea** a^{ctu} **dederit**. **Cum** enim **ejusmodi** **promissione** **donationis** **gratuitæ** nullum **bonum** **fit adquisitum** vel **adquirendum**, non censetur plene adhuc **voluntatem** **suam** **determinasse**, aut **jus** in **alium** **transferre** **velle**, **quamdiu** adhuc in **futuro** **loquitur**, eo quod **interea** vel **affeſtus**

affectus ipius mutari queat, vel casus intervenire, cur re sua commode carere non possit, vel deniq; ratio promittendi in altero expirare. Adeoq; quandiu jus de praesenti non transfert (rei enim traditio praesens non requiritur,) deliberare adhuc, & potestatem voluntatis mutandæ sibi reservare intelligitur. Quemadmodum in testamento haudquaquam jus de praesenti in haeredem testator transfert, sed semper hanc clausulam adiecisse censetur : h. c. haeres meus esto, nisi antequam moriar, voluntatem mutavero. Etsi levitatis incurrit notam, qui inani ejusmodi spe alios nequidquam lactat. At vero qui ita loquitur, v.g. do vel dedi, habendum cras, significat, se hodie dare jus cras rem habendi, seu, se hodie jus alicujus rei in alterum transfere, cujus traditio crastina die fieri debeat. Nec obstat, quod communis loquendi consuetudine omnes fere premissiones verbis futurum tempus n. tantibus, si grammaticam verborum formam species, exprimantur. Id enim ideo fieri consuevit, quia traditio rei promissæ plerumq; post intervallum sequitur, immo vix promissio dici queat, ubi eodem tempore voluntas dandi declaratur, & res ipsa exhibetur ; (quippe cum heic vel nullam fuisse obligationem vel statim atq; fuit contrafacta iterum expirasse videatur,) & vero tum demum se homines habere rem aliquam communiter dicant, quando ejus possessionem sunt adepti. Adeoq; talium verborum, scubi in promissione perfecta occurrant, v. g. intra VI. dies C. aureos tibi dabo : eorum proprius hic est sensus ; jam tibi jus dō habendi & exigendi à me dicto tempore C. aureos simulq; me obstringo quod præfixo spatio elapso eos tibi sim traditurus. Unde adparet, verba futuri temporis in premissionibus, ac præprimis vocabulum dandi, respicere vel obligationem adhuc contrahendam, quibus neque res ipsa neque jus ad rem transfertur ; vel traditionem rei deinceps faciendam, in quam jus in transfertur aut translatum fuit,

fuit, quæ perfectioni promissionis nihil obstant.

S. 10. Requiritur porro ad promissum perfectum non solum voluntas promittentis, sed etiam ejus cui fit promissio. Nam ubi hæc deest, seu ubi alter rem acceptare renuit, etiamsi juratus id promiserim, jus in rem meam integrum penes me manet; eo quod invito rem meam obtrudere nolui, & pro conditione suppolui, si quidem id ipsis accipere placeret. Haudquaquam autem juri meo simpliciter renunciare, aut in quemlibet conferre, seu pro derelicto habere volui, quod recusanti obtuli. In solo enim isto causa fuit, quæ ad dandum me permovit, in ceteris non item. Quod si vero cum voluntate promittentis etiam alterius, cui quid promittitur, voluntas acceptando concurrerit, (quod etiam fieri intelligitur, si alter id antea sibi promitti petiit, nec id postea revocavit.) tunc simul ab illo in hunc jus ad rem promissam transisse intelligitur, adeoque promissori promissum non representare invito promissario fas amplius non est, eo quod isthac modo, jus suum huic denegaretur, ac rationes istius contubarentur quæ, ut in sua fide fundaret, ipse promissor voluit.

S. 11. Est autem promissio vel *para* seu *absoluta*, quæ quis ad aliquid alteri gratuito præstandum sese obligat, citra suppositionem ullius rei, eventus aut facti: vel *conditionalis*, quæ supponit certam rem, factum aut evenitum quoad nudam adäsentiam, quo negato promissio nulla sit. Dico, quoad nudam adäsentiam, i. e. ut nude supponatur, non aliquid præstituros, si hoc vel illud extiterit, vel si hoc aut illud à quocunque factum fuerit vel non fuerit. Alias enim si tale quid supponatur velut *causa meritoria* aut *impetratoria* promissi, aut si promissor à promissario expresse quid stipuletur, si vel maxime certus duntaxat acceptationis modus, aut recognitio id sit, pactum erit. Ceterum est obligatio promissionum conditionalium in pendente efficacia, donec de illius existentia vel non existentia promissori innotuerit.

erit. Illud ubi factum, purarum vim promissionum nanciscuntur: conditione vero non adparente, obligatio quoq; nulla est, quippe quæ ex ista suspendebatur. Sic si quis promiserit, se quid præstium, si alius quispiam consenserit, non prius tenebitur, quam de ejus voluntate constituerit. Quod si vero res nunc non est in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, promissio erit in pendente efficacia; quia tum promissio facta censeri debet sub conditione si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoq; sit potestativa, i.e. si in potestate promittentis sit, ut illa conditio veniat in potestatem, tenebitur promissor facere, quidquid a quum est, ut illa impleatur. Observandum porro, inutiles & nullas esse promissiones, quando conditio sub qua promittitur, posita est in mero nostro arbitrio. v.g. Servus meus tutor erit meorum liberorum cum mihi libertatem illi dare placuerit. Habebis à me X. aureos, quando mihi placuerit. Idem enim est ac si dixissem: Jam nihil dare tibi placet, sed quando placuerit, tum demum habebis, nec tamen me obstringo, ut id aliquando placitum sit. Unde recte JCti Romani: quod in nostra potestate est, in casum conferri non oportet. Sic conditio quoq; impossibilis promissionem facit nullam; æquipolet enim negationi promissionis. Loci mentio in promissione adjecta tantum involvit temporis tractum, quosd commode perveniri queat ad locum, ubi promissum quis præstare recepit. Tempus autem certum adjectum facit, ut effectus obligationis non nisi illo elapso exseratur, seu ut, nisi præstituto die præsente, peti non possit.

§. 12. Obligatio perfecte mutua est, quæ oritur ex conventione duorum pluriūmve circa certas res vel actiones iavicem præstandas, ita ut utrinq; ejusdem generis sit obligatio sese mutuo respiciens. Istiusmodi obligations pastorum aut contractuum nomine solent ve-

nire, et si posteriori vocabulo illæ plerumque insigniantur, quæ versantur circa res & actiones in commercium venientes. H^r porro, cum utrinq; respiciant res conventas, atq; rec. precam supponant fidem, facile patet, si una pars datam fidem violaverit, alteram quoq; non amplius teneri, adeoq; perfidum non esse, qui pactis non stat ab altero jam violatis. Insunt enim capita singula unius ejusdemq; conventionis alia aliis per modum conditionis, quasi expressum esset; hoc ita faciam, si & alter fecerit, quod pactus est: & quidem regulariter ita, ut siquidem idem pactum fors plura contineat capita, violato uno capite totum pactum dissolvatur, nisi peculiariter conventionis sit, non minus valitura reliqua capita etiam si fortasse unum aut alterum fuerit violatum. Ubi tamen notandum, plerasq; conventiones ita conceperas, ut unus tempore prius suum præstare debeat, quam alter. Heic et si prior sub hac conditioне suum præstet, ut alter quoq; deinceps paria faciat; ejus tamen obligatio hancenit est absoluta, quod fide alterius confisus, antequam ejusdem portio exhibeat, omnino suam teneatur implere, nisi fors post conventionem initam manifesta adparent signa, alterum re accepta ipsum frustraturum. Ejus autem, qui posterior præstare debet, obligatio ita à prioris exhibitione dependet, ut ea non adparente statim illa expiret, & jus eidem enascatur istum, si velit, vi ad pactum implendum adigendi. Quod si autem successive & per partes res invicem sint exhibendæ, statim atq; unus in exhibendo debito pergere definit, alter quoq; ad ulterius pergendum non amplius tenebitur.

S. 13. Quid autem fiet hoc casu de rebus jam ex parte præstitis? An ad ea quoq; uterq; perinde firmum jus habebit, ac si pactum plene executioni fuisset datum? Heic censemus respiciendum esse, uter pactum semi-completum abrumfat. Si enim alter conventionem mecum initam prior violet, ego quidem ad partem rerum, quas

quas jam accepi, plenum jus retineo; alterum autem si velim possum cogere, ut vel reliqua pacti expleat, vel eiusdem estimationem præstet; quod juris alter nequam adversum me haberet. Locum enim obtinet tritum illud: Quoties per eum, cuius intererat conditionem impleri, fiat, quo minus ea impleatur, perinde habetur, ac si impleta conditio fuisset. Nec si postea pænitentia ductus pactum continuare velit, ipse id acceptare cogor; cum ejus violatio semel facta omni me obligatione ad idem pactum prorsus absolverit. Idem quoq; valet, si id quod ego accepi pluris sit, quam quod alteri præstisti; ubi nec ego id, quod rei meæ pretium excedit restituere teneor. Censetur enim mihi obligationem ipse remittere, neq; velle me ex isto pacto aliquid præterea præstare, qui istud prior violavit. Sic v.g. si quis operam meam in annum conducat, mercede in antecessum soluta, post ante annum finitum citra meam me culpam dimiserit, non teneor de mercede ipsi restituere, quanti residui temporis opera erat.

§. 14. Oritur autem vis obligationum vel ex jure naturæ vel ex jure civili. Ac de posterioribus quidem extra controversiam est, quod efficacia earundem necessitatem adferendi ad præstandum utrinq; id de quo conventum est, ultimo sese resolvat in vim seu facultatem cogendi, quæ summam potestatem in civitate gerenti inhæret. Adeoq; quod ea, quæ ex obligationibus de jure civili legitimis debentur, necessario sint præstanta, causa in genere isto obligationum ultima est, quia ad id si nolint, à potestate civili coguntur. Hac enim ipsa de causa civitates plerasq; conventiones, queis alias ex jure naturæ vis obligandi inerat, suis quoq; legibus sanciverunt, atq; ex illis actionem paciscentibus dede-runt, ut, siquidem ex reverentia adversus legem naturæ nollet quis præstare quod deberet, vi & imperio iugistratus posset adigi. Nisi enim istæ inviolabiles servarentur, commercia inter cives & quieta societas stare

non poterat, nec satis prospectum paci videbatur, suæ quemq; heic conscientiæ relinquere, vulgus præsertim, cui languidus inest honesti sensus; ex quo tamen magnæ civitatum pars constat. Quanquam autem omnibus fere conventionibus, lege civili confirmatis, ex jure quoque divino obligandi vis insit, adeoq; etiam si quis per subfidum judicis jure suo potiri nequeat, vel quod per imprudentiam in solemnibus formularum cæminibus quid peccatum sit, vel quod judex iniquam sententiam ex male percepta causa aut ob affectum tulerit, aut omnino cognitionem à se removerit, alteri nihilominus ex jure naturæ obligatio maneat præstandi ea, de quibus fuit conventum: nequaquam tamen huic, cui injuria est facta, facultas relinquitur, per media jure naturæ alias concessa ad ea, quæ ex eodem jure debentur, pervenienti, pura per vim privatam aut bellum. Causa est, quod per sub cœtionem civilem singuli se abdicaverunt potestate aliter, quam per subsidium Magistratus exigendi ab invitis id, quod sibi saltem à conciibus debetur. Et hæc propriæ locum habent, quando cives ejusdem Reip. inter se contraxerunt non solum ad formulam legum civilium, sed etiam ex solo jure naturæ. Nam neq; illa paœta, de quibus civilis lex nihil disponit, civibus ejusdem Reip. faciunt potestatem autoritate propria violatorem eorundem vi cogendi. Quod si autem diversarum Rerump. civibus res inter se sit, dispiciendum, an civitas aliqua peregrinis æque ac civibus jus velit ac soleat dicere, an non. Illud si est, actio ex lege civili competit adversus eum, qui conventis stare non vult, eaq; instituenda in civitate rei, siquidem hic tam quoad personam, quam quoad bona in ista in præsens degat. At si in alterius civitate vel quoad personam suam tanquam peregrinus facerit, vel bona quædam sub eadem possederit, non opus habet actor in rei civitate actionem instituere sed in propria civitate dicam illi scribere potest, si reus præsens sit, vel petere, ut in bona illic existentia

istentia manum injicere liceat. Quilibet enim peregrinus, nisi si quos mores gentium peculiariter exceperunt, censetur agnoscere jurisdictionem & forum ejus civitatis, in qua diversatur, saltem quoad actus in ista civitate, aut cum ejusdem civibus exercitos. Quod si autem civitas aliqua peregrinis jus non soleat dicere, vel alias id solita certo alicui inique idem denegaverit, conventiones civium illius cum civibus diversorum Reipublicarum ex sola lege naturae efficaciam habebunt, adeoque; ad vim adhibendam potestatem dabunt, quam in defectu actionis civilis & pacificae jus naturae indulxit. Ubi tamen illud observandum, quemadmodum Princeps non-meus, dum imploratus auxilium adversus subditum suum juri meo obtainendo denegat, seipsum injuriæ reum facit, adeoque; mihi dat potestatem jus meum non in primario tantum debitore, sed etiam in ipso persequendi: (si quam enim ipsi obedientiam in ejus territorio versans debui, ea cum loci mutatione expiravit:) sic me non posse privato ausu ad violenta media contra alterius Reip. civem aut Principem descendere citra consentium meæ civitatis, sed ejus auxilium implorare juri meo adipiscendo debere; (ad quod ipsa, si commode possit, praestandum obligatur:) idque; quia ejusmodi privatum controversiis civitates ipsorum bello possunt implicari. Nisi forte civitas citra sufficientem rationem me deserat, aut ipse satis eidem cavere possim, ex mea vi ad ipsam nihil incommodi redundaturum.

§. 15. Quinam autem obligandi vigor insit pactis solo naturae jure coalitis, qualia sunt inter eos, qui communem judicem in foro humano non agnoscent, aut de quibus jus civile nihil disponit, inter eruditos controversum est. Nonnulli enim statuerunt, eorundem efficaciam solo pudoris ac verecundia vinculo contineri, præsertim ubi nullum adhuc *προσεγγια* intercessit; & ab alterutra parte nihil præstitum fuit; ceteris hanc sententiam tanquam omnium fidem fœderum enervantem

acriter insectantibus. Nobis non ita magnam habere res difficultatem videtur, si illud initio supponatur, homines à natura conditos esse, ut societatem inter se collant; nec quempiam alteri quid debere inferre, quod discordiis ac bellis præbere causam queat. Id quod potissimum fit, quando quis, cui nullum peculiare jus per pacta fuit quæsum, alterum eodem secum jure frui non patitur, ac opera sua deteriorem ipsius conditionem facit. Cum autem societas coli atq; conservari citra conventiones mutuas nequeat, & maxima ad irritandos ac in discordiam conjiciendos homines causa sit, ac citra dubium alterius conditionem deteriorem reddat, si quis ab altero, cuius fidem pacto expressam secutus fuerat, frustra habeatur: aūparet sane, omnino jure naturæ homines ad servanda pacta obligari, & illa violantes in idem peccare. Idq; in illis pactis longe manifestissimum est, in quibus alteruter pacientium id, de quo conventum fuerat, aut parte in ejus jam præstit. Ubi vero neutra ex parte adhuc quidquam est præstitum, et si minus detrimenti capiatur, quam priori casu; (quemadmodum & ejusmodi pacta rebus adhuc integris utrinusq; partis consensu facillime dislui possunt:) nihil minus tamen & heic in jus naturæ peccatur, si id de quo conventum fuit, non impleatur. Nam & illud justam mihi querelarum causam præber, si rationes meæ, quas ego alterius fidei superstruxeram, illo fallente convellantur, aut si ludibrio saltem præter meritum ab illo afficiar. Ec alter, cui ex conventione suum priori loco est præstandum, obligatione solvit ex metu, ne si ipse, quod debeat, expleverit, ego posterior pacto non stem. Eo ipso enim, dum animo deliberato mecum contraxit, except oni huic renunciavit, quippe cum alias nihil inter nos fuisset actum; ac absudum foret metum, qui impedit non poterat, ne pacisceretur, impedire, quo minus, de quo conventum est, præstet. Imo si iste metus fidei prævaleret, nulla coire societas civilis aut servari posset,

posset, sed in perpetuo bello, adeoq; belluarum statu esset degendum. Qui enim in civitatem coëunt, eos utique fidem sibi habere oportet, quod hi quidem salutem publicam procurare, cæteri ipsi parere velint. Alias nunquam in unum corpus coalescerent, nisi, qui se alteri subjiciunt, imperaturi fide data contenti ad obsequium sese componerent. Et magna ex parte commercia hominum inter se tolli necesse esset, si græca duntaxat fides locum inveniret, & oculatæ manus nil crederent, nisi quod viderent. Quod si tamen post pactum initum nova metus causa emergat, puta, quando alter manifesta indicia dederit voluntatis non præstandi ex sua parte quod debet, postquam ego meum implevi; nec ego citra cautionem meum ita temere præstare teneor. Cum enim ejusmodi pacta mutua constent fide, ubi ea ex una parte deficit, etiam altera absolvetur; & iam mihi obligationis meæ gratiam fecisse videtur, qui perfidiam suam in antecellum testatur. Debet autem illa metus justi causa nova esse, & pactum sequi. Quæ enim antecessit, ipso pacto fuit sublata: Nec ea me causa absolvit, quæ pactum meum proprie non spectat, puta, si fidem aliis non servarit, aut alii interea mihi fidem fallant. Nam nec aliorum scelus fraudi tertio esse debet: & quemadmodum de eo queri nequeo qui meum mihi solvit, etiamsi aliis non solvat; ita quamdiu perfidiæ in me peculiariter exercendæ nullum edit signum, obligatione præstandi meum non solvor ideo, quod alios iste decepit. Potest enim firmam voluntatem mihi fidem servandi habere, qui eam complutibus aliis violavit.

§. 16. Enimvero ut obligationem hanc à seipso contractam homo, si fors voluntas utilitatis respectu aut per libidinem fuerit mutata, non negligat, sola fidei servatæ honestas & violatæ pudor, ac existimationis tuendæ cura, et si non parum momenti obtinentes haud satis efficaciz habere videntur; quod ex iisdem pater rationibus,

bus, quibus inferius solam naturæ legem paci inter homines servandæ haud sufficere ostendemus. Necesse igitur est aliquid existere quod faciat, ne homo facile voluntatem semel expressam & devinctam mutare audeat, ac ut melius judicet eam servare, quam violare, etiam si fors præsens utilitas contrarium suadere videatur. Talem autem effectum nihil habere deprehendimus, præter metum mali alicujus ob pacti violationem inferendi ab aliquo valentiore, adeo ut ultimo tandem obligacionum efficacia à vi derivetur. Quæ vis est vel in ipso, cui injuria sit, vel in aliis hominibus quibus cum fors perfido negotii quid esse potest, vel ad quos ejus perfidia saltem ob exemplum commune spectat, vel deniq; in summo universi gubernatore D e o. Quæ in ipso, quo cum pactum fuit initum, vis est, præsentissimam fere efficaciam habere suevit ad constringendos homines, ne à pacto dilcedant. Pleraq; enim pars mortalium eo est ingenio, ut oblata justa violentiam exserendi causa, (qualem violatio pactorum suggerit,) raro sibi temperant, quo minus circa dilationem à perfido sumant penas quam gravissimas. Nec reliqui homines pactorum violatori non sunt metuendi. Frequenter enim solet evenire, ut alii quacunq; de causa injuria effectum sublevatum eant, & conjunctis viribus perfidum invadant. Ac alii potentiores, quibus cum perfido quid negotii est, etiam si efficacia pacti ipsorum cum hoc non suspendatur ab observatione pacti, quod huic est cum tertio, avide plerunq; gaudent arripere libidini suæ velandæ plausibilem prætextum, imbecilliorum injurias vindicare. Et communiter miseratio illos destituit, qui ea patiuntur, quæ alii exemplo ipsorum didicisse videri possunt. Denique nemo est mortalium, cujus incolumentis fide aliorum adversus se non contineatur. Quam si ipse pro ludibrio habet violasse, qua fronte, ut aliis id vinculum adversus se sit sacrosanctum, postulare potest? Usq; adeo illud securitatis humanæ Palladium communi conpiratione est

est tuendum, & quæ fors certo in casu perfidia lucrohor viderur, in universum damnsa existit. Enimvero ubi alicujus res in eo st̄ tu sunt positz, ut nullum sibi hominem vehementer extimescendum judicer, quæ persuasio variis de causis etiam non valde potentibus subrepere suevit, supereft metus D e u m, supremi justitiae vindicis, qui violatores legis naturæ non impune sinit abire. Hæc vindicta Numinis et si lento s̄zepe incedat pede, nec semper, qua ratione sese exeruerit, ab aliis possit deprehendi: quia tamen frequentia, eaque illustria occurruunt exempla perfidorum maximis mactatorum miseriis, quas communiter omnes non-Athei in D e u m perfidiaz ultorem referunt, inde fit, ut metus Numinis ultimum tandem robur fidei humanæ addat. Ex quo obiter quoq; adparet, quantopere rerum humanarum interfit, atheismum non invalescere. Si enim D e u m munere justitiam administrandi dimoveris, omnis pactorum efficacia, ad quæ servanda unus paciscentium alterum vi non potest adigere, continuo expirabit, & propria quisque justitiam utilitate metietur. Et sane, si verum fateri volumus, remoto divinæ vindictæ metu, nulla sufficiens adparet ratio, quare id, ad quod alteri præstandum rebus meis sic ferentibus me obligaram, utilitatis ratione post conversa, omnino præstare tencar, siquidem nullum mihi ob id malum saltem reale abs homine quoquam sit pertimescendum.

§. 17. Quantum autem ad eos, quos inter obligatio intercedere potest, initio illud manifestum est, obligatiōnem minimum duas requirere personas, nec posse aliquem sibi ipsi proprie loquendo obligari. Unde vulgares illæ JCtorum regulæ: Cum debitor succedit creditori cessat debitum, seu confusione tollitur obligatio. Item, cum ex duabus personis una sit, irritus est contractus. Etsi enim communiter dicere soleamus, v. g., quemlibet teneri ad servandum seipsum; tamen obligatio illa homini inhærens ipsum hominem catenus dun-

ixat respicit, quatenus exercitium actionis ex illa promanantis in ipso terminari debet; propriet autem ad D[omi]n[u]m autorem legis naturae refertur, tanquam illum qui ejus obligationis exercitium exigere, & ejusdem neglectum vindicare possit. Adeoq[ue] hactenus duntaxat homo seipsum curare tenetur, quatenus D[omi]n[u]s servus & societatis humanæ pars est. Inde quemadmodum quis servum suum recte plectere potest, si laboribus tolerandis seipsum debilem fecerit: ita civitas quoq[ue] in civem recte animadvertisit, qui inutile se membrum civitatis, seipsum mutando, reddiderit. Cujus p[ro]cen[t]u[m] exemplum Romani in illis edidere, qui præciso pollice militiæ sese inhabiles faciebant. Alias naturæ obligationis repugnat, aliquem sibi ipsi obligari. Cum enim obligatio expiret, quando alter, ad quem ea spectat, me liberare vult, si mihi ipsi obligatus fuerim, liber ero, quando voluero, adeoq[ue] prorsus liber ero. Ne dicam, quod nulla ejusmodi obligationis sit futura utilitas, cum nec præstanto quid alicui accedat, nec intermittendo decedat, quamdiu quis sibi ipsi quid dar aut denegar, adeoq[ue] nihil omnino agat. Et id locum habet etiam in personis moralibus compositis seu societatibus, quæ seipsas quæ tales obligare nequeunt. Inde est, quod decretæ aut leges societatis alicujus à seipsa suis membris datæ, tantum membra societatis quæ singula obligent, nequaquam autem societatem ipsam quæ talem. Cujus rei ratio facile adparet. Nam v.g. in societate instar democratæ se habente, singuli socii, dum tales fiunt, sese, obstringunt, quod velint leges & statuta plurium vel etiam singulorum consensu adprobata observare; quo ipso potestas universitati est, ipsos, si post nolint vi ad id adigendi. Suffragio autem suo sociorum singuli quæ tales sese immediate non obligant, quippe cum teneatur consensu plurium etiam qui diversa senserit; sed quatenus cum suffragiis plurium coalescens in vim imperii pacto societatis fundamentaliabit. Nequaquam autem ad

ad id se tota societas obligat, aut obligare etiam potest, quod velit isto decreto diutius teneri, quam sibi collibitum fuerit. Inde est, quod ejusmodi decreta societatum, quo spectant & leges civiles, ab iisdem quando-cunque velint abrogari iterum queant. In pactis autem illis, queis societas constituitur, non societas sese obligat, sed singula membra qua talia mutuo sese adstrin-gunt, quod in unum corpus morale coire velint.

§. 18. De cætero quilibet homo cuilibet homini potest obligari saltem naturaliter, si non civiliter. Quo sensu enim dicatur, Principem non posse obligari subdi-to, patrem filio, dominum servo, paulo ante est expo-situm. Præsupponitur autem tam in eo, qui obligatio-nem contrahere debet, quam adversus quem ea dirigi-tur, inesse naturale requisitum ad obligationem contra-hendam, aut eam ab altero admittendam, quod est fa-cultas intelligendi vim obligationis, & rem circa quam obligatio contrahitur. Cum enim in obligatione jus a-liquid à me habendi in alterum transferatur, quem a-ctum ideo valere aequum est, quod consensus meus, cu-jus interest, intervenerit; patet sane obligationes non posse sibi accersere, qui rem, de qua agitur, non intel-ligunt, adeoq; in eam consentire nequeunt. Quales sunt infantes, quamdiu rationis usu destituuntur; item amentes & furiosi. Etsi hi, quamdiu dilucidis inter-vallis furor distinguitur, valide se obligare queant, quemadmodum etiam nullum negotium recte gestum per subsequentem furorem perimitur. Ad hanc classem etiam referuntur, queis nimio potu mens loco mota est, qui siquidem eo ebrietatis processerint, ut quid a-gatur pro tempore non intelligent, recte obligationem non contraxisse censentur, etiamsi alter fors signa, con-sensum alias testantia, inter temulentiam ab ipsis elici-erit. Quod si autem discussa crapula idem adprobave-rint, ex eo obligabuntur, quod sobri egerunt, non quod ebrii. Nec sequitur, si delictum per ebrietate n. com-missum

missum potest imputari, obligationes quoq; per eandem posse contrahi. Nam illius ratio est, quod homini incumbit quasvis occasiones quantum potest vitare, quæ probabilitate in delictum possunt præcipitare: qualem ebrietatem esse nemo non novit. In hanc igitur dum consensit, etiam in ea consensisse censetur, quæ ex ebrietate consecutura erant. Quæ ratio ideo ad obligationes non potest extendi, quod cum ad eas actu contrahendas aut non contrahendas nemo teneatur, cavere quoq; non teneatur ejusmodi occasiones, quibus aliqua signa obligationem aliæ notantia ab eo possint elici, ipso rem non intelligente. Adeoq; cum ebrietas quantum ad obligationes contrahendas aut intermittendas ipsi non fuerit interdicta, ex consensione in hanc non potest præsumi, in obligationem quoq; consequenter ipsum consensisse: sed ejus firmitas pender ex consensu, qui eo tempore, quo signa sunt edita, fuit. At vero iste consensus in ebrietate tali, quæ mentis usum penitus sospicit, nullus fuisse censetur, eo quod res, de qua agitur, non intelligitur. Quod autem minorennes, qui jam rationis usu gaudent, se nequeant obligare, siquidem ea obligatio oneri ipsis sit futura, ex lege naturæ non est, sed positivis duntaxat legibus introductum. Idq; quia ista ætas communiter prodiga, suarumq; rerum parum curiosa capiitorum explicationibus est exposita: & quia animo flexilis, inconsultoq; impetu ferri solita, facile permoveri potest, ut in id consentiat, quod minime omnium rebus ipsius conducit. Qua de causa tutorum aut curatorum auspicio isti ut contraherent, eisdem leges constituerunt.

S. 19. Heic ubi de consensu agitur, commode quoq; de Errore in pactis subjungitur; An scilicet, si falso rem aliquam supposuerim, cuius intuitu obligationem admiserim, ea de causa obligatio sit nulla? Quod affirmandum; idq; quia consensus fundabatur in præsumptione istius rei, quæ ubi secus sese habet, consensus omnino

nino nullos fuit, nullaq; obligatio: quippe cum quævis conditionalia cum conditione, cui superstruuntur, stent cadantque. Et hoc locum habet non solum, si error fuerit circa substantiam physicam rei, de qua pactum initur, sed etiam si circa qualitatem, quam peculiariter ante oculos habui, dum contraxi. Sic nullum est pactum, non solum quando v.g. ab altero Davum servum emi, quem Syrum credebam; sed etiam v.g. quando coquere non novit, quem ego ad eum potissimum usum comparare volebam, si scilicet talem me servum quærire professus sum. Nam ejusmodi qualitas et si ad substantiam physicam rei non pertinet, in pactis tamen sèpissime contingit, ut qualitas alicujus rei præprimis spectetur, ipsa autem ejusdem substantia non nisi in accessoriis necessarii loco habeatur. Error igitur circa essentiam objecti, de quo contrahitur, qua talis, contingit, adeoq; pactum redditur irritum, quando istud quod ad contrahendum aliquem movit, falso fuit suppositum, si ve id substantia physica rei sit, sive qualitas duntaxat. At vero vix errorem intervenisse dici potest, quando illud non adparet, quod pro conditione non fuit suppositum, expresse aut ex natura negotii. Tale enim ipso pacientium judicio ad contractus firmitatem nihil facere ducitur. Quod si vero quis negligens fuerit in re exploranda, & errore ejusmodi, quem evitare poterat discutiendo, tenetur alteri damnum irrito ejusmodi promisso aut pacto datum sarcire. Enimvero ejusmodi errores frequentius in promissis, rarius in contractibus contingere posunt; quia heic res, de qua convenitur, una cum qualitatibus, quas contrahens ob oculos habet exprimi sigillatim debent, aut ex ipsa negotii natura, aliisve circumstantiis suppositæ intelliguntur. His enim incognitis sane in re ipsam consentire contrahentes nequeunt. Quando igitur qualitates illæ expressæ aut præsumptæ in re converta, postquam exhibita fuit, non adparent, propriæ non ex errore meo contractus est irritus;

irritus; sed ex fraude aut imprudentia ejus, qui rem qualitatibus debitibus defectam exhibuit. Quæ fraus facit, ut mihi à contractu relilire liceat, vel alterum ad defectum supplendum, damnumq; inde datum pensandum adigere. Idq; locum habet non tantum, si pacientes bonam fidem expresse invicem stipulati sunt aut spöonderunt, puta, si inter absentes fuerit contractum, aut si rem ab empore non perlustratam venditor tanquam legibus paclii respondentem tradiderit: sed etiam quando qualitatum istarum defectum alter post intervalum demum deprehendit. Præprimis ubi illæ exteriore adspctu, aut ab imperito arris deprehendi nequeant. At quando qualitatis alicujus defectus ab altero deprehensus fuit, & is nihilominus rem acceperat, in istum quoq; defectum consensisse censetur, adeoq; pactum ea de causa non redditur irritum.

S. 20. Obligare autem me possum, siquidem validior obligatio id non impediverit, cuicunq; mea obligatio quovis modo innoescere, aut qui eandem acceptare potest. Imo & illis, qui pro tempore eam intelligere nequeunt. Nulla enim ratio videsur obstat, quo minus se quis minorenni etiam citra tutoris autoritatem valide obstringere queat, siquidem negotii natura, quo conditio ipsius melior redditur, nullam præsumendi ansam det, ipsum, intellecta re eandem repudiaturum. Nec si quæ forte in ipso deprehendantur vitia moralia impediunt, quo minus obligationi meæ admittendæ habilis sit. Nam multa vitia obligationem omnino non tangunt & quæ fors fidem suspectam possunt reddere, ipso contractu pro invalidis ad impediendam acquisitionem juris per obligationem factam judicantur, cum alias nihil inter ipsos ageretur, nisi istic exceptionibus renunciaretur. Alia autem ratio est, cur, quando in eodem negotio alter fidem adversum me non servat, nec ego amplius teneam. Quia omnia pacta pro fundamentali conditione supponunt invicem pacientium fidem, quam

quam ubi unus abruperit, alter quoque statim eadem solvitur.

§. 21. An vero & illi obliger, qui scelere suo necessitatem mihi obtulit pacisci, paulo difficultius est explicatu. Evidem propriè heic non queritur de illis pactis, quæ v.g. cum latrone non quatenus tali incuntur, quæ quo minus servanda sint vix dubitari potest. Et hoc sensu capiendi videntur, qui generaliter loquuntur, si dem latroni datam esse servandam. At vero aliter statuendum judicamus de illis pactis, ad quæ cum latrone ineunda vi iphus inusta compellimur: v.g. an si latroni, ne vitam eripiat, nos soluturos quid polliceamur, ex violentia ejus in tutum subducti locum, id quod polliciti sumus præstare teneamur? De legibus equidem civilibus nullum est dubium, quæ si pacta ejusmodi servari non verant, saltē ut ea omnino servemus non compellunt; nec latroni actionem concedunt, quippe societatis civilis hosti, qui deprehensus velut nocens bellua ē medio solet tolli. Nec naturalis heic obligatio videtur adesse. Cum enim de jure naturæ, qui per injustum meum quid alteri extorsit, id restituere teneatur, adeoq; ejusmodi latro tantum mihi de jure naturæ debeat pensare, quantum ipse per pactum tale mihi eripuit, per compensationem velut tolli obligatio intelligetur, si non solvitur id, quod statim restitui debebat: ac stultum foret sponte, quod ob vim promissum fuit, solvere, postquam scilicet in tuta quis jam evasit loca, ac deinde damni sui pensionem vi ab eodem velle extorquere, præsertim cum eo ipso, quod promissum à me exigit, profiteatur, se damnum datum mihi nolle restituere. Nec magis videtur is teneri, qui in ejusmodi casu pro altore fidejubet, etiamsi hic ex metu proprio scese non obliget. Nam cum fidejussio sit velut firmamentum accessorum pacti principalis, absurdum videtur, saltē de jure naturæ, accessorio plus efficaciz inesse, quam primario pactio, aut laxius obligari principalem debitorem, quam qui ejusdem

ejusdem obligationem, si iste eam non impleverit, susceptum se promisit. Secus tamen videtur, si tertius obligationem propriam, & quæ non dependeat ab obligatione capti, aut eidem succenturietur, cum latrone contrahat. Huic enim neq; metus injustus est illatus, neq; exceptione capti ipse mutuari potest, quod non hujus, sed proprio se nomine obligarit, nec suam obligationem illius obligationi, quæ nulla fuit, superstruxit. Quod si vero obsides dederit, aut de sociis quosdam in latronum potestate reliquerit captus, quoad promissa represententur, tenetur non ex pacto cum latronibus, sed ex eo, quod ipsi cum obsidibus intercedit. At vero si juramentum intervenerit, putamus captum teneri ad praestanda promissa; non quod ex eo latroni peculiare jus enascatur, quippe cum juramenta velut substantia obligationis, quantum ad eum, cui quid promittitur, nihil superaddant, nec ex iis in foro humano, saltem in hoc casu, peculiare jus nascatur: sed ob reverentiam divini Numinis, cuius misericordia, nisi promisum servet, renunciavit. Ac præstat numorum jacturam facire, quam minus honorifice divinam majestatem habuisse.

§. 22. Id quoq; explicandum, an cum hoste qua tali obligationem possim contrahere, seu an pacta quæ cum hostibus ineuntur sint valida? Ea sunt duorum generum; versantur enim vel circa bellum finiendum immediate aut immediate, vel circa quosdam res præstandas durante statu belli: Illa quin de jure naturæ obligent dubium esse non potest. Cum enim bellum tantummodo velut extraordinarium modum inter se agendi hominibus natura indulget, & illud, quantum salus nostra fert, vitare, aut componere jubeat, id quod citra pacta fieri nequit; intelligitur utiq; eandem quoque adstringere ad servanda pacta, quæ istius finiendi causa ineuntur. Idq; mos gentium ob favorem & necessitatem pacis eo usq; extendit, ut in sancienda pace quoad justitiam belli susce-

suscepiti plerunq; utraq; pars exequetur, nec exceptio
 merus in iuste illati ad ejusmodi pacta extendi permitta-
 tur; quod alias nullus finis aut modus bellorum ejusmo-
 di, frequentium sane, esset futurus. Sub his compre-
 henditur fides data de seculo accessu & recessu eorum,
 qui negotiorum pacis tractaturi sunt. Item pacta induci-
 arum, quibus hostilitatis exercitium plene suspenditur,
 siquidem ad plenam pacem reducendam spectent. Quod
 fieri intelligitur, si expresse fuerit conventum, ut iis
 durantibus media pacis componendæ adhibeantur. E-
 nimvero secus videtur de illis pactis, quæ statum belli-
 cum seu hostilitatem non tollunt, neq; ad eam tollendam
 speiant. Cum enim status belli qua talis proprium a-
 gendi modum vim agnoscat quemadmodum pacis in-
 ter homines instrumentum fides, nulla omnino inter
 hostes obligatio, (quippe quæ fide stat,) de jure naturæ
 contrahi potest nisi utriq; contestentur, sese composto
 bello pacem amplexuros. Nec prodest significasse, se
 licentia hostilitatis heic non usurum. Implicat enim,
 postulare, ut alter fidem meam sequatur, quod in pactis
 sit, & nihilominus profiteri, se velle manere hostem,
 id est, qui quacunq; via ipsi nocere velit. Nec obstat,
 quod supra dicebamus, qui inter se contrahunt, eo ioso
 renunciassæ exceptionibus, quæ ex alterius persona de-
 sumptæ metum facere possunt, ne alter fidem fallat.
 Isthæc enim præsumptio non potest locum habere inter
 eos, qui expresse adhuc hostilitatem profitentur inter se
 continuaandam; ac potius præsumendum est eos fallere
 inter sese ejusmodi umbraticis pactionibus velle. Quin
 nec alibi, qui ejusmodi pacto decipitur, novum aliquod
 jus adversus decipientem oriri potest, quippe cum iam
 ipsa hostilitas adversus hostem jus in infinitum vim ex-
 serendi præbeat, solum citra impedimentum juris ali-
 cujus in ipso hoste existentis. Itaque si solum jus natu-
 ræ sequamur, nihil efficaciz ejusmodi pactis tribuemus,
 nisi quantum præsens rei cconvenit exhibitio, aut expe-
 dita

dita facultas fallenti paria reponendi ostenderit. Introduxit tamen mos gentium cultiorum, ut complura in favorem fortitudinis bellicæ; ita hoc quoque, ut talia pacta debeat valere, quæ ad statum belli tollendum non pertinent. Qualia sunt, inducæ paucorum dictrum sepieliendis mortuis, pacta cum præsidiariis urbium se se dedentium, ad suos dimittendis cum facultate statim contra nos arma iterum gerendi, promissio de transitu certis personis hostilibus per præsidia nostra conce-dendo, & similia. Quemadmodum & ex eodem more profluxit, ut circa hostilitatem restringendam, & cum moderamine certo exercendam hostes valide conventio-nem inire possent; puta ut certa loca, tempora, perso-næq; hostilitati prorsus aut certo duntaxat mali genere eximerentur, item ut certa nocendi instrumenta non ad-hiberentur, &c. Expedire enim rebus humanis vide-batur quædam velut commercia belli constituere, post-quam per libidinem belligandi non pauciores futuri erant, qui indigna passuri, quam qui facturi essent.

§. 23. Cæterum etsi ad contrahendam inter homines obligationem ordinarie requiratur, ut consensus pacis- centium utrinq; per signa usitata exprimatur: contin- gere tamen solet, ut pactum coeat, consensu in formu-lam pacti per signa non expresso, sed sola voluntate præsumpta ex negotii natura, quod inter eos intercedit. Eaq; vocantur pacta tacita, quæ ita contrahuntur, ut vel principale negotium constituant, vel pacto expresso accedere, ac ex eodem fluere intelligantur. Ex priori genere sunt, v.g. si quis tanquam peregrinus in civita-rem aliquam exteris amice tractare solitam accedat; ille etsi nunquam expresse fidem dederit, tacite tamen & ex ipso accessionis actu fidem dedisse censetur, quod pro ra-tione status sui velit se se accommodare legibus istius ci-vitatis. Unde ipse iterum ab eadem defensionem sui temporariam tacite stipulatus est. Sic quando absentis negotia geruntur, pactum existit tacitum, quo postquam

unus operam suam rebus alterius accommodavit, alter eam pensare cum sumptibus factis tenetur. Sic qui in diversorio ad mensam adsidet, et si nullum cum hospite verbum circa pretium commutet, ex ipsa tamen re natura ad id solvendum se obligasse intelligitur; quod notorium sit, nemini gratis heic cibum præberi. Ex posteriori genere sunt v.g. Si quis cum altero paciscatur de aditu in aliquem locum concedendo, etiam de reditu convenisse judicatur, et si expresse de hoc mentio nunquam sit facta, quod alias priori pacto nihil actum fuisse. Sic qui pacto consentit, ut exteri in sua civitate merces emant, utiq; etiam consensisse intelligitur, ut easdem exportent. Quemadmodum etiam absurdum est v.g. vendere alicui agrum, non autem concedere velle, ut eundem isto in loco possideas, sed postulare, ut in ali um locum ipsum transportes. Sic qui cubiculum in ædibus suis mihi locat, concessisse etiam judicatur usum earum partium, quibus carere nequimus, puta januæ & viarum, quæ ad illud ducunt hactenus, ut foras pro diire, ac redire liceat. In ejusmodi autem pactis tacitis ad id tenemur, quod communiter illi, qui circa talia expresse conveniunt, pacisci fuerunt.

§. 24. Porro cum in quibusvis obligationibus in eo, quæ illæ spectant, seu cui jus aliquod iis quæritur, consensus requiratur acceptandi alterius obligationem, seu jus per hanc translatum, isq; vel proprius vel vicarius, expesus per signa animi sensum testantia, patet quid censendum sit de votis seu obligationibus sponte accersitis adversus D e u' m. Scilicet non posse ea valide suscipi, nisi aut ipse D e u' s revelaverit, se ea acceptaturum, aut alius sit constitutus, qui eorum cognitio nem inter homines exerceat. Alias enim constare homini non potest, an D e u' s velit ipsum obligari, an vero minus. Præfertim cum vota circa ejusmodi res debeant concipi, quæ D e u' s per modum præcepti antea à nobis non exigebat, sed quæ in nostro erant ar

bitrio positæ, facere an omittere vellemus. Nam & implicat, quod necessario alias faciendum erat, tanquam indebitum factum alteri velle imputare; & constare nobis non potest nisi ex revelatione divina, actum aliquem neq; lege naturæ præscriptum, neq; alias à Deo præceptum, eidem gratum fore. Adeoq; vota suscipere, de quibus non constat ea Deo grata fore, inutile est; talia suscepta servare aut retractare licebit, prout cujusq; conscientiæ teneritas aut firmitas suaderet. Illud autem clarum, adversus bruta homines non posse obligari, quippe cum quo nulla nobis juris communio, nec consensus & voluntatis per signa communicatio: Quod enim quis tenetur v.g. alterius equum curare, instruere, pascere, non lèdere, &c. ea obligatio non ad pecus, sed ad hominem, qui illud possidet, refertur.

§. 25. Id quoq; heic expediendum, an quis suo actu aliquem tertio cuiquam obligare possit? Ubi distincte procedendum. Nam de eo dubium esse nequit, quin eum quis, in quem imperium obtinet, valide obligare possit, ut tertio cuiquam quid præster, idq; ut ipsi ad illud habendum jus perfectum aut imperfectum queratur: Uti nec de eo, quod quis tertio obligari queat per alterum, qui legitime ejus negotia gerit, ita ut omne jus tertio queratur, non alteri: adeoq; si obligatio non impleatur, tertius duntaxat, non alter interveniens actionem nanciscatur. Illæ enim actiones nobis metipsis obligationem atq; actionem pariunt, ac pro nostris censentur, quæ pro nostris nos agnitos palam professi sumus. Quod si alicui autoritatem confero negotium meum gerendi sub formula generali, me ratiabitur, quidquid iste in eo statuerit, obligor istius actu; etiam si fors egerit aliquid præter arcana mandata, quæ in ea re ipsi sequenda soli tradidi. Nam priori instrumento tertio, cum quo contrahendum, me obligo de ratiabendis illius gestis; secretis autem mandatis illum duntaxat obligo, ut sequatur inandatura meum, sibi non aliis

liis cognitum. Nisi forte manifesto adpareat, illum mala fide egisse, & per nefariam prævaricationem causam meam prodidisse. Tunc enim non videor illius gestis obligari, eo quod ista conditio in collata ipsi autoritate tacite supponatur, quatenus in ea re bona ipsum fide versari adpareat. Porro cum quisque præsumatur personis sub sua potestate constitutis injunxisse conditionem ipsius, si commode possint, meliorem reddere, ratio adparet, cur v.g. domino aut patri pro sit, si servus aut filius familias stipuletur, ne à patre vel domino petatur. Censentur enim tales autoritate patris familias adeoq; ejus vice pacisci. Quod idem in odiosis, seu quæ conditionem ipsius deteriorem reddunt, haudquaquam præsumitur. At vero ut ego extraneus alicui tertio, sub cujus potestate non sum, nec rebus ejus gerendis præficior, alterum obligem, sic ut nullum mihi quoq; jus ipse stipuler, fieri non potest. Nam nec mihi jus inde quæritur quod supporimus, nec tertio, qui actionem meam pro sua non agnoscit, adeoq; ex solo meo actu obligationem non acceptat, citra quod nullum ipsi jus potest nasci. Inde recte leges Romanæ inutiles declarant stipulationes puras seu citra adjecti onem pœnæ conceptas in usum tertii factas; ratione adjecta, quod stipulationes inventæ sin: ut unusquisq; adquirat sibi quod sua interest; cæterum si alii detur, nihil interesse stipulatori. At per stipulationem pœnalem v.g. nisi Sejus Titio det C. aureos, pœnæ loco mihi solvet L., saltem mihi, si non tertio, jus fuit adquisitum, adeo ut si prius non præstet, proprio nomine ad pœnam expressam agere queam, si vel maxime tertius ille suo nomine ad primariam summam agere non possit. Quod autem communiter Icti dicunt, testatorem obligare hæredem certa legata dare legatario impropria locutio est, exinde orta, quod hæredi omnia defuncti bona attributa funguntur cum conditione legatorum solvendorum, aut quia is primus pro possessore omnium bonorum sese ge-

re se solet. Revera autem legata immediate à testatore in legatarium transeunt; idq; exinde adparet, quod legatarius absq; intervnu alicujus actus cum hærede contra ipsum ad exhibendum legatum agere possit, siquidem hic universorum bonorum possessione arrepta testatoris voluntatem exsequi nolit. Quid autem de ejusmodi pacto sentiendum, ubi v.g. duobus inter se litigantibus, duo plurēsve, ad quos provocatum non fuit ab ipsis, inter se convenient, quod sese arbitros velint offerre, certāsq; concipiunt leges, in quas isti pacem debeat facere, easdem recusantem pro hoste tractaturi? Ubi hoc quidem certum est, posse istos arbitrorum munus sibi arrogantes sese invicem tali conventione valide obligare, ne aliter quam conventum fuit istorum sese bello immisceant, & reliquis potestate fieri per vim securus facientem adigendi, ut pacto stet. Etsi hoc in ipsis arbitris necessario requiratur, ne ulla in ipsis sit pecularis obligatio, alterutri bellantium auxilia præstandi. Nam ubi hæc adeat, non potest se pro arbitro gerere, qui in partes descendit. At vero ut iidein litigantes decreto suo obligent, & in recusantem justam bellandi causam accipient, id nulla ratione fieri potest. Nam, (quod supponitur,) litigantes in eos nunquam compromisere, aut ipsorum sese arbitrio subjecere, unde fortasse in detractionem insurgendi aliquis color sumi posset. Etsi hoc inter judicem & arbitrum intersit, quod ille sententiam suam litigantibus amplectendam pro imperio injungat, quæ facultas huic haudquidquam competit. Alterius autem nobis non subditi controversiam sibi decidendam sumere, sententiāmq; suam ipsi sequendam velle obtrudere, est imperium usurpare, quod neq; jus naturæ, neq; consensus alterius aut pactum cum eodem nobis contulit. Tale imperium tantum abeat, ut agnoscere alter tencatur, ut potius contra ejusmodi arbitros injuriarum agere possit, tanquam qui libertatem ipsius imminuere præsumant. At vero illud prorsus intoleabile

rabile est, si isti sententiam ferant, causa utrinq; nondam liquido perspecta arq; cognita, partiumq; rationibus & excusationibus non auditis. Hos enim non paci componendæ incumbere, sed prætextum bello sese immiscendi querere liquido adparet

S. 26. Observandum porro est, quod plures personæ, quamdiu in unam personam moralem compositam non coiverunt, quidquid agunt, aut quascunq; obligationes contrahunt, ut singuli agant & contrahant; adeo ut tot sint actiones & obligationes, quot sunt personæ. Unde etiam si quis in aliqua multitudine extiterit, cum qua ipse in unum corpus morale non coaluit, in qua plerique, aut ceteri omnes aliquid agant aut contrahant, nec tamen ipse in id consenserit, aut alias de eodem participaverit, non fecisse censendus est. Adeoq; peregrinus non tenetur a cibis aut obligationibus istius civitatis, in qua diversatur, contractis ab eadem, qua tali, quo ipse ibi fuit tempore, nisi ipse peculiariter ad eas concurrerit. At vero, quando plures personæ ejusmodi pactum singuli cum singulis ineunt, sese velle certum negotiorum suorum genus communiter cum illis curari, siquidem in unam aliquam formam ea expediendi consenserint, ac post forma aliqua communiter aprobata cum certis personis contraxerint circa administrandam curam communis rei: ea pacta vinculi instar sunt, quo omnes illi, qui ita contraherunt unius personæ moralis rationem habent, seu familie, seu collegii, seu civitatis, aut quocunq; nomine veniant. Ex quo fit, ut quidquid ab illis, queis communis rei cura commissa, agitur aut contrahitur, in id omnes ista societate comprehensi consenserit, atq; obligationem exinde contraxisse intelligantur: ita tamen, ut omnes una obligatione tenentur, (non singuli peculiari aliqua) quæ easdem affectiones habent cum obligationibus inter singulos contractis, nisi si quæ consensus gentium peculiares observationes circa illas introduxit.

§. 27. Duo itaq; pacta ad societatem ac præprimis civilem constituendam concurrunt, unum singulorum cum singulis, quod velint communi consilio res suas invicem junctas administrari; alterum, quod cum illis initur, quibus salutis communis cura comunitatur. In priori necessario requiritur omnium & singulorum consensus, quem qui non exprimit, haudquaquam per pluralitatem votorum obligatur ad adjungendum sese cœtui isti, sed extra eam societatem manet. Est porro hoc pactum vel **absolutum**, quo quis absolute sese obstringit adhuc rere cœtui illi, quæcunq; demum administrationis forma pluribus arriserit; vel pro conditione supponens, siquidem introducatur forma regiminis ipsi probata. Posteriori casu itidem singulorum consensus requiritur, quem qui non significat, pro membro societatis non habetur. Priori autem casu plurium consensus pro universis accipitur, adeoq; vi pacti prioris obligabitur per pluralitatem votorum, etiam cui forma gubernationis non arridet. Nam qui ita absolute cœtui alicui sese obligat, cum non possit postulare, ut reliqui omnes ipsius sententiam sequantur, censetur se obligasse ad ratihabendum, quod maxima pars adprobaverit; cum alias nulla negotii expediendi ratio queat inveniri, & citra hoc pleraq; ejus generis pacta in nihilum sint casura. Inde in omnibus fere societatibus, quæ per plures administrantur, receptum est, ut plurium suffragia habeant vim universorum, etiamsi interdum contingat, pauciorum sententiam rei communi magis proficuam & decoram. Nam circa constitutiones ejusmodi universales, cum nullum fere inveniatur medium negotia expediendi, quod omni careat incommodo, sequendum est, quod ut plurimum expedit. Hinc imperitus admodum sit necesse est, qui ita velit arguere; cum naturæ conveniens sit, ut quod à prudentioribus profectum est, prævaleat ei, quod ab imprudentioribus profluxit, naturæ repugnare, ut sententia imprudentior plurium prævaleat sententia prudentiorum.

prudentiori pauciorum, adeoq; ut illi hos queant obligare ad aliquid imprudentius suscipiendum. Multo autem absurdius erit, si id quoq; ad Monarchas extendatur, ac si imprudentioribus eorum pactis aut jussis subditi non obligarentur. Implicat enim, esse Monarcham, & subditis competere facultatem judicandi de actis ipsius, prudenter an secus suscepta sint, cum hoc effectu, ut si minus prudentia visa fuerint, iis non possunt obligari. Nec magis prius illud potest admitti. Quis enim judicium feret, utra sententia prudentior? Non certe ipsæ dissidentes partes; nec enim illi horum judicium accipient; & quotusquisque est, cui non sua magis quam aliena placeant? Ergo alterius judicio erit standum, quod non minoribus implicitum est difficultatibus, cum ipsius quoq; arbitri prudentia aut integritas facile in controversiam vocari possit, ut ad hanc quoq; discutiendā alio arbitro opus sit, & sic in infinitum. Ne dicam, quod plerumq; istæ res ita sint comparatæ, ut commode ad arbitros extra societatem deferri nequeant. Commodissimum igitur visum, ejusmodi inire rationem, quæ nihil difficultatis aut obscuræ disceptationis haberet; qualis est numerus suffragantium; præsertim cum communiter præsumptio prudentiæ pro pluribus militet, saltem circa res communis hominum pertipicacior expositas. Nec jus naturæ statim jubet irritas esse obligationes, quæ vel ab imprudentioribus, vel paulo imprudentius suscipiuntur. Cum enim tantum agatur de commodo aliquo aut incommodo circa bona fortunæ; (illud enim pactum propriæ dicitur imprudenter initum, quod incommodum aliquod bonis fortunæ infert;) potestas sanc homini competit circa illa bona commodum aliquod negligendi vel incommodum admittendi, adeoque firmiter se per jus naturæ tali imprudentius suscepto pacto obligare poterit.

S. 28. Ut autem liquido possit judicari, quænam obligationes Rectorum societatis, & qua ratione singula

membra stringant, & quæ contra obligationes ex actibus membrorum in rectores aut ipsa membra redundant in antececlsum tria sunt noranda. 1. Obligationes quasdam oriri ex conventione seu pacto aliquo; quasdam ex delicto. 2. Inter pacta quasdam terminari immediate & ultimato in persona velut singulari paciscentis; quasdam autem mediate vel immediate in societatem ejusque res tendere, in iisq; efficaciam suam ultimato exercere. 3. In delicto esse vel reatum tendentem in personam delinquentis; vel obligationem ad restitutionem damni dati, quæ in bona delinquentis fertur. His suppositis adserimus. I. Obligationes ex pacto ultimato & immediate in persona alicujus terminato non stringunt alios præter ipsam personam paciscentem. Sic v.g. pactum matrimoniale immediate terminatur & ultimato in personis inter se contrahentibus, ideoq; alios haud quidquam stringet. Inde si Princeps alicui foemine matrimonium promiserit, nemo ex tota civitate præter ipsum in uxorem eam ducere tenebitur. II. In delictis reatus non transit ad alias personas societate comprehensas, nisi ipsi efficaci consensu, auxilio aut alia ratione ad ea concurrerint. Ea enim quo minus fierent neq; in se, neq; in sua causa, penes alios fuit. Non in se, quod supponitur: neq; in sua causa, puta ex vi pacti, quo cum delinquentे in unum corpus morale coaluerunt. Pactum enim illud ex parte imperantis importat quidem obligationem ad prohibendum delicta membrorum societatis, quatenus ad conservationem pacis necessarium est, sed moraliter duntaxat, i. e. per promulgationem legum, comminationem poenarum, & decentem earundem executionem. Nequaquam autem ad physicam prohibitionem tenetur i.e. ut facultatem physicam agendi ita constringat, ne omnino aliquid fieri queat. Id enim naturæ hominum adversatur, & virtus humanæ rationem prorsus subvertit. Inde Princeps aut magistratus, si moralem non intermisit prohibitionem, nihil reatus

con-

contrahit ex eo, quod delictum à subdito vetere aut advena, seu qui in una civitate admisso facinore in alteram confugit fuerit commissum. Bene tamen, si super eo monitus & imploratus, quam commode poterat, quamq; bono publico expedire judicabat, poenam sumere neglexerit. Nullo autem modo subditus de alterius subditi delicto participat, nisi ipse ad illud quacunq; ratione concurrerit. Nam & facultas & obligatio prohibendi alterius delicta ex potestate in alterum seu imperio profluit, quod inter illos nullum est. Aequalitas enim facit, ne alter alterius facta præstare possit, quippe cum per eam effectus prohibitionis moralis in nihilum recidat, ut ex illis, quæ de lege dicemus, adparebit. Nec vero ex Principum delicto subditi reatum contrahunt, nisi ipsi ad illud quid directe contulerint. Nam neque pro præsenti statu id prohibere possunt aut debent, ne moraliter quidem; neq; ex pacto illo, quo talem illi potestatem contulerunt, ut ab ipsis non possit in ordinem redigi, reatus in eosdem redundat. Haudquam enim ipsis pacto illo eundem ad peccandum astrinxerunt, aut impulerunt; multo minus autem, quam ante collatum in ipsum imperium velut in aequalem non habebant prohibendi peccata potestatem, post collatum imperium accepere. Hoc enim aperie implicat; quemadmodum & illud, potestatem inter Principem & subditos esse velut reciprocum, ut tam ille horum, quam hi illius delicta coercere possint aut debeant. Ex quibus patet, non posse plecti poena propriæ dicta Magistratum pro delicto subditi, nisi in prohibendo illo quidquam, quod præstare debebat, intermiserit; neq; subdитum pro delicto concivis aut ipsius Principis, nisi is ab initio aut ex post facto de eo participaverit. III. Obligationes ortæ ex pacto à Principe aut rectoribus societatis ut talibus initæ, aut obligationes ex delicto eorundem, quantum ad restitutionem damni, universam societatem, singulāq; membra, (pro rata quodq; parte) stringuntur.

Fundamentum hujus adassertionis petendum est ex pacto subditorum cum imperantibus. Qui enim alicui imperium, publicæq; salutis curam, ac de ea disponendi plenam committunt potestatem, ea ipso sese obligant, se pro sua quemq; parte collaturos, quod ille tanquam saluti publicæ necessarium aut utile ipsis injunxerit. Præsumuntur autem omnes obligationes, quas imperans cum aliis circa negotium aliquod publicum contrahit, spectare ad salutem publicam; imo qualescunq; sint, à subditis pro talibus agnoscendi debent, quippe quibus non competit facultas de mediis, ad salutem publicam ab imperante adhibitis, cognoscendi aut judicandi cum hoc effectu, ut obligatio ipsorum à proprio judicio suspendatur. Hoc enim omnino absoluim imperii jus, quod heic supponimus, respuit. Inde claret, subditos ad solvenda quævis debita à Principibus boni publici causa contracta teneri. Quod autem a seorundem privatum attinet, siquidem certos ipsi reditus pro impensis privatis habuerint, de jure naturæ non videntur subditi ad id solvendum directe & immediate teneri, & creditoribus actio non nisi in privata eorum bona competere. Consuetudine tamen inter gentes cum receptum sit, ut pro debitis Principum qualibuscunq; omnia bona subditorum sint obligata, in hæc quoq; manum injicere licebit; præprimis quia Princeps subditorum viribus uti possint & soleant, ne privata etiam debita solvere cogantur. Quod si Princeps illas res ad quas alteri sese obligavit, non præstiterit, tenebitur populus non tantum ad primarium debitum alteri solvendum, sed etiam ad emergens ex negata solutione damnum pensandum, etsi fors singuli negationem illam nunquam adprobaverint. Judicatur enim itidem civitatis bono suscepta, & in ejusdem incrementum cedere debiti retentio; quippe cum lucri instar habeat retinere, quod alias solvere tenebatur, ac quilibet singulorum civili societate comprehensorum bona certo modo inter civitatis quoq; bona censeantur

*Etsi de culpa perfidie non participet, nisi qui peculiari-
ter eam suam fecerit.*

§. 29. *At vero obligationes, quæ cives singuli cum
concivibus aut alienis ineunt, reliquos cives aut recto-
res civitatis immediate non stringunt, nisi eas aliquo suo
factio in se derivaverint. Ac ex obligationibus quidem
civium singulorum inter se hac ratione in imperantem
obligatio derivatur. Scilicet ubi alter quod debebat,
sponte præstare renuerit, ac injuria affectus ea super re
auxilium imperantis implorarit, tenerur hic ex officio
quantum potest efficere, ut Iæsus ad jus suum perveniat.
Quod ubi facere negligit, ipse ex jure naturæ obligatur
læso damnum pensare. Enimvero ob vim imperii illa
obligatio læso nullam dat facultatem in foro humano de
illo debito ipsum conveniendi. Quia de causa neq; cæ-
teri concives læso satisfactionem præstare tenentur, neq;
ipse ullo titulo ab iis eandem postulare potest. Quippe
cum cives inter se pactum iniverint, quod controversias
suis tantum ad imperantes suos referre, suumq; jus eo-
rundem auxilio persequi velint, atq; eorum judicio abso-
lute se submiserint. Id quod extranei non fecerunt.
Unde si civis extraneo quid debens id præstare detrecta-
verit, & Iæsus rectorum civitatis auxilium super ea re
frustra imploraverit, non modo rectores civitatis, sed &
consequenter tota civitas ad id damnum pensandum re-
netur. Quippe cum pro lucro civitati imputetur, si quis
concivis, alieno quod debet non solverit. Cæterum in
eiusmodi casibus de jure naturæ Principes priuarii ob-
ligantur, consequenter autem cives singuli, & hi qui-
dem non in universum debitum, sed pro rata quisq; par-
te; quemadmodum in societatem coëuntes ad ferenda e-
iusdem onera singuli sese non in solidum, sed pro rata
duntaxat parte obligantur. Unde exterus injuria affec-
tus primo quidem in Principe ejusq; bonis peculiariibus
jus suum persequi debebat, nec ab uno aliquo, aut pau-
cis civibus totum, in quo Iæsus fuerat, sed duntaxat
quan-*

quantum singulorum portio ferebat, exigere poterat. **Enim** vero quia difficillimum hac ratione exteri erat ad **ius suum pervenire**, more gentium introductum, ut pro debito civitatis aut capitum ejus vel originario vel in se derivato ex denegata aliis iustitia, teneri & velut tacite oppignorari intelligerentur omnia bona corporalia & incorporalia eorum, qui tali societati aut capiti subsunt; idq; non tantum ut singuli pro rata tenerentur sed etiam eventualiter in solidum, ita tamen ut à civitate sua ipsis restitui debeat, quod supra portionem suam solvere sunt coacti. **Hinc** extraneus, qui à civitate aliqua, sibi quod debet, obtinere nequit, bonis quorumcunq; civium ejusdem civitatis debito suo æquipollentibus injicere manus potest. **Quale** **ius usurpare** necessitas adegit, quippe cum peculiaria Principum bona sæpe non tam facile in manus pervenire possint, quam privatorum, qui plures sunt; & solent membra alicujus societatis facilius à se invicem **ius consequi**, quam exteri, quorum exigua sæpe habetur ratio. **Et** **commodum** ex hac obligacione omnibus populis erat commune, ut qui nunc eo gravarentur, alio tempore indidem sublevari posset. **Quod** si quis tamen accurate rimari velit, ejus rei fundamenta in ipso quoq; pacto civitates constitente, & consequenter in ipso naturæ jure deprehendet. **Etsi** enim, qui in civitates coèunt, haudquaquam vulgaria rerum dominia tollant aut confundant, seu communionem bonorum introducant; (id quod ubi factum esset, cum omnia, quæ quis ex pacto cum extraneo adquisivisset, immediate bonis publicis adcrevissent, sine dubio quoq; bona eadem tenerentur ex eo, quod alter in isto pacto sibi tanquam æquipollens stipulatus fuerat;) tamen cum omnia bona singulorum civium uni dominio eminenti sint subiecta, in unum quoq; haec tenus coaluisse intelliguntur, quatenus ad conservationem societatis civilis faciunt: **Inde** est, quod is, penes quem est dominium eminens, i. e. qui summum imperium in civitate obtinet, possit imperare

civibus, quantum quisq; conferre debeat ad tolerandos sumptus publicos, aut ubi necessitas inoram non fert, à paucis unde commodissimum est sumere quantum res poscit, post ab universis istis restituendum. Idem porro dominium cum etiam ad servanda singulorum bona sit institutum, quæ quo majora fuerint, eo facilius à singulis onera publica tolerentur, adeoq; quæcunq; bona ad istius civitatis membra perveniant, aliquatenus in singulorum commodum redundant: inde fit, ut singuli quoq; certo teneri modo possint ex obligatione quæ bona quæcunq; sub ista societate comprehensa sequitur. Quod contingit potissimum, quando extraneus aliquis via ordinaria id, quod sibi à membro aliquo civitatis alterius debetur, consequi non potest. Tunc enim favor ad debitum meum perveniendi jus mihi indulgere videtur ex quorumcunq; bonis de ista societate meum mihi vindicandi, cuius viribus ex singulorum coniunctione constantibus debitor meus tegitur. Quod idem consuetudo populorum adprobavit. Ex quibus fontibus jus repressiliarum derivandum est.

§. 30. Porro illud in universum notandum circa obligationes, quæ in res ejus, qui obligationem contrahit, tendunt, eas transire cum bonis in eum, qui originarii debitoris hæres est. Quales sunt obligationes, quæ versantur, circa præstandum alteri rem quampiam, quæ in commercium inter homines solet venire. In his enim præprimis alteri datur jus & actio ad bona ejus, qui se obligat, pro quantitate debiti. Inde est, quod cum hæres de antecessoris sui delictis non teneatur, de ejus tamen ære alieno possit conveniri, quippe cum prius creditor in ea bona jus competat quam hæredi. In societibus autem ac præprimis in civitate debita semper societati adhærent, donec solvantur, etsi singula membra fuerint mutata, immo etsi nemo fors de iis superstes sit, qui primo illud debitum contraxere; ac mutata licet forma accidentalis civitatis, puta si ex monarchia facta fuerit

fuerit democratis, & contra. Omnes enim, qui illi se societati adjungunt, uti præsentia ejus bona ac deinceps adquirenda sibi stipulari, ita ad præsentia ejusdem onera toleranda se obligare intelliguntur. Unde qui jam civis sit, ad illud quoq; æs alienum pro rata solvendum tene-
tur, quod multis retro annis civitas contraxit. Et ha-
bent hoc civitates, ut & alia societates, ut licet singu-
la membra alia aliis succedant, & mutentur, ipsæ tamen
perpetuo eisdem maneant, quamdiu communitatis ne-
xum serièmq; retinent atq; unitatem. Quod si vero in
civile bellum, adeoq; in duas partes dilacerent cives,
ibi certum est, quamdiu dissensio manet, unam partem
non tangi obligatione ab altera parte contracta. At ubi
dissidentes iterum in concordiam unamq; civitatem
coiverint, dispiciendum, quænam pars Reip. instar
retinuerit, quænam velut rebellium aut seditionis
speciem habuerit. Illa omnia rite & tanquam ex legi-
tima potestate gestisse censetur, alteriq; parti imponit
necessitatem adprobandi res à se gestas, adeoq; post se-
cessionem uniti iterum secedentes obligantur ad solven-
da debita interim contracta etiam eo fine, ut ipsi in or-
dinem redigerentur. Quod in secedentibus locum non
habet. Hi enim quidquid egerint ut privati agere cen-
sentur, adeoq; debita sua directe ad civitatem non de-
volvunt, nisi vel peculiariter fuerit conventum, vel ipsi
per vim summam Reipubl. sibi adseruerint, reliquis
devictis. At quando obscurum est, æquali partium
dignit te, utra pars Reip. instar habeat, res dijudi-
canda erit, siquidem placidis componantur mediis, ex
conventionibus, (ubi partium æqualitas æqualem faci-
endam suadet obligationem, ita ut utrorumq; debita
omnes conjunctim solvant,) vel si ferro ac vi dissensioni
finis imponatur, victoria ostendet, quænam pars pro Re-
publica sit habenda. Quod si vero quis jure belli civi-
tatem occuparit, illi nihilominus, quibus civitas ista æ-
re alieno fuit obligata, siquidem extra civitatem eam
sine

• sit constituti & non hostes fuerint occupantis, debita sua ab occupante ex bonis civitatis solvenda petere possunt. Nihil enim heic rationis est, cur tertio jus suum auferri debeat, quod in bonis civitatis istius fundatum a quocunq; possessore, in quantum ille validius jus non obtenderit, vindicari potest. At si creditor ista civitate comprehendatur, jus illud per victoriam victori ad- cresceret.

§. 31. Ex iisdem quoq; potest colligi fœdera quæ populus aliquis, in quo summa potestas est penes plures uno, init, esse realia uti vocant, seu continuo durare, etiam si personæ Rempubl. administrantes fuerint mutatæ; quippe cum, uti jam dictum, quamvis personæ mutentur una semper eadēmq; præsentium & præsentibus succedentium civitas censeatur. At vero an in Monarchia antecessoris fœderibus ad ipsius personam non expreſſe restrictis, teneatur successor, in quem summa potestas immediate pleno jure transmittitur, diffici- lius explicatu est. Ubi proprie non est quæſtio de paci- ficationibus, neq; de ejusmodi pactis, quibus jus aliquod ab uno pacientium in alterum fuit translatum, uti fit in donatione, venditione, & similibus contractibus. Nam per pacificationes antegressæ injuræ, quæ bello causam dedere, prorsus extinguntur, conditionibus utrinq; expletis: & per ejusmodi pacta qui rem aliquam transfert, nihil omnino in ea juris sibi retinet. Unde successor neq; pacem ab antecessore factam, ni novae- mergat causa, tollere, neq; contractus aut donationes, nisi hæ fortasse jure aliquo invalidæ fuerint, retractare potest. Nec proprie dubium est de ejusmodi casu quan- do, impleto jam pacto ab uno, alter antequam suum quoq; præstiterit, mortuus fuerit, an successor a qui- pollens exhibere teneatur? Cum enim id, quod sub conditione retributionis præstitum fuit, in Reip. usum cesserit, aut saltem ea intentione fuerit exhibitum, pa- ret sanc, nisi paria reponantur, alteri jus in rem condi- tiona-

tionaleriter exhibitam remanere, adeoq; qui in imperium istius successit, ad restitutionem rei exhibet, aut ejus, quod velut æquipollens in foedere fuit expressum teneri. Remanet igitur controversia duntaxat, an ex foedere ab antecessore inito (circa res antea indebitas invicem præstandas,) in quo vel à neutrō quidquam adhuc fuerit præstitum, vel quæ invicem exhibita sunt, æqualia fuerint, successor quoq; obligetur, antequam proprio consensu se ad id adstrinxerit? Heic aliis commodissimum videtur, ex ipsa foederis formula rem decidere. Scilicet ut reale judicetur, si additum fuerit, ut sit perpetuum; si factum sit in bonum regni, aut cum ipso & successoribus, aut ad tempus definitum. Item ut ex materia ipsa conjectura fiat, ita ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Enimvero ex natura ejusmodi obligationum accuratius inspecta patet, quid in universum heic sit definiendum. Certum igitur est, obligationes primario stringere ipsas personas, quæ easdem contrahunt, aut quocunq; modo suas faciunt. Unde ex omnibus obligationibus de jure naturæ actio in personam resultat. Cæterum consequenter etiam ad res ipsius obligatione fertur, ut scilicet manu iis injecta, quod ex obligatione mihi debetur, adquirere possim. Adeoq; quilibet se obligans intelligitur alteri potestatem dare, ut, si quidem ipse non præstet quod deberet, ille in bona sua injicere manum queat. Idq; sit dupli respectu; vel quod res ipsius per id, quod alter jam præsttit, factæ sint auctiores; vel quod amore erga res suas possit adigi, ut prohibendæ illorum invasioni debitum præstet. Prior respectus facit, ut etiam extincta persona originaria obligatione in ipsius rebus hæreat, adeo ut licet bona illa ad hæredem sint devoluta, alter tamen possit ex iisdem sibi quod debetur vindicare. Alter vero respectus cum ipsa persona extinguitur, quippe cuius ratio in eo duntaxat fundata est, quod bonorum invasione alicui ægre fieri, adeoq; hoc modo ad præstanda debita adigi queat. Cuius autem

autem in bonis Regis numeretur regnum, facile adparet, eo quem posuimus casu, defuncto Rege in regno haud amplius fundari obligationem, adeoq; qui in istud bonum succedit, saltem ex hac ratione antecessoris foedere non teneri. Relinquitur ergo, ut antecessor ipse immediate & expresse obligationem suam in ipsum transfuderit. At vero manifestum est, non posse mihi ab altero obligationem injungi, quæ post ipsius quoq; mortem valeat, nisi in aliquem ex superstitionibus collata sit potestas eam obligationem à me exigendi, eumq; vel hominem, id quod in illis, qui summa potestate gaudent, locum habere non potest; vel **D u m**, quod fit per jurementum. Ex quo concluditur, successorem non teneri foederibus antecessoris dicto modo sese habentibus, antequam ipse proprio se consensu obliget, nisi antecessori jurato promiserit, foederis istius observationem se continuaturum: et si hac ratione non tam ex jure foederato antecessoris sui competente, quam ob reverentiam divini Numinis obligatio valitura sit.

S. 32. Quantum ad materiam obligationum, possunt illæ contrahi circa quælibet res, quæ nobis præstare facultas aut potestas est. Ubi enim quid intra vires meas situm est, de quo potestas disponendi mihi relicta, ibi nihil prohibet, quo minus ad id exhibendum alteri quodam necessitatis vinculo me adstringam. Ex quo consequitur, non posse aliquem efficaciter sese obligare circa rem, quæ supra vires ipsius posita, aut in potestate ejus sita non est, seu circa quam facultas naturalis aut moralis deficit. Ubi tamen circa prius notandum, posse fieri, ut obligatio de re pro præsenti tempore supra vires posita non omni careat efficacia, quando scilicet vel res ab altero pacientium possibilis fuit credita, vel per propriam culpam quis effecit, ne à se præstari poslit. Qui enim rem aliquam pacius fuit, quam possibilem putabat, post impossibilem deprehensam tenetur utique quantum vires admittunt de eadem præstare, saltem ubi tempus

tempus ejus præstandi facultatem fors attulerit, aut quod deficit alia ratione pensare, pura estimationem ejus offerendo, aut quod in mutua præstatione isti respondebat remittendo. Nam qui pactum cum altero de re quipiam init, primario quidem & directe spectat rem pacto expressam, indirecte autem aliud quoddam sibi bonum, quanti erat res pacto expressa. Ea quippe lege in pacto aliquis quid præstat, ut omnino utile sibi aliud adquirat. Intelligitur ergo, quando, quod expresse designavit, nequit adipisci, saltem æquipollens aliud sibi voluisse præstari, ne dum ipse damnum capit, alter lucrum faciat. Idq; locum habet, si non ex dolo impossibile quid fuit promissum. Quod si uterq; norit rem esse impossibilem, ac se id nosse invicem norint, lusisse tantummodo, ad eoq; nihil contraxisse judicantur. Qui vero rem aliquam spondet, tempore pactionis possibilem, post impossibilem factam, siquidem id citra ipsius culpam contingit, summum tamen conatum debet. At ubi per propriam culpam id accidit, pœnæ quoq; se obnoxium reddit. Sic qui improviso aliquo fortunæ casu solvendo non est, pro viribus quidem laborare tenetur ut debitum diluat, quantum potest, sumpto quoq; sibi ad eam rem temporis spatio; pœnæ tamen propterea non potest subjici. Sed qui culpa sua decoxit, præterquam quod ad summum solvendi conatum tenetur, pœnæ quoq; rem sese facit.

§. 33. Ceterum heic à nonnullis quæstio satis sparsa movetur: an quis se possit obligare ad præferenda mala firmitatem animi nostri communiter superantia? v.g. an quis possit obligari suo pacto mortem vel vulnera inferenti non resistere? Idq; negant ex hisce rationibus, quod ea mala non possit non aliquis ex necessitate quadam naturali fugere; ad impossibile autem neminem teneri. Idem quoq; deprehendi ex illis, qui ad supplum ducuntur, qui satellitibus aut vinculis coercentur; at ei qui pacto teneatur credi; ergo non videri illos pa-

His ad non resistendum satis obligatos esse. Inutile præterea esse tale pactum. Nam in civitate sufficere, si civitas pacto stipuletur, ne quis eum, de quo supplicium sumendum, defendat. Extra civitatem autem, cum tale pactum referatur ad aliud pactum, quod nisi impletatur, huic locus fiat; (v.g. hoc faciam; nisi fecero, spondeo me interfici non repugnaturum:) itidem erit inutile. Nam si prius violaverit, jam in statum bellicum pacientes fuere devoluti, per quem etiam posterius statim expirat. Deniq; pacto de non resistendo ejusmodi malo obligari nos duorum malorum præsentium eligere illud, quod majus malum videtur; nam mors certa majus malum est, quam pugna; atqui duorum malorum impossibile est non eligere minus. Ergo tali pacto teneremur ad impossibile, id quod naturæ pectorum repugnat. Quæ tamen ultima ratio vix admitti potest, quod ex ea interri posse videatur, quarumlibet vim obligationum expirare, quoties quis judicaverit, deterius sibi esse obligatione stare, quam ab eadem recedere; qua ratione omnis efficacia obligationum ex proprio cuiusq; arbitrio suspenderetur. Ne dicam, quod haudquam ad obligationem requiratur, ut illius violatio non possit interdum appetibilior videri, quam ejusdem impletio. Imo postquam præstabilius judicatum obligationem violare, ejusdem efficacia adhuc durat, scilicet ut alteri virtute ejusdem competat potestas vi ab illo jus suum vindicandi. Enimvero ex natura pectorum facile patet quid de hac quæstione sit judicandum. Pactorum enim vis ultimato huc redit, ut obligans obligatum recusantem promissa vi adigere queat, vel etiam malo ea de causa mediate aut immediate ipsum multare. De hoc malo citra reluciantiam admittendo pactum inire prorsus absurdum est. Nam cum obligationis nulla sit efficacia, nisi metu aliquo mali ex ejus violatione oriundi velut continetur, dictum pactum iterum alio pacto poenali esset firmandum, & hoc

iterum alio, & sic in infinitum. Et vero prorsus inutile est, eodem vinculi genere bis circa eandem rem aliquem velle stringere. Nam prius si ruptum fuerit, alterum quoq; statim cadit. Nulla ergo ratio est cur ad pœnam citra reluctantiam patiendum alter sit adstringendus. Inde quoq; est, quod nemo seipsum accusare aut deferre teneatur. Nam quæ reo admoventur tormenta, proprie accusations non sunt neq; testimonia, sed erundæ veritatis adminicula. Ideoq; non subjici solent questionibus, nisi de quorum facinoribus jam clara satis extant indicia ; idq; quod communiter nolint aliquem condemnare judices, nisi ipse quoque agnoscat, injuriam sibi non fieri. Nec obligationi suæ contravenisse judicandus est, qui per tormenta factum suum negavit, aut nihil omnino respondit. In juramentis autem purgatoriis quæ instar tormenti moralis habentur, in causis non capitalibus ob reverentiam divini Numinis veritatem quis dissimulare non potest ; et si judex quantum in se illi, cui juramentum defert, optionem dare videatur, ut aut veritatem confiteatur, aliquid incommodum sibi alijaturam, aut misericordiæ divinæ renunciet ; quorum posteriorius tamen nemo facere præsumitur.

S. 34. Circa illas quoq; res obligationem contrahere nequimus, de quibus disponendi facultas moralis seu potestas nobis est adempta ; quales sunt res legibus interdictæ. Qui enim lege alicui interdictit actionem aliquam, adimit sane potestatem ipsi eam suscipiendi, & consequenter facultatem de eadem præstanta alteri sese obligandi. Unde bis peccat, qui peccatum se aliquod commissurum pactus est, si id servet, etiamsi juramentum quoq; interposuerit. Ubi tamen notandum, qualdam res legibus interdicti, de quibus tamen, ubi actu furi: contractum, obligatio non redditur irrita, etiamsi contrahentes ob id pœnæ alicui aut multæ plerunq; subjiciantur. Idq; fere solet contingere circa actus in se licitos,

licitos, sed in quibus circumstantiam aliquam jure ci-
vili duntaxat necessariam contrahentes neglexere: ubi
licet fors ex jure civili irrita sit obligatio, ex jure tamen
naturæ valebit. Sic & ex adverso multa, quæ contra
officium aliquod legis naturæ aguntur, quia leges civiles
de iisdem nihil constituunt, non statim irrita aut nulla
habentur in foro humano, etsi contra legem naturæ
peccetur, tam quando ad talia quis se obligat, quam
quando eadem præstat.

S. 35. Porro quemadmodum indubium est, paetum
circa rem illicitam non debere servari, & recte facere,
qui antequam res ista illicita impleatur, resiliat: ita si
factum illud turpe sit præstitum, queritur, an quis re-
neatur, quam alter pro eo mercedem fuerat pactus, om-
nino solvere? Quod nonnulli affirmant, eo quod ipsa
quidem merces ejusmodi aut promisum ante crimen la-
bem in se habeat, ut mali illex, sed quæ cespare incipiat
peracto criminis, ubi obligationis vis, quæ hactenus in-
pendenti fuerit efficacia, sese exserat; ut pote quæ ab in-
itio non intrinsecus defuit, sed ab accidente vicio fuit
impedita. Verum nos putamus, uti jus naturæ ejusmodi
pacta declaravit irrita: ita quoq; idem non obligare
pacientes, ut pro præstita opera turpi mercedem, de
qua erat conventum, omnino persolvant. Nam hac ra-
tione irrita foret prohibitio ista de pactis circa illicita
non ineundis, si post factum præstitum jure naturæ va-
lidum esset paetum. Perinde enim foret, ac si dicere-
tur; furtum non est faciendum, sed quod quis furatus
est, recte potest retinere. Et si promissio mercedis la-
bem habuit antequam impleretur, eo quod fuit mali il-
lex, nec labo carebit scelere perfecto, quod peccati præ-
mium, & ad ulteriora scelera invitatio sit. Quod si i-
gitur quis sponte, sceleris intelligens turpitudinem, o-
peram suam obtulit, & pro ea certam mercedem sibi
stipulatus est, haudquaquam credas, juri naturæ esse
curæ, ut ne hujus improbitas mercede careat. Quod

enim adferunt exemplum Judæ Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem tanquam debitam persolvere volentis; ad id responderi potest, istic locorum concubitus soluti cum soluta licitos fuisse habitos, adeòq; valide circa illos saltēm civiliter potuisse contrahi. **Quod si vero quis aliquem aliās à scelere abhorrentem** promissis suis, aliisq; solicitationibus corruerit, is sane tenetur ipsi saltēm quantum pollicitus est p̄f̄stare, non ex vi pacti, sed ex lege de sarcendo damno alteri dato. Sic v.g. qui virginem pactione matrimonii ad concubitum pellexit, ducere eam tenetur, non tanquam in mercedem concubitus, sed in compensationem per suas illecebras diminuti pudoris. **Habent tamen hunc effectum** ejusmodi p̄acta, ut, quia utrinq; in ea fuit consensum, siquidem unus pacientium ab altero vi ad id impletum adactus, aut ob idem non impletum malo affectus fuerit, non habeat iustam ideo querendi causam, nec proprie injuriam passus censeatur; cum malum, cui quis sua culpa causam dedit, invito non accidere judicetur. **Nam quo minus tutela legis naturæ, ne quis ad** rem indebitam cogatur, neve ob rem indebitam non p̄f̄stam malo affiliatur, uti queat, ipse consensu suo effecit, ejusq; legis favori renunciavit dum, quantum in se fuit, alteri tale quid abs se exigendi potestatem fecit. **Non secus ac in civitatibus, ubi duella sunt prohibita, nec alterum jure possim provocare, nec ipse pro-** vocatus ab altero comparere tencor, etiam postquam semel id promiserim. **Si quis tamen sponte in pugnam** vetitam descenderit, ac vulnera ibi acceperit, neminem habet quem recte accuset p̄pter seipsum, nec de injuria queri potest, aut vulnerantem damni pensationem possere. Sic v.g. si duo contra interdictum legum civilium de hæreditate armis decernant, ut victori tota cedat, si hic eam sibi vindicet, victo non sit injuria, de qua queri possit; nec judex in integrum restituere ipsum tenetur, sed utrumq; condigna poena afficere potest;

rem autem, de qua pugnatum, prout videtur, vel vi-
ctori relinquere, vel omnino multæ loco auferre, n̄ si
magis restitutio rei in integrum placeat.

§. 36. Præterea cum alienæ res & actiones sint extra
potestatem nostram, facile patet, me circa eas cum al-
tero contrahere non posse, ut actu meo alter jus ad illas
adquirat. Quando vero ita cum altero contraho, v.g.
me curaturum, ut tertius certam rem vel actionem ipsi
exhibeat, ego obligor omnem operam moraliter possibi-
lem impendere, ut ad eam rem exhibendam iste promo-
veatur; nequaquam autem alter exinde in rem tertii jus
adquirit, aut ab isto velut sibi debitam ex ipsius obliga-
tione postulare eam potest. Quod si autem ita pacis, scor-
ut n̄i tertius præster, ipse ad eam rem aut multam cer-
tam solvendam teneat, manifestum est, si ab ipso obti-
nere id nequeam, me alteri satisfacere debere. Cui si-
mili fere id, quod legibus Romanis erat constitutum, ut
si quis rem alienam legarit, quain talem sciebat, quia
nemo præsumitur actionis suæ nullum voluisse effectum,
hæres eam rem redimere cogeretur & præstare, aut si e-
am redimere nequiret, estimationem ejus dare. A: si
quis nude duntaxat promittat, alterum daturum, nec
seipsum obligat, nec alterum. Pro alienis tamen non
reputantur res aut actiones eorum, in quos nobis est im-
perium, in quantum hoc sese extendit. De his enim
ut de propriis efficaciter contrahere possum, adeo ut
non ipse solum teneat pactum præstare; sed & alter,
cujus factum vel rem spondeo, ex vi potestatis mihi in
ipsum competentis ad repræsentandum promissum meum
obligetur, ita ut non à me solum tanquam primario pro-
missore, sed & ab altero illo, postquam mea ipsi volun-
tas innotuit, iste jus suum vindicare possit. Sed nec de
meis rebus aut actionibus, in quæ jam alteri jus fuit quæ-
situs, cum tertio valide possum pacisci, nisi forte ille
jure suo velit cedere. Nam qui prioribus pactis jus su-
um jam in alium transtulerat, ipse utiq; nullum am-
plius

plius tale jus reliquum habet, quod in tertium conferre possit. Ac nullo negotio omnia paēta isthac ratione eludi possent, initio alio, in quo contraria priori disponerentur. Unde hoc in casu posterius pactum invalidum redditur per prius; vel potius prius ostendit, posterius esse nullum posse. Et hoc sensu accipiendum tritum illud; Qui prior tempore, potior jure: scilicet non quod ipsum tempus in se juris aliquid conferat, sed quia priori in rem istam jus jam aliquid fuit quæsumum, quod impedit, quo minus posteriori ad eandem rem jus adquiri potuerit. Ex eodem quoque fundamento est, quod ex Romanis legibus servus domino suo (præter obligationem illam generalem, quæ statum ipsius comitatur) non posset obligari; quippe cum jam ante omnes istius actiones utiles ac res essent sub potestate domini; sed nec alii cuiquam, quia non erat sui juris, sed alterius, adeoq; de se tanquam de re aliena nihil disponere efficaciter poterat.

§. 37. Ex eodem quoq; capite intelligendum est illud: Obligatio laxior cedit arctiori, quando utriq; simul satisfieri nequit. Scilicet quod ad unam rem magis obligari quam ad alteram, quando exercitium earundem simul obiri nequit, inde est, quod una persona, cui quid debeo, vel quæ obligationem mihi injunxit, potestatem in me habeat, quam altera vel omnino non habet, vel non æque efficacem. Inde quando quis sub alterius potestate constitutus se se ad aliquid præstandum tertio obligat, semper intelligitur hanc limitationem adjunxisse, aut adjungere debuisse, quatenus id fieri possit salva obligatione qua superiori obstringitur. Quod si autem neutri parti, cum qua paciscor, plus potestatis in me, quam alteri, competit, illa obligatio prævaleret, quæ tempore prior est; idq; quia de actione vel re, quam jam alteri debeo, valide amplius disponere nequeo. Unde intelligitur, quomodo decidendæ sint quæstiones, quando quis duabus fœderatis est obstri-

Quis, si utriq; eodem tempore promissum poscant auxilium, quod simul præstari non potest, puta præsentiam ejus qui promisit, aut omnes copias certi generis, v. g. omnes naves, omnem equitatum, &c. utri potius auxilium ferendum? Heic enim antiquior fœderatus prævaleret, eo quod in posteriori tantum obstrictæ intelligantur actiones, quæ à priori obligatione liberae erant. Et hæc locum habent non tantum, quando fœderatis cum tertiores est, sed etiam, quando ipsis inter se, siquidem priori fœdere ne deinceps quidem fœderati futuri excipiuntur. Ast ut quis utriq; quæ simul præstari possunt, exhibeat, ne hoc quidem prioris natura fœderis admittit. Implicit enim, eum, qui auxilia à me stipulatus est, libertatem mihi reliquise, ut illi quoq; contra quem ipse meum auxilium imploret, auxilia itidem præsteat. Hæc enim ratione priori promissorum effectus auxiliorum in nihilum recideret; siquidem momenti nihil adferunt uni addita, si alteri tantundem addatur. Bene tamen heic justitia causæ consideranda est eorum, qui belligerantur. Cum enim nemo obligetur, ut injurias alterius foveat, patet sane, siquidem posteriori fœderato à priori injuria fiat, me illi quoque adversus hunc auxilia posse ferre, (nisi convenerit, ne adversus istum quacunque ratione auxilium ferre teneat;) quippe cum priori promissum auxilium justam causam supposuerit.

S. 38. Firmandis obligationibus ac præprimis pacis adduntur Instrumenta, Juramenta, Pignora, Obsides, Fidejussiones. Primum quod attinet, in obligationibus inter homines invicem contrahendis necesse est per signa voluntas exprimatur; quippe cum actuum voluntatis, quamdiu signis non manifestantur, nullus inter homines invicem effectus esse possit. Sunt autem signa imperfectiora quidem gestus, quos in commerciis adhiberi oportet inter illos, quorum linguae invicem non intelliguntur; perfectiora autem verba utrinq; intelle-

§. 40. In universum autem juramentum est adsercio religiosa, qua misericordia divinæ renunciamus, aut divinam in nos poenam depositum, nisi verum dicamus aut promissum præstemus. Hunc enim juramentorum sensum esse facile indicant formulæ usurpari solitæ; Ita me Deus adjuvet; Deus sit testis, & similes, quæ eodem fere recidunt. Nam cum superior puniendi jus habeat testis advocatur, simul ab eodem perfidia ultio poscitur. Unde quæ ad talem sensum reduci nequeunt asseverationes, juramentorum rationem non habent. Ubi obiter quoq; expediri potest, quid sentiendum de more Veterum, qui eandem ac prope majorem vim juramentis per salutem, caput, vitam Principis, quam per Deum conceptis tribuerunt. Id enim proprie non ideo faciūt, quod Principibus Numen aliquod inesse putarent aut quod iram eorum sibi fallentibus precarentur; sed quia pleriq; videri volebant, magis Principum salutem quam propriam curare, adeoq; majori religione ducere iram Deorum in illorum, quam in proprium caput derivare. Sensus quippe ejusmodi juramentorum proprie hic fuit: ita salvum Principem opro, ut i ego hoc faciam: id est, nisi hoc faxo, iratum Principi Deum precor. Unde patet, non sine ratione gravius quondam punitos per caput Principis pejerantes, quam per proprium. Nam hac ratione in propriam duntaxat personam perjurii vindictam derivare credebantur, isto autem modo etiam in Principem, cui publica quoq; salus innexa. Ex fine quoq; juramentorum eorundem sensus colligitur, qui est, ut homines ad enunciandum verum aut præstanda promissa eo firmius ad tringerentur metu divini Numinis, omnipotentis & omnisciæ, cuius iram, si scientes fallant per juramentum, in se invocant, ubi alias metus hominum minus efficax vinculum videbatur fidei, quorum vel vires effugere, vel scientiam se posse fallere sperabant. Nam ubi vel latere non potest, vel poenam nostram non declinare violator pactorum, superfluum videtur

detur juramentum exigere. *Etsi* autem omnes non-a-thei supponant, Deum violationem pactorum etiam juramento non confirmatorum vindicare: communis tamen est persuasio eaque non inanis, acerbius illum paniri, qui iram Dei provocaverit, ac sponte sibi viam ad ipsius misericordiam quantum in se fuit, perjurio præcluserit.

§. 41. Bene autem observandum, jusjurandum proprie non producere novam obligationem, sed obligacioni in se firmæ velut accessorium quoddam vinculum supervenire. Semper enim supponitur aliquid, quod nisi præstetur, juramento pœna divina provocetur. At inceptum hoc esset, nisi illicitum foret non præstare illud, quod supponitur, adeoq; jam antea obligaremur. Hinc est, quod illa pæta, quæ alias in se de jure naturæ alteri nullum jus dant, ne id quidem præstent accedente juramento. Ut contingit illis, qui per metum injustum causam juratæ promissioni dederunt. Non minus enim manet talibus obligatio restituendi extortum vi promissum cum juramento, quam citra juramentum, cuius compensatione supra obligationem præstandi promissum supra dicebamus. In honorem tamen divini Numinis ejusmodi missa servanda putamus. Cum enim ejusdem intuitu gravius effugeris malum, quam promissum illud est, irreverens utiq; foret, postquam periculum effugeris, tam proficuam Numinis invocationem velut retractasse. Quin & circa res, de quibus in se obligari non poteramus, ne accedente quidem juramento obligamur; quales sunt res legibus perfectis interdictæ. Absurdum enim est, invocare vindictam divinam, ni id facias, quod si feceris, ab eodem Numinis sis puniendus, adeoq; reverentia Dei velut in ipsis ignominiam abuti. Ac introducta sunt juramenta, ut licitis ac bonis actionibus inter homines firmitatem addant, non ut sceleribus succenturientur. Sic recte quoq; dicunt, iurata vota bonum aliquod morale maius impedientia esse irrita,

irrita. Quale illud apud antiquos Judæos frequenta-
tum, quo jurabant, se nihil huic vel illi unquam bene-
facturos; quippe cum beneficentiam à Numine præce-
ptam haudquidquam nobis metipis interdicere queamus.
Idem de absolute impossibilibus est clarum. Etsi extra
dubium sit, quin ita temere nominis divini religionem
tractans graviter peccet. Simili ratione addita jura-
menta promissione n conditionatam non murant in abso-
lutam. Non minus enim, quod conditionem supposuit
juramentum, cum conditione illa stat aut cadit, quam
injuratum promissum. Sic quoq; si certum sit, cum
qui juravit aliquid factum supposuisse, quod revera ita
se non habet, ac nisi id credidisset, non fuisse juratu-
rum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an
non etiam sine eo idem fuisse juratus, standum erit
promissis; quia ob reverendam D^{eu}s i: quam simplici-
sima in juramentis interpretatio debet adhiberi. Simi-
liter ex natura pactorum judicandum, an actus contra
juramentum admissus sit duntaxat illicitus, an vero eti-
am irritus. Nisi enim jus suum in rem promittens ju-
ratus abdicaverit, & in alterum id promisso jurato tran-
stulerit, si post in tertium idem conferat, irritus non e-
rit actus. Sic v.g. si quis juraverit, se certam rem ali-
cui legaturum, postmodum autem tertio cuiquam ean-
dem vendiderit, nequaquam irrita erit venditio, et si iste
perjurii labem contraxerit. Deniq; pro natura pacti aut
promissi cui adjicitur, juramentum habebit efficaciam
ex jure naturali aut civili. Nam illud in se non facit, ut
promissum aut pactum alias in se ex solo jure naturæ
valens, efficaciam juris civilis obtineat, nisi forte lex
civilis circa quædam pacta peculiariter hanc ipsi vim ad-
signaverit.

§. 42. Porro in juramentis formula illa, sub qua
D^{eu}s testis aut vindicta invocatur, accommodanda
est ad persuasionem seu religionem quam fovet ille, qui
jurat. Nam nemo per D^{eu}s se jurare putat alia
formu-

formula vel alio nomine, quam quod sux ipsius, hoc est, (ex opinione jurantis) veræ religionis præceptis continetur. Inde qui per falsos Deos juraverit, quos ipse tamen pro veris putat, obligabitur; ac si pejeraverit, adversus verum Deum perjurii culpam admittit; quia sub quocunq; conceptu Numinis tamen notionem ante oculos habet, quo invocato si sciens fefellerit, in divinam majestatem, quantum in se, irreverens fuit. De cætero autem verba juramenti eo sensu capienda sunt ac valent, quo capere se profiteretur, cui juratur. Hujus enim præcipue, non jurantis causa juramentum præstatur. Unde et si haudquaquam obligetur, qui recitative duntaxat protulerit verba alicujus juramenti, quod de Cydippe Poëtæ tradunt: tamen si vel ita quis jurare velit, ut non obligetur, vel alio sensu in mente reservato, quam alter cui juratur verba accipiat, omnino obligabitur juramento. Idq; non tantum, quia ab hoc actu omnem cavillationem reverentia Numinis excludere debet; sed etiam quia alias tota ea res in nihilum recideret. Introducta enim juramenta hoc fine, ut quantum fieri posset, securus aliquis redderetur de alterius fide circa rem promissam aut veracitate circa responsum ad interrogata; qui finis prorsus evertitur, si isti exceptioni locus datur. Et necessitas illa, qua ejusmodi signa servandæ societatis causa inter homines fuere instituta, omnino requirebat, ut ad eum modum signa valerent, quo dijudicari possent ab iis, quorum causa adhibentur. At istud obtineri haudquidquam potest, si non ex sensu accipientis, sed ex tacita, eaque communi usui contraria proferentis interpretatione valeant.

§. 43. Pignora partis adjici solent, quando vel fides ejus partis, quæ suum debitum ex pacto posteriori loco præstat, non satis certa videtur, vel ut molestia pro tribunali jus nostrum extorquendi supersedere possimus. Ideo etiam pignus communiter pretium debitum æquare aut

aut superare suevit, ut siquidem fides alterius fefellerit, in promptu habeamus, unde debito nostro potiri queamus. Sunt autem pignora vel fructuosa vel sterilia. Illa fructu suo, quem interea ferunt, pensare possunt, quod nobis damni ex dilata solutione debiti emergit, adeoque non ita necessarium est, certum constitui terminum, intra quem nisi reluat pignus, habenti proprium cedat, cum mora ipsi haud sit damnoſa. Quod quia in sterilibus contra est, plerunq; in iis determinare sueverunt certum temporis spatium, quo elapso velut in solutum pignus vindicetur. Quod si id tamen non sit expreſſum, tractu temporis quantocunq; luitio pignoris non impeditur, niſi forte ſufficientia emergant indicia, pro derelicto illud a domino habitum fuiffe. Restituendum autem est pignus, quando diſſolvitur debitum, antequam praeterlapſo termino in solutum ceciderit. Inter ea temporis, qui id accipit, non minorem iſti quam rei ſuę debet custodiam, quippe cum ipſius potiſſimum commendo fuerit datum. Et si quid detrimenti id capiat, aut prorsus pereat per ipſius dolum, aut defectum diligentiae ſaltem communis, ejusdem id periculo ac damno contingit.

§. 44. Obsides dari ſolent conſirmandis pactis potiſſimum publicis, ubi itidem nuda fide non ſatis cautum nobis videtur; ſcilicet ut a pacto violando alter metu cohibeatur, ne in illos durius quid statuatur, quos in potestatem nobis tradidit. Praefertim cum non viles perſonæ, ſed quæ a cæteris magni æſtimentur, obſidum loco tradi ſoleant. Dantur autem vel ab una duntaxat parte, vel ab utraque. Hoc fit quando vel utriusque partis æque interest conuentu ſervari, vel utriq; pars in vicem nocendi facultas, vel deniq; in bello, quando non ſatis conſtat, ſerio res agatur. an ſimulato pacto inſidiis locus queratur. Illud vero contingere ſere ſolet, quando pars viribus inferior ad paciſcendum durioribus conditionibus adigitur. Cæterum ſatis intricate alias queſtio-

stio circa obligationem obsidum, & quidnam in eos licet, si non servatum sit, cuius causa dati fuere, commodissime hac ratione expediri posse videtur, si distinguatur inter id, quod ipsi citra injuriam pati queant, & quid ex lege naturæ recte ipsis inferatur. Cum enim eiusmodi pactis firmandis adjiciantur, quibus violatis bellum existit, satis patet, ruptis pactis obsides quoque non secus ac totam ipsorum civitatem in hostium abire numerum, in quos statuere licet, quidquid libet, saltem quantum ad defectum juris id impeditis, quod in ipsis hostibus existat. Nam eo ipso dum hostes sunt, nihil in ipsis juris remanet, quo minus extrema quæque ab eo, quem lædere, pati queant, uti inferius pluribus explicabimus. Accedit, quod eam ipsam licentiam, qui eos dederunt, videntur induluisse. Traditio enim obsidum hoc redit, se nihil recusare, quo minus in eosdem, quicquid libitum fuerit, statuat, siquidem fidem non servari contigerit. Nec intra custodiam duntaxat hæc licentia constitit. Hanc enim arctiorem aut laxiorem, prout opus videtur, quamdiu tales sunt, etiam quando pactum servatur, eo ipso, quod traduntur, subeunt. Adeoque ubi pacta violantur, ulterius procedi posse satis intelligitur, scilicet ad cruciatus & mortem, quæ post custodiam proxima sunt. Sic etiam quando utrinque obsides sunt dati, si unus pacifcentium citra justam causam suos male tractaverit aut occiderit, injuriam alter non faciet, si eodem modo, quos apud se habet, tractaverit, idque ex nudo belli jure, non ex jure aliquo talionis. Et si hoc communiter in ejusmodi factis allegari soleat, declinare inter homines crudelitatis famæ. Quippe cum talio habeatur ex consuetudine gentium, non solum quando ei personæ, quæ peccavit, malum quod ipsa fecit infertur; sed etiam quando idem infertur aliis de eodem corpore morali, qui præsertim sunt ejusdem conditionis. Nemo enim duriter tractatum censet hostem, in quem sua exempla statuuntur. At vero cum jus

ius naturæ mala, quæ hosti inferuntur, temperanda jubeat ad rationem poenæ alias inter homines pacificos usurpari solitæ, quantum ratio belli, & necessitas nos ipsos defendendi & ad jus nostrum pervenienti admittit, facile patet, obsides innoxios violato pacto non posse recte occidi, aut alias crudeliter tractari, nisi forte ipsi quid morte dignum commiserint, aut in violationem pacti conlenserint, eamque velut suo periculo fieri jussent. Hoc enim casu quin capite quoq; plecti possint, extra dubitationem positum est.

§. 45. Cæterum heic non minus spinosa saboritur quæstio, an illi, qui obsidem dederunt, injuriam eidem faciant quem ista ratione hostium iræ objiciunt? Quain quæstionem volumus intellectam de iis, qui in obsides, quos dant, summum habent imperium. Nam si quis pro aliis, quam qui summum imperium in ipsum habent, se obsidem obtulerit, haud dubium est, quin cum ipsis pactum ineat, ne perfidia sua duriorem sibi conditionem concilient, adeóq; violatores pacti omnino obsidi injuriam facere. Hæc quæstio ex illa penderet, an is, qui summo imperio gaudet, potestatem habeat vitam subditi sui in periculum mortis præsens aut probabile expondere pro salute publica, & an subdito sit obligatio ejusmodi periculum, si jubeatur, subeundi? Quod affirmandum nobis videtur. Etsi sint, qui id negent ex ista ratione, quod solus Deus sibi in vitam dominium reservat, nec hominem in vitam suam id juris habere, quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, adeóq; id jus consensu expresso aut tacito à singulis ad civitatem non potuisse pervenire. Enimvero quod dicitur, homini in vitam suam non esse dominium ad eandem destruendam, hanc limitationem admittit, nisi pro salute plurium ea sit impendenda. Socialis enim natura hominis id non solum permettere, sed saxe etiam suadere videtur, ut pauci suo interitu plurimorum salutem redimant. Inde cum frequenter, in bello comprimis, casus

incident, ut multitudine aliqua servari nequeat, nisi pauci pro illis pereant, ii. omnibus civitatibus ab iis, penes quos summum est imperium, eam usurpari potestatem videmus, ut exigente id salute universorum aut plurium aliqui pauciores in praesens vita periculum mittantur, cum hoc effectu ut nisi paruerint, aut segnius periculo se se obtulerint, mortis poena ideo afficiantur. Quos mandata strenue exsequentes, & mortem intrepide subeuntes non probabile est tam communi consensu encumia merituros, si hoc ipso contra jus natura peccarent. Ex quo consequitur, quemadmodum in bello civitas paucos quosdam hosti ingruenti opponere potest cum probabili periculo mortis; ita si alter propter obsides quos habet, eos qui dederunt novis vexate injuriis instituat, ita ut magis expediatur civitati obsidum jacturam facere, quam tales injurias admittere, omnino videtur civitatem recte posse obsides in probabili periculo mortis aut gravium incommodorum destituere, ut injurias istas abs se amoliatur. Obsidibus autem, quod ipsi potissimum pro aliis periculo exponantur, non magis injuria sit, quam illis, qui peculiari Imperatoris jussu, qua pugna asperrima ingruit, hostibus opponuntur. Idem tamen haudquidquam adserendum judicamus, si illi, cui obsides dati sunt, injuria hac ratione fiat; puta si relatis ipsi obsidibus a pacto, cui alias nullum ex jure natura vitium adhuc rebat, qui obsides dederunt, discedant. Non enim credendum est, corpus morale membro, quod summi imperii vinculum ipsi innexum est, necessitatem aliquod incommodum capitale, et si non tanquam per modum poenae, perpetiendi posse injungere ea de causa, ut alteri injuriam faciendi occasionem inveniat.

§. 46. Reliqua, quae circa obsides disputantur, facilem habent explicationem. An Rege, qui fons fuit mortuo, obsides adhuc teneantur, ex iis est dijudicandum, quae paulo ante de foederibus realibus & per-

sonalibus diximus. Nam si in successorem obligatio ex
sœdere immediate transit, omnino adhuc obses tenebi-
tur; si aliter, liber erit. Quod si quis obses datus sit tan-
tum, ut alterum captivum redimat, eo mortuo non sta-
tim liberatur, si scilicet ea de causa datus sit, quod sum-
ma aliqua pecunia capienti sit promissa. Cum enim
hac ratione actionem in bona captivi captor adquisive-
rit, tamdiu obses tenebitur, quoad quod debetur ipsi ex
bonis captivi sit persolutum. Alias si nihil præter cor-
pus istius spectavit captor, utiq; ipso mortuo liberatus
erit obses. Si vero quis obsidem se dari passus sit, ut a-
lius obses liberaretur, hoc mortuo liber erit, si in ipsius
potissimum persona securitatem querere voluit alter;
non autem si ipsi perinde est, quænam individua obsi-
dum loco dentur, modo certus eorum numerus certæ
conditionis expleatur. Quod si contingat, uti apud an-
tiquos non semel factum legimus, ut obses hæres & suc-
cessor fiat ejus, qui ipsum dedit, postquam hic fato fun-
ctus est, arbitramur obsidem non amplius teneri, eti-
amsi sœdus istius morte non expiraverit. Hic enim ca-
sus tacite exceptus intelligitur, ut non esset amplius ob-
ses, si ipse in principalis debitoris personam transierit;
ita tamen, ut aliuns pro se substituere debeat, si postu-
latum id fuerit. Fugere autem obsiidi non licet, quam-
diu civitas id, cuius causa datus fuit, implere vult. Ve-
rum ubi illa pactum jam abrupit, in captivum obses
transit, cui fugiendi licentia est, nii si ipse ut laxius ha-
beretur, fidem de non fugiendo dederit. Sic recte
quoq; illos fugisse obrides judicamus, qui ad successio-
nem regni vocabantur, ob probabilem metum, ne ad in-
iquas conditiones adigerentur, si aperte dimitti postu-
lassent. Deniq; cum odiosa sit obidum obligatio, ade-
oq; strictam requirat interpretationem, in unam cau-
sam dati non poterunt in aliam retineri, si scilicet aliud
quid sine obidum accessione sit promissum. At si in a-
lia causa fides violata sit, aut contrafatum debitum, re-
tineri

tineri obſes poterit non ut talis, sed ex illo capite, quod **facto** & debito civitatis omnes cives teneantur: niſi forte expreſſe conuentum sit, ut omnino restituantur obſides, ſi id expletum fuerit, cujuſ cauſa dati fuerint, etiamſi deinceps ex alio capite controverſia quid inter illos oriatur.

§. 47. Fidejuſſio eſt, quando per ſigna oſtendimus, nos alterius obligationem in nos velle fuſcipere, ut ſi quidem ab illo non präſterur, à nobismetiſis ſit implenda. Poſſunt autem fidejuſſiones interponi in quibuslibet paſtis circa reſ & acliōnes verſantibus, quæ pretio redimi poſſunt, cum hoc effectu, ut ſi qui principaliter ſe obligavit non präſteret, quod debet, fidejuſſor teneatur id exſolvere, ita tamen, ut ad fidejuſſarium habeat regreſum & acliōneſ de ſarciendo danno iſipſus cauſa fuſcepſo. Nec in privatib; duntaxat contractib; ſed & publicis in paſtis inter eos, qui communem inter homi-nes iudicem non agnoscunt, fidejuſſores adhucib; ſuntq; iiii potiſſimum, quorum interventione paſtum fuit ini- tum. Quorum obligatio eſt talis, ut ſiquidem unus à paſto diſceſſerit, teneantur alteri auxilium ferre, quo iſte ad debitum präſtandum iterum adigatur. Porro cum fidejuſſio ſit acceſſio principalis obligationis, facile patet, fidejuſſorem non plus poſſe debere, quam debet iſis, pro quo obligatur. Etiſi juxta leges Romanas fidejuſſoris conditio certo modo durior erat, quam principalis debitoris; eo quod huic concedebatur per ceſſio- nem bonorum toto ſe debito, licet bonis majore, exſol- vere, quod beneficium fidejuſſoribus non indulgebatur; quippe cum eo fine eſſent dati, ut ſi debitor bonis eſſet eversus, creditor omnino per fidejuſſores ſuum conſequeretur. Enimvero iuſ naturæ, quod beneficium illud ceſſionis bonorum ignorat, quantum ad intenſionem obligationis & quales eos facit. Bene tamen fieri potheſt, ut iniuſ debeat fidejuſſor, puta, ſi ſe ad partem duntaxat debiti präſtandam obligavit, ſi pro pura promiſſi-

one cum conditione cavit, (ut autem pro conditionali promissione pure caveat, scilicet ut non addat & supponat conditionem, quam principalis debitor supponit, naturæ fideiussionis repugnat,) si post intervallum demum temporis soluturum se recepit, & si quæ sunt alia, quæis obligatio fit remissior.

§. 48. In delicto autem hactenus tantum fideiussiones possunt interponi, ut vel fideiussior promittat magistratu, cui delicti est persecutio, se damnum delicto datum sarciturum, vel caveat de reo sistendo; quæ interpositio solet fieri vel ut reus jam comprehensus carceris molestia liberetur, vel ne in absentem & indefensum tanquam convicatum aliquid statuatur. Alias enim ut poenam proprie dictam pro reo subeat vas, obligare se haudquidquam potest. Pœna enim inter homines est proprie malum aliquod molestum, quod infligitur intuitu malitiae ejus, qui id commisit, eo fine, ut vel ipse delinquens emendetur, vel alii. Atqui neq; ipse vas deliquerit, neq; actu fideiussionis reatum delicti in se derivavit. In eo enim nullum est crimen, velle, ut reus æquiore loco causam dicat, aut meliore sit conditione tantisper, donec in ipsum sententia feratur, consentiente præsertim Magistratu; aut promittere, se de multa pecuniaria reo dicta satisfacturum, ut & de eo, quanti Magistratus æstimaverit, quod facultas poenæ sumendæ per fugam rei forte fuerit subtracta. Nec in tali fideiussore finis poenæ potest obtineri, quo deficiente poena non recte ab homine exigitur. Et non recte naturam poenæ, ac officii sui obligationem circa eam exigendam intellex. t, qui vadem fors aliquando affecit supplicio Magistratus, nisi ubi dolo ipsum egisse adparuerit, ut imperii publici vim hac ratione elusum irer. Quod si autem quis ob fideiussionem damni quid patiatur circa bona, proprie pœna non est. nec ex delicto directe obligatio oritur, (etsi hoc occasionem obligationi det,) sed ex proprio consensu. Ex quibus adparet, cum fideiussi-

jussionis effectus proprie terminetur in bonis fidejusso-
ris, etiam ad hæredem ipsius transire obligationem. Et-
si ubi forte summa, pro qua obligatus fuit is, à quo hæ-
reditas descendit, major sit, quam ipsa hæreditas, non
teneatur pro ampliore summa, quam quantam ex hære-
ditate accepit, adeoque non supplere de suo, quod inte-
græ summæ deest; nisi forte pro tota summa ipse denuo
se obligarit.

§. 49. Tolluntur obligationes non perpetuæ maxime
naturaliter expletione ejus quod debetur; hoc enim si
fiat, plene & directe effectum suum obligatio est conse-
cuta. In iis autem rebus, quæ per alium recte possunt
expediri, nihil interest ejus, quem obligatio spectat,
utrum ipse, qui debet, id præstet, an aliis vicem ejus
obiens. Ubi fidejussor fuit interpositus, siquidem prin-
cipalis debitor solverit, tam hic quam iste liberatur;
at si fidejussor solverit, principalis quidem debitor à
creditore liberatur, sed fidejussori contra debere incipit.
Condonatione quoq; tollitur obligatio, quando is, cui
quid debetur, ipse nos onere præstandi solvit. Quod
enim ex obligatione in ipsum translatum fuit jus, iterum
ad nos redire per condonationem ab altero intelligitur;
quemadmodum & ab initio obligatio non contrahitur, si
alter, cui quid offertur, id respuerit. Ejus species ex
legibus Romanis erat acceptilatio, quando vel imagi-
naria fit solutio, vel traditur apacha in eam formam, ac
si revera solutum fuisset; idq; ut eo melius probare quis
possit se nihil amplius debere, si forte id in dubium
vocetur. Quo refertur etiam, si quis, cuius interest a-
liquid præstari, impedit, quo minus præstetur. Id e-
nīm itidem condonatio censetur, adeoque perinde habe-
tur, ac si præstitum fuisset. Obligatione quoq; liberor,
si tertius eam, consentiente eo, cui debo, tanquam
propriam in se receperit. Expirat quoq; obligatio,
quando persona statum, in quo unice obligatio funda-
batur, mutaverit, tam illa in qua obligatio hæret,

quam in qua eadem terminatur. Sic Magistratus defensionem subditorum promittens non amplius tenetur, si munere suo abierit. Sic qui Magistratus obsequium promisit, non amplius retinetur, ubi subditus ipse esse, aut hic Magistratus desierit. At vero vim tollendi obligationem non habet ejusmodi mutatio in subjecto quæ licet fors tempore, quo illa contrahebatur, si adfuerit eandem impediisset, ac in præsens subjecto parum congruat; non tamen inhabile prorsus illud ad eam implendam reddit. Nam jus meum legitime in alium quæsumum haudquam perire potest, nisi id ipsi post minus commodum videatur, nisi illud ab initio pacto expresse tanquam conditio fuerit insertum. Sic populus aliquis absolure se Regi subjiciens etiam si post, ingenio mutato, alia reipublicæ forma commodior ipsi sit futura, haudquam obligatione adversus Regem solvitur. Contrario quoque consensu contrahentium multæ obligationes possunt dissolvi, præprimis si res adhuc sit integra, i.e. si nihil utring; ex vi pacti fuerit præstatum. Unde si circa eandem rem cum eodem duo diversa pacta extiterint, prius erit irritum; quod ex posteriori satis constet, contrahentes priorem voluntatem mutasse: quemadmodum & in legibus positivis posterior lex priori contradictria eidem degenerat. Compensatione quoq; tollitur obligatio, cum creditor debitori ex alio capite debet, puta si vel mea quædam res circa jus apud illum sit, aut si ex contractu vel promisso alio debeat, aut si damni quid dederit. Tunc enim, comparato invicem debito, id tantum, quo una summa excedit alteram, erit solvendum. Solo autem temporis transiit inconveniens est tolli obligationes, nisi quatenus ex illo signa condonationis possunt colligi. Inde nihil est ista obligatio: debebo tibi C. aureos per triennium, ita tamen ut neq; interea temporis, neq; elapsi illo spatio me eos pollicere queas. Nam frustanea est obligatio, quæ nullum sortitur effectum, antequam expiret. Aliud

ut tamen est, si ita concipiam, nisi intra triennium pectoris, nihil amplius debebo. Isthac enim est promissio vere conditionalis, quæ non ad parente conditione expirat.

S. 50. Heic quoq; illa est expedienda queratio, utrum victor hostis victi jura possit tollere, ita ut obligationem, qua alter victo tenebatur, queat ipsi condonare? Quæ controversia quondam magna contentione fuit agitata, cum Thebani Thessalos debitum ab Alexandro ipsis condonatum eversis Thebais, post, restituto oppido, reposcent. Qui in negativam concedunt, his utuntur argumentis. 1. Posse reposci, quod vi ablatum. 2. Jus belli in iis, quæ in judicium adducuntur nihil valere: quæ armis tolluntur, nisi armis non retineri. Itaque ubi illa valeant, ibi non esse judicem; ubi judex sit, nihil illa valere. 3. Bello parta non nisi bello possideri. 4. Non posse à victore donari jura, quia id demum victoris est, quod & quamdiu tenet. At jus in tabulis fuisse, quod incorporale est nec manu potest adprehendi. Aliam hæreditis, aliam victoris esse conditionem. Ad illum jus, ad hunc rē & corpora tantum transire. 5. Jus publici crediti non posse transire ad victorem; quia quod populus credit, debetur omnibus, & quamdiu superest aliquis ex civibus, cum esse & censi totius summæ creditorem. Jam vero non omnes Thebani fuisse victoris Alexandri. 6. Si tabulæ concessæ sint, non ideo statim concessum videri, quod in tabulis continetur. Nam neq; jus in tabulis versari, sed ex tabulis peti juris probationem. Enimvero his argumentis haudquaquam ea vis inest, ut quod intendunt indubie confiant. Nam 1. quod vi justa ablatum est, i. e. quod antea ex quacunq; obligatione perfecta debitum detrectanti debitori vi extortum fuit, haudquaquam reposci potest. Et consuetudine gentium vis in quolibet bello solemni adhibita pro justa reputatur, adeo ut priori domino in ea nulla pretensio remaneat, postquam paci-

ficatio intervenerit. 2. Jus belli utiq; valet aliquid in iis, quæ in judicium trahuntur. Sane enim post finium bellum, si de re, quam bello acquisivi, controversia mihi moveatur, sufficit mihi solum titulum bellicæ acquisitionis allegare, nisi fors peculiariter de eadem restituenda in pacificatione conventum, aut clare injustitia belli fuerit probata. 3. Bello justo parta vel maxime etiam in pace jure possidentur, præprimis postquam pacto utrinq; pax est constituta: heic enim possessoris manere intelliguntur, de quorum restitutione expresse non fuit conventum. 4. Circa acquisitionem incorporalium in bello notandum, quod quædam jura rebus ita adhærent, ut ad quemcunq; possessorem saltem ex coniuerudine gentium legitimum, simul transeant. Sic v.g. qui bello occupavit fretum, fluvium aut iter aliquod, ubi antehac transeuntes vestigia solvere consueverant, dubium non est, quin iste quoq; jus simul adquisiverit vestigia istud, quamdiu ea itinera possideret, exigendi. At vero quando per sonam aliquam bello in potestatem redigo, haudquam adquiro jura istius personæ, quæ proprie & immediate in ipsa persona fundantur. v. g. Capto Rege non statim jus adquiro imperandi subditis ipsis: capto patre aut domino non statim adquiro jus in liberos & servos. Ratio est, quia ejusmodi jura consentu alterius personæ capto suere quæsita, qui consensus in persona duntaxat capti fundatus erat. Unde cum illa quoq; in potestate victoris non sit, (quod suppono,) ab ipsis arbitrio dependet, utrum alii quam capto tale jus suo consensu dare velit. Præterquam quod pleraq; hæc jura jam habeant, in quem transeant, si vel naturaliter vel civiliter, qui prius ea tenebat, perierit. At vero cum persona capta adquirere quoq; possim illa jura, quæ proprie & ultimato in ipsis rebus fundantur, ita tamen ut captus per consensum suum ea in me transferat; quem consensum intentatione gravioris mali eliciendi mihi facultas est. Sic

quem-

quemadmodum alteri donare possum jus à debitore meo debitum exigendi cum hoc effetu, ut debitor id àque ipsi, quam antea mihi, solvere teneatur: Ita si captus consensu suo jus ad debitum suum in me transtulerit, utiq; debitor, quod capto debuerat, mihi debere incipit. Et hoc modo Alexander debitum illud sibi adquirere poterat, siquidem Thebas civitatem reliquisset adactis illis, ut jus suum in ipsum transferrent; & revera adquisivisse intelligitur, postquam citra ullius rei exceptio- nem Thebarum dominus fatus erat. Qua ratione jus habebat id debitum à Thessalibus exigendi, aut illud iisdem condonandi. Quin & hoc facere poterat, ut Thebanos adigeret immediate debitum illud Thessalibus re-mittere, quemadmodum aliquem bello possum adigere, ut prætensioni alicui suæ renunciet. Unde Alexander, dum Thessalibus debiti tabulas concedit, non tam hoc a-gebat, ne Thebanorum civitas, quam ipse delebat, a-liquando debitum posset exigere, sed ut testaretur, quod ipse ex eo capite eisdem nihil esset posciturus. 5. Illud autem falsum, quamdiu aliquis superest civium, esse & censeri ipsum totius summæ creditorem, adeoq; habere idem jus, quod civitas habebat, exigendi quod huic debebatur. Qui singuli enim de dissipato aliquo ac penitus dissoluto civitatis corpore supersunt, haudquaquam jus civitatis sibi possunt adserere, cum ipsi nequaquam amplius eam civitatem constituant. Constat autem Alexandrum Thebanorum civitatem prorsus delevisse, adeo ut qui cladi superessent, nequaquam pro populo a-liquido possent censeri. Et qui post Thebarum oppidum instaurarunt, novus prorsus fuere populus, qui si qua peculiaria veteres Thebani jura habuerant, nequaquam sibi vindicare ex solo loco potuerant, nisi de integro ea quæsivissent.

§. 5.1. Postquam de natura obligationum in univer-sum vidimus, proximum est. ut de quibusdam pactis in specie aliquid subjiciamus. Possunt autem *pacta* dividiri in

in publica & privata. Pacta publica, quæ à civitatibus earumque capitibus sanciuntur circa negotia statum civitatis spectantia, serviunt vel *adstringenda paci*, vel *tollendo* aut *suspendendo* vel alias *temperando bello*. Illa proprie vocantur *Fœdera*, quæ pro objecti ratione, de quo in iis fuit conventum, sunt vel *Amicitia*, queis in genere mutua benevolentia, aut communia etiam humanitatis officia spondentur ; siueq; potissimum inter eos, qui neq; beneficio neq; injuria antehac inter se cogniti fuerunt ; etsi talia non satis proprie fœderum nomine veniant, cum ad talia officia jam ante lex naturæ omnes obliget : vel *Auxilii* invicem præstandi, idq; vel tantum, quando alterius à tertio bello invaditur, vel etiam quando alium ipse bello petit, quorum illa communia, hæc rursum vocantur. Ineuntur quoq; circa alias res, puta ne in confinio alterius alter arcus extruat, ne alterius subditos fugitivos recipiat, ne iter hosti præbeat, & similia. Alia quoq; est divisio fœderum, quæ distinguuntur in *æqualia*, & *inæqualia*. Illa sunt, quando ex vi fœderis pacientes ratione dignitatis ex summo imperio resultantis æquales manent, ita ut una alteri tanquam superiori non reddatur obnoxia. Hæc verosunt, non quando partes viribus inter se dispares paciscuntur, sed quando ex vi pactionis alteri superioritas quedam confertur, ita ut una alterius majestatem comiter conservare, eiq; reverentiam quandam non reciprocam exhibere teneatur. Ex quibus quedam vim summi imperii imminuunt, ut si alter non possit sine alterius permisso tertio bellum facere ; quedam non imminuunt, etiam si oneribus quibusdam unam præ altera magis gravent.

S. 52. Est & alia species pactorum publicorum, quam *sp. nissiem* proprie vocant, quæ in hoc à fœdere differt, quod fœdus per summam potestatem aut ejus iussu feriatur ; sponsio autem est ubi qui à summa potestate mandatum ejus rei non habent, aliquid promittunt,

tunt, quod illam proprie tangit. Quæ ubi ipsis hæc conditio adjicitur, ut tum demum ratiæ sint, quando à summa potestate adprobantur, nihil habent difficultatis. Sic etiam quando aliquis factum tertii promittat, ita ut vel tantummodo operam suam pollicetur ad ipsum persuadendum, vel etiam nisi id imperet, in se recipere obligationem spondeat, ad quid teneatur tam sponsor quam tertius, clare liquet. At si sponsones sint absolutæ, spinosa admodum solet agitari controversia, an illæ quoq; Regem aut populum obligent? Quod etsi in thesi & circa peculiares circumstantias negandum sit; in hypothesi tamen, & quidem potissimum circa sponsiones Caudinam & Numantinam, quæ in hac materia exemplorum loco passim agitantur, ejusmodi nodi incidunt, qui rem valde ambiguam faciunt. Nobis id initio videtur dispiciendum, quantum isti sponsores ex vi sui imperii valide potuerint pacisci. Constat igitur Consules illos tali cum potestate ad gerendum bellum mislos, ut pro arbitrio possent in hostem movere, cum eo manus conferere. & omnes actus exercere, quæ ad bellum illud ex more gentium gerendum aliquid facere ipsis viderentur, non expectatis ea super re Roma mandatis. Ex cuius imperii vi potestatem habuerunt inducias faciendi saltem ad tempus non ita longum, aut certe non longius, quam ipsis cum imperio ad exercitum erant futuri; item exercitum ex finibus hostium deducendi, & loca jam occupata restituendi, siquidem salus exercitus ita postularet. Præter hoc si nihil aliud spondereant Consules nullo sane colore pactum irritum à populo Romano fieri poterat. At certe illud direxte in eorum potestate non erat, de tota velut prætensione in illum populum transgere, i.e. plenam cum illis pacem & præterea foedera sancire. Enimvero quia consensum populi non præter rationem præsumperant Consules, cum tot millia civium alio modo servari non possent, & paciscendi potestatem hostes ipsi competere crediderant.

rant, & ex sua parte præstiterant aliquid, quo non inique redimi videbantur a Consulibus Romanis promissa, & quia id in commodum cedebat populi Romani: ~~ex~~ quicquid sane erat, populum Romanum ab isto pacto non discedere. Præsentim cum hostes nihil aliud sibi essent stipulati, quam finem belli injusti; (quale saltem Numantium fuerat, propria Romanorum confessione,) & ne Romanis servire cogerentur. Inde si verum fateri volumas, unica & vera causa, cur ista sponсione stare nollent Romani, fuit eorundem intoleranda ambitio, indignum judicantium id se experiri, quod ipsi aliis injustissime intulerant; i.e. ad pacem, ut ipsi judicabant, turpem adigi. Non igitur nisi color erat juris & inane ludibrium, negare se teneri pacto, quod insciis se initum foret & obligatione solutos se credi deditione Ducum. Si enim omnino pactum illud servare nolebant, tenebantur res restituere in illum statum, in quo ante lponctionem fuerant, i.e. totum exercitum dedere. Nunc deditis duntaxat ducibus, servatōq; exercitu non magis juste se egisse gloriari possunt, quam Lacedemonii Phæbidam propter occupatam Cadmeam multantes, quam ipsi tamen nihilo leciosi renebant. Omnino igitur Samnitibus & Numantiniis jus erat non solum in ipsis ducibus & exercitu illo pacti violationem persequendi, sed & in toto populo Romano. Etsi postquam nescio qua de causa pleriq; eruditorum Romanos tanquam justitiae exemplar admirantur, causa apud corruptos per effectum judices cadunt miseri Samnites & Numantini, quos fortuna quoque antehac destituerat.

§. 53. *Pacta in bello usitata vel statum belli tollunt, vel eundem relinquunt.* Prioris generis pacta cum proprio vocabulo destituantur, pacis nomine communiter, aut pacificationis solent venire. In hac interdum consensu super eventu aliquo fundatur puta, quando illi victoria, cuius effectus jam antea fuere determinati, attribu-

attribuitur, cui vel fors faverit, vel à cuius parte fortuna pugnæ inter binos, aut plures, vel integros quoque exercitus steterit, vel pro quo lecti arbitri pronunciaverint. *Pacta quæ bellum statum relinquunt, sunt Induciaæ, queis actus bellici & hostiles ad certum tempus suspenderuntur.* Quo pertinent *pacta de dando libero transitu certis personis, de captivorum redemptione, & si quæ sunt alia.* De quibus quid juris naturæ sit, facile ex iis quæ alibi dicimus colligitur: cætera ab illis petantur, qui mores gentium scriptis illustrarunt.

§. 54. *Pacta privata* sunt, quæ à privatis qua talibus, aut circa res privatas ineuntur, & communiter nomine *Contractuum* veniunt. Hi dividi possunt in *beneficos, & onerosos.* Benefici ideo dicuntur, quod qui ex illis alteri quid præstat, non æquipollens sibi stipuletur, adeoq; ab una tantum parte sint onerosi, etsi nec altera pars omni prorsus obligatione careat. Præcipui horum sunt, *commodatio, mutuum (gratuum,) mandatum, depositum.* Commodatio est, quando res nostra gratuitò conceditur utenda ad certum tempus sine translatione proprietatis, ut *eadem* & non alia ejusdem speciei reddatur. Heic naturalis æquitas postulat, ut rei commodaçæ custodiendæ exactissima diligentia præstetur, ne alteri sua benignitas damno sit. Unde si quid detrimen-
tia ea ceperit supra id, quod ex usu à domino concessio necessario sequebatur, *commodarius* id tenetur pen-
sare; aut in simili specie vel in pretio eam restituere, si omnino perierit aut inutilis redditus fuerit, nisi omnino apud dominum quoq; peritura suisset. Id enim saltē *commodans* stipulari intelligitur, ne per suum officium re sua privetur. At vero *Mutuum* vocatur, quando alteri datur res numero, pondere, mensura constans, ut interposito tempore tantundem & specie idem recipiatur ejusdem qualitatis & bonitatis. Quod si autem *commodans* aut *mutuo* dans pro usu rei certam sibi mercedem stipuletur, in *contraçus onerosos* istiusmodi *commoda-
tio*

tio aut mutui datio transit. Mandatum vocatur, quando quis negotium aliquod licitum alteri consentienti gerendum vel efficiendum committit, alter vero id gratis suscipit. Hujus contractus apud Romanos magna erat religio, quod statuerent, in hujus sancta observatione magnum ritus civilis sicutum esse adminiculum. Notandum autem heic, interdum alicui negotium gerendum committi præcise circumscriptis agendi terminis: interdum rem relinqu fidei & prudentiæ mandatarii. Priori modo si fines mandati quis excessisset, actionem mandati aversus mandantem non dabant leges Romanæ. In universum tamen æquum est, non solum, si quid ex præscripto mandati impensum est sarcire; (nam operam duntaxat, non sumptus promisit mandatarius:) sed etiam si quid fors præter mandati fines fuerit gestum, quod in usum mandantis cedit; ne ipsi suum in nos studium fraudi sit. Inde qui absentis negotia absq; expressa conventione gesserat, ex legibus Romanis actionem habebat ad repetendam impensæ refusionem. Cum mandato similitudinem habent tutelæ, in quibus uti pupillus à tutore rationem administrationis potest petere: ita contra tutor refusionem ejus, quod in res pupilli impendit, & liberationem ab obligationibus pupilli causa contractis. Id quoq; facile patet, cum morte mandatarii expirare mandatum, nec obligationem id exsequendi ad heredem transire. Quia cum illud fuerit gratuitum, adeoq; nihil inde ad bona mandatarii ab altero accesserit, bonis sane nulla inde adhæret obligatio, quæ in alium quoq; postfessorem transfundatur. Mandati species est depositum, quando res mobilis retento dominio datur alicui gratis custodienda, ut eidem restituatur, quandocunq; libitum fuerit deponenti. Heic etsi leges Romanæ dolum duntaxat præstare jubeant, non item culpam & negligentiam; idq; quia qui rem suam homini negligentem commisit, hibi ipsi damnum suum imputare debeat: tamen cum deponent

a depositario diligentiam saltem mediocrem stipularus intelligatur ex negotii natura, æquum est ipsum quicquid culpam saltem latam & levem, si non levissimam præstare. Cum deposito cognitionem habent Fideicomissa, quando quis bonorum suorum heredem ita instituit aliquem, ut ea aut partem eorum alteri restituat. Quæ cum inveniri positivæ quædam Romanorum leges fecerint, eorum quoque natura addiscenda ab iis, qui jus illud tractant.

§. 55. *Onerosi contractus* sunt, in quibus, quod ab una parte præstatur, ab altera æquipollenti aliquo est pensanda. Hi commode ad isthac tria capita revocantur; *Do ut des, facio ut facias, do ut facias*, seu quod eodem recidit, *facio ut des*: distinctionem enim inter contractus nominatos & innominatos jus naturæ ignorat. Ex horum contractuum natura & fine facile intellegitur, in iis requiri æqualitatem simplicem ratione pretii inter res, quæ invicem permutantur, aut de quibus contrahitur. Eam enim ob causam inveniuntur, ut pro re mea aliam æquipollentem accipiam, quam certis ex rationibus possidere malo quam alteram. Inde nemmo pro re aut opera sua plus debet exigere, quam quanti illa est. Nec natura contractus admittit, ut quod alter plus æquo dat, puta ex dolo indicantis, donatum censeri debeat; adeoque qui alterum in contractu defraudat, non potest lucrum suum injustum velut legitimare titulo præsumptæ donationis, sed ex jure naturæ omnino id, quod alter inde minus habet resarcire tenetur, nisi certo constiterit, alterum scivisse minoris rem esse, & sponte certis de causis plus dedisse puta splendoris causa. Id quod Magnatibus non infrequens est, qui sæpe ex dignitate sua credunt, largius pensare operam alicujus, quam quanti revera ea alias est, contractui liberalitate admista. Quemadmodum contra, operam suam, quæ forte majoris erat, minoris quis estimare si placuerit, potest, ut conductor id supplere haud teneatur. Immo etiam

etiam si sine culpa partium deprehendatur inæqualitas, puta quod vitium latuerit, aut de pretio fuerit erratum, id quoq; retarciendum & demendum ei, qui plus habet, reddendūmq; ei, qui minus habet; quia contractus ideo fuit suscepitus, ut uerq; tantundem haberet. Etsi ad evitandas litium multitudines, & incerta rerum pretia inter eos maxime, qui communem judicem non habent, communī gentium usu receptum, ut inæqualitas rerum, in quas consensum est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia circa substantiam aut qualitates rei in actionibus exterioribus pro æqualitate censeatur. Leges autem Romanæ propter easdem causas non dant actionem nisi quis ultra dimidium justi pretii læsus fuerit. Nequaquam autem simpliciter admittendum, quod quidam tanquam indubitatum supponunt; (ad ostendendum, æqualitatem simplicem in justitia commutativa, quæ contractus hosce regit, non esse necessariam:) non fieri emptori injuriam, qui id voluit & petiit, si res nostras vendamus, quanti possumus. Nam id duntaxat verum est, si emptori, præter qualitates rei etiam de communī pretio constiterit, in quo, si id latitudinis alicujus capax sit, quin vendor ad id, quod in eo genere est summum, nisi possit, dubitari nequit. At vero ut emptori communis pretii ignaro, res longe supra idem pretium, de quo ipse percontari intelligitur, recte possit indicari, aut iste alias ad quodlibet pretium solvendum adigi, subtrahita callide alterius emptionis copia, aut præsenti ipsius necessitati insultando, nemo adprobabit, nisi cui post quæcunq; lucrum omnia habentur. Quod si autem à contrahentibus consentiatur in pretium alicujus rei, cuius quantitas contrahentibus obscura à casu aut causis naturalibus dependeat, puta si quis pretio potestate piscandi in magno fluvio alicui vendat, aut proventum sperant in hortorum, vinear, &c. pro æquasi illud habebitur, in quod conventum fuit, etsi post vel uberior pretio illo,

vel

vel minor captura aut proventus fuerit. Quia cum res iste insignem habeant latitudinem, spectari solet in iis, quod ordinarie solet obtinere; excessus & defectus causi imputantur, nec ex illis contractus firmitati quid decedit. Porro ut æqualitas hæc recte cognoscatur, & determinetur, indicare debent utrinque contrahentes, non tantum qualitates æstimabiles rei, de qua agitur, sed & privationes earundem seu vitia. Hæc enim quam maxime ad pretia rerum intendenda vel in inuenda faciunt. Intelligendum tamen id de qualitatibus, quæ propriam rem in contractum venientem contingunt. Possunt enim alii quoque rem extrinsecus circumstare ad æstimationem rei quid facientes, quas indicari negotii natura non requirit, et si fors ex alio capite, puta ex lege beneficentia aut humanitatis erant indicandæ. Ex quibus intelligitur, quid judicandum de casu illo circa mercatorum Rhodium, qui in penuria annonæ frumentum Rhodium adiectum magno vendiderat, dissimulato plures naves mox adfore. Nam ista sane dissimulatio non facit, ut contractus sit invalidus etiam de jure naturæ, quia revera isto temporis momento, quo frumentum vendebatur, tanti istud fuit. Quod autem paulo post remissum esset, ex lege beneficentia fors dicere tenebatur, quæ tamen ad validitatem contractus nihil facit. Idem judicandum de mercatore, qui vendit mercem, cuius usum mox interdicendum novit; aut qui alicui solvit nummos quorum pretium paulo post minuendum. At vero qui vitia alicujus rei ante contractum noverat, & nihilo minus in rem consensit, post nequidquam ob ea contractum rescindere, aut de injuria sibi facta queri potest.

§. 56. Species ejusmodi contractuum frequentiores sunt *Permutatio*, qua fere sola antiquissimis temporibus, & ubi pecuniae nondum usus erat, commercia exercebantur. *Collybus* seu *cambium*, cuius opera pecuniae ex uno loco in alterum commodissime trajiciuntur.

venditio, qua res pro *æqualis* pretii pecunia adquiritur aut commutatur. Circa quam notandum, plenum jus in rem transfere in emptorem, *obligationemq; rem* eandem tradendi in venditore incipere statim atq; de pretio deq; modo id solvendi fuit *conventum*, adeoq; contractus plene est conclusus, sive arrha data sit, sive non. Etsi perfecti contractus existentiam consuetudo civitatis, aut contrahentium arbitria diversimode definire soleant. Ubi græca fide contrahitur, cum numeratione pecuniae validus sit contractus; ubi scripto exprimi consensum placuit, post perfectum & adprobatum scriptum. Quod si vis contractus non expresse à traditione rei suspendatur, sed pure contractum ac jus ad rem emptori fuerit datum, statim ut in pretium modumque solvendi fuit consensum, periculum rei ad emptorem pertinet, nisi dolus venditoris intervenerit. Nam cum statim traditionem rei venditor emptori præstare hoc causa debuerit, imputet sibi emptor, si dum moram interponit, detrimenti quid res sua passa fuerit. Nec obstat, quod alias dicatur res domino suo perire; heic autem a venditore rei venditæ dominium nondum videatur transiisse ad emptorem, non facta traditione. Nam pro domino amplius agnosci non potest, intra cuius spatia res adhuc aliqua est non jure aliquo, sed mero emptoris arbitrio, quam quandocunq; postulaverit, statim concedere tenetur, nulla interea isti circa eam disponendi facultate relicta. Nisi forte contractu inito certum temporis spatium pretio solvendo reiq; accipienda sit constitutum, citra istud non tradendæ. Nam intra illud spatium periculum rei ad venditorem pertinet, eo clauso ad emptorem, siquidem ob istas moras contractum non fieri irritum conventum sit. In *locatione conductione*, qua rei alicujus usus pro certa mercede conceditur, casus qui usum rei impediunt, damno sunt conductoris, nisi per leges aut conventionem aliter fuerit dispositum. Quod si tamen locator, cum conductor

primus re utri impeditus esset, intra tempus locationis alii eam locaverit, quidquid consecutus inde fuerit, renderet primo conductori, aut pro mercede conductoria in solutum accipiet, ne alterius damno fiat locupletior. Quod si tamen ipsa res citra culpam conductoris periret, locatoris id damno est, nisi peculiariter ad eam præstans, conductor se obligaverit. Quando autem una eademque opera pluribus simul utilis esse potest, et si naturæ contractus non repugnet, singulis locare operam istam, quanti ea revera est, adeoq; à singulis mercedem pacisci, quam ab uno quis exigeret; quia quæ singulis exhibetur opera tanti est, quanti merces, nec ideo minoris est cui liber, quia eadem pluribus simul prodest, adeoq; extrinsecum hoc contractui cum priori inito, quod illa opera pluribus quoq; utilis esse queat: tamen vix cum lege humanitatis consistere poterit ejusmodi contractus. Quia cum ab uno mihi tantum solvatur, quanti opera mea in se est, respectu cæterorum, quibus eadem simul prodest, nec laboriosior existit, quam si uni duntaxat adhiberetur, velut res innoxiae utilitatis estimatur; quæ mihi nil obest, nec laboris plus exigit, alteri vero conducit. Nisi fors illa ars ita sit comparata, ut cum pluribus communicata in me quadam tenus vilescat. Tunc enim cæteris tantum imputare possum, quanti mea scientia minoris est, ideo quod isti eam quoque norunt. Quia porro & illud durum videtur, unum solvere integrum pretium, cæteris, qui eundem inde fructum capiunt, immunitibus, et quissimum est, inter eos, quibus opera præstatur, mercedis solutionem dividi.

§. 57. Frequentissimus quoque est ille contractus, quo pro mutuo datur merces, quæm *usuram* adpellare verentur, quod lege divina quæstus sub isto vocabulo interdicatur. Unde potius diversum ab usura contractum hunc facere volunt, pura de pensando damno quod facit, qui pecunias mutuo dat; item de lucro ob mutu-

um cessante, seu de eo quod interest; aut pro impensis ejus, qui multis dat pecuniam mutuo, & in hoc paratam habet. Enimvero in hoc contractu, quocunq; veniat nomine, nisi quis enormem summam pro usu pecuniae præprimis ab egente stipuletur, nihil est, quod naturali repugnet æquitati. Nam nulla est ratio, cur ego gratis pecuniam meam alteri commodare debeam, qui illa sumum lucrum & commodum querit, cum vel idem lucrum interea ego facere potuisse, vel certe subeam periculum amittendæ sortis per infortunium aut fraudem alterius, ita ut aut omnino mihi carendum, aut non sine molestia per actionem eadem extorquenda sit. Et revera pecunia non est res sterilis, quippe cum mediante ea commodissime parari possint aliæ res, ex quibus præsens capi lucrum queat; immo per soleritatem humanam factum sit, ut etiam mercibus non impensa seipsum multiplicare queat. Quod attinet sacræ icripturæ dicta, quæ contra usuram adferuntur, siquidem hæc diversum quid est ab eo contractus genere, quo pro usu pecuniae id quod interest solvit, nihil huc faciunt. Si autem illo præcepto omnino mercedem pro mutuo data pecunia accipere interdicitur eum illorum finem esse dicemus, ne quis à civi suo, tenuiore præsertim aliquid pro uto pecuniae, qua iste ad necessitates suas opus habet, exigat, sed gratuitum illius usum potius concedat. Nam eandem illam usuram a peregrino sumere lex divina concedebat.

§. 58. Est deniq; speciale contractus genus, quod vocatur *societas*, in qua duo plurime operas aut res communicant, ut de lucro quoq; pro rata quisq; portione participet. In hac quidam conferunt operas tantum, quidam pecunias tantum, quidam utrasq; simul, easq; vel pares alterius rebus aut operis, vel impares. Distributio lucri heic instituenda secundum æqualitatem respectivam, ita ut quomodo se habet pecunia aut opera unius ad pecuniam aut operam alterius socii; ita se quoq; habeant partes de lucro adsignatae. Quod autem olim contra Scævolam

volam Servius Sulpitius pertendit, valere societatem, si v.g. Titius & Sejus inter se pacti sint, ut ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tercia, ad Sejum duæ partes damni, lucri tercia; non eo valet, quasi possit dari societas naturæ non repugnans, in qua æqualia conferentes inæqualia auferant. Sed illud duntaxat intenditur, non semper necesse esse, ut singuli socii æquales partes pecuniae conferant, aut singuli præcise de lucro & damno participant ex proportione pecuniae & mercium collatarum; sed contingere sæpe, ut qui minus pecuniae contulit, plus lucri participet quam alter, ob collatam præstantiorem pecunia operam. Ubi quod ratione pecuniae inæquale videri poterat, maxime redditur æquale ex æstimatione operæ. Id tamen contra naturam societatum est, ut quis damnum sentiat sine lucro, quippe quorum finis est utilitatum communio. Illud quoq; ab aliis subtiliter observatum, collationem operæ cum pecunia fieri dupli modo; scilicet ut comparetur opera vel cum solo pecuniae usu, vel cum ipso pecuniae dominio seu sorte. Priori casu fors domino perit & salva est, & socii opera comparatur duntaxat cum eo lucro, quod alias probabiliter ex ea pecunia sperari poterat; aut cum periculo amittendæ sortis, ita ut quomodo se habet opera alterius ad usuram pecuniae, seu id quod interest; ita sese habeat etiam pars ipsius de lucro. In altero autem operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem obtinet, qui operam præstat; ita ut fors & pretium operæ in unam velut summam coaliuisse videantur. Inde si tantidem erit opera, quanti pecunia alterius, non tantum æqualiter de lucro participabunt, sed & dimidia pars sortis hujus esse censetur. Si dimidiari duntaxat pecuniae partem opera faciet, duas tertias lucri partes feret, qui pecuniam contulit, unam, qui operam; qui idem ad unam tertiam sortis jus habebit, & sic deinceps.

S. 59. Addendum deniq; aliquid de illis pactis, in

quibus à partibus consentitur & quasi compromittuntur in casum aliquem incertum, cuius eventu sese utrinq; statutas profitentur. Talia pacta publice ac privatim frequentantur. Publice quidem tam in bello, quam in pace. In pace quidem sortis divisoriz usus apud complures populos receperus, puta in judicibus legendis, in provinciis adsignandis, in officiis distribuendis, quando competitores sunt & quales tam quoad jus, quam quoad qualitates ad officium gerendum necessarias. Alias enim si inæquali jure nitantur iis, quorum jus præstantius; si inæqualibus artibus prædicti, Reip. male consulitur. Harum sortium finis non est extraordinario modo voluntatem Dei inquirere, sed ut auferantur lites & discordiæ, utq; qui alias pro imperio disponere poterat, invidiam alterutrius partis declinet, neve querelæ circa iniquitatem sententiæ possint excitari. In privatis quoq; negotiis maximus sortis est usus in partibus hæreditatis adsignandis; item si inter plures & quali jure aut obligatione prædictos uni alicui bonum quoddam aut onus indivisibile sit attribuendum. Nec minus in bello talia pacta exhibentur, non tantum ubi totius belli finis in eventum pugnæ integrorum exercituum, aut duorum pluriūmve utrinq; lectorum confertur; sed & ubi inter duces periculosa aliqua statio est adsignanda. Immo omnia fere bella solemnia, saltem in quæ rejecta utrinq; pacifica compositione descenduntur, ejusmodi conventionem supponere videntur, ut scilicet possit imponere victo quidquid libatum fuerit ille, à cuius partibus fortuna belli steterit. Ea proprie causa est, cur more gentium in bello solemnū utrinq; belligerantes in compositione pacis quoad belli causam cencentur pro æqualibus, nec determinetur, ut justam bellandi causam habuerit. Nam qui in bellum cum aliero descendere statuit, cum pacifica transactione controversiam posset componere, intelligitur causæ suæ decisionem ales Martis commissare, adeoq; nequidquam queri potest, quam illi cunq; conditionem deinceps anticipates

pites belli vices dispensarint. Similem conventionem inēunt, qui privatas controversias eventui duellorum decidendas committunt. Quæ conventio facit, ne occisor alterius uxori vel liberis de damno ex cæde illa accepto satisfacere teneatur, (quod alias incumbit illi, qui citra eandem alterum occidit,) nisi id peculiariter ipsi à Magistratu pœnæ loco injunctionum fuerit. Idq; quia alter sponte sua in periculoso pugnam descendit. Hæc duela tamen quia directe fini institutarum civitatum adversantur, merito à Magistratu sub gravissimis pœnis interdicuntur. Ad hanc pactorum classem quoq; referuntur, quæ vulgo audiunt *sponsiones*, quando eventus aliquius nondum notorii existentiam duorum alter affirmat, alter negat, certo pignore utrinq; deposito, quod illi cedat, cuius adassertioni eventus congruere deprehensus fuerit. Item quælibet ludorum genera, in quibus aliquo pretio certatur. Quibus annumeres quoque, quam Lothariam vocant, quando plures de re collatitia pecunia empta post sorte decernunt, cui soli ea tota cedere debeat. Item Ollam fortunæ, quam nuncupant, ubi, dejecto in urnam certo tesserarum seu schedularum numero inanum & inscriptarum, pretio redimitur facultas easdem extrahendi, ita ut extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio præ se fert. Ista omnia in se nihil iniqui continent. Nam & mutuo consensu ad ea descendunt, & uterq; rem suam æquali periculo exponit, & versantur circa res, de quibus disponere penes nos est, nempe circa bona cuiusq; propria. Enimvero quia Reip. interest, ne quis re sua male utatur, & vero per ejusmodi conventiones ac ludos facile quis bonis potest everti, aut ad alia mala impelli; penes Magistratum est, talia pacta permittere aut interdicere, adeoq; illis validitatem relinquere vel adimere, vel saltē pretia eorum, quæ disponuntur, certis terminis circumscribere.

DEFINITIO XIII.

Lex est decretum, quo superior sibi subiectum obligat, ut ad istius præscriptum actiones suas dirigat.

I. <i>Lex differt à consilio.</i>	XV. <i>Lege naturæ non comprehensa relinquuntur iuri</i>
II. à pacto.	
III. à jure.	
IV. <i>Legem latrurus alicui in ipsu</i> debet habere potestatem.	XVI. <i>Léges naturæ sunt principia vel conclusiones, absolu</i> tae vel hypotheticæ.
V. <i>Objectum legum.</i>	XVII. <i>Legum civilium necessitas.</i>
VI. <i>An leges civiles possint adversari legibus naturalibus?</i>	XVIII. <i>Origo & vis.</i>
VII. <i>Potest permitiri lege civili, quod lege naturali prohibitiu</i> m est.	XIX. <i>Objectum.</i>
VIII. <i>An præcepta Decalogisni leges naturales?</i>	XX. <i>Quænam leges actus contra se commissos faciant irriterios?</i>
IX. <i>Lex est norma notionalis.</i>	XXI. <i>Permisiones legales quid?</i>
X. <i>Cognosci debet legislator & lex ipsa.</i>	XXII. <i>Equitas.</i>
XI. <i>Quinam lege obligentur?</i>	XXIII. <i>Dispensatio.</i>
XII. <i>Quænam legi ius in co</i> activa?	XXIV. <i>Jus genitium.</i>
XIII. <i>Legis divisio.</i> <i>Differentes de fonte velut iuris naturæ.</i>	XXV. <i>Jura belli.</i>
	XXVI. <i>De Legatis.</i>
	XXVII. <i>Lex affirmativa, negativa.</i>

S. 1. Nitio accurate discernenda est lex ab iis rebus, quæ cum ea cognationem quandam habere videntur, atq; inde à quibusdam cum illa confunduntur, ut sunt *consilium, pactum, jus*. Et à consilio quidem lex differt, quod per illud rationibus ex re ipsa petitis ad suscipiendum aut omittendum aliquid adducere quis conatur illum, in quem saltem quantum ad præsens negotium potestatem non habet, non allata ipsi obligatione, ita ut arbitrio ipsius reliqua sit, parere velit consilio, an non.

non. **Lex** vero etiam si suis carere non debeat rationibus, iste tamen proprio causa non sunt, quare ipsi obligatio praestetur, sed potestas praeципientis, qui ubi voluntatem suam significavit, obligationem subdito adserit omnino juxta praeceptum suum faciendi, et si fors ipsi rationes praecepti haud ita liquide adpareant.

S. 2. Nec vero satis accurate illi, qui leges communes quasdam conventiones seu *κοινὰς συνθήκας* vocant, qua ratione cum pacto legem confundunt. Nam certe nec divinæ positivæ, nec naturales leges à conventione aut consensu hominum ortæ dici possunt. Nec leges civiles proprio pacta sunt, etiam si ex pacto originem habent. Nam si vel maxime multitudo aliqua summo inter se imperio non connexa consentiret invicem in alias vivendi formulas; frustra tamen id foret, nondum constituto summo imperio, cuius vi contravenientes poenæ possint coerceri. Ita enim conventio non aliam haberet vim, quam quæ pactis ex jure naturæ inest. At vero legum civilium his finis est, ut arctiore vinculo ad faciendum quid homines adstringerentur, quam obligatione naturali; scilicet adjecta poena in furo humano infligenda per homines tanquam potestatem in nos habentes. Quid quod eiusmodi conventio omnino non vindetur posse iniri citra constitutionem summi imperii? Nam ubi nulli datur jus vi me adigendi ad praestandum conventum, si sponte nolim, nihil inter nos fuit actum. Si vero reliquis, ut universis, data fuit potestas vi reluctantes singulos coercendi, & in ordinem redigendi, Democratiæ instar efficitur. Originem tamen legibus civilibus dat pactum, quia per illud constituitur summum imperium, penes quod est legum in coetu sibi subdito ferendarum potestas. Nec oblitus quod in Democratiis ad legem ferendam saltem major pars civium consentire debeat. Nam iste consensus est modus, quo summi vis imperii lese explicatur, quod ex pacto coetui universorum est collatum, ut scilicet universi singulis pro impre-

imperio possent injungere illud, quod major pars adprobasset. Addc quod cum pacta quoad originem suam à nostro arbitrio dependeant, in iis prius determinetur quid faciendum sit, quam ad faciendum obligamur; in lege autem, quæ potestatem alterius in nos supponit ante obligamur ad faciendum, quid vero faciendum sit, post determinatur.

§ 3. Juris autem vocabulum uti cum lege sape idem significat, ubi præp imis pro complexu legum ponitur, ita cavendum, ne pro lege id accipiamus, quando potestatem agendi aliquid notat; v. g. ne quando dicitur, hoc vel illud lege divina faciendi jus esse, putemus, id quoque lege divina præceptum, adeoque recte à nobis fieri posse, etiam si legibus humanis interdicatur. Cum enim homo omnia ea agendi potestatem seu jus habeat, quæ à viribus suis naturalibus proficiisci possunt, nisi quæ per legem prohibentur; inde communis loquendi usus fert, ut quæ lege aliqua permittantur seu non prohibentur, ea ex lege illæ agendi jus esse dicatur. Id quod quam maxime differt ab iis quæ legibus præcipiuntur, uti mox adparebit.

§. 4. In eo autem, qui legem alteri latus est, præ primis requiritur, ut in illum, cui injungenda lex, habeat potestatem talem, qua possit poena proposita ad observantiam legis illum adigere. Nam frustra est aliquid præcipere, quod impune potest negligi. Inde nemmo obligatur legibus personæ aut cœtus alicujus, cui in ipsum nihil sit potestatis. Et facultas injungendi aliquid per modum legis aut præcepti infert superioritatem; quemadmodum obligatio parendi arguit inferiores nos esse eo, qui præcipere nobis potest, saltem quæ imperium ejus se extendit. Ob eandem causam suis decretis immediate nemo potest obligari irrevocabiliter. Nam quod in pactis aut promissis ex consensu meo ita obligor, ut vel omnino eo liberari nequeam vel non nisi eo concedente, in quem consensus fuit directus, ex lege est,

est, quæ prohibet ab eo discedere consensu, quo alteri jus aliquod semel datum fuit. Talis lex ubi deficit (tam naturalis, quam civilis) nihil prohibet, quo minus determinationem voluntatis meæ à meipso semel factam, pro arbitrio queam immutare. Observandum autem & hoc, nihil interesse, quisnam in legibus ferendis formulas earundem concipiatur, modo is, cui facultas legislatoria competit, eas pro suis agnoscat & promulget. Sic in Monarchia pro lege valet, quidquid Principis autoritate proponitur, quicunq; demum verba legis conceperit. Sic in Democracy fieri potest, ut populus uni aut pluribus injungat munus conscribendarum legum, quarum tamen vis non à scriptoribus istis, sed à populo sit, adeoque non in istis, sed in populo potestas legislatoria hæreat.

§. 5. Materia seu objectum legum in genere est, quid-
quid ab iis quibus feruntur, fieri potest, saltem eo tem-
pore, quo leges feruntur. Nam si quis postea per suam
culpam amittat facultatem praestandi legem, haudqua-
quam ejus vis omnino expirat, sed relinquitur legislato-
ri potestas pœnam exigendi ob id, quod legibus jam suis
satisfieri nequit. Alias vero legem alicui injungere,
quam neq; implere queat, neque, quod non possit, in
culpa fuit, non modo frustra est, sed etiam cum summa
iniquitate coniunctum. In specie autem naturales le-
ges circa ea versantur, quæ ita cum sociali rationalis
hominis natura congruunt, ut nisi illa observentur, vis
quodammodo ipsi naturæ inferatur, nec societas ordina-
ta & tranquilla inter homines conservari possit. Quæ
legibus naturæ non determinantur, circa ea per positivas
leges constituere licet.

§. 6. Porro cum D u s naturalium &que legum,
quam positivarum suarum autor sit, quem sibi contradic-
toria statuere impium cogitatu foret, patet sane, leges
divinas positivas legibus naturalibus haudquam posse
adversari. Ut vero etiam leges civiles aduersentur le-
gibus

gibus naturalibus, sunt qui fieri posse negent, (nisi fors in Dei contumeliam latæ sint;) idque hoc argu-
mento, quod in civitatem coenentes pacto sese obligent,
quod velint parere mandatis ejus, qui summum habet
imperium, i.e. legibus civilibus, atq; idem pactum lex
naturæ servare jubet. Cum autem illud pactum, adeo;
obligatio ad servandas leges civiles sit antiquior ipsa le-
gum promulgatione, ejusdem legis naturalis vi de non
violando pacto juberi nos observare omnes leges civiles.
Nam ubi obligamur ad obedientiam, antequam sciamus
quid jubebitur, ibi universaliter & in omnibus obedire
obligamur. Accedere, quod tamen si lege naturæ fur-
tum, homicidium, adulterium, &c. prohibeantur, pe-
nes leges tamen civiles sit definire, quid sit alienum,
quid proprium, quæ vis homini illata sit licita, quinam
concubitus sit adulterium. Adeoq; et si pueri Lacedæ-
moniorum res aliorum clanculum surripuerint, furtum
tamen non commisere, quia lex civilis definierat, taliter
subtraactum non esse alienum. Vel quando iidem
permittebant seni invalido, ut juvenem aliquem robu-
stum impregnandæ uxori suæ substituere posset, adulter-
rium non fuisse, quia leges civiles talem concubitum
cum uxore alterius autore marito sub adulterii nomine
non fuerint complexæ. Enimvero quia isthæc sunt ex
hypothesi circa statum hominis naturalem, cuius in-
commoda suo loco ostendemus, tam crude eadem admitti
non possunt. Nam initio apud nos, qui sacram scriptu-
ram veneramur, ex ipsis legibus, quæ divinitus Judæis
sunt promulgatae, & ex revelationibus extraordinariis,
quibus Deus voluntatem suam hominibus declara-
vit, de multis sane criminibus lege naturæ prohibitis
constare potest, quanam ratione Deus autor naturæ
ea definiri velit; adeo ut licet de facto civitas quasdam
actiones ab istius criminis nota exceperit, ex nihilo se-
cuius legi divinæ adversentur. Præsertim cum sufficiens
ratio monstrari non possit, quare istis rebus in legibus
populo

populo Judaico datis tales attribuerit definitiones Deus, quæ apud cæteras gentes non æque locum debeant habere. Sic cum ex legibus divinis adpareat, per legem de adulterio quemlibet concubitum cum muliere auctu adhuc alteri matrimonio juncta prohiberi, utiq; contra legem naturæ exercitas istas apud Spartanos vicarias operas dicendum est. At si qui heic adversus sacræ scripturæ declarationem quid excepint, iidem tamen hoc concedere cogentur, definitiones auctuum lege naturæ interdictorum ita esse formandas per legem civilem, ne intentio & finis legis naturæ in irritum cadat, qui est, ut honesta & pacifica societas inter homines conservetur. Quod si igitur definitio aliqua legis civilis huic fini aduersetur, eandem quoq; omnino legi naturæ repugnare fatendum est. Nec est quod credamus, paci hac ratione satis consuli, quod eju[m]odi definitiones sint universales, ita ut eti[m] si fors interdum incommodo aliquem afficiant, altera vice iterum juvare possint, ac æqualitatem juris, quam ejusmodi leges inter cives constituant, causam querelarum submovere. Sunt enim nonnulla, quæ etsi tors, ut solis nobis licita essent, cuperemus; tamen si aliis quoq; aduersuin nos licita sint futura, ne nobis quidem ea licere desideramus: qualia si legibus civilibus constituantur, non potest non pax & decens ordo à natura intentus turbari. Quid quod si sola isthæc æqualitas sat valida esset juri introducendo, eadem opera omnes leges tollere liceret, qua ratione maxima æqualitas introduceretur; quod tamen nemo adserere sustinuerit. Sic de Tataris nescio quis autor prodit, apud eos fuisse receptum, ut si, quirem quamquam alteri eripuisse, id modo apud judicem excusationis proferret, se ea re opus habuisse, judex hanc diceret sententiam: quia tu opus habuisti, retine; tu vero alter, si itidem quamquam re egebis, ab alio eadem ratione sumere licebit. Per definitionem igitur Tataricam furtum erit, quando iavit domino subtrahitur, quo is, qui subtraxit, opus non

non habuit. Quæ definitionis angustia quin legem illam naturæ de furtis tantum non plane subvertat, vix dubitare licet. Ac nulli sane takem legem fore optandum judico, cum tæpissime evenire possit, ut iphi eripiatur id, quo minime omnium carere velit, cujusq; simile apud alium non inveniat, aut ob custodiam domini id auferre prohibeatur.

§. 7. Quidquid tamen hujus sit, tota res perspicue expedire potest, si accurate observetur, aliud esse permissionem, aliud præceptum; seu aliud esse legibus civilibus præcipi, aliud iisdem permitti seu non prohiberi. Hæc enim invicem non adversantur, jure naturæ esse interdictum, & legibus civilibus permisum. Nam permisso legis civilis non facit, ut actus aliquis non sit contra legem naturæ, aut ut quis citra peccatum in **D** **u** **m** eum possit admittere: sed duntaxat declarat, per potestatem civilem non prohiberi, qui eum velit committere, nec poena adfici, atq; in foro humano istis actibus eisdem concedi effectus qui alias consequuntur actus etiam de jure naturæ licitos atq; legitimos. Sic apud Iatagos non jubebatur quis alteri sua bona subtrahere, sed si id fecisset non plectebatur, nec à Magistratu ad restitutionem adigebatur; adeoq; in foro isto ejusmodi subtræctio instar legitimi modi adquirendi habebat. Idem de Laconicorum puerorum furtis judicandum, & de vicaria prolis procreatione; ubi sane nullum præceptum neq; maritum seneam, neq; juvenem admissarium ad id adigebat, sed si iphi consensissent, leges non prohibebant, & eundem effectum concubitui illi in foro suo concedebant, quem alias cohabitatio maritalis habet, ut nempe liberi sic procreati pro legitimis ducerentur. An vero Magistratus talia reæ possit permittere? alia quæstio est, quæ dependet ex illa: An Magistratus civilis teneatur quævis delicta contra jus naturæ admissa punire? Quod in universum affirmare non ausim. Quippe cum homini hominem ob jus naturæ aut divi-

num violatum punire necesse sit, non quod autoritas legislatoris peccato lœsa per homines necessario sit adserenda, cum iste suum sibi peculiare tribunal habeat: sed quatenus absq; ejusmodi poena societas honesta & pax inter homines conservari non potest. Quod si igitur summa potestas civilis judicaverit, eam quam dixi, societatem satis commode posse servari, etiam si præcepto alicui juris naturæ vis legis civilis non tribuatur, vix videtur eam teneri ad poenas de istius violatoribus sumendas, saltem ubi peculiare civium ingenium, aut alias rationes ex civili istius rei prohibitione majora incommoda videntur consecutura, quam ex ejusdem permissione. Quod si tamen civitas per modum præcepit & cum combinatione poenæ subjectis suis injungat aliquid agendum, aut intermittendum, quod lex naturæ interdicit aut præcipit, ei heic obsequium deberi pernemamus. Ex quibus patet, pactum illud, quo se quis ac obsequendum summo imperio obligat, non esse adest absolutum, quin involvat saltem hanc limitationem quatenus quæ præcipiuntur legibus divinis & naturalibus non adversantur.

S. 8. Ex dictis & illud dijudicandum, legesne Decalogi de honorandis parentibus, de furto, adulterio, homicidio, falso testimonio, sint naturales, uti communiter statuunt, an vero civiles, quod non nemo sentit. Evidem illud certum est, quatenus considerantur, prout à Deo per Moysen Iudeis sunt promulgatae, ea revera esse civiles; quia ipse Deus in ea Rep. etiam civilis munere legislatoris fungebatur, ac habebant ea præcepta ibidem omnimodam vim legum civilium poena in transgressores constituta, quam exigere pene. Magistratum fuit. At quando illæ leges quantum ad materiam suam considerantur, prout cum conditione humanæ societatis necessario congruunt, adeoq; omnes homines, etiam citra illam promulgationem Mosaicam obligant, revera sunt naturales. Nec obstar, quod illæ

facta quedam humana supponere videantur, puta, coniugium, proprietatem bonorum, constitutionem civitatis, judicia, quæ factis inter homines sanciuntur. Nam ut talia facta ab hominibus inveniuntur, ipsa lex naturæ postular, cum sine illis societas humana omnino servari nequeat. Ac omnino illæ quoq; leges naturæ dici possunt, quæ factum aliquod humanum supponunt, etiam si exercitium istius facti, saltem heic & nunc, in arbitrio hominis situm sit. At si quis pro statu naturæ supponat bellum omnium in omnes, ac leges naturales vocet, quæ in illo tantum statu obligant, tunc sane leges istas non esse naturales ex dicta hypothesi sequi fatemur. Enimvero de hac quid sentiendum sit, inferius exponemus.

§. 9. Consistit autem natura legis potissimum in hoc, ut sit norma notionalis actionum, quatenus ad voluntatem superioris alicujus debent formari. Dico *norma notionalis*, quia ad actiones duntur concurredit notionaliter, dum intellectui representat voluntatem superioris circa aliquid agendum aut omittendum. Hæc enim ubi innotuit, statim in subdito exoritur obligatio juxta legem illam faciendi. Idq; quia intelligit, cum qui istam injungit, potestatem habere detrectantem malo imposito adigendi; quam potestatem actu cum exercitetur inde constat, quod nemo actionis suæ nullum esse effectum velle presumatur.

§. 10. Ex quibus consequitur, ut lex vim suam exserat, in eo, cui fertur, requiri cognitionem tum legislatoris, tum legis ipsius. Quomodo enim obedientiam præstare quis possit, si neq; cui parere debeat, neq; ad quid teneatur noverit? Ubi tamen sufficit semel id cognovisse. Nam si quis semel cognitum id obliuiscatur, ideo obligatione haud solvitur, eo quod bene poterat meminisse. si quam debebat parendi voluntatem habuisset. Et legislatoris quidem cognitio neminem facile potest fugere. Legum namq; naturalium cum esse

autorem, qui totius naturæ est, nemo ignorabit, qui ratione uti noverit. Multo minus legum civilium lator civi obscurus est, quippe cum ille vel expressio civium consensu constituatur, vel tacito, dum illius sese imperio quoquo modo subjiciunt. Porro lex naturæ quomodo ex contemplatione humanæ conditionis cognoscatur, infra exponemus. Civiles autem leges per promulgationem innotescunt, in qua de duobus constare debet; unum est, quod leges procedant ab eo, qui summum habet imperium; alterum quæ sit legis sententia. Prius cognoscitur, quando ipse, qui summo gaudet imperio, legem vel voce sua promulgat, vel per eos, qui sunt ab ipso delegati. Hos autoritate summi imperii leges proponere dubitandi nulla est causa, si constet, eos communiter ab imperante ad declarandam ipsius voluntatem adhiberi, si observent modum consuetudine receptum, si in utsim judiciorum ex leges recipiantur, si que nihil contineant, quod summæ ipsius potestati derogent. Nec credibile est, ministrum quempiam pro voluntate Principis venditaturum, quod revera non est, aut ejusmodi munus citra ipsius iussa usurpatum; cum talia conanti nulla spes sit latendi, aut poenas tam protervi ausus effugiendi. Ut autem sensus legis recte percipiatur, promulgantibus incumbit, quanta fieri potest perspicuitate uti. De quibus si quid obscurum videatur, ejus interpretatio petenda est à legislatore, aut illis, qui ad jus secundum illas dicendum publice sunt constituti. Illorum enim proprium munus est, leges ad singulos casus interpretando applicare, seu declarare factis singularibus propositis, quidnam circa illa legislatores disposuerint.

§. 11. Quæ porro subjecta legislator obligare volunt, facile ex conceptis legum verbis percipitur. Nam in omnibus legibus subjecta obliganda designantur vel per expressam determinationem, quæ sit aut signo universitatis, aut restrictione ad certi status hominēs, aut

ad certa individua ; vel per conditionem & rationem quampliam, quam quisquis subditorum legislatoris in se deprehenderit, simul etiam intelligit, se illa lege obligari. In universum igitur lex obligat omnes legislatoris subditos, in quoscumq; ratio legis quadrat, & ad quos materia ejusdem potest applicari. Cum enim legislator censeatur voluisse harmoniam quandam per legem introducere aut conservare inter illos quibus ea data est ; & vero, si quidam subditorum, in quos ratio legis congruit, illa non tenerentur, dissonantia quasi inter istos maxima introduceretur ; non censetur exceptus esse ullus à lege, nisi qui peculiariter sua privilegia protulerit.

§. 12. Ceterum quemadmodum ad obligationem alteri efficaciter injungendam requiritur, ut significetur ipsi, quid sit faciendum, & non impune fore, si quod injungitur non præstiterit ; (frustra enim illi, cui per facultates naturales in contrarium ire datum est quid præcipitur, si non plus mali sit ipsi expectandum præcepto impleto, quam neglecto :) ita eadem quodq; in lege deprehenduntur, nempe dum definiunt, quid sit necessario agendum, aut omittendum, (unde etiam quid licitum sit colligitur,) quid nostrum sit, quid alienum, quid ab alio exigere possimus, quid non, & similia ; ac indicant simul, præceptum interridenti vel interdictum facienti malum esse paratum. Quod posterius tamen leges naturales paulo obscurius faciunt, dum non ita clare determinant, qualem pœnam Numen ob eas violatas sit exacturum. Civiles autem leges id semper manifeste indicant, dum vel expresse determinant pœnam, vel ea non definita innuunt, arbitrio legislatoris relictum, quod genus pœnæ & quantum velit exigere. Inde quoq; intelligitur, quo sensu attribuantur legibus vis obligandi, vis directiva, & coactiva seu vindicativa, scilicet non nisi notionaliter, i. e. quatenus voluntatem & decretum legislatoris indicant, & pœnas ostentant.

tant, quas iste violatoribus legum sit impositurus. Proprie enim in ipso legislatore est potestas exigendi à subditis suis conformatiōnēm actionum ad normam ab ipso pr̄scriptam, poenāsq; intentandi, & actu easdem infligendi. Cogere autem dicuntur legislatores qua tales, non quod per violentiam aliquam naturalem ita constringant hominem, ut diversum omnino facere nequeat, sed quod imposta peccantibus poena efficiant, ut nemo facile possit velle contra legem facere, eo quod poena reddat optabilius legi parere, quam eandem violare. Illa tamen naturalis libertas per leges voluntati semper relinquitur, ut siquidem periculo poenæ se subjicere placuerit, de facto contraria legibus agere queat.

§. 13. Divisio legum respectu autorum fieri potest in *divinam* & *humanam*: divina ratione promulgationis iterum in *naturalem* seu generalem, & *positivam* seu peculiarem dispescitur. Lex humana omnis *civilis* est. Quantum autem ad materiam, quædam cum ipsa humanæ naturæ, qua talis, conditione manifeste congruent, & ex ea fluunt; quædam autem ex solo arbitrio legislatoris, tanquam peculiariter certo hominum statui congruentes oriuntur: quarum illæ *naturales*, hæ *positivæ* vocantur.

§. 14. Quid propriæ lex naturæ, quæ ejus velut scaturigo, & quo indicio, quid juris esset naturalis cognosceretur, inter eruditos non bene convenit. JCti Romani vulgo definiunt jus naturæ, quod natura omnia animalia docuit. A quibus non multum abeunt, qui legem naturæ vocant ordinem illum à Creatore omnibus rebus insitum, quo quidq; sive naturæ congruentia agit, & ad finem sibi destinatum fertur. Enimvero nos tale jus naturæ querimus, quod rationalis hominis actiones dirigat. Id etsi ex contemplatione creaturarum cæterarum & modo agendi illis usitato illustrari possit: tamen cum pleraq; agi ab iisdem videamus, quæ ipso-

rum quidem naturæ conveniunt, ab hominis autem natura abhorrent; nec unum animal deprehendamus, in quo omnia hominis officia adpareant, sed alia aliis usurpentur quæ cætera refugiant; ex solius hominis propria natura jus illud cruendum. nec à brutis aut inanimatis idem arcessendum. Nec minus illi in obscuro juris naturæ esentiam reliquerunt, quibus dixisse sufficit, illud esse, quod ratione temporis, loci, & hominum est universale. Plerisq; in ipso Deo ideam & velut prototypum legis naturæ quærere visum fuit; qui tamen in duas discedunt partes. Nonnulli eam derivant à voluntate divina, quæ cum sit libera, concludunt exinde Deum legem naturæ posse mutare, immo contrarium ejus præcipere, quemadmodum in positivis legibus fieri solet. Alii autem in sanctitate & justitia Dei esentialem eam fundari adserunt, quæ cum sit immutabilis legem quoq; naturæ esse immutabilem concludunt. Enimvero et si nobis semper profanum fuerit visum, mortalem curiosius divina rimari velle, quam qua ipse Deus dicit; paucis tamen monere placet circa priorem quidem opinionem, quod sane quidem in arbitrio Dei positum fuerit, homini talem tribuere naturam, cui lex ista necessario competenteret. Nam nulla adparet necessitas, quæ Deum adegerit, ut aut omnino hominem crearet, aut cum obligatione ad legem naturæ, secus quam bruta, crearet. At vero cum Deus naturam hominis ita formarit, ut ejus velut splendori conservando lex naturalis omnino esset observanda; haudquaquam fas est credere, eundem velle istam tollere aut immutare, quamdiu quidem naturæ humanæ nullam mutationem infert; adeoq; posita humanæ naturæ constantia, et si arbitrio divino tali modo formatæ, lex naturæ nullam admittit mutationem, secus ac illæ leges, quæ ita à voluntate divina dependent, ut ab humana condizione non necessario desiderari videantur. Quod ad posteriorem, et si nemo tam absurdus sit futurus, qui adserere

serere audeat, legem istam continere in se aliquid sanctitati & justitiae divinæ repugnans: difficile tamen admodum probatu erit, legem naturæ ita ad divinam sanctitatem & justitiam velut ad prototypum esse expressam, ut qua ratione sese Deus erga creaturas, & peculiariter adversus homines gerit, tales etiam sese homines invicem vi legis naturæ gerere debeant. Quæ enim ex sacra scriptura adferri possunt, hominem ad imaginem Dei conditum esse, huc non faciunt. Nam & qui imaginem illam amissam fatentur, legis naturæ sensum in hominis ratione remansisse agnoscunt. Inter homines sanctum vocare scimus, qui crassioribus vitiis sese abstinet, & officii observans est. Ad isthunc modum sanctitatem in Deo concipere oppido quam temerarium foret. Justitia inter homines hisce fere capitibus absolvitur, neminem lædere, suum cuiq; tribuere. At vero quin Deus creaturæ alicui etiam citra respectum ad antegressum meritum dolorificum quid possit inferre, immo omnino eam in nihilum redigere, dubitare non licet. Nec vero Deus ulli homini quidquam debere potest, ut eo negato injuriam fecisse dici queat. Quas regulas justitia Dei punitiva observare soleat, supra captum nostrum est. Id saltem constat eam non usquequa vestigia fori humani premere. Denique qui dicunt, jus naturæ esse dictatum recte rationis, indicans alicui actui ex ejus convenientia vel inconvenientia cum ipsa natura rationali inesse moralē turpitudinem aut necessitatem moralē, & consequenter ab autore Deo talem actum vetari aut præcipi, tatis bene cetera, nisi quod non exprimunt, quodnam sit fundamentum congruentia & discongruentia actuum illorum cum natura rationali. Id vero nos esse statuimus, quod homo à Creatore factus sit animal sociale. Hanc enim propriæ causam esse, cur quæ dicuntur juris esse naturæ ita cum natura hominis congruant, ut si contrarium fiat, velut vis ipsi illata videatur libro II. pluribus exponemus

§. 15. Heic porro probe observandum, quod & supra attingebamus, vulgo *juris* esse *naturalis* dici non tantum, quæ eo jure sunt præcepta, sed etiam quæ eodem non interdicta, aut permisla duntaxat. Quod qui non accurate discernit, multis sese erroribus ac difficultatibus involvat necesse est. At si proprie velimus loqui, ea quæ jure naturæ non interdicuntur, extra illud jus sunt, & (nisi à lege positiva fuerint prohibita,) ad objectum libertatis humanæ pertinent, qua illorum omnium potestatem habere agendi intelligimur, quæ nullo jure vetantur et si fors naturæ conditio ad unam contradictionis partem magis accedat, quam ad alteram. Isthæc porro, siquidem per legislatorem aliquem præcipiantur aut prohibeantur, *juris* positivi esse dicimus; scilicet quæ talia sunt, ut non necessario ex conditione naturæ socialis fluant, aut quæ in genere quidem natura suadet constitui, particulæ tamen determinatione in arbitrio hominum relicta. Nequaquam autem illud jus est positivum, quod ab æquitate naturali abhorret. Potest enim illud cum hac optime convenientiam habere, præsertim si referatur ad statum certarum societatum, non obstante, quod primario ex constituentium voluntate vim suam habeant. Sic & iste vocabulo abutetur, qui quaslibet leges civiles positivas quoq; vocare velit, eo quod ut civiles sint duntaxat ex arbitrio & impositione civitatis habeant. Dependet autem vis legum positivarum, queis divinum & humanum jus refertum est, ab arbitrio legislatoris non in origine tantum, sed & in duratione, ita ut quamdiu iste eas valere vult, necessario ab ipsius subditis sint faciendæ; quando eisdem abrogat, etiam ubi nulla humanæ conditionis mutatio obrigit, iterum aëtus isti liberi & indifferentes evadant. Unde in his ad solum legislatoris arbitrium est respiciendum, et si fors ratio legis non adpareat. At contra leges naturæ tantum mutabiles dici possunt in sensu diviso, i. e. haëc tenus, quod in arbitrio Creatoris situm erat,

erat, ita naturam hominis formare, ut hæ leges necessario ipsi congruerent, quæ congruentia durat, quamdiu nullam humana natura mutationem subit. Quia tamen ista legum naturæ immutabilitas est tantum ex suppositione conditionis humanæ eodem tenore persistentis, non absurdum videtur dictu, Deum de ipsis quoque posse dispensare, ita tamen, ut tunc hominibus mera duntaxat istius aëris exsecutio speciali Dei mandato sit injunctiona; sed quod nequaquam hominibus cæteris imitari, aut pro generali modo invicem agendi arripere licet.

§. 16. Dividuntur communiter leges naturæ, in *Principia*, quæ nos infra leges naturæ fundamentales dicemus, quorum veritas & necessitas immediate ex ipsa naturæ humanæ conditione resultat; & *Conclusiones*, quæ ex his principiis per necessariam consequentiam aut subsumptionem deducuntur: quas inter quædam clarissimæ, quædam obscurius ex principiis deduci possunt, aliæ quoque ab iisdem propriis, aliæ longius absunt. Deinde inter præcepta juris naturæ alia sunt *Absolute*, quæ quosvis homines in quovis statu obligant; alia *Hypothesis*, quæ certum aliquem statum aut actum ab hominum arbitrio dependentem supponunt, seu quæ versantur circa ea, quæ voluntatem hominis consequuntur. Multa enim dantur, quæ quoad exercitium actus arbitria sunt, seu ubi in arbitrio hominum situm est, actum aliquem suscipere velint an non; verum quando actus ille fuit susceptus, ex aliquo præcepto juris naturæ necessitas moralis seu obligatio ipsum consequitur, aut ex eodem modus & circumstantiæ determinantur. Sic v.g. et si jus naturæ non præcipiat, ut ab altero quid emam; posito tamen me libere emere, idem jubet, ne alterius damno lucrum meum quæram, nec in contractu eundem defraudem. Ex quo tamen non conficitur, omnes quoque leges positivas esse juris naturæ; eo quod per consensum nostrum alterius nos summo imperio subdamus,

mus, cuius iussis ut pareamus, ipsa lex naturæ præcipit. Evidem illud certum est, mediante dicto præcepto jus naturæ quolibet obligare ut legibus positivis superiorum suorum pareant, adeoque; qui has neglexerint, in ipsam legem naturæ peccare. Quo minus tamen illæ leges naturales dici queant, inde est, quod in præceptis hypotheticis juris naturæ ratio ex conditione hominum universali petatur; quod in legibus positivis fieri nequit, sed ratio parendi ex sola potestate ac voluntate legislatoris sit desumenda. Adeoque leges positivæ non sunt præcepta juris naturæ hypothetica, sed ex præcepto hypothetico vim obligandi in foro divino mutuantur.

§. 17. Cæterum uti jus naturæ efficaciam obligandi habet à summo legislatore Deo, ita ut qui eam violarit, voluntati ipsius contravenisse censendus sit; ita nullum est dubium, quin penes eundem sit, violationem legis naturæ, qua talis, vindicare. Enimvero quia paucis ea ingenii modestia, ut sola adversus Deum reverentia velint agere, quæ natura jubet; quippe cum occultis plerumq; viis vindicta scse divina explicet, quam plurimi contemnunt, quia deprehendere eam ubiq; nequeunt: paci & societati inter homines conservandæ sola lex naturæ non sufficiebat, sed necesse insuper erat, pacto hominum constitui ex ipsis hominibus, qui in foro humano juris execucionem administrarent. Cum enim jus naturæ peculiariter non determinet, quis ram alteri imperare, aut quis parere debeat, nec mensuram pœnæ inter homines sumendæ describat; pacto sane inter se inito homines constituere debebant, qui in cæteros imperium obtinerent, cuius vi aliis agendi regulas præscribere, & a transgressoribus earundem pœnas exigere possent, prout bono publico expedire judicarent.

§. 18. Quæcunq; igitur leges à summo imperio civili subditis observandæ injunguntur, sub comminatio-

ne

ne pœnæ ab earundem violatoribus in foro humano sumendæ, *Civiles* dicuntur. Hæc sive ex jure naturæ aut posuit voluntate desumptæ, sive ex mero imperantium arbitrio profectæ, omnem effectum, quo in foro civili polleant, ex vi summæ potestatis, autoritatem istis suam accommodantis, obtinent. Et habent quidem in omnibus Rebus. pleraq; juris naturæ, saltem ea sine quibus pax in ipsa societate stare non potest vim juris civilis, seu in corpus legum civilium sunt relata. *Quod si* autem aliqua lex naturæ per imperium civile vim juris civilis non acceperit, obligat quidem illa homines, sed ita, ut ob eam violatam neq; in civitate actio intendatur, nec pœna ibidem infligatur, sed soli foro divino & conscientiæ istius violatæ persecutio relinquatur. Sic v.g. etiamsi ad officium gratitudinis per legem naturæ quilibet teneatur, ita ut revera peccet, qui quantum in se fuit, gratitudinem adversus benefactores non exhibuit: tamen ubi circa eam nihil est in leges civiles relatum, alter per vim fori civilis ad gratiam referendam adigi non potest. *Quo* proprie referendum illud Senecæ: *Quam angusta res est ad legem bonum esse?* *Quanto laxius officiorum patet, quam juris regula?* *Quam multa pietas, humanitas, iustitia, fides exigunt?* *Quis omnia sunt extra publicas tabulas?* Ratio autem, cur non omnibus juris naturæ præceptis vim juris civilis contulerint legislatores, est, quia ipsis de his potissimum cura erat habenda, sine quibus tranquillitas interna Reip. omnino constare non poterat. Reliqua committere visum, cum quod illorum execucio immensam tribunalibus generatura esset litium segetem; cum quia bonis viris maximam suæ laudis velut partem illibataim volebant relinquere, sola Numinis reverentia citra metum pœnæ ab hominibus imponendæ recte egisse. Quæ laus perit, ubi discernere non licet, formidine pœnæ quis recte egerit, an solo amore recti. Ex quibus obiter perspicitur, vulgare illud; prodesse alteri neminem

cogi, sed tantum obesse vetari, ad leges duntaxat civiles restringendum. In omnibus tamen civitatibus leges naturales juri civili succenturiantur, ut quando hoc defecerit circa casum aliquem, qui decisionem in foro humano omnino postulat, ad leges naturæ, & analogiam ex eisdem collatione resultantem decurratur; quo ipso tamen id quod ex jure naturæ velut mutuo sumitur, vim legis civilis accipit. Eandem cum lege naturæ vim obtinet jus positivum divinum inter homines, scilicet ut legis civilis effectum per sanctionem summi imperii civilis sortiatur, alias in foro duntaxat divino obligatum. Etsi apud Judæos leges divinæ per promulgationem divinam immediate vim legum civilium accipiebant, quod Deus istius Reip. peculiari ratione civilis quoq; legislator esset. Ex dictis tamen haudquaquam consequitur, jura humana aliquid juri divino posse derogare, aut ex potestate humana pendere, quatenus divinæ leges observari necesse sit. Nam quacunq; humana lege homines obligatione divina præstandi præcepta haud possunt solvi; nec potestati fori divini quidquam derogatur, quo minus in delinquentes animadvertat, etiam si forum civile pœnæ gratiam fecerit, cuius velut ambitum utilitas Reip. circumscribit. Inde vere dictum est, utilitatem esse matrem juris scilicet civilis, qua talis, (non autem naturalis,) seu hanc dedisse causam ad illud constituendum. Nam nulla alia re, quam utilitate seu bono publico dijudicatur quibusnam legibus naturalibus in hac vel illa Rep. effectus juris civilis adsignandus, quibus non sit, quæ constitutiones juri naturali superaddendæ, quomodo pœnæ intendendæ & remittendæ; quibus fere capitibus jus civile absolvitur. Nec alia præter isthanc adferri potest causa, cur in diversis Rebuspubl. aut diversis temporibus leges variant, nec iisdem delictis eadem ubiq; pœna imponatur. Quo ipso tamen nihil sanctitati legis naturalis derogari, nec ipsum Magistratum peccare arbitrainur, si quidem

quidem ideo præceptum quoddam juris naturæ pœna quoque civili sancire supersederit, quod majus aliquod incommodum ex eo oriri videat, quam si circa illud suæ quilibet conscientiæ relinquatur; de quo jam supra monuimus.

§. 19. Objectum legum civilium in genere est omne id, quod à summa potestate humana efficaciter potest injungi. A quo propterea excluduntur actus mentis interni, circa quos ab hominibus nequidquam leges feruntur, quippe cum aliorum cognitionem hominum effugiat, (quamdiu id exteriores actus non indicant,) obsec-
quium legibus præstitum sit, an minus. Nec est, quod de illis potestas civilis solicita sit, à quibus quamdiu tales manent, tranquillitatí publicæ nullum periculum. Etsi quando in exteriores actus erupere, quam maxime quoq; internus animi actus attendatur criminis aggravando aut elevando, ut ex iis patet quæ de quantitate actionum infra dicemus. Nec contraria legibus divinis præcipere penes civile imperium est, eo quod obligatio validior à lege divina proveniens, obligationi ab homine profectæ & in contrarium tendenti nullum locum relinquit. De cætero cum sub directionem Magistratus civilis cadant præter cætera finem hominis naturalem spe-
ctantia. saltem exteriora cultus divini, patet quoq; tam circa illa, quam hæc eundem leges posse ferre, quarum illæ generali vocabulo civiles vocantur, aut seculares, hæc *Sacra* seu *Ecclesiastica*. Hæc sive immediate à potestate civili procedant, sive ab illis concipientur, qui cultui divino exercendo peculiariter destinati sunt, omnem in Rep. autoritatem à summo imperio civili mutuantur. Implicat enim summum habere imperium, & alium hominem in eadem civitate posse ferre legem de quacunq; re, quæ etiam invito isto sit valitura. At vero in ea, quæ jam per legem naturæ aut divinam positivam adfirmative aut negative definita sunt, haec tenuis summo imperio civili potestas competit, ut utrisq; legum

legum civilium vim tribuere possit, aut non tribuere, prout è Republica videatur, & in legibus affirmativis, siquidem ista per naturam rei aut ipsius Dei arbitrio determinata non sint, earundem exercitio certas circumstantias, puta tempus, locum, modum & personas signare.

§. 20. Illud quoque circa leges civiles observandum, in plerisq; ita actus aliquos prohiberi, ut etiam, ubi contra leges exerciti fuerint, rescindantur. In quibusdam autem prohibetur quidem aliquid ne fiat, ast ubi factum sit non rescinditur, sed multa duntaxat aut poena aliqua injungitur ei, qui contra fecit, qua soluta actus pro legitimo valet; quæ possunt dici leges imperfectæ. Inter ejusmodi leges, si curatius velimus attendere, quædam instar tributi sunt, ita ut licentia aliquid agendi certo pretio vendatur, & expresse in arbitrio subditorum relinquatur, utrum auctum omittere, an multam solvere malint, quam etiam quand: que in antecedens deponere licet, actu post citra impedimentum exercendo. Quod haudquaquam in legibus penalibus perfectis locum habet, ubi poena delinquentibus imposita haudquaquam æquipollit impletioni legis, sed potius expectat, ne ipse aut alii legem deinceps violent. Quædam autem leges actum quidem non relindunt, poenam eti: propriam di: tam cum luscipientibus imponant. Cujus ratio est, quia indecentia major conspicitur in actu, quam in eff. etibus, & sæpe incommoda, quæ rescissio: sequuntur, majora sunt, quam incommoda ipsius actus, quando semel susceptus validus persistit. Idque contingit potissimum circa actus illos, quibus erga personam quampiam obligatio fuit contracta, de jure duntaxat naturali, non civili valida, cui satisfieri non potest, nisi actus semel susceptus efficax maneat. At vero nulla est illa lex, quæ tantum prohibet aliquid fieri, factum tamen non rescindit, nec poenam in transgressorum constituit. Quem in numerum aliqui legem Cin- ciam

ciam referunt, quæ supra certum modum donare Advocato verabat, donatum non rescindebat. Enimvero cum nemo præsumatur actionis suæ nullum voluisse effectum, sicuti talis lex extiterit, quæ poenæ mentionem expresse non faciat, arbitrariam pœnam esse seu pro arbitrio judicis prout æquum videbitur, temperandam intelligitur.

§. 21. Solent quoq; corpore legum civilium comprehendendi, ac vulgo legum nomine venire illæ declaratio-nes suænimi imperii, quibus duntaxat significant, quid in certo actus genere in foro civili licite admitti queat. Quæ proprie leges non sunt, sed permissiones, quarum hic est effectus, non tam ut quis eos actus licite suscipe-re queat, quippe cum quælibet legibus saltem non interdicta agendi cuilibet potestas sit; sed quod aut antea fuerint interdicti, aut quod dubitationes oriri poterant de eorundem licentia, ut de validitate obligationum, quæ ex ipsis oriri possunt, certo constaret. At si hac ratione permittatur aliquid legibus divinis adversum, non hoc efficitur, ut istud citra peccatum suscipi queat, sed tantum, ut impunitatem in foro civili obtineat, & ibidem iisdem gaudeat effectibus, quibus alii aëlius li-citi gaudere solent.

§. 22. Circa rectam applicationem sententia legis ad casus particulares, in qua officium judicis vertitur, diligenter observanda, quæ communiter dicuntur *æquitas*. Hæc in eo consistit, ut prudenter declaretur, casum aliquem peculiaribus vestitum circumstantiis à legi-llatore sub generali lege non fuisse comprehensum. Sæpen numero enim contingit, ut ex litera legis in appli-catione ad casus speciales sequatur absurdum aliquod, eo quod legislatores eos ob varietatem ac multitudinem perspicere ac peculiariter excipere non potuerint. Cum autem nemo præsumatur absurdæ lege constituisse, in-telligitur utiq; legislator tales casus noluisse compre-hendere; ad. òq; non adversatur legislatori judex, sed potius

potius prudenter voluntatem ejus ex analogia & sensu ceterarum legum colligit, qui universalitatem literarum per aequitatem restringit. Est & alia significatio aequitatis, qua ex aequo & bono disceptantur lites, quae legibus civilibus expresse non definiuntur, sed judici vel arbitrio ex collatione juris naturae, aliarumque legum civilium decidendae relinquuntur. Privati denique quales invicem adhibere aequitatem dicuntur, quando quod ex vi legum civilium exigere poterant, ex lege humanitatis aut beneficentiae condonant, aut de jure suo aliquid remittunt.

S. 13. *Dispensatio* autem est, quando singuli certo in casu obligatione legis civilis, qua talis, per summam potestatem solvuntur, qui alias tenebantur. Hanc exercere penes legumstatorem est, qui cum leges suas prorsus abrogare possit, utique etiam earundem effectum in certa persona suspendere potest. Differt autem dispensatio ab aequitate, quod hanc judex omnino adhibere teneatur, adeo ut, si nudam legis litteram securus fuisse in casu, ubi aequitati locus erat, contra mentem legislatoris fecisse judicandus sit. At vero dispensatio ex mera legislatoris gratia dependet, quae non indulta nullam querendi causam praebet. Aequitas declarat, casum aliquem a legislatore sub generali lege non fuisse comprehensum; dispensatio autem personam, quae lege ea tenebatur, obligatione solvit. In dispensatione tamen indulgenda prudentiam adhibebit legislator, ne dum vel promiscue eam indulget, viam legis enervet, vel si circa gravissimas causas, reliquis qui sunt ejusdem conditionis, invidiae & indignationis causam praebeat, quod aequales aequali gratia digni non fuerint habiti.

S. 24. De *jure Gentium* nunc quoque aliquid addendum, quod quibusdam nihil aliud est, quam jus naturae, quatenus illud inter se summo imperio non connexae gentes diversae observant, queis eadem invicem suo modo officia praestanda, quae singulis per jus naturae prescribuntur.

buntur. De quo non est, quod heic peculiariter agamus, cum ea, quæ de jure naturæ, déq; officiis singulorum tradimus, facile possint applicari ad civitates & gentes integras, quæ in unam quoq; personam moralem coauerunt. Præter isthac nullum dari jus gentium arbitramur, quod quidem tali nomine proprie possit designari. Pleraq; enim, quæ apud JCros Romanos, aliósq; ad jus gentium referuntur, pura, quædam circa modos adquirendi, contraq; & alia, vel ad jus naturæ pertinent, vel ad jus civile singularum gentium quod istis in rebus cum legibus civilibus plurimorum populorum coincidit. Ex quibus tamen peculiaris juris species non recte constituitur, quippe cum ista jura gentibus inter se sint communia non ex aliqua conventione aut obligatione mutua, sed ex placito peculiari singulorum legislatorum in singulis civitatibus constituta, quæq; adeo ab uno populo inconsultis aliis mutari possint, ac sæpen numero mutata deprehendantur.

§. 25. Solent deniq; sub nomine juris gentium venire illæ consuetudines inter plerasq; gentes, talem quæ cultiorum & humaniorum sibi famam vindicant, potissimum circa bellum tacito quodam consensu usurpari solitæ. Postquam enim inter cultiores istas gentes maximum fuit decus habitum, bello gloriam quærere, i.e. in eo præstantiam suam præ cæteris hominibus ostendere, quod quis multos homines auderet, & dextre calleret perdere, adeoq; in non necessaria ut inusta bella est procursum, ne ambitionem suam invidiæ nimis exponerent, usurpata omni licentia justi belli, humanitate nonnulla & quadam magnanimitatis specie bellorum atrocitatem temperare plerisq; populis est visum. Unde consuetudines circa exemptiones certarum rerum & personarum à vi bellica, modus nocendi hostibus, modus tractandi captivos, & similia. Quæ si quis legitimum gerens bellum neglexerit, scilicet ubi per jus naturæ recte fieri possunt, nulli obligationi validæ contravenisse dici potest, nisi

ni si quod ruditatis vulgo arguitur, quia non ad consue-
tudinem eorum, queis bellum inter artes liberales nume-
ratur, sese composuerit. Non secus ac imperitiae inter
gladiatores accusatur, qui alterum non ex formula artis
vulneravit. Igitur si quis justa gerat bella, solo naturae
jure ea regere potest, nec ullo jure ad istas consuetudines,
ni si sponte ob commodum aliquod suum velit, tenetur:
At ei, qui injustis grassatur bellis, istae vel ideo sunt ob-
servandae, ut qualicunq; cum temperamento injurias in-
ferat. Illi vero operam sane ludunt qui quid communiter
inter gentes, in bello potissimum, usurpati solitum colli-
gunt, eaq; de jure gentium licita esse concludunt. Quasi
vero non minus inuste, crudeliter, avare factum sit, quod
iæpe factum deprehenditur ab iis, queis ideo scelera sua
inter homines impune fuerunt, quia superiorem non ha-
bebant; quiq; ideo vehementer reprehensi non sunt, quod
exenti ab iisdein perpetrandis non abhorrent. Et sane,
si ex crebro gentium usu jus aliquod peculiare debet con-
stitui, primum utiq; caput in eo erit de bellis per solam
ambitionem, aut ob adipicendum lucri licite gerendis, qui-
bus apud plerasq; gentes nihil frequentius.

§. 26. Quod vero Legatos attinet, qui communiter
unum ex principiis juris gentium capitibus constituant,
illi etiam ad hostes missi, siquidem speciem Legatorum,
non speculatorum praeseferant, quamdiu apud eum, ad
quem missi sunt, in eundem hostilia non moluntur, puta
proditiones, seditiones & similia excitando, (et si fors or-
dinario modo per tractatus domini sui commodum praæ
alterius querant,) ipso naturae jure sunt inviolabiles.
Cum enim ejusmodi personæ sint necessariae ad pacem
conciliandam aut servandam, quam ipsum jus naturae o-
mnibus modis honestis amplecti jubet, utiq; intelligitur
etiam idein jus cavisse securitati earum personarum, sine
quibus finis ab ipso praceptus obtineri nequit. At vero
quæ alia communiter Legatis tribuuntur privilegia, iis
praesertim, qui magis ad expiscanda alterius Reip. se-
creta,

creta, quam ob pacem constituendam aut servandam in loco aliquo hærent, puta, quod eorum bona non debeant pignore capi ob eorundem debita, & similia; illa ex merita ejus, ad quem mittuntur, gratia & indulgentia pendent, quæ si commodum videatur, citra violationem ulius juris denegare potest, nisi quatenus aliquid est datum respectui, quod ipsius legati apud alium simili modo tractati fuerint.

§. 27. In universum autem circa leges notandum, quasdam esse *affirmativas*, quasdam *negativas*: Illæ cum requirant occasionem, quæ non semper & ubiq; adest, intelliguntur obligare ad exercendam actionem, quando ea fieri potest, i.e. quando objectum & cætera agendi requisita adsunt. Inde reprehensionem haudquaquam meretur, qui ex defectu occasionis actionem alias legibus præceptam intermittit; nec obsequium illius culpari debet, quem extremis connixum viribus moles negotii oppressit, aut eventus citra propriam culpam destituit. At præceptorum negativorum obligatio semper est velut uniformis, quippe quæ postular intermissiones actionum voluntariarum malarum, i.e. non entia, quæ non indigent objecto, loco & tempore. Ex eodem fonte derivari quoq; (ut id obiter addamus,) potest tritum illud: *Factum negantis naturaliter nullam esse probationem, scilicet directam.* Cujus ratio est, quia qui factum aliquod negat, dicit, factum, quod actor intendit, esse non ens, quod nullam habet causam nec circumstantias. Omnis autem probatio ex causis, circumstantiis, & signis instituitur. Quod si tamen factum negetur certo loco & tempore, potest id per indirectum probari, nempe si ostendatur, illum qui arguitur facti, isto tempore, quo quid factum esse dicitur, alio in loco fuisse.

DEFINITIO XIV.

Potestas est potentia moralis activa, qua persona aliqua legitime & cum effectu morali directo potest edere actionem.

I. <i>Potentia naturalis</i> , <i>lss.</i>	<i>agendi ab altero dependet,</i> <i>voluntarem ipsius presumere debeat?</i>
II. <i>Potestas agendi circa homini competit.</i>	IV.
III. <i>Quomodo, cuius potestas</i>	

S. 1. **D**uplex est potentia agendi in homine: una *naturalis*, qua is per vires suas naturales potest edere actionem aliquam aut eandem intermittere, non considerato, recte ea frat, an secus. Sic de facto homines possunt facere legibus interdicta, & intermittere iisdem præcepta: Potentia autem *moralis* in homine est, qua actionem voluntariam legitime possit edere, & cum effectu morali, i.e. ut actio illa congruat, aut saltem non repugnet legibus, & in aliis effectus morales possit producere. Judicatur autem homo habere potestatem ad agendum omne id, quod per potentiam naturalem ab eo agi potest, quidquid legibus non est interdictum, sive iisdem quoq; præcipiatur, sive indifferens relinquatur. Quin & sœpe amplior est potestas, quam pro viribus naturalibus. At vero ad illa agenda potestas est adempta, quæ ipsi legitime fuerunt interdicta sive à legislatore aliquo universaliter, sive ab alio, cui peculiariter in actiones ipsius imperium competit.

S. 2. **E**nimvero communiter, quando quis edit actionem legibus præceptam, non solet quæri, an ejus suscipienda habuerit potestatem; quippe cum omnibus, quacis

queis lex aliqua, superiori lege non irrita fertur, potestas secundum eam legem agendi ex negotii natura simul collata intelligatur. Et de cætero, quando de eo, quod quis agit, constiterit, legibus id non repugnare, nemo amplius dubitat, quin legitime id agere queat. Ast vero quam maxime inquiritur in potestate agentis, circa illas actiones, quibus effectus aliquis moralis apud alios est producendus, i.e. quibus alteri obligatio aut facultas ad aliquid agendum debet conferri. Irritus enim & nullus habetur actus, ubi potestas agendi defecit. Ubi tamen observandum, quod jam supra monuimus, quemadmodum leges imperfectæ ob commissum contra ipsas actum pœnam quidem exposcunt, actum autem non rescindunt: Sic, quæ legibus perfectis negativis potestas agendi prorsus tollitur, legibus istis imperfectis non tam extingui, quam cum onere pœnæ aut multæ concedi videtur. Porro non illa tantum licere dicuntur, quæ neq; divina neq; humana lege sunt interdicta; sed & quæ legi quidem divinæ naturali aut positivæ adversantia, jus civile permittit, i.e. in foro humano neq; prohibet, neq; panit. Illis quæ respondet potestas *interna*, quæ his *externa* vocatur, ejus effectus est impunitas in foro humano, & cætera, quæ actus licitos consequuntur, et si in foro divino ea potestas nequidquam allegari queat.

§. 3. Cæterum illi, cui potestas agendi aliquid ex alterius voluntate est petenda, ubi expressa voluntatis significatio deficit, videndum, ut dextre eandem conjiciat & præsumat. Quod fieri potest, si sequentes observeret regulas. 1. Qui potestatem agendi ex alterius voluntate accipit, ubi per expressam voluntatem contrarium non est significatum, recte potest agere, quod isti ita est utile, ut majus inde incommodum sequi non videatur. In defectu enim signorum expressorum aliud ostendentium præsumitur, quemque velle commodum suum promoveri, quia id maxime est secundum natu-

ram, quam præsumptiones communiter sequi solent. 2. Non recte contrarium ejus agitur, quod expresse fuit significatum. Idcirco enim expresse voluntas ostenditur, ne quis ex præsumpta voluntate diversum sequatur, quam quod ipsi fuit præscriptum. Nisi per generalem clausulam præsentis rei utilitatem aut necessitatem pro sua dexteritate sequi jussus fuerit. Hinc miles aut dux inferior, cui expresse est interdictum, ne ullo modo cum hoste manus conserat, non recte in pugnam descendit inscio supremo duce, et si rem bene videatur gerere posse. 3. Qui agit sciente altero & facultatem habente nullo negotio dissensum significandi, ex silentio recte iphus voluntatem præsumit. Inde est quod vota uxoris, filiæ sub patris potestate constitutæ, & servi ex lege divina valida erant, si maritus, pater aut dominus iis auditis siluisset. 4. Qui alteri quid agendum commisit, censetur consensisse in ea, quæ ille extrema coactus necessitate agit, nisi vel leges istud interdixerint, vel expresse isto modo effugere necessitatem prohibitus fuerit, aut id, quod necessitas allatura erat, minus malum sit, quam quod eidem evitandæ suscipitur.

S. 4. Deniq; circa potestatem dux istæ observandæ regulæ; una, *Cui potestas est majus aliquid exercendi, est etiam minus exertendi*, scilicet sub majori illo contentum; seu qui potest majus, potest etiam minus. Qua ex regula Justinianus emendavit caput illud legis Aeliae Sentæ, qua prohibebatur dominus minor viginti annis manumittere servum, nisi vindicta apud consilium de causa legitima; cum tamen isti eo tempore testamenti condendi, i. e. de omnibus suis bonis disponendi potestas esset; cur igitur testamento non possit seruo libertatem dare? Etsi contingere possit, ut, quando potestas à sola concedentis voluntate pendet, alicui concedatur facultas majus agendi, negato

gato minore, quod alias ordinarie sub maiore comprehendi videbatur. Altera est; *Qui dat potestatem ad finem, censetur etiam, quantum in se est, potestatem ad omnia ea dedisse, sine quibus finis non potest obtineri.* Alias enim idem veller, ut aliquid eodem tempore fieret vel non fieret, quod est absurdum. Cum hac coincidit fere tritum illud: *Necessitas finis seu potestatem facit in moralibus.*

DEFINITIO XV.

Affectiones actionis voluntariæ sunt modi, quibus illa certa ratione denominatur aut determinatur.

I. *Affectiones actionum que-* | II. *Quid actiones necessaria, quid licita?*

§. I. **A**ffectiones immediate in ipsis actionibus spectantur, quemadmodum effectus immediate vel in objectis, vel in ipso agente. Sunt autem affectiones istæ vel denominativa, vel determinativa seu assimilativa. Illæ sunt qualitates, quibus actiones dicuntur *Necessariae* vel *non necessariae*, *licitæ* vel *illicitæ*, *bonæ* vel *malæ*, *justæ* vel *injustæ*. Quas uno vocabulo *competentia* possit exprimere, quæ spectatur, vel ratione subjecti, à

quo actio procedit, unde eadem necessaria, licita, bona; vel ratione objecti, in quo terminatur, unde justa. Haec sunt *quantitates* & *actionum estimations*, quae proprio vocabulo carent. De necessario & licito heic prout subjiciemus, de ceteris seorsim agemus.

§. 2. *Actio necessaria* est, quam ex lege aut iussu superioris omnino facere tenetur is, cui ea lex aut iussum est datum. Huic opponitur non tantum *actio vetita*, quae legibus fieri prohibetur, sed etiam *licita*, quam leges neque præcipiunt, neque interdicunt, sed quam suscipere aut omittere, in solo agentis arbitrio est relatum. Ubi observandum, quod jam supra monuimus, quasdam actiones dici posse *perfecte licitas*, quae neque divina neque civili lege sunt prohibitæ; quasdam *imperfecte licitas*, quas legibus divinis prohibitas jus civile haec tenus permittit, ut nullam illis in foro humano poenam imponat. Ex his quid actio sit illicita facile colligitur.

DEFINITIO XVI.

Actio bona est, quæ cum lege congruit; Mala, quæ ab eadem discrepat.

I. <i>Formale bonitatis & mali- tiae.</i>	III. <i>An actio in individuo in- differens?</i>
II. <i>Actio bona est, quæ omnia habet requisita; mala, in qua etiam unum deficit.</i>	IV. <i>Malitia causa nequaquam in Deo quæ enda.</i>

S. 1. **F**ormalis ratio bonitatis & malitiae consistit in habitudine seu relatione determinativa ad normam directivam, quam dicimus legem; (cam semper heic intelligimus necessitatem, non permittentem, &c. si humana sit, iuri divino non repugnantem.) Quatenus enim ex praescripto normæ proficiuntur, & juxta eandem instituitur actio procretica, ita ut ad eandem exacte congruat, bona dicitur; quatenus contra praescriptum normæ suscipitur, aut ab ipsa discrepat, mala, & uno vocabulo, peccatum nuncupatur. Porro uti quævis norma directiva, v. g. pyxis nautica, causa dicitur rectitudinis itinerariorum & preventionis ad portum, non tam quatenus navis eum fecat cursum, qui cum directione ejus coincidit, quam prout ex praescripto ejusdem nauclerus cursum dirigit: ita lex dicitur causa rectitudinis in actione, non tam quia actio quacunque de causa suscepta ad illam quadrat, sed potissimum, quia ex legis dictamine & ex dependentia à lege, i. e. cum intentione obedientiæ eidem præstandæ proficitur. Unde si quis casu, aut alia inductus ra-

tione, quam ut legi sese morigerum præbeat, id agit, quod in lege præcipitur, recte quidem (sensu magis negante, quam aiente, i. e. non male) egisse dici potest, non tamen moraliter bene. Non secus ac is, qui fortuita sclopeti displosione avem dejecit, perite & artificiose jaculatus dici nequit.

§. 2. Ceterum cum lex determinet vel qualitatem seu dispositionem agentis, vel objectum, vel finem, vel denique certas circumstantias actionis; inde actio aliqua est moraliter bona aut mala, vel quia agens ita est dispositus, uti lex requirit, aut secus; vel quia actio dirigitur in objectum, eo fine iisque circumstantiis, quibus lege est dispositum, & contra. Ubi tamen notandum, ut actio aliqua sit bona, necessum esse tum ut secundum omnia requisita quasi materialia congruat ad legem, tum ut quantum ad formale non ex ignorantia aut alia de causa, sed ad præstandam obedientiam legi debitam sit exercita. Unde actio alias velut materialiter bona, ob intentionem malam agentis ipsi pro mala imputatur. Sic præmii nihil meretur, qui dum nocere intendit, prodest. Sic qui potestate sua legitima malo fine utitur, (v. g. judex potestate sumendi poenas à noxiis ad satrandam privatam libidinem,) peccat. Etsi actio alias velut materialiter mala ob bonam intentionem agentis haudquam fiat bona. Inde est, quod nemo peccatis propriis possit uti velut mediis ad finem bonum adsequendum, ac non sint facienda mala, ut eveniant bona. Ut enim actio reddatur mala sufficit, ut vel in unico requisito materiali aut formali ad legem non congruat. Inde est, quod statim actio fiat mala si vel agentis qualitas, vel objectum, vel finis, vel aliqua circumstantiarum, vel intentionis à lege discepere. Ac non solum perfectum fa-

cinus, & quod finem suum obtinuit, sed etiam cogitatum duntaxat & inchoatum pro scelere reputatur, quod etiam interdum leges civiles eadem poena aut non multo leviore, quam consummatum plectunt, prout expedire judicant, etiam intra primos conatus scelus aliquod reprimi.

§. 3. Ex dictis quoque colligitur, an *actio aliqua moralis* in *individuo* seu *heic* & *nunc* *spectata*, *sit indifferens*? ubi proprie non est *quaestio de actionibus licitis*, seu *quæ neque præceptæ legibus, neque interdictæ sunt*, *quas indifferentes esse*, seu *neque bonas neque malas in genere morum extra dubium est*: sed de *illis*, *quas leges præcipiunt aut vetant*. *Has in individuo indifferentes esse non magis fieri potest*, *quam ut inter congruere ad legem & non congruere medium detur*. *Ac vanum est*, *quod quidam dicunt, actionem quoad substantiam operis bonam esse posse, etiamsi finis legitimus ab agente non intendatur*. *Nam ad essentiam actionis quam maxime etiam pertinet finis*, *quippe cohærens cum intentione*, *quæ est principium maxime specificans qualitatem actionis*. *Inde non modo peccatum est*, *referre actiones ad malum finem*, *sed id quoque, referre easdem ad diversum finem*, *quam qui legibus est præscriptus*.

§. 4. *Isthuc* porro *actionis bonitas & malitia* ut formaliter in ea, quam dixi, convenientia & disconvenientia ad normam moralem consistit; ita efficienter unice ab illo dependet, cai ista *actio lege præcripta* aut *interdicta* exercetur. *Huius* quippe determinatio actionem ita constituit in genere entium moralium, ut ipsi soli & non alii ea queat imputari. *Inde inanis* sane *illos* *torset metus*, *qui ne Deum omnium rerum creatorem peccati quoque autorem facere* *viderentur*, *peccati formalem rationem* *in privatione congruentia cum lege* *collocantur*.

runt. **E**nimvero et si positio cujuscunque formæ privationem aut absentiam contrariæ formæ necessario inferat; tamen oppido quam falsus est opinionis, qui essentiam rei in ista privatione quæsiverit. **N**ec multum profecerit, qui norit, rectitudinem esse privationem curvitatis, & curvitatem rectitudinis. **V**anus vero fuit metus, qui eos in talia adegit. **D**eum enim omnium entium physicorum creatorem esse indubium est; at moralium quoque & notionalium omnium qui creatorem eundem facere velit, oppido quam absurdus foret. **I**llos vero profana admodum ingenii prurigo agitat, qui egregium subtilitatis specimen autumant, Deum quoquo modo inter peccati causas immiscuisse. Nam cui aliquis entium moralium intellectus, nihil absurdius judicabit, quam in virere, an is sit causa actionis, qui eam lege prohibet, ac contra interdictum suum commissam punit. **Q**uod vero Deus ad id concurrit, quod in ista actione physicum est, non magis ideo peccati causa dici potest, quam v. g. deformitatis in ueste à sartore imperite confecta, qui pannum ad istam expeditavit. **V**ocabulum autem causæ in impropriam, & à communi sensu alienam heic trahere significationem, est id agere, ne parum irreverens erga divinum Numen videaris.

DEFINITIO XVII.

Actio justa est, quæ ex proæresi recte adplicatur ad personam, cui illa debetur.

I. <i>Jusititia universalis, particularis.</i>	V.
II. <i>Distributiva.</i>	VI.
III. <i>Commutativa.</i>	VII. <i>Injuria fit de Culpæ.</i>
IV. <i>Vindicativa.</i>	VIII. <i>Volenti non fit injuria.</i>

S. 1. *J*ustitia dupli modo considerari potest, vel ut denominat personam vel ut actionem. Ab illa non meretur titulum justi, nisi qui constantem & perpetuam voluntatem habuerit cuiq; tribuendi, quod ipsi debetur; ab hac etiam unica & solitaria actio, recte ad objectum adplicata, justa vocatur. De qua posteriori significatione nos heic magis, quam de priori erimus solicii. Quando igitur alteri ex proæresi tribuimus, quod ipsi debetur, sed quando recte adplicamus actionem ad personam cui illa debetur, ea actio justa dicitur. Debetur autem aliquid alicui vel ex jure imperfecto, quod supra aptitudinem quoq; vocari diximus, vel ex jure perfecto. Recta adplicatio actionum tam purarum, quam conjunctarum cum translatione alicujus rei ad personas, ad quam habendam his imperfectum duntaxat jus erat; ut & adplicatio actionum sub commercium non venientium ad personas, quibus ad istas habendas jus est, nobis vocabitur *Jusititia Universalis*. Ut, quando quis consilio, opera aut re agenti subvenit, & officia debita pietatis, reverentiz, gratitudinis exhibet, adversum quos ista exhibere tenetur. Hæc justitia id tantum spectat, ut quod alteri quacunq; ratione debe-

debetur, præstetur, non attendendo, num id, quod præstatur sit æquale causa illi, ob quam quid debetur, an minus. Sic gratitudinis officio satisfit, si quantum per facultates licet, reponatur, etiamsi beneficium fors longe supra fuerit. Sed recta applicatio actionum, quæ in commercium veniunt, aut quibus res aliqua in alium transfertur, ad quam iste jus habebat, *Justitia Particularis* dicetur.

§. 2. Jus porro hoc oritur vel singulis ex pacto (tacito aut expresso) cum societate aliqua inito hoc fine, ut ipsius membra fiant; vel societati ex pacto eodem cum singulis, ut eos sibi membra adjungeret; vel denique circa res aut actiones alias in commercium venientes. Recta applicatio eorum, quæ ex pacto initio cum membro, aut membra cum societate, fine jam dicto, debentur, vocatur *Justitia distributiva*. Quandocunq; enim quis in societatem recipitur, tale pactum expresso aut tacite initur inter societatem & membrum recipiendum, quod societas quidem velit huic ratam partem tribuere de bonis, quæ societati, qua tali, competunt; membrum vero pro rata parte ferre onera, quæ ad societatem qua talem servandam faciunt. Determinatio autem ratæ partis de bonis socio adsignandis fit secundum æstimationem operæ aut sumptuum impensorum ad societatem qua talem servandam, spectatorum in proportione ad aliorum ejus societatis membrorum operam aut sumptus impensos. Uti contra determinatio ratæ partis de oneribus membro imponendis fit secundum æstimationem commodorum, qui illud ex societate percipit, spectatorum in proportione ad commoda ab aliis membris e societate percepta. Inde cum ut plurimum unum membrum plus conferat ad societatem conservandam quam alterum, & unum quoq; præ altero plus commodi ex eadem bauriat, facile patet ratio, cur in justitia distributiva sit observanda æqualitas comparata. Quæ in hoc consistit, ut quomodo se habet dignitas seu meritum

meritum unius ad dignitatem alterius ; sic se etiam habeat præmium unius ad præmium alterius. Sic v. g. si distribuenda sint VI. inter Cajum, Sejum & Ticium, posito Titii merita superare merita Caji triplo, duplo Seji, Cajo dandum erit I. Sejo II. Titio III. Nec ad hanc æqualitatem requiritur, ut præmium simpliciter exæquet meritum personæ ; sed sufficit, ut quam proportionem habet dignitas unius ad dignitatem alterius, eam etiam habeat portio de re illa communis ad portionem alterius. Idem etiam in oneribus imponendis observatur. At vero quod quidam æqualitati respectivæ, quæ in hac justitiae specie observatur, evertendæ adferrunt : de meo distribuere me posse plus merenti minus, minisq; merenti plus dare, modo id dedero, quod patitus sum, allato pronunciato Salvatoris ex Evangelio ; id sane ad rem nihil facit. Nam in allegato exemplo ostenditur, non peccare in justitiam commutativam, (quæ contractum istum locationis conductionis regit,) qui ex liberalitate quibusdam largiorem merito tribuit mercedem, modo cæteris justam, quam pacti fuere, non deneget. Sed quid hoc ad nostram justitiam distributivam, in qua de re, ad quam plures jus habent velut ratione quantitatis inæquale, rata portio adsignanda ? Vox autem distribuendi in isthoc exemplo occurrens, haudquam innuit, ad justitiam distributivam id pertinere, sed plures fuisse mercenarios, quibus sua cuique merces fuerit danda.

§. 3. At vero recta applicatio eorum, quæ debentur ex pacto circa res & actiones in commercium venientes, vocatur *Justitia Commutativa*. Ea pacta cum hoc spectent ut pro re mea aut actione in commercium veniente ab altero accipiam rem aut actionem æquipollentem facile adparet ratio, cur hæc justitia postuleret æqualitatem simplicem, qua rei aut actionis in commercium venientis præcio alterius rei aut actionis præmium exacte, prout moralis æstimatio fert, respondere debeat.

§. 4. *Enimvero, quæ in imponendis pœnis versatur, Justitia Vindicativa dicta, cum neutra specie justitiae particularis exacte quadrat.* Sunt autem in delicto accurate distinguenda ipsa actionis malitia in se, & damnum alteri per eam datum, quorum illi propriæ respondet pœna, huic damni restitutio. In pensando damno ita proceditur, ut quod quis per alterius delictum minus habet, sive id adhuc penes delinquentem sit, sive perierit, id aut tantundem delinquenti adimatur, & addatur damnum passo; ita ut simpliciter sarcatur ex bonis delinquentis, quod alter ipsius culpa minus habet. Circa pœnam autem imponendam id quidem certum est, eam non posse infligi, nisi intuitu alicujus delicti; quando autem, & quanta qualisve sit infligenda, non tam ex ipsa delicti natura, quam ex utilitate inde vel in ipsum peccantem, vel in societatem redundantem est di-judicandum. Nam rationi repugnat, hominem homini quacunq; de causa mali quid imponere, in quo nihil nisi dolorem patientis spectet. Igitur quemadmodum ob servandam inter homines societatem præcipuis na-turæ legibus in cunctis fere civitatibus vis legum civilium fuit danda, ut etiam metu violentiæ humanæ ad eas servandas adigi possent, quibus alias reverentia Numinis parum efficax stimulus faciendo officio erat futurus: ita omnis quoque pœna in foro humano ad eundem scopum collineare debet. Adeoq; cum natura neq; quantitatem, neq; qualitatem pœnæ definiat, nec omnino pœnam homini de homine, nisi dicto respectu, sumere concedat; recte justitiam administrabit vindicativam, qui pœnas ad istum finem probe attemperaverit. Debetur itaq; propriæ pœna non delinquenti, tanquam aliquid, quod non recte ipsi possit denegari (nisi fors quatenus ipse inde emendandus est,) sed societati; ac si casu, quo sumi debebat, intermitatur, non delinquenti injuria sit, sed societati, quæ isthac impunitate aut maligna pœnæ dilpenſatione turbatur. In quantitate au-

tem pœnæ, quam utilitas publica mensurat, (quemadmodum castigationes seu correctiones peccantis ingenium,) delinquenti non sit injuria, si tantam pœnam, quanto delicto constitutam norat, subeat, (siquidem ad delinquendum ab ipso pœnæ exactore non fuerit impulsus:) etiam si forte pœna absolute spectata delicto gravior videatur. Nam ejus periculi, quod qui.., cum evitare id commode posset, sponte sibi arcessivit, ut ab alio ratio habeatur, nullo jure postulare valet. Inde haudquaque violari Justitiam Vindicativam arbitramur à duce, qui etiam ob gallinæ raptum capitis pœnam antea denunciatam & promulgatam exigit, siquidem tam acri pœna securitati inermium consuli è bono publico judicaverit. Ubi vero iste, quem memoravi, finis non spectatur, aut alia ratione commodius obtineri potest, non modo pœnam recte posse, sed etiam debere omitti judicamus.

§. 5. Ex dictis facile perspicitur, quid actio sit injusta, scilicet quæ ex proxæfia prave ad personam adpli- catur, cui diversa debebatur, aut quando denegatur allicui, quod ipsi debebatur. Injuste enim agimus, quando inferimus alteri quid mali, quod nobis inferendi potestas non erat; (bona autem ejus sunt naturæ, ut cui- vis etiam citra causam tribui possint, si id fiat citra frau- dem tertii,) aut denegamus vel eripimus ei aliquod boni, quod ipsi debebatur; (nam mala, quæ quis meritus est, citra injuriam ipsi non inferre possumus, si id a- liis damno non sit.) Adeoq; injusta actio vel infert, quod inferre non debebat, vel auferit, quod auferre non debebat, vel denegat, quod tribuere debebat. (Nam & moraliter pro actione censetur actionis debitæ negatio si- ve intermissio.)

§. 6. Solet autem injusta actio, siquidem alteri inferratur ex proxæfia cum lœsione juris, quod alteri compe- tit, uno vocabulo dici *Injuria*. De qua ut accurate per- cipiatur, sciendum, aliquem lœdi posse tripli modo, vel

vel ut denegetur, quod ipse debebat habere, vel ut ipsi suum, quod jam habet, auferatur, vel ut mali quid inferatur, cuius inferendi alteri potestas non erat. Circa priorem modum observandum, deberi aliquid alicui vel ex mero iure naturæ ita tamen, ut ad ea perfectum jus non habeat, uti sunt officia humanitatis, beneficentia, gratitudinis; vel ex pacto, eoque vel peculiari, vel contento in obligatione nostra ad leges civiles, qua nos adstringimus ad præstanta ea, quæ leges civiles alteri exhibere jubent. Hæc si denegentur alicui, proprie injuria dicitur; non autem si ista, etiamsi in jus naturæ peccetur. Nec per ipsum jus naturæ vi ad ista præstanta alterum adigere licet, saltem ubi imperium in istum non competit, nisi fors necessitas urgeat; quippe cum istorum genius officiorum requirat, ut sponte & citra merum pœnæ prætentur. Quo sensu verum est, injuriam non fieri nisi ei, cum quo pactum intercessit. At vero quando alicui invito dedita opera malum infertur, sive crepto bono quopiam, quod jam possidebat, sive in sucto positive malo quopiam, semper injuria sit, sive pactum intercesserit, sive non. Id enim cuilibet homini natura juris tribut, ne ab altero homini ipsi citra an- tregessum suum meritum mali quid inferatur; nec homini potestas est, ut ipse alterum non lacesitus lædat, nisi quantum necessitas imperii exercendi postulaverit.

S. 7. Ad injuriam quoq; proprie dictam requiritur, ut ex proæfisi ea procesterit. Inde non solent injuriae venire nomine ejusmodi lœsiones, quæ vel casu fortuito sunt ab ignaro & invito; puta, si miles, dum jaculis se exercet in loco solito, transeuntem trajecerit, aut si putator in medio fundo ligna cædens, extraneum, cui nullum in eo loco versandi jus, improviso vulneravit: (Talia enim inter illa numerantur mala, quæ forte fortuna immittuntur, ubi de nullo homine querela institui, aut restitutio damni postulari potest;) vel ex negligentia, quæ evitari potuisset ab inferente, siquidem justam dilig-

ligentiam adhibuisset, v. g. si quis propter viam publicam opus faciens prætereantem læserit, nullo edito signo, ut sibi cavere posset. Item si quis opus aliquod suscepit, supra vires positum, quo male confessio alteri damnum detur; cum nemo affectare debeat, in quo intelligit, aut intelligere potest, imbecillitatem aut imperitiam suam aliis periculosam fore. Ejusmodi læsio JCtis communiter *Culpa* dicitur, quæ est vel *levissima*, ubi in circumspecte & indeliberate deviatur ab illa diligentia, quam supra communem modum diligentes homines solent adhibere: vel *levis*, cum non præstatur diligentium in eo genere hominum solertia: vel *lata*, quando non adhibetur communis industria. Culpa lata & levis in eo cum injuria convenient, quod obligacionem faciunt resarcendi damnum per eam datum, quam levissima culpa non adfert, nisi quis expresse exactissimam & peculiarem diligentiam pactus fuerit. Sed & illæ læsiones communiter ab injuriarum classe excipiuntur, ubi intentio duntaxat est semiplena, puta, quando quis ad lædendum alterum impellitur vel ex affectu necessario, ut fame, siti, &c. vel ex affectu naturali, ut amore, dolore, meru, &c. Et si propriæ ista intentionis remissio non omnem in juriæ rationem tollat, sed duntaxat reatum temperet.

§. 8. Sed & invito debet fieri, quæ dicenda est injuria. Nam volenti non fieri injuriam etiam communis sermone tritum est. Cujus ratio est, quia bonum quod alteri volenti eripio, aut debitum, quod volenti non præsto, condonatum mihi ab eo censetur. At quis injuriam me fecisse dicet, si quod donatur acceperim? Nec pro malo reputari potest, quod quis sibi iph inferri vult, quippe cum malum abhorrentiam voluntatis necessario involvat. Ex quo etiam concludit nonnemo, antiquos quosdam barbaros, queis senio confessos occidere, & ad dapis usum convertere solemne fuit, non fecisse injuriam, quod ex consuetudine, in quam communiter con-

senserant, adeoq; volentibus mors inferretur. Etsi in hoc istos legem naturæ violasse nemo inficias ibit, quod solo tædio molestiarum senectutis fata anticipare voluerunt. Ut nihil dicam, quam prorsus à communi sensu istius moris atrocitas abhorreat.

DEFINITIO XVIII.

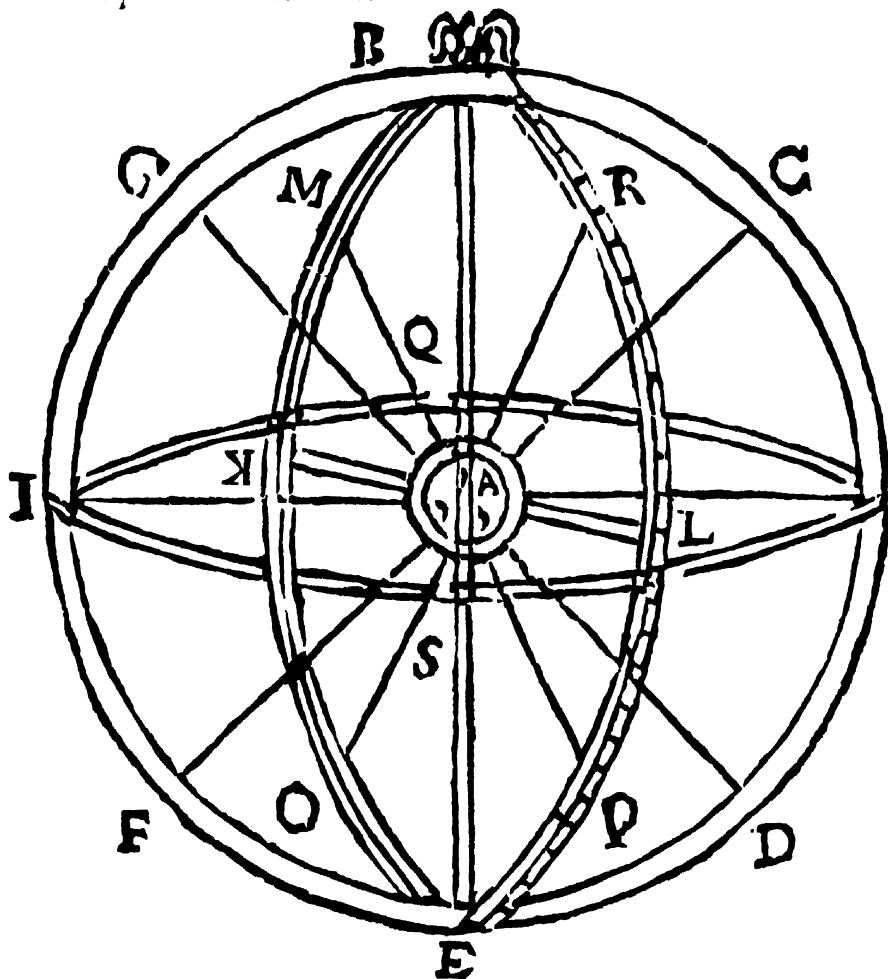
Quantitas actionum moralium est modus æstimativus, quo illæ dicuntur quantæ.

III. <i>Defectus actionum quoad executionem.</i> V. <i>Defectus actionum quoad intentionem.</i> VI. <i>Gradus intentionis.</i> VII. <i>Aetio perfecte bona quænam?</i> VIII. <i>Peccatum maximum quodnam?</i> IX. <i>Peccatum graduum remissorum.</i>	X. <i>Computatio quantitatis peccati.</i> XI. <i>Qualis cognitio hominibus sit circa quantitatem peccatorum?</i> XII. <i>Relativa actionum æstimatio ex eorundem objeclo.</i> XIII. <i>Ex statu agentium.</i> XIV. <i>Ex conditione actionis.</i> XV. <i>Ex effectu & circumstan- tia.</i> XVI. <i>Repetitio an intendat a- ctionem?</i> XVII. <i>Quænam officia alteri ce- dant, ubi uiragi- simulnequeunt?</i>
--	---

S. 1. *Æstimantur actiones morales vel absolute & in se, vel relate & ad se mutuo. Æstima-
tione absoluta moralis actionis & quidem bonæ præcise loquendo & quasi geometrice nulla est quantitas; sed ipsa bonitas velut in punto consistit, & est quædam quasi coincidentia cum lege & congruentia, cujus nulla est mensura. Unde etiam formaliter & præcise spectata a-
ctio*

Actio bona non est altera melior, quippe cum recto non possit dari rectius, et si materialiter & ratione objecti una sit præstantior & nobilior altera. Mala vero actio quoniam à lege declinat, distantiam aliquam omnino habet à lege, majorem, minorem, unde peccatum maijoritatis & minoreitatis rationem sortitur; quemadmodum una curvitas à rectitudine magis discedit quam altera. Est autem hæc à lege distantia neq; longitudini, neq; latitudini, neq; profunditati similis, quæ rectitudine mensurari possit; sed habet instar anguli rectilinei, cuius magnitudo arcu circuli ex puncto crurum communis tanquam centro descripti, cruribus dictis intercepto, mensuratur. Etenim uti regula legis, quæ præcise quid agendum sit, instar lineæ rectæ ductu suo monstrat, cruris primi rationem obtinet; ita voluntatis nostræ determinatio, quæ legis regulæ per conscientiam in angulari quasi puncto semper copulatur, alterum crus est, quod, si actio declinet à lege, certam distantiam velut angulari rem habet à crure primo, unde mala rem actionum quantitas estimatur. Sed ut circa punctum spatii quodcumq; in quo dux pluræsve lineæ copulantur, infinitæ plagæ sphærica ratione circumjectæ concipiuntur, ad quas directæ lineæ à se variis modis divergendo excurrere possunt; ita infinitæ viæ sunt, per quas à legis regula declinantes institui poterunt actionum malarum excursus. Unde non incongrue moralium actionum tractum instar sphæræ nobis imaginabimur, in cuius centro crurum anguli moralis tanquam radiorum concursus; in superficie vero puncta plagarum, ad quas radiorum est directio, notentur. Cæterum ut sphæra tribus distinguitur circulis quasi cardinalibus, quorum & circumferentiaz, & plana, & diametri communes ad se mutuo perpendiculariter incident, quales in sphæra mundana sunt Horizon, Meridianus & Verticalis primarius; quorum ille tractum sphæræ longitudinatum, iste crastinatum amplectitur; hic utrumq; priorem in duas par-

tes, & totam sphæram in Hemisphærium polare & anti-
polare dividit: ita similiter in sphæra morali tres no-
tantur circuli quasi cardinales, quorum primus instar
Horizontis terminos & objectum, circa quod versatur
actio moralis, ipsumq; exercitum repræsentat: secun-
dus instar Meridiani mentis velut elevationem & inten-
tionem agentis innuit: tertius instar Verticalis prima-
rii utrumq; priorem in duas dispescit partes, totamque
ad eo sphæram inoralem in hemisphærium polare & an-
tipolare distinguit.

§. 2. Quod ut melius intelligatur, sit in adjecto schemate, quod sphæram repræsentat rectam, circulus B H E I Horizon rectus; circulus B K E L Meridianus, heic oblique visus, & in ellipticam lineam degenerans; sicut & circulus H S I Q Verticalis primarius, in sphæra recta cum Æquatore coincidens. Sit communis Horizontis & Meridiani concursus B punctum polare arcticum, quod plagam polarem appellabimus; sitq; alterum eorundem circulorum commune, sed oppositum huic punctum E polare antarcticum, quod nobis heic dicetur plaga antipolaris. Concipiatur Deus scrutator cordium & oculatissimus actionum humanarum arbiter in centro sphæræ moralis A, tanquam in corde nostro, ex quo excurrat, & quidem à parte Dei radius legis A B velut Dei digitus, plagam polarem B tanquam Cynosuram actionum nostrarum præcise monstrans, positivo quidem dictamine, ut hoc fiat; alteram vero, & huic oppositam plagam antipolarem E velut opposita sua facie post se relinquens, & negativo dictamine, h. e. prohibitione, ne hoc fiat, serio monens. Porro ex eodem cordis meditullio tanquam sphæræ moralis centro concipientur à parte hominis excurere actionum moralium radii, & 1. quidem fundamenti loco radius conscientiæ, tanquam radius legis Egyptus; qui si rectus est, cum radio legis archetypo perpetuo coincidit &, uti quædam imaginis divinæ scintillula, ejusdem directionem ad plagam polarem participat. Quod si minus fuerit rectus, puta vel propter duritatem & opacitatem cordis reflexus, (quæ est conscientia erronea,) vel propter circumfusam sibi atmosphæram refractus, (quæ est conscientia probabilis,) vel scintillatione fluctuans, (quæ est conscientia dubia & scrupulosa,) illuc ad oppositas plagas, isthic versus plagam quidem polarem, sed velut per ambages quasdam & non ita directe tendit; heic circa plagam polarem hic inde vacillat. 2. Radii actionum moralium for-

males, qui physice quidem, id est, quoad principium naturale, in puncto centrali A cum radio legis sunt contermini, hoc est, à D E O tanquam universali causa naturaliter movente simul dependentes; moraliter autem, i. e. quoad mobilitatis & tractus determinationem hominibus relicti, adeoque ex corde tanquam angulari puncto versus omnes plagas sphæræ moralis libere circumducibles, adeo ut si homo velit, radius actionis moralis cum recto legis radio coincidere, vel ad latus alterutrum magis ac minus declinare, vel prorsus ad oppositum è diametro se convertere possit. Ceterum licet infiniti esse possint actionum radii; duo tamen sunt quasi cardinales, à quorum situ moralis quantitas potissimum dependet: unus eorum est velut *Horizontalis*, qui dici potest *radius executionis*; alter velut in Meridiano decurrens, *radius Intensionis*. Ceteri qui extra utrumque circulum cadunt, sunt quasi collaterales, & licitorum potius quam necessariorum rationem habent.

§. 3. Quibus sic determinatis, quod ad primum attingit, si ad ipsam plagam polarem in Horizonte incidat radius executionis, nullam habebit a regula legis declinationem Horizontalem, & eatenus non erit peccatum. Quod si ab ea plaga declinet ratione executionis peccatum erit, & quidem si actionis radius ad oppositum punctum E se convertat, hoc est, si homo non tantum quod lex jubet omittit, sed & simul ejus contrarium, quod lex opposita facie prohibere intelligitur, patrat, maximam dicemus actionis à lege declinationem Horizontalem. Sin radius humanæ actionis ad punctum H vel I excurrat, ubi perpendicularis est ad lineam Syzygiarum conjunctionis & oppositionis cum lege B E, nec magis in positivam B, quam negativam partem E propendet, i. e. si, quod lex jubet ut fiat, tantum omittit, medium à lege declinationem Horizontalem dicemus & peccatum omissionis. Quod si radius actionis

inter

inter B & H, vel inter B & I consistat, v.g. in puncto C vel G, ubi proprius ad B quam ad E accedit, fieri quidem dicemus, quod lex jubet, sed imperfecte, dum non omne, quod in illa lege jubetur, actio exprimit, sed aliquantum, plus, minus, omittit. Quod peccatum crimine omissionis tanto minus judicandum, quanto minus actio omittit. Sin radius actionis inter H & E constituatur, v.g. in punto D vel F, ubi proprius ad E, quam ad B accedit, i. e. ubi non tantum omittitur, quod lex jubet, sed aliquantum etiam eorum, quæ lex insimul prohibet, non tamen prorsus è diametro oppositum, actione exprimitur, commissionis jam peccatum est, & tanto quidem majus, quanto radius actionis ad oppositum proprius accedit.

§. 4. Heic autem notandum, quod objecta legum, quæ velut in Horizonte locantur, sint in dupli potissimum differentia. Quædam enim sunt *indivisibilis*, quædam *divisibilia*; i. e. quædam ita sunt comparata, ut necesse sit, ea aut tota exprimi per actionem, aut prorsus omitti, aut penitus contrarium fieri; in quibusdam autem etiam aliqua duntaxat pars potest exprimi, reliqua omitti, aut aliquid duntaxat oppositi fieri. Et in his iterum aliquid discriminis occurrit. Quædam enim objecta legum divisibilia comprehendunt ea, in quæ dividiri possunt, *velut species*. Sic affirmativa lex quinti præcepti est, succurre necessitatibus corporis proximi tui. Hæc comprehendit sub se velut species *conservationem* *vitæ*, *membrorum*, *sanitatis*, *aversionem dolorum*, *suppeditionem* *alimentorum* *tempore famis*, &c. Opposita vero lex, quæ prohibet lædere corpus proximi, comprehendit sub se *homicidium*, *mutilationem*, *vulnerationem*, *verberationem*, &c. Sic sexti præcepti lex affirmativa, quæ *castimoniam* jubet, sub se continet *puritatem* *cogitationum*, *verecundiam* *sermonis* ac *gestuum*, *puritatem corporis*, &c. lex opposita *impudicitiam* prohibens complectitur *adulteria*, *scortationem*,

gestus ac motus impudicos, verba obscœna, &c. Heic verbi gratia, verba impudica non habent ad adulterium instar gradus, nec puritas animi ad puritatem corporum, proprie loquendo. Sed quia legislatores compendii gratia sub uno actu generali multos actus speciales voluerunt comprehendere, inde radius executionis æque incidet in punctum B, si quis puritatem verborum conservet, quam si puritatem corporis; & contra idem radius æque incidet in punctum E si quis proximo præter fas colaphum influxerit, quam si eundem occiderit. Adeoque harum actionum, ut & earum, quæ objectum habent indivisibile, declinatio horizontalis non potest esse, nisi per quadrantem aut semicirculum, id est, ubi non sit, quod lege præcipitur aut omittendum id est, aut contrarium faciendum. Ast vero quædam objecta legum ita sunt divisibilia, ut ea, in quæ dividi possunt, contineant *ad modum partium integralium*. Ubi non statim radius executionis per integros quadrantes declinat, sed in gradus intermedios potest incidere, quorum tot possunt constitui, in quot partes notabiles objectum dividere quis velit. Sic v.g. quando operario pro labore debeo **XXIV.** si prorsus mercedem illi denego, radius executionis cadet in verticalem primarium: si partem duntaxat tribuam, reliquo subtracto, radius eo propius ad polare punctum verget, quanto minus debiti summa detraho. Verum tales gradus tantum in hemisphærio polari existere posse videntur. Quando enim radius executionis in alterum hemisphærium incidet, i.e. si operario præter denegationem mercedis aliquid præter fas subtraham, prorsus alterius speciei sit actio, quæ priorem haud contingit, sed peculiari lege prohibetur.

§. 5. Quod alterum concernit, si radius intentionis in ipsum punctum polare incidet, nullam habebit affectio declinationem à Lege meridianam, id est, nullam poli elevationem aut depressionem, nullamq; adeo obliqui-

liquitatem intentionis. Quod si radius Intentionis in Meridiani quidem semicirculo polari maneat, & ita ad polum quidem vergat, linea estimativa per verticale punctum & per intentionis plagam ducta, (uti illi solent estimare, qui extra sphæram iunt, & ad Horizontem tanquam visionis terminum omnia referunt;) nec tamen prorsus in ipsum punctum polare B inciderit, intentione quidem ferri dicetur in id quod lex jubet, sed cum remissione, tanto quidem majore, quanto radius intentionis proprius ad Verticalem primarium accescerit. In eo enim constitutus radius A K, A L, cum perpendicularis sit ad lineam Syzygiarum B E, nec magis in B quam in E propendeat, neque intentionem ejus quod lex jubet, neque oppositi habebit homo. Atq; ita quando fit, circa quod lege est dispositum ex Ignorantia, aut Coacte factum esse intelligetur. Quod si fuerit actionis radius intra puncta Meridiani K B, vel L B, intentione quidem feretur in id, quod Lex prescribit, sed cum remissione majore vel minore, prout ab ejusdem negatione ad summam intentionem magis vel minus, secundum diversos gradus, radius accescerit.

§. 6. Gradus porro intentionis notabiores in utroq; hemisphærio non inconcinne constitui possunt duodecim, quos in schemate limbus Meridiani representant. Etsi ei, qui plures aut pauciores velit constituere, dicam haudquam simus scripturi. Quando itaque à puncto L versus B se movere incipit radius humanæ intentionis, in aliquem horum graduum incidat necesse est, qui hoc se ordine videntur excipere. 1. Species actionis bonæ in animum admissa. 2. Simplex adprobatio ejus tanquam honestæ. 3. Deliberatio an heic & nunc sit facienda. 4. Inclinatio in actionem per extrinsecam violentiam excitata. 5. Inclinatio in actionem ob metum damni. 6. Inclinatio in actionem improviso ex commoditate occasionis blandientis excitata. 7. Inclinatio in actionem qua utilem, i. e. ob

primum. 8. Intentio semiplena languida & facile mobilis sine legitimo, i.e. ad obedientiam legi præstandum. 9. Intentio semiplena cum impetu conjuncta. 10. Intentio plena facile mobilis, h.e. quæ diverso objecto proposito facile possit mutari. 11. Intentio plena difficulter mobilis. 12. Intentio plena firmissima, quæ præcise in punctum B incidit. Quando autem à puncto L versus punctum E disceditur, totidem quoque occurtere videntur gradus. 1. Species peccati in animum admissa. 2. Simplex adprobatio peccati tanquam utilis aut jucundi. 3. Deliberatio an sit faciendum. 4. Inclinatio in peccatum per extrinsecam violentiam excitata. 5. Inclinatio in peccatum ob metum damni. 6. Inclinatio in peccatum per seductionem aliorum ex inconsiderantia. 7. Inclinatio in peccatum ob utilitatem adparentem. 8. Intentio semiplena, languida & facile mobilis ex inobedientia. 9. Intentio semiplena cum impetu seu affectu conjuncta. 10. Intentio plena facile mobilis. 11. Intentio plena difficulter mobilis. 12. Intentio plena firmissima, quæ in ipsum punctum E incidit. Fatae tamen priores tres gradus utrinq; esse potius actus quosdam velut præliminares ad eliciendam inclinationem seu intentionem, quam gradus intentionis proprie dictos. Igitur si jam in eodem Meridiano progredivs radius intentionis incidat in antipolarem ejus semicirculum K E L, qui oppositum ejus, quod lex præscribit, puncto E complectitur, intentio in oppositum ferri intelligitur; & quidem si radius punctum E præcise monstret summa intentione totum oppositum perpetrabitur. Quod si in eodem Meridiani semicirculo radius actionis incidat in puncta intermedia, quorum insignes differentiatione gradibus sunt notatae, minore vel majore intentionis remissione fieri dicetur actio, prout gradus, in quem radius inciderit, propius vel longius à puncto E abs fuerit.

§. 7. Ex hactenus dictis adparet; I. Ut actio sit perfecte bona, requiritur, ut uterque radius tam Executionis, quam Intentionis præcise incidat in punctum B, i.e. ut non tantum omnia fiant, quæ lex præscribit, sed etiam, ea intentione atque animo, prout lex requirit. Evidēt qui in Rep. hominum homines leges ferunt civiles, ut plurimum adquiescunt, si actus legibus præscripti fiant, quæcunq; demum agentium sit intention; quippe cum legibus suis respiciant utilitatem Rēip. quæ plerunq; ex acius exteriore exercitio sufficienter resultat, licet agens eam fors directe non intendat. Etsi contra circa actiones legibus contrarias quam maxime de intentione agentis solicita sint fora humana, adeo ut raro pœnam imponant, ubi dolus malus absuſſe probatur. Ast Deus, qui lege sua animos hominum in sui obsequium in maxime voluit devincire, non tam actum exteriorem æstimat, quam intentionem agentis, quæ se ad obsequium legis determinat. Inde est, quod in illo legis divinæ compendio jubeamur D E U M diligere ex toto corde, ex toto anima, totisq; viribus, & proximum sicut nos ipsos.

§. 8. II. Si uterq; radius tam Executionis quam Intentionis præcise feratur in oppositum punctum E, maximum est peccatum in isto genere, nempe quando non solum directe oppositum ejus, quod lege juberetur, sed etiam cum ea intentionis firmitate sit, quam lex alias ad obeuadā actionem bonam requirebat.

§. 9. III. Quod si alteruter aut uterq; horum radiorum à puncto B declinaverit, ita tamen ut adhuc uterq; in hemisphærio polari maneat, in se quidem actio erit non bona, inter homines tamen utcunq; pro bona censetur. Qui etiam actionem in qua uterque radius proprius à puncto B absuerit, dicere solent meliorem actione ejusdem speciei, in quo radii à dicto puncto longius absuerint: etsi proprie ista minus mala sit dicenda quam hæc. At quando uterq; radius in hemisphærium anti-

antipolare inciderit, ne in humano quidem foro quidquam bonitatis tali actioni inesse judicabitur. Continuit vero etiam, ut radius Executionis incidat in hemispharium polare, radius Intentionis in antipolare; & contra. Illud sit, quando actione ratione objecti bona suscipitur sine malo; ut si quis cum intentione alterum vulnerandi gladio dissecuerit vomicam alias incurabilem, quae secta iste sanitati restituatur. Hoc evenit, quando ex conscientia erronea cum intentione bona actione suscipitur, quam agens bonam putabat, licet in se mala sit.

S. 10. Ceterum determinatur quantitas actionis male ex quantitate anguli, quem uterque radius Executionis & intentionis facit cum radio legis; qui quo maior est, eo majus etiam sit peccatum, & contra. Adeoque attendendum est non solum, quantum quis actionis praecpter omiserit, aut vetiter praestiterit, sed etiam qua intentione idem fecerit. Et quidem conjungenda est quantitas utriusque anguli. Sic ponamus semicirculum Horizontis complecti gradus 24. Meridiani quadranten 12. Hoc modo si uterque radius inciderit in punctum E, peccatum intelligetur esse gradum 36. Si radius Executionis inciderit v.g. in gradum 15, Intentionis in 9, peccatum erit gradum 24, & sic deinceps. Sed cum peccati absolute spectati quantitas potissimum ex intentione crescat vel minuatur, ideo isthac quoque in illa determinanda cum primis erit respienda.

S. 11. Ex dictis ista quoque fluunt consequentiae. 1. Deum in centro sphæræ constitutum minutissimam etiam aberrationem accuratissime notare, nec vergentia tantum esse contentum, sed requirere omnimodam actionis cum regula legis coincidentiam, tam quoad radius Executionis, quam Intentionis. Quo rite expensio nemo erit, qui coram Deo probitate suam jactare sustinebit. 2. Judices humanos, cum positi sint

extra centrum sphæræ, i.e. cum agentis cor penetrare nequeant, non adeo accurate judicare posse de actionum quantitate. Præprimis quia intentionem agentis, quæ tamen maxime huc facit, non possunt cognoscere, nisi ex signis in sensu incurrentibus, quæ nunquam absolute infallibilem gignunt scientiam de iis, quæ intus fuere voluta. Hinc isti actionum qualitatem æstimant dunt taxat sensualiter, i.e. prout sagacitatis humanæ conditione permittit. Non secus ac in Astronomicis quæ ultra decades minorum secundorum excurrit parallaxis pro insensibili judicatur, & visus locus cum vero coincidere supponitur, licet indefiniti adhuc arcus minores inter utrumque intercedant; scil. quod oculus noster non consistat in puncto, sed crassis humoribus & pluribus lenibus, in quibus radiorum sit refractio, sit circumdatus, ut tantam subtilitatem percipere haud valeat. Sic in foro humano, quæ acumen judicij nostri fugit intentionis, quin & executionis declinatio non attenditur, juxta tritum illud: minuta non curat Prætor. Quin illic circa actiones malas vix in plures dividi grauus intentionem audias, quam duos, plenam scil. & semiplenam. 3. Actionis bonæ formaliter & in se nullum omnino esse meritum; malæ vero tanto majus esse demeritum, quanto radius uterq; à puncto B longius recesserit. Et is detectus formalis actionis, nisi condonetur, satisfactione æquivalente erit compensandus. Atq; isthæc quæ haec tenus diximus, ad singulas actiones morales applicari possunt & debent.

S. 12. Relatae & ad se comparatae actiones æstimantur, prout hæc præstantior aut deterior vel nocentior altera dicitur, & quantum ad bonas, prout una alteri cedere debet, quando utraq; simul expediti nequit. Determinatur autem hæc quantitas relativa actionum I. Ex earundem objeclo. Prout enim hoc est nobile & pretiosum, ita præstans quoq; & nobilis censetur actio præ altera, cuius objecium minus est tale; & contra eo gravios

vier ac deterior habetur actio, quo præstantius bonum fuerit violatum. Inter ista autem objecta uti nobilitate immensum excellit Deus O. M ; ita merito præ ceteris maxime detestanda habetur actio, quæ directe in ipsius contumeliam tendit. Ejusdem autem cultus in animo potissimum consistens uti universaliter vitæ actum temperare debet ; ita ipso volente actiones illæ, queis externus in ipsum cultus expromitur, cedunt his, quæ insignem aliquam hominibus utilitatem adferunt. Proximum ab his gradum obtinent, quæ universam hominum societatem, post, quæ publicam civitatis tangunt. Inde singuli succedunt. Circa hos Christianam fidem professi maximum censemus bonum salutem animæ æternam, maximum malum ejusdem perditionem. Hanc excipit vita, quæ fundamentum bonorum omnium temporalium. Pari fere passu cum vita ambulant pudicitia, honestas civilis seu fama, & quæcunq; ita ad vitam sunt necessaria, ut sine illis aut prorsus non servari, aut non nisi miserrima trahi queat. Quo pertinent membra non vitalia, quæ nobilitate usus sui estimantur. Inter cetera bona, quæ vitam duntaxat redundunt ornatiorem & jucundiores, & queis, ea utcunq; carere possit, animi bonis cedunt bona corporis, & his bona fortunæ. Enimvero pleraq; bona aut mala varias admittunt intensiones & remissiones pro subiectorum, quibus exhibentur & inferuntur, disparitate quoad statum, felicitatem vel infelicitatem, ætatem, tempora seu necessitates, peculiarum adfectum, quo inclinantur in particulare aliquod bonum, vel à certa mali specie abhorrent, &c. quæ omnia accurate observantur in determinatione meriti actionum indebitarum, nec non ex parte circa poenas imponendas.

§. 13. II. *Ex statu & conditione agentis.* Quo facit tritum illud : Omne animi vitium tanto conspectius in se crimen haber, quanto qui peccat major habetur. Sic idem specie peccatum notorium à sacerdote commisum

sum gravius censetur eo, quod ab alio. Sic ab hoste exhibitum beneficium majus judicatur eo, quod ab amico ; & contra ab amico profecta injuria gravius afficit, quam ab hoste illata. Et à sordido aliquo homine illudi gravius, quam ab æquali aut majore ; à liberis & servis propriis, quam ab alienis. Nec parum interest, mulier an foemina, vir an adolescens & puer, senex an juvenis, magistratus an privatus, vir præclarus an obscurus, barbarus an culta ex gente aliquid faciat. Naturalis enim animi firmitas actionis malitiam aggravat ; uti ejusdem imbecillitas ipsarum bonitatem illustrat. Et status splendor malefactis turpitudinem, ejusdem obscuritas præclare factis admirationem sceneratur.

§. 14 III. *Ex conditione actionis*, prout facile aut difficulter potuit exerceri. Bona actio, cæteris paribus, quo difficilior, eo pulchrior ; mala contra quo facilior vitatu, eo deterior censetur alia actione ejusdem speciei, cui ista conditio non adfuit. Huc quoque facit, an animus agentis affectu vacuus fuerit, an iisdem agitatus. Nam hi ubi in objectum actionis tendunt, eandem facilem, si in contrarium, difficilem reddunt. Quos inter, qui mali specie excitantur, aciores plerumq; subdunt stimulos, certe plus favoris aut miserationis habent, quam quos boni species irritat. Inde multum differt, quantum ad turpitudinem, perjurium ex metu mortis commissum, quam quo lucri causa depositum abnegatur. Et fur famis aut egestatis causa aliena surripiens minus turpis habetur, quam qui per insatiabilem auri cupidinem alios expilat. Nec parum refert, recentine adfectu, an diu concocto quid feceris ; quippe cum recentes impetus violentius ruant, eoque difficilius iisdem non abripi ; quos mora temporis imperio rationis magis reddunt obnoxios. Sic etiam qui primus in aliqua civitate peccatum quoddam committit & velut docet, gravius peccat, quam cui peccantium circumstans frequentia pudorem eripuit.

§. 15. IV. *Ex effectu & consequentibus actionis bonis aut malis quorum illa, quo præstantior & majora, eo præstantior actio; hæc, quo plura & graviora, eo deterior censetur alia ejusdem speciei, quam ista non consequuntur.* V. *Ex circumstantiis loci ac tempore, quæ facta non parum gravant aut elevant. Sic idem peccatum in loco publico & coram arbitris commissum gravius est, quam quod occultari studetur; tum quod quæ reguntur saltem exemplo minus nocent, tum quod valde intensa judicetur fuisse malitia ejus, qui peccatum suum ostentat, & ex eo gloriam aucupatur. Sic cum rebus ad cultum divinum spectantibus reverentia aliqua debeat, foedius est in templo stuprum committere, quam in caupona. Sic in consilio judicium pulsari gravius est, quam intra privatos parietes. Sic qui profesta die inebriatur, cæteris paribus, minus peccatum admittit, quam qui die precibus aut pœnitentiæ peculiariter destinutio hellatur, &c.*

§. 16. Repetitio autem rarer aut frequenter ejusdem specie actionis in se non reddit actionem meliorem aut deteriorem, nisi quatenus indicium est, eam ex habitu proficiisci. Qui cum circa actiones morales maxime attendatur, (quippe cum ex habitu suscepæ actiones cum plena plerunque intentione fieri intelligantur,) satis claret; cur communiter præstantior censetur actio bona, quam quis sæpe ante ediderant, illa, quæ nunc prima aut altera vice exercetur; scilicet quod hæc non tam plena cum intentione, uti illa suscepæ judicetur: item cur mala sæpius repetita gravior judicetur, quam quæ semel aut bis tantum ab eodem fuit commissa. Non obstante, quod habitus bonus actionem bonam facilit, malus contra difficultatem à mala actione abstinendi parat. Nam labor in comparando habitu bono facit, ne minoris sit actio facile & cum voluptate à bona exercita; & eo majus est odium mali, quod male agendo

agendo effecerit, ut vix aliter quam male possit agere. Id quod etiam in irrogatione paenarum ab hominibus facta observatur. Facilius enim venia donatur, aut levius plectitur, qui prima vice deliquerit, (nisi forte enome sit flagitium,) quam qui saepius ad eundem impingit lapidem, idq; ob intensionem proæreſeos, ex qua tale delictum adparet usceptum. Quandoq; etiam priorum venia delictorum à futura emendatione tanquam conditione suspenditur, quæ ubi deficit, cum repetiti illius peccati vindicta antegressorum quoq; omnium poena simul exigitur. Unde adparet, quo sensu verum sit illud vulgare: Nunquam crescit ex postfacto præteriti delicti æstimatio.

§. 17. Quantum autem peculiariter comparationem actionum bonarum & officiorum concernit, de iis, quodnam alteri cedere debeat, ubi simul utrumq; expediri nequit facile poterit ferri judicium, si sequentia obseruentur. 1. Semper affirmativum præceptum cedit negativo, i.e. nemo potest recte aliquid agere à lege naturæ præceptum, ut simul necessario agat aliquid ab eadem interdictum. Cujus ratio est petenda ex natura præceptorum affirmativorum & negativorum, quod horum obligatio sit perpetuo uniformis & æquabiliter efficax, illorum autem occasionem supponat, quæ adesse non intelligitur, ubi quid citra legis violationem fieri nequit. Unde talia moraliter impossibilia judicantur. Hinc nemo potest alterum injuria afficere, fidemve fallere, ut vel suum suorumve commodum promoteat, aut gratitudinis & beneficiorum materiam nanciscatur. 2. Obligationi perfecte mutuæ homines utrinq; respicienti cedit obligatio imperfecte mutua. Sic quæ ex contractu debentur potius solvenda sunt, quam quæ ex promisso gratuito aut lege gratitudinis, si utraq; simul expleri nequeant. 3. Lex beneficiorum cedit legi gratitudinis, cæteris paribus. Quia prius velut jus aliquod & favorabilius est gratitudini in istud objectum, quam beneficen-

ix; quippe cum illa requirat ut reddas, hæc ut prior des; adeoque tali casu ob concurrentem gratitudinis necessitatem beneficentiaz obiectum deesse intelligitur. Quod eo usq; valet, ut benifcentia etiam propinquis nostris exhibenda post gratitudinem esse debeat, nisi ista forte cum æctiore aliquo debito sit conjuncta. 4. Inter illos, quæ ex affirmativo præcepto aliquid debemus, vim duntaxat legis naturalis, non civilis habente, propinquitas personarum prævaleret, quæ communiter ista habetur, ut post propriaz curam personæ sequantur liberi, parentes, propinqui, & deniq; quilibet homines, ac inter hos prout vel indigentia laborant, vel prout aliis deinceps utiles videntur futuri, si ipsi à nobis adjuventur. Ubi à prioribus semper subsequentes excludi intelliguntur in pari indigentiaz aut auxilii genere. Etsi major beneficii necessitas in posterioribus priores etiam cedere faciat, præsertim ubi his alia vice commodius satisfieri potest.

A P P E N D I X

Ad Def. XVIII. in qua explicatur Sphæra moralis.

Uberioris doctrinæ & illustrationis gratia in schemae præter intensionis & executionis gradus etiam actionum moralium objecta in classes certas distincta per orbes exteriores representari possunt. Idque oinnium, ut videtur, commodissime, si decem velut orbes humanarum actionum constituantur secundum Decalogi dictum, singuliq; in duo hemisphæria, polare scilicet, quod complectatur præceptas actiones, & antipolare, in quo locentur oppositæ præceptis actiones, dispescantur. Et quidem ad analogiam systematis Copernicxi

pernicaci Sol in ipso mundi centro poni potest, utpote qui nobis repræsentabit ipsum Deum O. M. cuius alias naturam vix commodiore quis simili illustrabit, quam quod à centro & peripheria circuli est petitum. Præterquam enim quod uti ex centro peripheria, ita à Deo reliqua cuncta producantur, etiam in hoc est maxima convenientia, quod uti respectu centri in peripheria nihil adscendit, nihil descendit, nihil accedit, nihil præterlabitur, nihil proprius adest, nihil remotius distat, nihil dextram partem obtinet, nihil sinistram, nihil supra, nihil infra situin est, sed omnia sunt ipsi centro eodem modo præsentia, quamvis continuo motu circumcirca moveatur circulus, ita respectu Dei nihil præteritum, nihil futurum, nihil propinquum magis, nihil remotum, licet continua durationis successione circumcirca quasi moveantur res creatæ, adscendant, descendant, orientur, occidunt: *vñd. Erhardi Weigelii disput. de Duratione Lipsie Anno c1515 LII.* habitâ thesi XL. Quo inter alia respexere sine dubio Pythagorici longe sapientiores, quam à quibusdam vulgo putantur, dum Deum definierunt per sphæram, cuius centrum est ubique, peripheria autem nusquam. Peculiariter autem centrum actionum moralium, uti supra quoque dictum fuit, dici potest, dum in corde hominis velut centro constitutus, non solum ad esse physicum actionum influit, & digito suo polum, i.e. actionis rectitudinem designat, sed etiam dum ad eum omnes actiones humanæ, velut ex peripheria in centrum recurrent. Deprehendimus autem digitum Dei omnium primo seipsum ostendere, adeoq; primarium objectum actionum moralium constituere Deum ipsum. Quemadmodum autem in Sole tria potissimum spectamus, substantiam, calorem & lucem: Ita in tñes potissimum classes sese nostræ erga Deum actiones dispescunt. 1. ut eum agnoscamus prout est Ens summum, unum, optimum, maximum, quod ob Majestatem suam à nobis sit amandum, colen-

dū & honorandum super omnia. 2. Prout ens est benevolum, cuius calore velut foveamur & animemur, quo respectu ipsius nomen unice à nobis invocandum & reverenter habendum. 3. Prout est ens glorioissimum, quod laudis & gloriæ suæ splendorem ab hominibus vult videri & celebrari. Quæ tribus prioribus Decalogi præceptis continentur & tres priores orbes nostri systematis occupant. Solem sequitur Terra mater, quâ notamus personas hominum, à quibus dependemus, puta superiores nostros, qua tales, qui ex eadem nobiscum terra constant, & quorum Majestas intra terræ limites coercetur. Ut sunt Parætes, & qui Parætū sunt instar Tutorum, Magistratus, Præceptores, Domini, quibus honoré competentem exhibere & iusta eorum legitima capessere tenemur, quæ in quarto præcepto sanciuntur. Quinto loco succedit Sphæra Martis, quæ notat actiones hominis & vitam cœpūsq; concernentes, quod Mavortiis actionibus violatur ac perditur. Ista quinto præcepto continentur. Excipit Martem Venus, quibus innuimus actiones ab illa denominationem sortientes, ita dirigendas esse, ut impolutum ab omni libidine illicita corpus animūmq; servemus, ac thori alieni septa ne solicitemus. De his sexto præcepto cavetur. Septimam Sphæram obtinet Mercurius, apud Astrologos eorum significator tum qui per commercia rem faciunt, tum queis non amissæ res inveniuntur. Disponitur itaq; hic de illis actionibus, quæ à Justitia commutativa oriuntur, ac cuivis interdicitur, ne dum piceatas Autolyci manus simulatur. Stirpem suam à Mercurio arcessere velle videatur. Hæc septimi præcepti est summa. Octavo orbe notatur Jupiter, qui ex decreto Genethliacorum bene dispositus bonam famam promittit; Iæsus aut debilitatus arguit hominem virulentæ linguae, detrectatorem, fronte serena, sed postquam coram blanditiis credulos demulcit, absentibus poiticam aspergere infamiam gaudens. Lingue igitur heic frena injiciuntur, ne illa a liorum

liorum famam præter fas involare aut mendaciis graffari audeat, sed ut honestis potius excusationibus eorum nævos tegat, & cuivis debitam laudem tribuat. Ista octavo promulgantur præcepto. Nonum orbem assignamus Saturno, decimum Lunæ, quorum iste ex mente Astrologorum index est domicilii, hæc vero conjugii & liberorum. De priori nono præcepto, de posterioribus decimo disponitur, ne ad ea animum adjiciamus cum intentione verum Dominum iisdem defraudandi. Sed si ex sententia multorum Theologorum nono præcepto actuali concupiscentiam, decimo originalem prohiberi statuimus, alio titulo orbes suos tenebunt dicti Planetæ. Non absurde enim frigidus ille & tardus ac tristis Saturnus denotare potest motus illos appetitus in homine, qui eum ad omne bonum agendum frigidum reddunt ac languidum, ac apud probos tristitiam excitant, dolentes hisce se sordibus prorsus heic liberari non posse. Luna autem fœcunditatis ac humorum Domina significat female illud venenum naturæ nostræ penitus infusum & innumera semper peccatorum sobole fœcundum. Quod etiam facit ut ratio nostra non nisi in caligine rerum terrenarum aliquid splendoris habeat & perspicaciz, in luce autem spirituali prorsus cœcutiat; non secus ac Luna, noctu quidem pallidos suos jaclare audet vultus, per diem vero in obscuræ nubeculæ faciem evanescit. Sed hæc ως ἐν τῷ φύσει saltem doctrinæ gratia, & ut rerum moralium quantitas eò clarior reddatur.

DEFINITIO XIX.

Effectus actionis moralis dicitur id, quod ab ea producitur.

I. Effectus actionum formalis. II. Effectus materialis.

potissimum attendimus effectum actionum bonarum & malorum quae talium, qui est vel *formalis* vel *materialis*; ille iterum est vel *internus* vel *externus*. Internus effectus actionis bonæ est adprobatio conscientiæ consequentis in illius actus recordatione se suaviter delectantis. Internus effectus actionis malæ est condemnatio conscientiæ consequentis, & perturbatio animi cum anxietate in facinoris contemplatione hærentis, & consciens cum pudore aversantis. Effectus actionis bonæ externus est adprobatio istius facta ab hominibus probis, ac potissimum ab eo qui actionem illam præcepit, item bona existimatio & honor. Effectus externus actionis malæ est improbatio istius facta ab eo, qui illam vetuit, aliisq; viris bonis; item mala existimatio & ignominia.

§. 2. Effectus materialis actionis bonæ proficuæ & quidem indebitæ est *Meritum*; malæ *Demeritum*; quorum illud pensatur per *mercedem* & *præmium*, hoc consequitur?

DEFINITIO XX.

Meritum est qualitas moralis æstimativa in hominem ex actione indebita resul- tans, secundum quam illi debetur bonum æquipollens ab eo, in cuius grati- am ista actio fuit suscepta.

I. *Ex actione debita nullum est* | II. *Sed ex indebita duntaxat.*
III. *Quid merces, quid præmii?*

S. 1. **F**undamentum & velut scaturigo meriti est præstatio operis indebiti, seu ad quod à no- bis habendum alteri, in cuius gratiam id præstatur, jus non erat. Si enim alteri ea duntaxat exhibeo, ad quæ exhibenda perfecte obligor, ita ut iste potestatem habeat à me eadem exigendi, utiq; patet, eo ipso dum illud præ- sto, me tantum explere debitum atq; obligationem me- am, ac in ipsa actione nihil velut redundans esse, ex quo meritum mihi queat enasci. Unde constat, mortali nullum omnino meritum adversus Deum esse posse, eti- am si demus, ipsum perfecte legem divinam posse im- plere, adeoq; Deum nullo modo fieri posse hominum debitorem, nisi ex gratuitæ promissionis veracitate, quæ ipsa tamen nullum homini jus confert. Sic & cæteræ actiones, quæ ab hominibus nobis pro imperio injun- guntur, non possunt nobis immediate gignere meritum adversus eum, qui injunxit. Et si tam Deus quam homi- nes, qui aliquem perfecte possunt obligare, sæpe certa quædam bona soleant constituere & conferre iis, qui iussa sua impleverint, ad excitandam obsequii prompti- tudinem; ad quæ exhibenda non ex merito agentis, aut tanquam ex contrafatu, sed vi promissionis liberalis te- nentur.

uentur. Unde ea non mercedis aut præmii debiti, sed doni aut præmii gratuici nomine veniunt.

§. 2. Supersunt igitur ad adquirendum adversus homines meritum illæ actiones, quæ ipsis non debebantur, sive nulla prorsus obligatio ad eas præstandas adstringebat, sive natura quidem easdem suscipi jubebat aut suadebat, adplicatione tamen ad individua in nostro relata arbitrio, sive jure saltem civili non præcipiebantur. Ratio horum est, quia quæ alteri perfecte debeo, ad ea ipse jam habet jus, adeo ut si illa præstem, proprie nihil mihi decedat de eo, in quod ipiè pro prælenti tempore jus habeo; quippe cum, ubi eadem retinuero aut negavero, injuriam alteri faciam. Quod satis ostendit, ea ipsis jam esse, ac nequaquam amplius mea, adeoque illis exhibendis nullum merito relinqui locum. At vero quando extra obligationem perfectam aliquid alteri præsto, illud utiq; cum mihi decedat, alteriq; adcrescat, relinquit apud me jus perfectum aut imperfectum ad habendum ab altero, in quem istud fuit collatum, quod pretio ejusdem æquipolleat. Et hoc ipsum meritum est.

§. 3. Meriti expletionem quando expresse stipulamur, *Merces* proprie dicitur. Sed quando expletio illius, quantum ad modum, tempus & quantitatem in arbitrio & æquitate alterius relinquitur, *Præmium* vocatur. Quod est vel res corporalis, ut pecunia, ager, dominus, &c. & incorporalis, ut concessio immunitatum, privilegiorum, certorumq; jurium; vel moralis, ut honor, laus, &c. vel notionalis, ut statuæ, inscriptio[n]es, coronæ & similia.

DEFINITIO XXI.

Demeritum est qualitas moralis æstimativa, ex actione mala in hominem resultans, qua tenetur pensare damnum alteri ista datum.

I. Qui <i>læsi</i> alterum, tenetur ad <i>restitutionem</i> damni & <i>cautionem</i> . is cautio requiratur de jure	VIII. <i>Ad quam mensuram pænæ</i>
III. In civitatibus cautio præstatetur per <i>Pænam</i> .	IX. <i>Lex divina an mensura pænarum inter homines?</i>
IV. <i>Fi.</i>	X. <i>Quid de ratione iudicantur?</i>
V. <i>Pænae quatuor pllices?</i>	XI.
VI. <i>Ad pænam nemo tenetur.</i>	XII. <i>Quænam obligatio Magistrorum ad pænam servanda?</i>
VII. <i>Pro alio nem, potest puniri.</i>	

§. 1. **N** quibuslibet peccatis, saltem quæ ad alium terminantur, duo inveniuntur; ipse defectus seu distantia à norma legis secundum executionem vel intentionem, & damnum alteri per id directe aut indirecte datum. Quid circa utrumq; in foro humano observari soleat & debeat, nobis heic dispicere labor est, nam Tribunalis Divini edicta uti excutere non est nostrum ita isthæc eo trahi nolumus. Certum igitur est, quemlibet hominem ex lege illa naturæ de non inferendo alteri per quod pax & societas humana turbetur, teneri ad pensandum alteri damnum sua culpa quoquo modo datum, &, si ex malitia id processerit, cautionem de non offendendo in posterum dare.

§. 2. Inter eos porro, qui nulla civili lege nexi, solo naturæ jure inter se utuntur, ad nullam aliam videtur cautionem præstandam idem jus naturæ obligare; sicuti

dem quis pœnitentia ductus, sponte & non vi adactus, ad damnum penfandum sese obtulerit, quam ut simplici adseveratione, vel etiam juramento fidem suam obstrin-
gat de omittendis in posterum offensis. Idq; quia ist-
hæc pœnitentia sufficienti est indicio de mutatione ani-
mi ac firmo proposito ab injuriis sese deinceps abstinen-
di. Adeoq; si qui dampnum acceperat, isthac conten-
tus esse nolit, sed ex iniqua diffidentia aut asperitate
quadam animi per vim ampliorem velit cautionem ex-
torquere, cum per legem naturæ alter ad eam non tene-
atur, culpa violatæ pacis penes ipsum hæredit, ac recte
vi alter resistere potest illi, qui ex vindictæ cupidine, aut
nimio metu &qua satisfactione contentus esse non vult.
Quo casu fit, ut, qui injuriam intulit, justum, qui ac-
cepit, injustum bellum gerat. Verum ubi per vim quis
ad satisfaciendum est adigendus, cum id ipsum satis ob-
stinationem ejus in malitia ostendat, nec satisfactio
obtineri possit, nisi offensus viribus lædentem supera-
verit, penes victorem est, quali cautione securitati suæ
quam rectissime judicet prospectum. Ubi non tantum
ad erectionem armorum, demolitionem aut occupatio-
nem locorum munitorum, ad obsides, perpetua vincula
& similia potest procedi, sed etiam ad ipsam mortem,
siquidem satis constituit libertati restitutum exitium no-
bis intentatum, nec comodius remedium sit eidem
evitando. Ceterum ad hujusmodi cautionem præstan-
dam aliquem teneri proprio dici non potest; quia ista
in eo, à quo extorquetur, supponit & involvit vitium
aliquid animi, & peccatum in legem naturæ, scilicet de-
negationem spontanæ satisfactionis, ac violentam pec-
cati sui defensionem.

S. 3. Enimvero civitates uti sunt institutæ societati
inter homines firmioribus adstringendæ vinculis; ita
quas ipsæ ferunt leges eo tendunt, ut non tantum civi-
bu. præscribatur, quid cuiq; sit tribuendum, & quomo-
do cuiq; damnum alterius culpa aut malitia datum pen-
fandum

sandum ; sed etiam quibuslibet, quantum fieri potest, in antecessum velut caveatur de injuriis & damnis non accipiendis, *Pœnis* scilicet in delinquentes constitutis. Præprimis cum rarissime inveniantur, qui ad injuriæ suæ pœnificationem citra vim aut metum descendant, nec sine turbis dentur damna & injuriæ, si vel maxime post sponte eadem sarciantur. Maxima igitur & commodissima cautio de securitate, quam quidem societatis humanæ conditio fert, est ista, ut per pœnam damnosius sit alteri nocuisse, quam non nocuisse. Ad istum finem omnes pœnæ, quas homines de hominibus sumunt, tendere debent. Nam ut homines nihil præter dolorem in eo qui punitur, spectent, tum humanæ mansuetudini naturæ repugnat, tum prorsus est inutile : ac non nisi puerorum ac muliercularum est, ex malo lædantis solatum dolori suo arcessere. Unde parum cum ratione congruere videtur, quod apud nonnullas civitates v. g. in homicidio penes occisi cognatos est, homicidæ pœnam condonare aut relinquere, quasi non ob exemplum, sed mulcendo ipsorum luctui hominem jugulari par sit.

§. 4. In civitate igitur, præterquam quod per summam potestatem, qui deliquit, adigitur, ut alteri damnum datum resarciat, quantum natura admittit, de futura securitate omnibus cavetur, per inflictionem pœnæ, cuius asperitate omnes à peccatis absterrantur. In quibus imponendis respicitur utilitas tum ejus, cuius intererat non esse peccatum, tum cæterorum promiscue omnium, ne mpe ne in posterum iste aut hi tale quid patiantur ab eodem aut ab aliis. Quorum prius effici potest, si vel tollatur qui deliquit, vel si vires nocendi auferantur, vel si malo suo dedoceatur delinquere. Ne ab aliis lædatur. pœna facit aperta & conspicua, quæ per exemplum aliis terrorem incutit. Quæ autem inflictiones dolorum præter emendationem ejus, qui peccavit, nihil aliud spectant, pœnarum nomine vix redeire

nire possunt; et si plerisque poenæ, quæ intra suppli-
cium capitis subsistunt, istum quoque effectum simul
producant.

§. 5. Posunt autem poenæ tripliciter dividendi, nempe
in *reales*, quæ luuntur corpore vel ære. quo pertinent
quoque remotiones ab officio lucroso qua tali: *morales*,
uti sunt objurgatio, relegatio, ignominia, infamia,
diminutio capit is, &c. & *missionales*, uti sunt nominis
& effigiei in patibulum suffixio, demolitio statuarum,
eratio nominis ex tabulis alicujus societatis aut operibus
ab ipso statutis, adjecta eidem nota ignominiosa, & similia.
Quæ omnia ideo adplicantur, ut illi, cui infliguntur
passionem aliquam adferant. Hinc et si quibus-
dam pro poena imponi soleant opera laboriosa; spectan-
tur tamen eadem, quatenus agenti molesta sunt, adeoque
pro passionibus heic reputantur.

§. 6. Ex quibus colligitur, quare haud recte dici pos-
sit, ad poenam aliquem teneri, seu poenam ab aliquo de-
beri; quia poena significat aliquid, quod invito est im-
ponendum, & involvit abhorrentiam voluntatis ab illa;
(alias enim non esset apta ad finem suum, nempe intu-
itu sui homines à maleficiis abstergere.) At vero ad
quæ proprietatem tenemur, talia esse intelliguntur, ut ad ea
præstanta sponte ac lubentes moveri debeamus. Unde
adparet ratio, quare v. g. quando in eodem vallo extru-
endo idem opus faciunt rusticus aliquis imperio domini,
& maleficus ad id condemnatus, huic opus illud poena
sit, illi non item; quia ille ex obligatione, adeoque
sponte id facere intelligitur, alteri vero tanquam ali-
quid ab ipsis voluntate abhorrens istud imponitur. Sic
nec ille poenam patitur, qui dum pro altero fidejussione
sit, solvere multam cogitur. Nam occasione quidem
peccati alterius damnum sustinet, sed ita, ut alterius
peccatum non sit causa proxima, cur damnum sentiat,
sed propria voluntas, qua sese per fidejussionem obliga-
vit. Ex quibus itidem conficitur, quemadmodum quis,

ubi damnum à se datum sarcivit, quod quidem sarciri potuit, haudquaquam seipsum deferre tenetur, quo scena legibus statuta in ipsum decernatur; ita ob eandem rationem occultatione aut per fugam eandem recte declinare potest. Deniq; cum illud, quod mihi ipse infero, invito accidere nequeat, pater quoq; neminem à se ipso poenam posse exigere: ac cum invitus ad poenam ferendam cogi nisi à superiori nequeat, neq; illum pœnæ humanæ posse subjici, qui in civitate aliqua superiore non habet.

§. 7. Cæterum quemadmodum omnis poena supponit delictum seu demeritum, ita ut contra naturam sit aliquem ob factum quoddam puniri, quod ipsi non potest imputari: Sic poena vocari nequit dolor ille aut damnum, quæ ex alterius poena consequenter in illos redundant, qui nihil deliquerunt. Nam uti per poenam alii à peccando deterrendi sunt, ita directe quoq; intuitu delicti imponi debet poena; & qui in altero pœnæ rationem habiturus est dolor aut damnum, delictum proprium tanquam causam respicere debet. Unde pœna non est dolor ille, quem quis ex poena propinqui aut amici sui capit, nisi ipse fors ad istius delictum concurrerit. Sic proprie non puniuntur liberi, quando pater ob suum delictum pecunia aut amissione feudi multatur; præsertim cum isthac ratione liberis non directe damnum detur, ablato eo ad quod jus proprium habebant, sed duntaxat per consequentiam damnum illud veniat, nempe dum non habent, quod habituri alioquin fuissent, cestante nimirum conditione, sine qua jus non habebant; quæ erat, ut ea bona à parentibus ad mortem usq; essent conservata. Sic quando parentibus ob delictum in servitatem redactis, liberi ex illis post nati servi quoq; fiunt. in his nequaquam pœnæ rationem habet servitus, sed infortunii duntaxat; præsertim cum nemo, antequam sit, jus habere possit, ut tali & non alia conditione nascetur. Quemadmodum nec infans in utero

utero matris existens. siquidem dum in ater plectitur, ipse quoq; vitam aut libertatem amittat, proprio puni-
tus dici potest. Etsi merito leges multarum civitatum
vetent prægnantem sc̄emnam capitali supplicio affici,
sc̄etu nondum in lucem edito. Et Romanæ leges con-
stituunt, si libera conceperit, dein ancilla facta ob de-
lictum pariat, eum, qui nascitur liberum esse. Il-
læ autem locationes impropriæ sunt, quibus v.g. ex-
treme pauper aut morbidus à parentibus in poenam na-
tus dicitur.

§. 8. Porro uti naturæ quam maxime conveniens
est, quemlibet decisionem controversiarum suarum
cum altero cuiquam tertio incorrupto committere: ita
qua ratione cuiq; de sua securitate sit cavendum, seu
qui modus esse poenæ debeat, commodissime à tertio de-
terminatur; quod amoris proprii teneritas læsione irri-
tata communiter in lædentem asperius nos animadver-
tere subigat, quam per rationis judicium alias nobis suf-
ficere poterat. Quorum utrumq; cum in civitatibus sit
penes eos, qui summo in iis imperio gaudent, in eorum
dem quoq; arbitrio est positum, quibus peccatis quas &
quantas poenas injungere velint. In determinatione
autem quantitatis poenarum, etsi omnino defectus for-
malis actionis, præprimis quoad intentionem sit respi-
ciendus, ita ut diverso modo tractentur, ex imbecilli-
tate aut per malitiam delinquens; per adfectus, quos
statim poenitentia sequebatur, abruptus, aut deliberato
ex consilio ad facinus accedens: tamen ut eadem sem-
per inter poenas sit proportio, quæ est inter objecta per
delictum violata non est necesse. Quippe cum ratio pec-
catum aliquid omittendi proprio non resultet ex nobili-
tate vel ignobilitate objecti, sed ex potestate & decreto
legislatoris, cuju voluntati eque contrariatur, qui circa
minus objectum, quam qui circa majus peccat. Etsi
heic non ita merum suum arbitrium sequuntur legisla-
tores, aut sequi debent, sed poenas intendunt aut re-
mittunt,

mittunt, prout Reip. aut præsentium temporum multum aut parum interest, peccatum aliquod non committi. Sic extrema poena potest affici, qui etiam in minimo gradu illius sceleris deprehenditur, quo maxima damnatio inferri queunt. Inde quoq; adparet ratio triti istius: Crescentibus seu increbrescentibus delictis exasperandæ sunt poenæ. Sicut contra ubi vitium aliquod in mores abiit, ut propter delinquentium multitudinem poenæ exigendæ locus non restet, nisi per supplicia civitatem prorsus exhaustire velis, aut everttere, Reip. necessitas poenas remitti juber. Quod fieri non posset, si talem fingamus justitiam vindicativam inter homines, quæ competentem in se delicto poenam semper quibusvis promiscue infligi jubeat, & non potius, quæ temporibus atq; usui se Reip. accommodet; præsertim cum nullo alio respectu necesse sit hominem ab homine poenam ob quodvis delictum sumere, nisi ut societas humana servetur. Sic ingruente bello, si alii idonei desint, quis dubitet, duci strenuo exilium aut capititis supplicium merito poenam esse remittendam, ideo quod opera ipsius isto tempore Respubl. commode carere queat?

§. 9. Ut autem semper in omnibus Rebuspubl. illa delictis poena imponatur, quæ lege divina exprimitur, necessarium non arbitramur. Idq; quia ista civilis erat lex Judæorum, in qua quæ adjectæ erant poenæ, ex genio istius populi ac Reip. per positivam Dei dispositionem determinabantur. Sed cum diversorum populorum diversa sit conditio, ad hanc quoq; poenas attemperari convenit. An vero isthæc ad capitalem quoq; homicidii poenam in divinis literis expressam applicari cœbent merito dubitari potest, cum ea non uni Judæorum populo, sed universo hominum generi lata videatur. Cujus sane poenæ ratio claret, quod cujus ranta est malitia, ut sanguinem humanum effundere ex deliberato consilio non vereatur, ab illo ceteris hominibus non possit

possit satis caveri, nisi idem vita exturbetur. Inde uti merito initius puniri possunt, qui ex intentione dyntaxat semiplena cædem commisere, quam mox pœnitentia sequébatur; ita malitioso homicidæ, tanquam qui fundatum humanæ societatis subversum it, parcendum non est, nisi maxima fors Reip. necessitas id exegerit. Quo ipso tamen legem illam divinam haudquaquam violari putamus, tum quod omnis pœnæ determinata quantitas sit juris positivi, quod ad necessitates Reip. attemperari par est; (qui casus etiam in ista lege divina merito exceptus præsumitur;) tum quod, si vel maxime interdum ejusmodi homicida hominum effugerit pœnam, divina tamen plerunq; vindicta ita cum soleat persequi, ut casu aliquo violento vel alterius hominis ferro quacunq; via, vel ex alio crimine plexus cruenta morte perreat. Et sane videtur ea homicidii pœna non tam constitutio per modum legis civilis hominibus data, quam declaratio vindictæ ab ipso Deo per homines aut alios casus tragicos in homicidas exercendæ, si vel maxime severitatem fori humani effugerint.

§. 10. Nec illud necessarium putandum, ut idem quis patiatur, quod alteri intulit, seu ut per talionem delicta semper vindicentur. Nam plurima sunt, in quæ ejusmodi genus pœnæ omnino non quadrat. Qua ratione enim per talionem commode punias adulterium, stuprum, foedos concubitus, crima læse majestatis, & similia? In plerisq; autem criminibus ista pœna esset justo levior, nec satis attingeret finem pœnarum, qui est cautio de securitate singulorum. Isthac enim ratione audaciz conditio longe esset melior, quam innocentiz, siquidem illi nihil plus metus à legibus, quam huic à facinorum malitia foret, superante insuper spe fallendo, aut per fugam, vel alia ratione pœnam declinandi.

§. 11. In hoc tamen, quantum fieri potest, æqualitas in pœnis observanda, ut æqualiter peccantes æqualia patiantur, nec quod in uno plectitur delictum, alteri ci-
tra

tra gravissimam causam condonetur; quippe cum ejusmodi inæqualitas periculosis Rerum turbis materiae soleat præbere; & effectu suo catet poena, quæ non publico, sed privatæ libidini data videtur. Cæterum æqualitas istæ intelligenda est de eodem delicto, non de diversis. Nam sæpen numero delicto, quod in se levius videtur, in foro humano gravior est poena constituta, & contra, ex necessitate Reip. aut arbitrio legislatorum; quam inæqualitatem reus, tanquam inique secum agatur, haudquidquam potest allegare; quippe quam præscivit, & dum se Magistratui subjicit, ipse adprobasse censetur. Sic v.g. etsi furti crimen in se longe levius sit homicidio; nullam tamen fur querendi causam habet, si ipse, qui cum homicida æqualia non commisit, æqualia tamen cum eodem, nempe capitale supplicium, patiatur. Cujus ratio est, quia poena velut seorsim singulis delictis imponitur ea quantitate, quam usus Reip. postulare videtur, nec ad aliorum peccatorum diversi generis poenam necessario debet attemperari, ita ut quam rationem unius delicti gravitas ad gravitatem alterius delicti habet, eadem etiam eorundem poenæ inter se habeant. Scilicet quia mensura poenarum in foro humano non est sola peccatorum gravitas in se, sed eadem conjuncta cum respectu ad usum Republicæ. Sic multa quoq; sunt delicta, quorum unum etsi altero gravius, & que tamen morte vindicatur, quia morte gravius supplicium inveniri nequit, nisi quod interdum, ubi atrocus fuit peccatum, morti cruciatus præmittantur. Cæterum ut idem peccatum peccantibus æqualiis poena recte imponatur, omnino ad conditionem personarum est respiciendum, quæ poenam vel maxime intendit aut minuit. Sic quæ ignominia vili alicui homini exiguum est malum, virum insignem vehementissime afficit; & quæ multa copioso alicui levis erit, tenuem omnibus fortunis ereret. Quæ accurate illi observanda, cui insimilis poenas rite attemperare cordi est.

242 Elementorum *Jurisprudentiae*

§. 12. Ex quibus omnibus facile intelligitur, quousq;
Magistratui incumbat obligatio ad sumendam poenam ;
scilicet ut tam in ipso poenæ exercitio, quam in ejus de-
terminatione secundum quantitatem bonum civitatis
promoveatur ; quod ubi contrarium suadet, non est cre-
dendum, ad poenam sumendam omnino eundem tene-
ri. Adeoq; si quis injuria ad seclusus Magistratum super
ea imploraverit, siquidem restitutionem damni obtinu-
erit, Magistratui autem ob tempora Reip. poenam in-
super lèdenti infligere consultum non videatur, haud-
quidquam ejus delicti reatum iste in se derivat ; nec
habet lèsus, quare ob denegatam sibi justitiam queratur,
quod dolori aut vindictæ suæ litare non potuerit. Sic
quando quis in una civitate peccans in alteram confuge-
rit, Magistratus hujus civitatis tenetur quidem curare,
ut iste de domino dato satisfaciat ; ad supplicium autem
ut eum dedat, aut ut ipse eum plectat, necessum non est,
nisi certæ id rationes in utilitatem Reip. vergentes per-
suaserint ; præsertim cum priori civitati adhuc facultas
sit moralibus & notionalibus in ipsum poenis grassandi.
Hæc de actionibus humanis in *genero*. Specialem earum
considerationem angusti operis limites excludunt.

S A M

SAMUELIS PUFENDORF
ELEMENTORUM
JURISPRUDENTIAE
UNIVERSALIS

Liber Secundus.

A X I O M A I.

Quælibet actio ad normam moralem dirigibilis, quam penes aliquem est fieri vel non fieri, potest ipsi imputari. *Et contra*: Id quod neque in se neque in sua causa penes aliquem fuit, non potest ipsi imputari, (*scilicet ex debito, bene tamen ex gratia imputans, si fuerit bonum aliquid.*)

I. <i>Ordo hujus libri.</i>	VI. <i>Quænam non possint imputari?</i>
II. <i>Imputatio ex gratia, ex debito.</i>	VII. <i>Quænam possint imputari?</i>
III. <i>Imputatio nuda, efficax.</i>	VIII. <i>Actiones aliorum quomodo nobis imputentur?</i>
IV. <i>Efficaciter quinam imputare possint?</i>	IX. <i>De communicatione actionum.</i>
V. <i>Diversimode imputantur bona & male actiones.</i>	X. <i>Imputatio ex iurando retro?</i>
	XI. <i>Quænam intermissiones actionum imputari possint?</i>

§. I. Postquam Definitiones rerum Jurisprudentia Universali contentarum pro ratione instituti nostri libro superiore illustravimus, consequens est, ut hoc libro dispiciamus de *Principiis*, ad quæ ultimo in demonstrationibus juridicis adscenditur. Præter communia igitur axiomata, quæ ex prima philosophia petita hinc inde per isthac opus occurruunt, duplia deprehenduntur huius disciplinæ Principia propria, *rationalia* scilicet & *experi mentalia*. Illorum veritas, certitudo atque necessitas ex ipsa ratione fluit absq; singularium perceptione aut instituto discursu, nudo duntaxat mentis intuitu. Horum vero certitudo ex singulorum constanter sibi respondentium collatione ac perceptione intelligitur. Quæ

iam. Alterum cum homo in hoc mundo sit magis agendi quam contemplandi causa, adeoq; magis necessarium ipsi sit recte agere quam subtiliter contemplari res, quæ mentis duntaxat obtutu obire licet; inde non cetera peculiarem Creatoris providentiam factum est, ut theoreticatum veritatum certitudo operose ut plurimum, & velut per prolixam consequiarum scriem ex principiis primis foret eruenda: practicarum autem rerum certitudo paucissimis, iisq; maxime perspicuis facillime statet fundamentis, ex quæs piersq; facili negotio deduci queant. Scilicet ne quis, etiam cui exigua ingenii vis, peccatis suis isthanc posset obtendere excusationem, quasi per obscuritatem rerum, quid agendum foret intelligere non licuerit. Inde non videntur nobis plura hujus disciplinæ statuenda principia rationalia, quam duo, nempe quod de illis actionibus homini sit reddenda ratio, quæ per se ipsum est fieri vel non fieri, & quod agendi obligatio per potestatem alterius nobis injangi queat. Quibus si quis addat quæ per communem sensum & experientiam sunt manifestissima, nempe homini, cui à natura datum res intelligere, & ex intrinseco voluntatis motu ad agendum se movere posse, à Deo, cuius imperio

imperio absolute subest, injunctum esse socialem agere vitam, & quæ ad eandem tueri ex dicta in rectione actionis faciunt observare; in proclivi erit cuilibet cognoscere, quid sibi agendum aut omittendum, præser- tis postquam per imperia civilia, quæ constitui socialis necessitas vitae exigebat, civilibus quoq; legibus pleraque ista fuerint sancita.

§. 2. *Imputatio* igitur est, quando actionis ab aliquo immediate vel mediate proficiscentis, vel in ipsum ab altero exercitæ effectus morales in ipso actualiter hæ- rexe, & vim suam exterrere declarantur ab eo, quem a- ctio illa spectat. Faciunt autem communiter imputa- tionem duplē, *ex gratia & ex debito*. Illa est, quando quis in alterum effectus actionis cuiusdam tertii quæ alias iste sibi jure adserere non poterat, ex benevolentia derivat. Qualis imputatio circa favorabilia duntaxat locum habet, circa odiosa non item. Quemadmodum enim ea bonorum est natura, ut etiam gratis recte alicui, & citra causam exhiberi queant, mala autem citra præ- cedens demeritum inferri non possunt: ita si quis alteri bonum aliquod sub nomine beneficii puri conferre no- lit, licebit id sub titulo imputatæ actionis alicujus, quam alias iste sibi vindicare non poterat, facere. At malum aliquod alteri imputare haudquidquam licet, nisi ipse facto se suo reatus participem fecerit. Sic v. g. recte Princeps filio nullis meritis conspicuo benefacta paterna potest imputare, eorumq; intuitu ipsi honores alias non debitos conferre. Ast haud ita innocens filius paterna delicta luere debet. Nam poenæ rationem propriæ non habet, quando occasione feloniarum à parentibus admissæ feudis carere coguntur liberi. Ad ea enim jus non ha- bent, nisi postquam à parentibus illæsa ipsis fuerint tra- dita. Nobis autem de posteriori imputationis genere potissimum heic sermo est, ubi causa imputationis in eo, cui quid imputatur, hæret.

§. 3. *Imputatio* quoq; diyidi potest in *modum* seu
Q 3 simpli-

simplicis adprobacionis & improbacionis, & efficacem, Illa est, qua nude tantum actionem aliquam adprobamus aut reprobamus, ita ut nullus inde in agentem effectus redundet. Quæ imputatio fieri potest à quibuslibet, sive eorum intersit, sive non. Hæc est, per quam effectus actionis in agente vim suam exserunt, de qua heic nobis agendum.

§. 4. Longe autem diversa sunt, *actualis imputatio*, & *imputabilitas*, ut ita dicam, seu actu imputari, & recta posse imputari. Non enim omnes actiones, quæ imputari possunt, etiam semper actu agenti imputantur, aut necessario imputandæ sunt; sed ut fiat *actualis imputatio*, eaq; efficax penes illum est, cuius interfuit actionem fieri vel non fieri. Qui ubi actionem aliquam imputabilem vel ab inicio non imputavit, vel post imputare desit, omnes effectus morales in agentem ex illa actione alias redundaturi expirant. Ubi tamen notandum, quando plurium interest, actionem aliquam fieri vel non fieri, si unus eorum actionem illam non imputaverit agenti, cæterorum juri, quod quidem post illam imputationis velut condonationem remanet, nihil inde decidere. Sic illi qui injuriam mihi intulit, possum quod meum interest, condonare; nequaquam tamen ea ratione tollitur jus Magistratus, neque jus Dux, quod ex ista actione adversus delinquentem ortum ipsis fuit. Sic etiamsi Dux alicui veniam imputationis per remissionem fecerit, jus tamen hominum ea ratione nequidquam tollitur. Nam v. g. homicidati cui Dux jam delictum remisit & accusator judicio persequi, & Magistratus capite potest plectere. At quod omnes, quorum interest, non imputant, quoad effectus morales pro non factio censetur, quippe qui non sequuntur, nisi ex arbitrio eorum quorum interest. Interest autem actionem aliquam fieri vel non fieri eorum, qui vel sunt objectum actionis, vel directores, i. e. adversum quos actio aliqua suscipitur, aut quibus bono vel malo

ea est, & quibus competit potestas actionem dirigendi. Sic si injuriam à me alteri factam & is, cui facta est, & Magistratus mihi condonaverit, non habet ullus præterea hominum, quod mihi ea de causa negotium faceat.

§. 5. Discriben tamen observandum est circa imputationem bonarum & malarum actionum. & aliae actiones agenti semper ab iis, quorum interest, quando ipsi volunt, imputari possunt; eo quod & illas prohibenti jus est, ne eas fieri impune pati cogatur, & cuiilibet alteri, ne easdem citra præcedens aliquod factum suum admittere teneatur. Actiones autem bonæ sunt vel debitæ, vel indebitæ. Illas imputatio duntaxat, quam nudam jam dicebamus, ab iis, quorum interest sequitur. Qui enim non nisi quod debuit præstitit, bene quidem egit, præterea autem nihil meretur. Indebitæ autem antehac actiones efficaciter possunt imputari. Quippe quæ aptæ sunt gignere effectus morales tam in agente, quam in eo, in cuius gratiam & usum exercentur. In illo, ut accipiat jus pensionem operæ exigendi; in hoc, ut obligationem contrahat alteri operam pensandi. Ut tamen ea obligatio actu enascatur, necesse est non tantum in agente adsit intentio alteri boni quid faciendi, sed etiam ut ex voluntate expressa vel præsumpta alterius, in cuius usum tendit actio, sit suscepta. Alias quæ invito obtruditur, operæ imputacionem recte velut repellere possum. Quod si eorum, quorum interest, consensu determinetur, quanti aliquid sit imputandum, pactum fit, in quo terminum suum attingit imputatio, nec quo ulterius ista in re tendat, habet. Adeò; ubi quis actionis sui estimationem pacto expressam acceperit, nihil præterea illi, quod imputari possit, ibi relinquitur.

§. 6. Porro fundamentum imputabilitatis, seu ut actio agenti possit imputari, est, quod illa penes agentem, ut fieret vel non fieret fuit. Postquam enim ho-

mini ita non erat vivendum, ut quidquid libitum foret, facere ipsi licet, nullo cuiusquam respectu habito; proximum erat, ut de his actionibus ratio posset ab ipso reposci, quas faciendi vel omittendi facultatem ipse habebat. Unde patet, non posse alicui imputari, 1. Ea quae contingunt ex necessitate physica, nec ea, quae ex causis naturalibus, nisi quatenus forte quis effectui illi producendo activa passivis applicuerit, aut causam ista dirigentem aliqua ratione moverit ad effectum istum determinandum; ut si quis v.g. precibus à Deo immetret, ut in liccitate pluvia cadat. 2. Actiones facultatum vegetantium in se: nisi haec tenus, quod quis objectum ipsis suggesserit. Sic ex eo quod quis à natura praeditus est corpore robusto, vegeto, procero, &c. nemo ut sibi quid immediate imputetur, postulare potest. Et contra, nemini corpus imbecillum, fragile, pulsillum recte vitio dari potest, siquidem nulla ipsis culpa hec intervenit. Quo pertinent & cetera, quae à natura circa nostram operam adiunt, puta, quod quis natura gaudet ingenio vegetiori aut tardiore, sensibus acrioribus aut hebetioribus, &c. 3. Actiones coactas, i.e. quibus quis membra sua commodare cogitur aut applicare per inevitabilem vim robustioris, quae ut sibi adferri posset, ipse in culpa non fuit. Quemadmodum enim nemo iustu aut imperio suo vel alia ratione alterum potest obligare, ut sponte agat aliquid legibus contrarium; ita si per vii membra istius applicuerit ad actum aliquem alias illicitum, efficere non potest, ut id ipsi recte imputetur. Inde nemo ab altero ad peccandum cogi potest, modo ipse peccare nolit. Sic v.g. etiamsi virgo cogatur per vim commodare membra sua libidini actionis validioris, cuius violentiam à se animosinequit; ipsi tamen ea de causa nihil potest imputari, nisi fors propria culpa in eum se' conjectat locum, ubi vim sibi allatum iri probabiliter præviderat. 4. Quae per vires nostras neq; prohiberi, neq; promoveri aut effici poslunt,

possunt, siquidem illa impotentia per culpam nostram non fuerit contracta. Inde illud vulgare: Impossibilium nulla datur obligatio, seu ad impossibile nemo tenetur. Et quemadmodum quod quis non praestitit ea, quae ipsis impossibilia fuerunt, (siquidem ipse in culpa non fuit, quod talia forent,) aut quod non adprehendit ea, quae ingenio suo sunt superiora, ipsis nihil potest imputari, & consequenter idcirco poena in ipso locum non invenit: (unde & illud efficitur, materiam legum possibilem esse debere illis, quibus ex feruntur:) ita nemo sanus impossibilia alicui praecipisse censetur. Unde in legibus humanis, in testamentis & in contractibus à proprietate literæ receditur, si ea quid impossibile involvat. Sic mera quoq; infortunia non imputantur, nisi si quis ad ea praestanda peculiariter sese obligaverit.
5. Actiones eorum, qui continuo rationis usu non gaudent nisi sua culpa eam corruperint; ut sunt furiosi, quoruin aclus moraliter habentur pro nullis; item infantes, priusquam ratio dilucidius exserere sese incipiatur.
6. Quæ ex ignorantia concomitante aut efficaci invincibili in se & in sua causa fuere commissa.

§. 7. Contra autem imputari possunt non tantum facta, quæ ex prævia scientia & plena ac deliberata intentione fiunt; sed etiam quæ ex semiplena, puta quando vehementiori affectu animus fuit concussum. Iustum enim in ordinem redigere per rectum rationis usum homo poterat; nec invitam iste actionem propriæ reddit, nisi fors objectum, quo idem excitatur, terrorem inferrat humana constantia superiorem. Inde ridicula foret excusatio furis, rem ita sibi vehementer arrisisse, ut ea abstinere non potuerit. Quemadmodum nec ea ab imputatione sunt exclusa, quæ ex habitu proficiscuntur, qui ita firmiter animum in unam partem disposuit ut fere non possit quis non aliter agere, ac sæpe ignoret, quando vitiouse agit. Nam penes ipsum etat, ne talem habitum contraheret. Possunt quoq; imputari non ea tantum

rum quæ pro præsenti tempore ut fiant vel non fiant in nostra sunt potestate, sed etiam, quorum perficiendorum facultas nobis antea adfuit, nostra autem culpa est antissa; seu quæ pro præsenti quideam statu sunt impossibilia alicui, ut tamen ipse in culpa fuerit, quo minus ea jam præstare possit. Sic illi, qui se eo conjectit sua culpa, puta per petulantiam aut inutilem curiositatem, ubi adhibita diligentia debita providere poterat fore ut vis sibi adferretur, possunt imputari actiones istæ malæ, ad quas in eo statu fuit adactus. Qui enim sponte admissit actum aliquem, censetur etiam consensisse in ea omnia, quæ ex actu illo consecutura providere poterat; adeoq; qui tenetur de actu, tenetur etiam de his, quæ vi actus sunt consecuta; etiamsi, ubi semel actus iste fuerit commissus, effectus exinde pendentes ab ipso non amplius possint inhiberi aut sisti. Immo licet quis efficiaciter ignoret, ex actu suo illico, quem sciens committit, emersura, quæ deinceps emergunt, non tamen ab omni imputatione istorum consequentium liber erit. Quamvis hæc imputari nequeant, quæ extraordinarie & præter communem rerum cursum actum aliquem sunt secuta, ac quæ futura omnino erant, et si actus ille nunquam præcessisset. Ex isto fonte fluunt ista vulgata: censetur quis sibi inferri voluisse, quod sciens non avertit, cum commode posset; nec morali judicio illud estimandum periculum videtur, in quod se quis ipsum conjectit, aut unde sese eximere potest. Item: Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro eo tractandus est, ac si haberet; & qui per luxuriam aut ambitionem opes suas dissipavit, nullo cum effectu allegat impossibilitatem solvendi adversus creditores. Deniq; & illa possunt imputari, quæ ex ignorantia voluntaria seu consequente, sponte aut per supinam negligentiam contraria, vel quæ ex ignorantia juris seu universalium commissa fuerunt; præprimis illa, quæ procedunt ex ignorantia communium præceptorum juris naturæ, ut por-

te quæ ab homine, rationis usu gaudente, non possunt invincibiliter ignorari; et si ubi per inadvertentiam ignorantia obrepserit, ob absentiam dolii mali à rando quis excusetur.

§. 8. Non autem illæ duntaxat actiones nobis sunt imputabiles, quæ immediate a nobis proficiscuntur, sed & quæ ab aliis suscipiuntur, ut nos quoque ad easdem concurramus. Alias enim effectus morales actionum malarum non transeunt de persona in personam citra alterius factum aut omissionem culpabilem. Sic igitur imputari nobis possunt. quæ jubemus, quibus consilium adhibemus, consensum requisitum præbemus, ubi receptum facinori præstamus, scientes adjuvamus, veniam concedimus, absq; qua alter agere non poterat, non impedimus cum possemus & deberemus, exemplo nostro alterum ad factum accendimus, quod alias omissurus erat, &c. Idq; in solidum, si istud alias omnino futurum non erat, si quidem citra nos aut alium, qui similem præstisset operam, fuisset; vel in tantum, modo influxus in istam actionem. Inde trita illa: Quod quis per alium facit, ejus ipse autor censetur: Nostra facimus, quibus autoritatem nostram impartimur: Quod iusta nostro cum aliis circa res nos spectantes ab altero gestum est, nos ipsos obligat. Item: Quælibet actio ab altero executioni data, quam circa nos omnino non suscepisset, nec suscipere potuisset, quoad effectus morales pro nostra censetur.

§. 9. Observandum autem est quod aliorum factum demum aliis possint imputari, si communio quædam circa eadem ipsis invicem intercedat. Id quod fit dupli modo; vel si peculiariter circa certum aliquod factum producendum concurrant, licet modo agendi diverso, v.g. ut alter concurrat physice, alter moraliter, quod in plerisq; jam enumeratis contingit; vel si corpus aliquod constituant, pacto ita inter se colligatum, ut quicquid totum corpus, qua talc, vult, omnes & singuli quoque

quoque de illo corpore velle intelligantur, eo quod singuli voluntatem suam circa ea, quæ totum corpus spectant à corporis voluntate, aut eorum, qui id regunt, prorsus suspenderint. Nam, uti alibi latius ostenditur, qui in societatem aliquam coœuat, unius personæ moralis instar habentem, omnes & singuli sese obligant, quod rata habere velint, quæcunq; ista persona aut concilium, in quod potestas pro arbitrio publica societatis negotia expediendi fuit collata, circa res societatis egerit, ad eóq; quod istius actus pro suis sint agniti. Quæ non magis meræ sunt fictiones Iuris, quam quod omnes societate comprehensi unius iussis poslunt obligari. Inde est, quod singuli socii ob debitum nomine societatis contractum tenentur. Ita Syndicus quod egerit nomine populi, toti populo, à quo ille fuit constitutus, imputatur. Sic ubi Princeps aut Resp. alteri bellum fecerit, singuli sub ista Rep. viventes pro hostibus habentur. Sic ubi Magistratus jus non reddendo privatorum debita sua fecerit, pignorationes & repreßaliz in quemvis de illa civitate poslunt adhiberi. Sic in exemplo Davidis, ob cuius factum populus pestilentia plectebatur, non necesse est ad jus Dei absolutum configere, qui cum semper causam mortis in homine inveniat, eam ipsi, quando libitum fuerit, possit imponere; sed quia iste actus, nempe explorare vires populi, ad actus Principis qua talis spectet, ex constitutione civitatum populus quoque in illum alium consensisse intelligitur. Zedechiz autem perjurium ob eandem rationem universo populo fuit imputatum, ob quam, Rege bellum alicui faciente, universus populus pro hoste habetur. Circa factum autem Alexandri Branchidarum gentem excidiodantis, quorum majores Miletum prodiderant, non illud sufficit dixisse, quod illi reatus, qui ex singularibus personis in civitatem derivantur, iisdem extinctis expirant; quia iisdem continuari poslunt, quamdiu factum istud à civitate defenditur, aut alteri satisfactionem postulanti

stulanti ea non præstatur: sed illud potius dispiciendum, an cum isto populo haec tenus Græcis aliquid commercii intercesserit, ex quo adparere queat, delicti hos ac debiti inde orti veniam istis fecisse. Quorum enim imputatio semel remittitur, ea postmodum repeti nequit. Quod si ex tempore delicti inter ipsos nunquam commercia pacis fuere exercita, etiam dudum extinctis facinoris autoribus, satisfactio de dato damno posci potuit; quam si isti negarent, qui in eorum jura atq; bona in eodem corpore morali successerant, jure belli in ipsos eadem statui potuerunt exempla, quæ autores facinoris erant meriti.

S. 10. Id quoq; heic notandum, futuri alicujus facti imputationem non posse retro velut tendere, nisi forte futurum illud factum à præsenti aliquo aut præterito nostro actu, tanquam effectus à causa necessaria dependeat, ita ut cui causa imputari potest, eidem quoq; necessarius effectus imputetur. Evidem istud haud absurdum, per imputationem ex gratia futurum aliquod factum ipsius vel alterius effectus in aliquo velut in antecessum exserere; eo quod, cum cuilibet beneficium gratis dare liceat, penes benefactorem sit sub aliquo titulo id ipsi impertiri. At cum malæ actiones non nisi ex debito queant imputari, inconveniens prorsus est, retro eas imputari aliis, queis nulla futuri istius facti notitia, nulla obligatio id intermittendi, nulla denique cum eo, qui factum illud commisit, actionum communio fuit.

S. 11. Exeo autem, quod non entis nullæ sunt affectiones positivæ, facile patet, non posse efficaciter imputari nudas intermissiones actionum moralium malorum & legibus interdictarum. Unde nemini quidquam debeo, quod me injuria non affecerit. Imputari tamen possunt intermissiones actionum legibus civilibus licitarum, etsi mero jure naturæ fuerint prohibitæ, si quia dñ illæ in alicujus gratiam peculiariter intermittantur.

tur. Nam omnino mihi debet, in cuius gratiam ipse potestate mea etiam imperfecta non utor. Nihil autem notius, quam imputari intermissiones actionum debitarum & legibus præceptarum, etsi præterea quis nihil mali fecerit. Ratio horum est, quia intermissiones istæ quas memoravimus, excepta prima, pro entibus moralibus positivis censentur, adeoq; positivos quoq; effectus producere aptæ sunt.

AXIOMA II.

Quilibet potest sibi subjecto efficaciter, seu cum obligatione præstandi injungere ea, ad quæ sua in ipsum potestas se se extendit.

I. <i>Actiones hominis necessarias</i>	IV. <i>Potestas, in quam nunquam fuit consensum expressè aut præsumptie nulla est.</i>
facit potestas alius.	
II. <i>Unde potestatis efficacia?</i>	
III. <i>Unde potestas fia sit legitima?</i>	

S. 1. **Q**uod homo possit ad certam normam actiones suas componere, inde est, quia talis à natura sortitus fuit animum, qui non necessario uno semper modo ageret, sed in utramque contradictionis partem flexibilis foret. Ast ut idem quoque debeat, ex eo est, quia, præter dominium Dei generale, naturæ humanæ conditio hominum quoque in se invicem imperia constitui jubebat, quæ illis, quos complectuntur, necessitatem adferre queant actiones su-

as certo modo determinandi. Fit autem actio aliqua homini necessaria ex potestate superioris, qui ubi declaravit, quid ab altero fieri vel non fieri velit, eas habet vires, ut ipsum ab iis faciendis fors abhorrentem, formidine mali alicujus adigere queat, aut certe iussa violentem malo afficere. Alias enim nulla obligatio hominem eo potest disponere, ut omnino rem aliquam non velit aut possit facere, i.e. ut non amplius gaudeat naturali libertate contrarietatis aut contradictionis; sed hæc saltem libertas illi semper relinquitur, ut vel obsequium eligere vel periculum poenæ subeundæ queat.

S. 2. Cæterum revera non nisi in vim seu facultatem poenam infligendi ultimo efficaciam suam resolvit potestas, à qua obligationes generari aptæ sunt. Reliqua omnia imbecilliori vinculo voluntatem stringunt, quam ut ipsam in stabilem actionum suarum harmoniam temperare queant. Propria decreta neminem diutius tenent, quam ipsi collibitum fuerit. Spes futurorum bonorum plerosq; languidius movet, quam ut præsentes suscipere labores, aut præsentia negligere commoda velint. Et paucos admodum invenias, qui ubi facientem nil nisi obsequiis laus, negligentem præter famam inobedientiæ nihil mali sequatur, perpetuo uniformiter agere velint, & quidem plerunq; contra libidinem voluntatis, tantum ideo, ut alteri constanter paruisse dicantur. Deniq; precaria est omnis imperiorum vis, nisi imperans ejusmodi polleat viribus, ut alteri gravius conciliare malum queat non parenti, quam molestia suscipiendorum necessario jussorum ipsius judicatur.

S. 3. Enimvero ne quis, dum ad alterius hominis sese arbitrium componere adigitur, de injuria sibi facta queri possit, necesse est, ut ista potestas quoque sit legitima, i.e. ex voluntate expressa aut probabiliter præsumpta ejus, cui imperatur, quæsi-

ta & constituta. Nam ob naturalem hominum inter se æqualitatem, de qua deinceps plura dicemus, non potest uni in alterum potestas oriiri, nisi ex alterius consensu, qui vel expresse significatur in pacto, ut in subjectione civili, vel ex pacto velut tacito præsumitur; uti sit in servitute statum belli subsecuta, & subjectione filiali. At vero ubi semel alterius potestas consensu nostro fuit constituta, et si postea eadem displicere incipiat, detrectari amplius nequit, eo quod alteri jam jus fuit quæsumum, quod ipsi invito auferri lex naturæ haudquidquam admiserit.

§. 4. De cætero autem nemo alteri potest quid effusaciter injungere per modum præcepti, in quem nihil potestatis legitimæ habet. Ut cunq; enim quis ipsum per solam vim citra omnem ipsius consensum aliquantis per constrictum tencat; quando cunq; ramen occasio arriserit, recte jugum excutere, & in libertatem sese vindicare poterit; id quod illis haudquæquam licet, qui in subjectionem sui consenserunt. Cæterum ex dicto axiomate isthæc fluunt consecaria, quæ sese per universam juris materiam diffundunt: *Quicquid lex iubet est facendum. Quidquid lex prohibet est omittendum. Quilibet tenetur præstare iussa ejus, qui potestarem in ipsum obtinet, quoniam illa sese extendit.*

O B S E R V A T I O I.

**Homo de rebus adprehensis vi intellectus
recte judicare potest.**

I. <i>Intellectus facultas repræsentativa non est libera.</i>	<i>deliberatione circa res utilles quæ tales?</i>
II. <i>Quare non religionem alicui injungere possint imperia civilia?</i>	V. <i>Conscientia quotuplex?</i>
III. <i>Intellectus judicium.</i>	VI. <i>Conscientia Ræta, Probabilis.</i>
IV. <i>Quæ regulae sequendæ in</i>	VII. <i>Erroneæ.</i>
	VIII. <i>Dubia.</i>
	IX. <i>Ignorantia quotuplex?</i>

§. I. Intellectus in homine duæ sunt velut facultates, quas circa actiones voluntarias exserit, *repræsentativa & judicativa*. Per illam velut in speculo objectum voluntati sistitur, & quæ in ipso ratione bonitatis ostenditur. Hæc facultas cum in earum classe censeatur, quas communiter naturales vocant, contradistinctas liberis, adeoque penes hominem non sicut aliter res adprehendere, atque earum imagines intellectus qui sese offerunt; facile patet, nec circa eam legibus disponendi locum relatum, nec id quod quis rem aliquam vel omnino non adprehendere, vel non aliter valere, imputari posse. Unde longe iniquissimum est, persona proposita aliquem velle adigere, ut rem aliquam securius credat, quam eam se habere novit; quippe cum assensus seu fides non possit non respondere speciei ab intellectu adprehensæ. Quod tamen ita est restringendum, nisi supina alicujus negligentia in causa fuerit, dum rei oscitanter attendit, alias debitum adhibendo. Rem veram rei imaginem adprehensurus. Adeoque circa hoc, ut quis rem aliquam recte animo concipiat, actenus duntaxat legibus & obligationi locus esse potest.

test ut informationem circa eandem admittat, & meditationi sedulo operam det. Sed & illud fieri potest ac saepe solet, ut licet impune sit, peculiarem circa rem quam piam animo opinionem fovere, pena tamen in eum constituatur, qui istam palam proculerit, aut in vulgus spargere laboraverit.

§. 2. Ex hisce dijudicandum, quo usque Magistratui circa religionem hominibns injungendam vim adhibere conveniat. Scilicet cum persuasio circa res divinas formetur ex apprehensione intellectus, cuius modus hominis arbitrio nequaquam sub jacet, facile patet non posse aliquem cogi, ut rei alicui adsensum praebat, alter quam ea se intellectui ipsius offert. Huic igitur fini non nisi placida suasionum locum habent; frustra sunt tormenta atq; vis, queis fortasse simulata confessio extorquebitur, verus adsensus haudquidquam poterit. Quanquam ad id poenit compelli quis potest, ut informationem admittat, & media usurpet, quæ alias adsensus istarum rerum plerunq; sequi solet. Ubi autem ista nihil proficiunt, frustra imperium civile heic adhibetur: praesertim cum ad id, ut quis religioni Christianæ adsensum praebat, gratia peculiaris divinitus concessa requiratur. Enimvero quia Reip. haud parum interest, quibus formulis religio publice proponatur, ac tranquilitati civitatis maxime proficuum, si omnes cives cundem sensum circa religionem, cuius magna vis in concitandis aut molliendis animis est, palam profiteantur; recte potest Magistratus, etiam sub comminatione poenæ in foro civili sumendæ omnibus ipsorum jurisdictio- ni subjectis interdicere, ne in publica aut privata doctrina quidquam proponant formulæ illi adversum, quam Magistratus tanquam principio fidei congruam civibus sequendam promulgavit. Cui fini etiam in nonnullis receptum regionibus, ad munera publica admovendos in certam de religione confessionem sacramento adigi, quo obligantur, quamdiu istius Reipubl. membra manent,

nent, nihil publice docere aut præse ferre, quod eidem confessioni adverteretur.

§. 3. Per facultatem judicativam intellectus discernerit ac distitat, quid, quando & quomodo sit agendum, ac de mediis ad finem maxime accommodis consultat. Vocatur alias ista facultas **ratio practica & judicium practicum**; (nam quæ in nuda rerum contemplatione intellectui vis sit, nostrum jam non est disquirere.) Hæc facultas cum sit velut fax actionum humanarum, quæ ubi rite non præluxerit, labi hominem necesse est; & vero eadem diligentia cultura & meditatione in rectitudinem possit singi, ne ex ipsa delinquendi oriatur causa: magnopere certe homini elaborandum, quo ita judicium istud formet, ut examissim respondeat sensui atque intentioni illius, cui actiones suas adprobare tenetur.

§. 4. Cæterum et si nobis heic maxime de bono ac malo, justisq; & injusto agere propositum sit, disquisitione de utili & inutili ad aliam disciplinam rejecta; tamen non abs re erit paucis quoq; artingere, quæ regulas in deliberatione circa utile judicium intellectus respiceret debeat. Quippe cum sœpe alicui injungatur obligatio eo modo agendi, prout maxime expediro ipse judicaverit; ubi sane male egit, qui per imprudentiam, quod minus utile erat, suscepit. In deliberationibus igitur, quæ circa talia institui solent, ad quæ necessitate aut obligatione determinata non adstringimur, (necessitas quippe deliberationem excludit, & obligatio determinata solam executionem agenti relinquit:) id velut pro fundamento supponitur, ne quid suspiciatur, ex quo morali estimatione tantundem mali ac boni, aut etiam plus mali quam boni videtur oriturum. Cujus ratio in proposito est. Tantum enim de cujusq; rei bonitate decedit, quantum illa mali habet adjunctum, adeoq; exuit rationem boni, si æquale fuerit malum. At qui suscipiuntur e jussu modi res, de quibus jam loquimur

ideo, ut emolumenti quid inde nobis adquiramus. Inde porro sequentia fluunt consectaria. 1. Si res, de qua deliberatur, æqualem morali æstimatione efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum, ita demum est eligenda, si bonum aliquanto plus habeat boni, quam malum mali. 2. Si videatur æquale esse bonum & malum, quod à re, de qua queritur, possit procedere, ita demum erit eligenda res, si efficacia ad bonum, quam ad malum major sit. 3. Si videatur & bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia, res ita demum est eligenda, si efficacia ad bonum major sit collata efficaciz ad malum, quam ipsum malum est collatum bono, aut si bonum sit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata ad bonum. 4. Si utriusq; rei tam bonum quam malum, ut & efficacia ad utramq; sit inévidens, utraq; erit abstinentium, si fieri possit. 5. Etiam quæ proposito nostro per accidens accedere posse videntur, attendenda sunt, nisi multo majus sit bonum, quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur: aut in pari bono & malo multo major sit spes boni, quam mali inetus.

§. 5. Peculiariter autem judicium intellectus circa actiones moraliter necessarias, quatenus iste cognitione regum est imbutus, *Conscientia* vocatur. Et si hoc quoque nomine insigniatur judicium velut reflexum intellectus de actis, adprobans bene, damnans male facta, cui comes sequitur tranquillitas aut inquietus animi, prout cuiq; ista testimonium fert. Differentiæ causa eam vocare possumus *conscientiam consequentem*, eo quod facta hominum sequatur, & sub examen eadem revocet; alteram vero *conscientiam antecedentem*, quæ antecedit facta, dictans, quid bonum, quid malum, & ideo agendum vel omitendum sit.

§. 6. Habet autem sese *Conscientia* vel recte vel minus recte. Ea quæ recte sese habet, vel certo scit se taliter habere, vel opinatur duntaxat. Illa vocatur *con-*

scientia recta hæc *probabilis*. *Recta* est, quæ faciendum aut omitendum dicit, quod faciendum omnino est, seu quæ cum jure divino & humano certo & indubitato sese consentire novit. *Probabilis* nititur opinione extructa ex rationibus, quæ non evidenter infallibles, sed probabiles tantum putantur, ita ut non impossibile statuatur, oppositam partem veram esse posse, quamvis ex præsentibus rationibus id non adpareat. De conscientia recta sciendum, quod omnis actio spontanea, quæ sit contra eandem, & omnis omissione actionis, quam eadem necessariam dicit, sit peccatum. Quippe cum conscientia recta & sensus legis à legislatore intentus sibi invicem respondeant, adcoq. quæ contra illam fiant, ab hac quoq; discrepant. Idem judicandum de conscientia probabili, quæ quoad rectitudinem cum conscientia recta coincidit, differt autem duntaxat quoad evidenter & immotam cognitionem suæ rectitudinis. Pro informanda hac conscientia sequentia notare convenit.

1. In conscientia probabili, circa res per obscuriorem consequentiam ex legibus potissimum naturæ deducendas, duabus sententiis propositis, quarum cum neutra legi aduersetur, una tamen firmioribus rationibus nititur, altera tutior videtur, utrilibet suscipi potest.
2. Duabus sententiis propositis, quarum altera infirmioribus rationibus nititur, altera tutior videtur, recte tutior illi præferatur.
3. In conscientia probabili vir doctus eam sententiam sequi potest, quæ sibi probabilissima videtur, et si aliis fors talis non videatur.
4. Indoctus tutissime sequitur sententiam prudentiorum.
5. Alterius imperio obstrictus recte potest illud ius tu superiorum agere, quod illicitum certo non novit, etiamsi non ita probabile sibi videatur.
6. In rebus parvi momenti, si utrinque sint probabilia argumenta, utrumlibet potest eligi.
7. In rebus magni momenti, si utrinque se

argumenta probabilia, præferenda est pars tutior. Inde probatione criminis illiquida præstat absolvere quam condemnare, si non sufficiat id non liquet.

§. 7. Quæ minus recte se habet, vocatur *Conscientia Erronea*, dissentiens scilicet à jure divino aut humano per errorem ex bonitatis adparenti umbra conceptum; seu quæ id faciendum aut omitendum judicat, quod faciendum vel omittendum non erat. Est autem error, in quo conscientia versatur vel *invincibilis*, quem quis omni diligentia moraliter possibili discutere non valuit: vel *vincibilis*, quem adhibita diligentia moraliter possibili discutere debuit ac potuit. Circa hanc conscientiam notandum. 1. Si conscientia versatur in errore vincibili circa rem malam, peccat, qui secundum eandem agit. Ratio est, quia actio re vera discrepat à lege, & iste verum legis sensum cognoscere tenebatur. 2. Si conscientia versatur in errore vincibili circa rem malam, peccat, qui sponte contra eandem agit. Etsi enim heic velut materialiter fiat, quod in se est faciendum; tamen quia intentio agentis repugnat legi, cui suam congruere conscientiam arbitratur, ista actio pro peccato ipsi imputabitur; quippe cum intentio mala agentis faciat actionem, quæ materialiter velut non est contra leges, malam videri adversus agentem. Unde quoque adparet, ex judicio intellectus erroneo non posse actiones rectas procedere; & ei, cui falso persuasum est, aliquid esse injustum, id tantisper pro illicito haberi, quamdiu persuasione istam non correxit. Sic peccat, qui violat religionem falsam, quam ipse pro vera habet. Sic quantum in se suit, adulterium commisit maritus, cui pro aliena, cum qua rem habere decreverat, propria uxori se subjecit, & vice versa. Sic parum ad

ad furis nomen illi deest, qui clam, dum alterius res surripere aggreditur, in proprias res imprudens aberravit. 3. Cujus conscientia tenetur errore invincibili circa rem in se indifferentem, i.e. si persuadet sibi, rem aliquam esse veritam, quæ tamen est licita, peccat, si contra eam conscientiam faciat, non si secundum eandem; seu, peccat si eam rem suscipiat, non si intermittat.

§. 8. Quod si vero judicium intellectus ances hæreat, & dicernere nequeat, utri parti contradictionis ad sensum applicare debeat, vocatur conscientia *Dubia*. De hac scias, quod neque secundum neque contra eam sit faciendum, quod utrinque peccatum committatur. Neutrò enim modo ipsius intentio cum sensu legis congruit, id quod tamen ad actionem bonam requiritur. Agere enim constituit, etiam si id, quod agit, sit contra leges, adeoque quantum in se leges violat. Cum hac cognitionem habet, quam vocant, conscientia *scrupulosa*, quando anxia formido judicium intellectus comitatur, ne forte id ipsum malum sit quod bonum aliquis existimaverit, & contra. Eiusmodi porro scrupulus ubi probabilitibus rationibus nictitur, actio erit suspendenda, donec eximatur; qui autem ex molli quadam superstitione oritur, negligendus atque animo ejicendus est.

§. 9. Absentia cognitionis in intellectu vocatur *Ignorantia*, quæ, quantum ad institutum nostrum, dividitur vel *ratione influxus in actionem*, vel *ratione originis*. Priori respectu est duplex; alia est causa ejus, quod ignoranter sit, alia non. Illam possis vocare *efficacem*, hanc *concomitantem*. Illa negat in intellectu eam cognitionem, qua præsente actio fuisset impedita: ut si Abimelech duxisset Sarara, quam nunquam voluisse ducere si maritatem eam nosset. Hæc negat cognitionem, quæ factum non impediisset, ita ut aliquis

nihilominus illud facturus fuisset, etiamsi cognovisset, quod ignoravit: Ut si quis inopinato hostem suum occiderit, quem nihilominus voluisset occidere, etiamsi sciisset, in eo istum loco esse, quo ipse telum fortuito contorquet. Tale factum proprie dicitur committi *ab ignorantia*, uti id, quod ex ignorantia efficaci proficietur, simpliciter *ex ignorantia*. Ast ratione originis ignorantia dividitur in *Voluntariam* & *Involuntariam*: illa quibusdam etiam vocatur *Consequens* & *Vincibilis*, hæc *Antecedens* & *Invincibilis*. Illa, (sive sit directe volita & affectata, sive per oscitantiam contracta) est, cum quis ignorat, quod scire potuit ac debuit: Hæc, cum quis ea ignorat, quæ nec scire poterat in hac vel illa re, nec scire tenebatur. Aliis illa vocatur ignorantia *Juris seu universalium*, uti hæc *Facti seu particulatum*. *Ignorantia* porro *invincibilis* est talis vel *in se*, *sed non in sua causa*; vel *in se & sua causa simul*. Illa est, quando quis in ipsa quidem *actione ignorantiam*, *ex qua actio illa procedit*, vincere nequit; in culpa tamen est, quare in talem ignorantiam incideret. Sic sæpe, qui per ebrietatem peccat, plane nescit quid agat; est tamen in culpa, quare istud nesciat. Hæc est, quando quis non tantum ea ignorat, quæ scire ante *actionem* non potuit, sed etiam in culpa non fuit, *cur in ista hæceret ignorantia, aut in eandem incideret*.

O B S E R V A T I O II.

Homo ex principio interno potest se mouere ad actionem aliquam suscipiendam vel omittendam.

I. *Voluntatis actus.*

II. *Actiones spontaneae.*

III. *Actus permissa.*

IV. *Coactio.*

V. *Liberum arbitrium.*

VI. *Voluntas imperatae hominis facultatibus.*

VII. *Voluntas cognosci.*

VIII. *Voluntas potest se confidere ad normam.*

IX. *Unde obligationis est capax.*

X. *Voluntas, qua obligatio dicitur, est libera.*

S. I. **H**omo cum à Creatore formandus esset animal per leges gubernanduin, voluntatem habere debebat, actionum suarum internam moderatricem; scilicet ut objectis propositis & cognitis ex principio intrinseco circa necessitatem aliquam physicam ad ea sese moveret, & eligere posset, quod sibi maxime congruum videretur. Ea sese per duas velut facultates exscerere concipitur, per quarum unam agat *sponte*, per alteram *libere*. Spontaneitati communiter attribuuntur certi actus aut motus, quorum quidam interiores, qui *Eliciti*, quidam exteriores, qui *Imperati* vocantur. **A**ctus elicitus sunt, qui à voluntate immediate producuntur, & in eadem recipiuntur. Eorum alii occupantur circa finem, ut *Volitio*, *Intentio*, *Fruitio*; cæteri circa media, ut *Consensus*, *Electio*, & *Usus*. *Volitio* dicitur actus voluntatis quo ipsa simpliciter fertur in finem, non habito respectu, an iste sit præfens an absens: seu quo simpliciter ipsi probatur finis. *Intentio* seu proæfens est desiderium efficax finem obtinendi: seu est actus voluntatis, quo efficaciter fertur in finem absentem, eumq; consequi nititur. Hujus etsi plures dentur

dentur gradus, vulgo tamen ea dividitur duntaxat in plenam & semiplenam. Plenam intentionem vocant, qua voluntas re sufficienter expensa nec per affectuum vehementiam abrepta in aliquid fertur. Hanc, ubi sufficiens deliberatio non adfuit, aut affectuum turbine ratio concussa. *Fruitio* est quies seu delectatio voluntatis in fine jam obtento & praesente. *Consensus* autem dicitur simplex adprobatio mediorum, quatenus utilia judicantur ad finem; quae *Electio*, ubi in potestate nostra sunt sita, ad finem obtainendum destinat, & *Usus* applicat. *Actus imperatos* vocant, qui ab aliis animae facultatibus executioni mandantur.

S. 2. Ad actiones autem *spontaneas*, quae scilicet suscipiuntur ex interno motu voluntatis cum prævia cognitione, referendæ quoq; sunt, quas mixtas vulgo vocant, quando minus malum non-morale, inutile vel injucundum, suscipitur ad evitandum majus malum, quod aliter declinari nequit. In lucro enim est pondendum, quodcunq; de graviori malo alias inevitabili detrahi potest; adeoq; hoc casu minus malum revera redditur adpetibile, & in quod voluntas pro praesenti statu sponte feratur; urypote cui declinatio mali totius, aut partis duntaxat boni instar sit. Inde tritum illud est: *Ex duobus malis (non-moralibus) minus est eligendum, si alterutrum subire necesse sit.* Sic etsi v. g. projectio mercium in mare in se non sit aliquid adpetibile; accendentibus tamen certis circumstantiis revera adpetitur, puta, si vitam aliter, oborta tempestate, servare nequeo. *Præstat enim mercium jastram facere, quam una cum illis, vitam perdere.* *Judicandum est autem de actionibus non tantum ex objecto nude spectato, sed etiam ex fine & circumstantiis, quæ heic & nunc adsunt;* quippe quarum multæ ipsam actionis essentiam ingrediuntur, & quarum unica sœpe totam ejusdem naturam determinat.

S. 3. Cæterum dependent actiones spontaneæ à vo-

luntate vel *directe*, quæ proprie dicuntur *volitæ*, quas positivo influxu producit voluntas; vel *indirecte*, quæ *permisæ* dicuntur, scilicet, quæ cum ab aliis suscipiantur nobis non *directe* volentibus aut jubentibus, nostræ tamen censentur, quatenus eas, cum possemus, impedire negleximus eo modo, quo debebamus. Cæteræ autem quæ *permissions* audiunt, nihil moralitatis involvunt; quippe cum sint puræ negationes *actionum moralium*. Ut quando Deus dicitur peccata permittere, ad quæ prohibenda non tenetur eo modo, quo omnino fieri non possent. Aut quando per jocum dicimus permittere, quæ ex necessitate absoluta aut *physica* sunt. Sic nihili quoq; est *permisso actionis* ab altero *susceptæ*, quam prohibere supra vires est; (siquidem prohibendi *impotentia* per culpam nostram non fuerit *contracta*;) ut & *permisso actionis* *bonæ*, quam de facto prohibere quidem poteram, sed non debebam. Enimvero quando permitto seu concedo v. g. famelico uti meo cibo ea est *actio directe* *volita*. De *permissione* autem *legislatorum* libro superiore dictum

S. 4. Porro quemadmodum spontaneum duo invalidit, *intrinsecum voluntatis motum*, & *præviam cognitionem*: ita quod ipsi opponitur *Invitum* notat, tam quod ab *extrinseco principio* per vim *locomotivæ* nostræ cum *reluctantia voluntatis imperatur*, quam quod ex defectu cognitionis procedit. De hoc jam superius dictum, illud autem peculiariter solet vocari *Coactum*. Sub quo nomine nobis proprie non habentur illæ *actiones*, quæ evitando majori malo, suscipiuntur, eti non nisi *præsens necessitas* easdem *adpetibiles faciat*; sed istæ *duncaxat*, ad quas ab *extrinseco principio* *valdiore adigitur* quis membra sua *adPLICARE*, ita ut *aversationem* ac *dissensum suum signis aut præcipue reluctantia actuali ostendat*. Qualis in *foro civili* adfuisse *præsumitur*, circa quælibet *actiones* aut *passiones*, quæ *communiter* *sponse*

sponte admitti non censentur, ubi omnia signa actualis consensus deficiunt; quæ non nullis dicitur *reluctatio Interpretativa*. Ut quando in lege divina invita vim passa judicatur virgo, cum qua in agro remotis arbitris quis concubitus. Est autem coactum aliquid vel *in se*, sed non *in sua causa*, quando quis in tali statu versatur in præsens, ut vim allatam repellere nequeat, in culpa tamen fuit, ut in istum statum perveniret; vel *in se* & *in sua causa simul*, quando quis etiam in culpa non fuit, ut in talem perveniret statum, quo per vim ad aliquid cogi posset.

§. 5. *Libertas* est facultas voluntatis, quæ positis omnibus ad agendum requisitis ex pluribus objectis propositis unum vel aliqua potest eligere, reliqua rejicere; aut uno proposito id admittere vel non admittere, agere vel non agere. Peculiariter autem facultatem ex pluribus objectis unum vel aliqua eligendi, libertatem specificationis seu contrarictatis; facultatem autem circa unius duntaxat objecti electionem aut rejectionem versantem, libertatem contradictionis seu exercitii vocant. Superaddit igitur sponteitati libertas tum indifferentiæ suorum actuum quoad exercitium, ita ut voluntas alterum actuum suorum, nempe *quod velle & nolle non necessario elicit*; sed circa objectum propositum particulare utrumlibet elicere possit, etsi fors ad hunc magis quam ad illum propendeat: tum liberam determinationem, ita ut voluntas ex iatrinseco impulso alterutrum actuum suorum, velle aut nolle heic & nunc eliciat.

§. 6. Constat autem voluntatem velut imperium generale inter facultates hominis, quæ quidem illius directionis sunt capaces. Sunt enim, quæ omnino istud liberum voluntatis regimen respuunt; uti vires animæ vegetantis, naturalem agendi modum servantes, quem homini immutare, aut actionis earundem exercitium, positis omnibus ad agendum requisitis, suspendere non conce-

conceditur. Objecti tantummodo applicatio ipsis reliqua, quæ cum mediane locomotiva contingat, penes voluntatem est, hanc in ipsarum ministeria citius aut tardius destinare; ita tamen, ut tempora, quando natura objectum applicari desiderat, non ex voluntatis arbitrio dependeant. Sic fames & sitis urgent, non quando homini placet, sed quando crassius aut liquidius alimentum absumptum. Sed & objectum congruum aut minus tale ipsis præbere potest homo, ex quo istæ incrementi aut decrementi materiam capiant; ita tamen, ut applicato semel objecto, voluntatis regimini locus non amplius supersit. Sic in arbitrio hominis situm, boni vel deterioris succi cibum stomacho suppeditare; ast hic ingestum semel alimentum modo naturaliter sibi insito, non ad arbitrium hominis digerit. Sensus interni & externi, organo recte disposito, non possunt non objectum admotum percipere, ac de eo, prout ipsis adaptaret. judicare; etsi interveniente locomotiva voluntas iisdem objecta admoveare vel subtrahere potest. Quæ eadem ad intellectum applicare licebit. Enimvero in locomotivam voluntas absolutum exercet imperium, non solum quando ista sibi relicta est, sed & ubi ab appetitu sensitivo impellitur. Nam & in hunc voluntatis est imperium, etsi non ita quietum, quin identidem tumultibus in eo affectus insurgant, queis reprimendis magno nisu opus est. Nunquam tamen victoria ipsis desperanda, ubi vires suas recte adhibuerit, etiam ubi per modum temporis aut consuetudine invaluerint. Ast in illis, queis per morbum mens est mota, nec ratione amplius locus datur, nec actiones talium pro humanis censentur.

§. 7. Sed & illud in proposito est, voluntatem neque à principio extrinseco neque intrinseco ita posse cogi ad aliquid sibi conveniens aversandum, aut inconveniens adpetendum, ut nulla prorsus libertas, saltem exercitii, ipsis relinquatur. Vis enim externa non id proprie effi-

cit, ut in id feramur, à quo voluntas nostra abhorret, sed vel proposito majori malo minus malum adpetibile, adeò que voluntati conveniens reddit; quemadmodum lucerolum parte duntaxat soluta roto debito liberari: vel illud persuadet, ut rei alicujus adpetitionem & averstationem signis exterioribus mentiamur. Cætera omnia quæ blandis illecebris voluntatem delinire, aut per aspera terrere aggrediuntur, nullam obsequii necessitatem adferre possunt. Evidem bonum in genere semper voluntas adpetit, malum aversatur. At nullum particulare bonum est, etiam judicio intellectus commendatum, quin illud adhuc possit negligere. Quemadmodum & id, quod ratio malum morale judicavit, adpetere potest; prævalente boni specie per judicium sensuum commendata, quæ isti malo est adjuncta. Sic quacunque animus induatur obligatione, id tantum efficit, ut secundum eam tibi agendum ratio judicet, non ut in contrarium omnino tendere de facto nequeas.

S. 8. Ex quibus facile quoque adparet, homini datum esse ad normam notionalem dirigere actiones à voluntate immediate dependentes, vel ejusdem imperio subjectas. Cum enim voluntas sit libera facultas, cuius actus neq; quoad specificationem, neq; quoad exercitium naturali necessitate adstringantur; nec quæ ad unum agendi modum sibi semper similem determinetur, sed intrinseco velut impulsu ad agendum sese moveat, ac ipsa actionis suæ modum designet: manifestum sane est, si regula aliqua certum agendi modum monstrans innoescat, (semper enim præcedens cognitio intellectus requiritur, & fieri non potest, ut actiones quis suas conformet ad normam quam ignorat;) posse ipsam actus suos elicere, & cæteras facultates sibi obnoxias ad præscriptum istius regulæ dirigere, si libitum fuerit. Circa quam tamen regulam præsupponitur, ut non pugnet cum universalis voluntatis inclinatione, id est, ut non præcipiat voluntati aliquid adpetere, quod naturæ

ipsum adversatur, aut aversari, in quod naturaliter fertur, seu ne jubeat aversari bonum qua tale, aut adpetere malum qua tale. Istud enim ut fiat impetrari ab ipsa nullo modo potest, etiam si actus exteriores id, quod inclinationi voluntatis contrarium est, simulare queant.

S. 9. Cui consequens est, ut hominis voluntas sit apta recipere obligationem à principio extrinseco, ut ex præscripto istius actuum suorum specificationem & exercitium, agendi quod modum determinet. Sane enim obligatio præsupponit naturalem facultatem agendi & non agendi, quam si quis per necessitatem aliquam physicam ita determinet, ut ad modum causarum naturalium in diversa prorsus niti nequeat, omnem actionum ipsius moralitatem extingueret; quemadmodum & qui non nisi vinculis physicis homines coerceret, ad brutorum ipsos conditionem redigeret. Ast ubi moralia voluntati vincula injiciuntur, i. e. ubi indicatur quid agendum sit, ni periculo alicujus mali subeundi sese exponere velit, ab eo, cui malum istud imponendi potestas est; tunc utique, licet naturalis facultas in contraria tendendi supersit, morali tamen necessitate libertas ipsius includitur, ut ex judicio recte rationis semper id potius, quod præscriptum fuit, quam contrarium ejus agendum videatur.

S. 10. Ast vero quæ obligatio deficit, voluntas libera esse intelligitur, & habere potestatem agendi omnia ea, quæ per vires naturales ab eadem effici possunt. Quin & ubi sese ad aliquid semel determinavit, ni lex aliqua obstat, proprium decretum eam vim haudquidquam habet, ut recte id, quandocumque libitum sit, mutare aut tollere nequeat. Quæ mutatio contigisse censetur non solum, quando quis eam expresse significavit, sed etiam cum quid fecit, quod cum prioris voluntatis decreto stare non potest. Sic si certa pugna sit inter instrumenta conventionum de eadem re, quod posterius inter contrahentes

trahentes placuit, prioribus derogabit; quia uno tempore nemo contraria voluisse potest; & ea est natura actuum, qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis inde discedi possit, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis, quæ utriusq; partis consensu dissolvi possunt, nisi per legem superioris irrevocabilia sint facta; sive *uox regis seu ex una parte*, ut in testamentis, & legibus humanis positivis. *Ubi* tamen observandum, decretum, quod non nisi certo aliquo statu aut conditione praesente condi potest, post illa sublata non posse rescindi à condente, ubi semel rite conditum fuit. Sic quam legem Princeps tulit, ubi imperio abiit, tollere nequit. Nec obstat, si praecedente decreto dictum sit, deinceps condendum fore irritum. *Reste* enim ille: Absurdum est, per statutum praecedens statutum aliquod futurum velle frustrari. Absoluta enim potestas seipsum constringere nequit, neque, quod natura revocabile, sibi potest. Non magis, quam si quis testamento suo declaraverit, quod si novum testamentum conderet, id irritum eslet. Etsi enim ejusmodi clausula praesumptionem possit fors gignere, in posteriori testamento veram voluntatem non fuisse expressam; tamen si heic ea clausula revocetur, omnino prius vanum erit. Sic quod Principibus non infrequens est, constitutionibus quibusdam expresse addere, etiamsi peculiari rescripto quid istis adversum jusserint, ei tamen à Magistratibus aut Judicibus non esse parendum; id non eum habet effectum quasi ista abrogare iterum nequeant; sed potius significant, posteriora rescripta non esse seria, aut sibi per imprudentiam excidisse; ac subtili hac arte procacium imprudentiam petitorum amoliuntur, queis aperte negare non sustinebant. Bene tamen observandum, ita demum decretum voluntatis propriæ posse revocari, nisi per id collatum sit alteri cuidam jus aliquod, quod invito eripi non debeat. Inde adparer, cur v.g. in renunciationibus, quando quis jure suo in alterius gratiam

gratiam cedit, hzc soleant verba adhiberi: **Contra hoc instrumentum à me aut meis hæreditibus nihil tentari debet.** & si fors fiat, irritum & nullum habendum. Per hunc enim actum jure me meo abdico, & id in alium consero. Unde sane, si quid contrarium isti renunciationi in posterum decernatur, id nullum erit; scilicet, quia nihil mibi amplius in illam rem juris; & sine effectu de re aliena disponere aggredior.

O B S E R V A T I O III.

Homo per naturam destinatus est ad agendam vitam socialem cum hominibus.

I. <i>Quilibet homo sese maxime</i>	<i>gumentia eorum, qui</i>
<i>Eidem natura necessitatem</i>	<i>minorem natura</i>
<i>& desiderium</i>	<i>sociale</i>
<i>colenda implai-</i>	<i>stiarum.</i>
III. IV. V. <i>Respondetur ad ar-</i>	

S. I. **H**abet hoc commune homo cum omnibus animalibus, quies, ut esse se sentiant, datum fuit, ut se maxime amet, seipsum studeat omni ratione conservare quæ bona sibi videntur adquirere nütatur, mala repellere. Et communiter quidem iste cuiuslibet erga seipsum amor tantus est, ut quævis inclinatio erga quemvis alium hominem ipsi cedat. Videntur equidem interdum aliqui teneriore adfæctu alios amplecti, quam scipios, ac magis gaudere ipsorum bonis,

quam propriis: magisq; eorundem malis dolere, quam suis. Sic saepe parentes, quem liberos suos sentire dolorem vident, in seipso mallent translatum. Sic multos ex quo animo mortem oppetiisse constat, ut alios peculiari sibi vineulo nexos servarent. Enimvero id factum, vel quia ob arctam necessitudinem aliorum bona aut mala pro suis duxerunt, vel quia ista affectas aut fiduci jaestantia peculiare aliquod bonum sibi comparatum iverent. Sic parentes quidam effusius extantur liberorum suorum bonis quam propriis; quia duplicari bonum iudicant, quod ipsos pariter atq; ex se natos adficit. Sic proprio saepe dolore nobis adamati vellemus dolorem redimere, quod gravius velut sauciet telum per tam amicum corpus nos petens. Et qui pro alio perire non recusat, vel tantum gloriæ ex isto factio sperat, quod vita bene emi judicet; vel eo extinto id in se malum timet redundaturum, ut vita sibi non amplius sit expetanda.

§. 2. Enimvero parum homo absfuturus fuisset a beluis, nec multo cniutiorem aut commodiorem quam ipsæ vitam degeret, ni altera quoq; per naturam insita ei foret inclinatio, ut in societate sui similium versari gauderet. Quod manifestius est, quam ut pluribus ostendi debeat. Perpetua solitudine homini nihil tristius. Soli inter animantia datum articulato sono animi sensa aliis posse exponere, quo nullum aptius instrumentum societati contrahendæ aut servandæ. In nullo animantium genere unius commoda ab aliis tantum possunt promoveri, quantum hominum a se invicem. Virtus humana ea indigentia, ut, non conspirantibus in mutuam operam pluribus, maligne admodum servari possit. Imbecillitas hominum recens natorum maior est, quam ullius alterius animantis; & cum ceteris pauci dies aut menses sufficient ad id, ut sibi ipsis de vieta prospicere queant, illis vix anni aliquot sufficient. Adde quod bestiis vietum ubivis obvium terra exposuit, sed quæ homini

homini congruunt, industriam plerumq; & cultum desiderant. Et tamen minima isthæc est pars, ut quis non minis humani dignationem mereatur, victimum posse ventri suggerere. Quid? quod non solum bestiis præda essemus futuri, sed & belluarum more in nos ipsos invicem grassaturi ni in pacificam societatem omnino coire nos natura jussisset.

§. 3. Ast ne quem forte moveant rationes eorum qui isthæc tam clara negare sustinent, sciendum. 1. duas hasce inclinationes; quibus homo seipsum amat, & societatem adipetit, ex intentione naturæ ita temperari debere, ne per illam huic aliquid decedat. Scilicet homini ita sui amorem natura commendavit, ut ne tamen propter cundem aliquid committat, quod inclinationi ad societatem repugnet vel ipsam societatis naturam lædat. Quod ubi per affectum exorbitantium negligit, & suum querit commodum cum iniqua aliorum læsione, enascitur quidquid est turbarum, queis homines inter se colliduntur. 2. Ut certa individua in certam coëant societatis speciem, id fieri vel ob peculiarem ingeniorum, aut aliarum qualitatum congruentiam, vel quod finem aliquem peculiarem magis apud hos, quam illos obtinere se posse putent. Nequaquam autem necesse est, ut omnes homines in unam coalescant societatem, in qua omnes inter se sint & quales; sed sufficit, si iidem in plures ac distinctos sese congregent coetus, qui tamen inter se haudquam infociabiles omnino sint, sed læsionibus injustis invicem abstineant, & quantum per arctiores possunt obligationes, commoda & bona invicem communicent.

§. 4. His positis non difficulter responderi potest ad id, quod quidam differunt: Verum quidem esse homini per naturam, seu quatenus est homo, id est, statim auctus natus est, solitudinem perpetuam accidere molestem; infantes ad vivendum, adultos ad bene vivendum aliorum indigere ope; hominésq; mutuos con-

gressus natura cogente adpetere. Enimvero societates civiles non meros congresus, sed foedera esse, quibus in eundis fides & pacta necessaria sint. Horum ab infantibus quidem & in doctis vim, ab iis, qui damnorum à societatis defectu ortorum inexperti sunt, utilitatem ignorari. Unde fieri, ut illi, quia quid sit societas non intelligunt, eam inire non possint, hi autem quia neſciunt, quid proſit, non curent Ergo omnes homines, cum sint nati infantes, ad societatem ineptos natos esse, plurimos per omnem vitam tales manere: disciplina autem, non natura, hominem aptum fieri ad societatem. Sed facile patet objectionis colorem fere oriſi ex cavillatione vocabuli græci *πένε*, quod Latinis interpretibus ſolemne eſt vertere *aptus natus eſt*, quo proprie significatur naturalis inclinatio ad aliquid, cum naturali potentia recipiendi actualis aptitudinem illi ſei exercendæ; etiamſi iſta actualis aptitudo non ſtatiſ per nativitatem iſit, ſed per induſtriam demum ſit introducenda. Sensus itaq; triti iſtius, homo natura eſt animal ſociale, hic eſt: hominem à natura destinari ad ſocietatem ſui ſimilium, eāmq; ipſi quam maxime congruam eſſe atq; utilem; eundēmq; tali p̄dicitum inge- nio, ut per culturam poſſit recipere aptitudinem re- clevandi in iſta ſocietate; immo hunc ex ſocietibus vel p̄cipuum enaſci fructum, ut recens nati, queis per naturam actualis iſtarum rerum intellectus non eſt iſitus, in iſtis in idonea earundem membra eſſormen- tur. Nec intra connubia aut familias iſta aptitudo con- ſiſtit, ſed etiam ad civitates conſtituendas ſeſe extendit; ubi plures familiæ ſecuritatis & copiosioris vitæ cauſa coeunt, communiq; conſilio ſocietatis negotia admini- ſtrant, ſub certis imperiū ndi & parendi legibus. Qua- les ſocietates natura omnino inter homines eſſe voluit; etiū hoc in arbitrio hominum fuerit relictum, adeoque per pacta determinandum, quæ individua cui ſocietati ſint adjungenda, aut quis iſdem gubernandis p̄ſſu- diſtus.

dus. Nec ideo civitas in se naturæ congrua esse definiit; quod multi per vim injustam & scelera ad ejus gubernacula nitantur. Verum uti civitatum complures dantur formæ particulares, ita diversa hominum ingenia diversis formis magis congruunt. Quod si vero aliquis ingenium conditiones æquas, sive quibus societas coalescere aut stare non potest, accipere per superbiam designatur, haudquam id indicio est. hominem non esse animal sociale; sed istum vel minus aptum esse ad vivendum in peculiari aliqua societatis specie, puta, in qua omnes æquo fruuntur jure; vel vitiouse proprio amori plus justo indulgere, quem tamen cum inclinazione ad societatem placide conspirare natura jubebat. Id vero nullius momenti, quod adfertur, commoda vitæ magis dominio posse juvari, quam mutua opera. Nam nec stabile dominium ullum sine societate est; nec ut omnes homines in alios homines dominium habeant omnino fieri potest.

§. 5. Quod autem ulterius objicitur; Si homo amaret hominem naturaliter, id est, ut hominem, nulla ratio reddi posset, quare unusquisq; unumquemq; non æque amaret. ut æque hominem; aut cur eos frequenter potius, in quorum societate sibi præ aliis honor defertur & utilitas; ad id sciendum; Omnes quidem homines naturæ inter se similitudinem conciliaffe, adeo ut revera generalis illa amicitia ex communi natura resultans, communis quoque omnibus esse debeat, nisi si quis forte sceleribus ea sese indignum reddiderit. Enimvero ad communem istam naturam complura accedunt, quæ in causa sunt, cur hic magis amet hunc quam illum; puta quod ingeniiorum major sit inter iplos circa peculiares inclinationes congruentia, vel quod proprius eorum origines distent. Tunc autem nulla ratio posset reddi, si velut fungi è terra omnes homines simul essent enati, nulla invicem cognatione; aut si omnimodam inter se similitudinem ingeniiorum haberent. Qualis

hominum status uti nunquam extitit ; ita ex illius suppositione contra id, quod res ipsa ostendit, nihil concludi potest. Ceterum ideo eos libentius frequentat homo, in quorum societate ipsi potius quam alteri desertur honor & utilitas, quod quisq; commoda sua amet. Id quod haudquaquam naturæ repugnat, modo harmonia societatis per istum amorem non turbetur. Nec enim ideo societates colere natura nos jussit, ut nostri curam negligeremus ; quippe cum illæ vel maxime id efficiant, ut per mutuam auxilii atq; bonorum inter plures communicationem nostris bonis eo commodius possemus propicere. Ac licet quis, dum societati alicui sese adiungit, primario suum secundario sociorum commodum spectare soleat ; nihil tamen obstat, quo minus debeat ita proprio studere commodo, ne commodum societatis lœdatur, singulisve membris inuria inferatur ; aut interdum neglecto proprio commodo bonum societas curare. Et nihil ad rem facit, quod adfertur, originem magnarum & diutinarum societatum, id est civitatum, non à mutua hominum benevolentia extitisse, sed à mutuo metu ; (vocabulo hoc pro quolibet prospetu ac præcautione futuri mali sumpto.) Nam id vel maxime naturæ humanæ conditioni congruit, ut cum singuli aut pauci injuriis essent expositi, plures inter se uniti contra mala sese munirent ; nec solus hic civitatum finis aut usus, malum declinare. Nec id requiritur ad hoc, ut societas aliqua naturæ congrua dicatur, ex sola benevolentia mutua coœluisse ; quæ tamen neque in civitatibus constituendis prorsus abest : quippe cum illi saltem, qui prima velut fundamenta civitatum ponunt, pleriq; mutua benevolentia invicem jungantur, etiæ fors alii deinceps ex metu his sese associare compellantur.

S. 6. Operæ pretium est aurem considerasse, quantum conditione victuri essent homines, si omni destituerentur obligatione à natura ad colendam inter se societatem ;

tatem; vel si non essent animalia socialia. Ubi sane adparet, cum nullum ipsis jus invicem fuerit intercessum, faturum fuisse ut quilibet in quodlibet etiis ceteris jus habuerit; ac sine ulla injuria potuerit quilibet cuiuslibet inferre, quod ad conservationem sui ipsius facere videretur, quantum vires cujusq; id admissent; ex quo oriturum fuisse bellum omnium adversus omnes, quae ipissima est bestiarum vita. Quemadmodum enim, ideo, quod homini cum brutis nulla juris communio intercedit, cuiuslibet, (ubi removeas respectum, quo in bruta jam certi homines jus sibi praे aliis quæ siverent,) quodlibet animal, ubi libitum fuit, vel occidere, vel ad ministeria praestanda cogere licet, quantum per vires conceditur, citra injuriam bruto illatam: sic si nulla mihi adversus ullum hominem esset obligatio, posita naturali facultate alterum sedendi vel etiam occidendi, liceret mihi utiq; vitam ac membra mea quantum possem tueri, omniaq; media eo inservientia adhibere, quorum ad finem aptitudinem penes me solum esset judicare; adeoque possem non tantum mihi vindicare ea omnia, quæ conducere mihi judicassem, sed etiam quemcunq; hominem occidere, debilitare aut alio modo constringere, siquidem id securitati meæ expedire videretur; cui utiq; in tali statu, nulla obligatione mutua existente, nisi per vim, prospicere non possem. Atq; idem cum cuiuslibet quemlibet licuisset. quid aliud, quam rapaces in proprium genus bellum fuisse homines? Enimvero cum in tali statu homines nunquam extiterint, nec ex intentione Creatoris unquam existere debuerint; incongrue admodum, & vix citra contradictionem hic vocatur status naturæ. Unde quoque incomoda ex tali statu resultantia directe non debent substerni pro fundamentis legis naturæ, (et si revera, ne iste status inter homines existat, lex naturæ facit;) sed illud potius, quod Deus directe destinaverit hominem ad colendam vitam socialem. Hæc enim nisi fuisse

directa **D** e*i* intentio, non magis necessarium fuisset hominibus ob incommoda ex vita non sociali orta invicem pa*ci*ta inire, quam c*re*teris animantibus cum ursis, lupis aut leonibus ad evitanda incommoda vita, quae ipsis degitur, non socialis. Nec est, quod regeras, rationem his deesse, qua vim pa*c*torum intelligant. Nam neq*ue* hominibus rationem dedisset Creator, nisi societati co*le*and*z* eos destinare voluisset.

O B S E R V A T I O IV.

Homini ita curam sui agendum recta ratio dictitat, ut ne societas humana turbetur.

I. <i>Lex naturae innoscere per dictamen rationis.</i>	XII. <i>Defensio propria quando locum habeat?</i>
II. <i>Quomodo limitandum illud; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.</i>	XIII. <i>Quousq<i>ue</i> progre<i>di</i> pos<i>si</i>st?</i>
III. <i>Obligatio legis naturae unde</i>	XIV. <i>Bellica vis medium extraordinarum b<i>u</i>tim<i>is</i> invicem agendi.</i>
IV. <i>Leges naturae fundamentales.</i>	XV. <i>Bellum non ex quibus<i>li</i>tes caus<i>is</i> recte sus<i>ci</i>pi<i>re</i>nt.</i>
V. <i>An ex solo amore sui<i>p</i>ius leges naturae derivand<i>e</i>?</i>	XVI. <i>Quid in hostem liceat?</i>
VI. <i>Quid in necessitate propria liceat in alterius viam?</i>	XVII. <i>An subdi<i>li</i>os hostis corrumpere liceat?</i>
VII. <i>An res?</i>	XVIII. <i>Temperamenta licentiae bellic<i>ae</i>.</i>
VIII. <i>Leges naturae circa conseruationem sui<i>p</i>ius.</i>	XIX. <i>Bellum componendum, quantum fieri potest.</i>
IX. <i>An lex naturae & iustitius circa idem objectum versari possint?</i>	XX. <i>Qualis casus de non offendendo in posterum exigenda?</i>
X. <i>Quid homini liceat in propriam viam?</i>	XXI. <i>Lex naturae de coienda pace & exercenda humanitate.</i>
XI. <i>Ex cura proprie saluis<i>li</i>cum fit bellum.</i>	XXII. <i>Qua</i>

XXII. <i>Qua ratione homines in- vici m aequales?</i>	XXIX. <i>De servandis pactis.</i>
XXIII. <i>Lex nature generalis de non lădendo jure al- terius.</i>	XXX. <i>De restituendo danno da- to.</i>
XXIV. <i>Leges de non violando alterius corpore.</i>	XXXI. <i>De provocando ad arbi- trios.</i>
XXV. <i>De non violanda pudici- zia.</i>	XXXII. <i>De recte iudicando.</i>
XXVI. <i>De non diffamando.</i>	XXXIII. <i>De gratitudine.</i>
XXVII. <i>De non mæchando.</i>	XXXIV. <i>De recte adhibendis fe- gatis, ubi.</i>
XXVIII. <i>De non lădendis re- bus alterius.</i>	XXXV. <i>De mendacio.</i>
	XXXVI. <i>De Interpretatione fi- gurorum.</i>

S. i. **E** T si, quando in lucem homo prodit, nulla rerum cognitione animus ipsius deprehendatur imbutus; ita tamen dispositum ipsius intellectum formavit Deus, ut postquam cum ætate ipsius se vires exercere coeperint, ex inspectione rerum naturalium notiones quasdam concipiatur, uberiori scientiæ post superstruendæ inservientes; & ex contemplatione sui agnoscat, quas actiones ipsum tanquam naturæ suæ congruentes Creator obire voluerit, & quas vitare, tanquam eidem repugnantes. Circa illas aliorum est occupari; nobis de posteriori paulo curatus heic dispiciendum. Per experientiam igitur constat, quod ubi ex infantili ignorantia sese rationis lumen in homine paulo clarius exlerit, atque ad contemplationem suæ naturæ se convertit, ratio ipsi per adfectus aut vitiosos habitus non corrupta, dictiter, par quidem esse, ut ipse se quantum potest, curet & conservet; quia tamen à Creatore ad societatem cum aliis hominibus colendam destinatum sese animadvertisit, necessum esse, ita curam sui temperare ne cum aliis insociabilis fiat, aut ne societas inter homines turbetur. Id ipsum est, quod vocamus legem Naturæ. Hæc, uti dictum, ex consideratione naturæ & conditionis humanæ absq; adminiculatio aliquo supernaturali innotescit. Nec ideo ea natura

nota esse desinit, quod aut multis haud ista ingenii vis, ut proprio ratiocinio eandem investigare queant, aut quod istius notitia plerisq; per informationem aliorum adquiratur. Sufficit enim, quod ingeniorum saltē mediocrium eam eruere possit perspicacitas; ceteri autem, ubi ejus, docentibus aliis, acquisitam notitiam cum naturæ suæ conditione contulerint, perspicere queant, necessario sibi hanc legem congruere. Ac uti per legem naturæ humana societas coalescit & conservatur; ita hic haud minimus societatum jam constitutarum fructus est, ut in ipsis per aliorum institutionem, atque ipso exercitio legem naturæ etiam heteriores addiscant.

§. 2. Qui vero valde commendatur modus facile in plerarumq; cognitionem legum naturæ perveniendi; scilicet, ut facturus quid in alterum cogiteret, se illius loco ponit, quicum est agendum, & alterum vicissim ipsius loco constitutum; ita est restringendus, ut isto casu consideretur, non solum quid inferri nobis placeat aut displiceat; sed etiam quæ alteri obligatio aut necessitas nobis quid inferendi incumbat. Adeoq; tritum illud; *quod tili non vis fieri, alteri ne feceris*, hactenus duntaxat valet: quemadmodum tibi non vis fieri, ut alter quid ingratiti tibi inferat, ad quod per obligacionem aliquam aut necessitatem non adigitur; seu, quod eodem recidit, ut tibi non vis fieri ab altero, quod sit injustum aut inhumanum; ita tale quid tu alteri ne intruleris. Qua ratione per dictum illud judex sane non impeditur, quo minus de fontibus supplicium sumat; et si ipse fontium loco constitutus supplicium effugere, & que ut illi, sit desideraturus. Sic circa illud ab ipso **S E R V A T O R E** prolatum: quidquid volueritis, ut alii vobis faciant, id iis ipsi quoq; facite; itidem cogitandum est, non solum quid ab altero nobis fieri gratum sit futurum; sed etiam, quid iste alter commode facere possit. Unde haudquaquam oportet me servo meo calceos

calceos purgare, quia volo, ut ipse mihi eos purget. Et injungitur isto præcepto justitiae ac humanitatis potissimum exercitium; quæ sane humanitas haudquam requirit, ut aliquid alteri deim, quo ipse citra magnum meum incommode carere nequo, aut præsteat, quæ vel ipse commode præstare non possum, vel quæ alteri, ut à me præstentur, adeo necessaria non sunt.

§. 3. Obtinet autem dictamen illud rationis, seu lex naturæ, vim obligandi homines ex autoritate Creatoris, tanquam supremum in ipsos imperium gerentis. Qui cum hominis naturam ita formarit ut ad societatem colendam ipsum esse destinatum satis adpareat, eaque de causa eidem animum istarum fecerit notionum capacem; intelligitur sane eundem quoque voluisse, ut homo fini ab ipso præscripto sese attemperet. Adeoque cum per legem naturæ iste finis obtineatur, obligasse quoque ad eam servandam, tanquam medium non ex arbitrio hominum inventum. ac ex eorum libidine mutabile, sed expresse ab ipso Deus huic fini adsequendo constitutum. Qui enim alicui pro imperio injungit finem, censetur quoque eundem obligasse ad usurpanda illa, quæ fini obtinendo sunt necessaria. Ac habuissent perfectam vim obligandi hominem leges naturæ, etiamsi Deus eas nunquam in verbo quoque suo revelato proposuisset; nec eo minus leges sunt, quod videntur tantum conclusiones quædam ratione intellectæ de agendis & omittendis, non autem orationes ejus, qui aliquid fieri vel non fieri jure imperet. Tenebatur enim homo Creatori suo obtemperare, etiamsi peculiari revelatione autoritatem ipsi suam non ostendisset; quippe cum alias imperio summi rerum Arbitri subiectum le etiam circa istiusmodi revelationem sentire posset: & lex est decretum superioris, quacunq; demum ratione subdito innotescat, sive per signa notionalia seu orationem voce aut scripto expresum promulgetur, sive ex con-

284 Elementorum Jurisprudentiae

conditione naturæ aut negotii, quod gerendum, ratione
cinando sit colligenda & presumenda. Ac nemo ne-
gaverit, eos quoque, quies Scripturæ Sacrae nunquam
innoverunt, in legem naturæ peccasse; quod dici non
posset, siquidem ea vim legis ex promulgatione per
Scripturas facta mutuaretur.

S. 4. Sunt autem leges naturæ fundamentales. & ex
quibus reliquæ omnes fluunt duæ: 1. Ut quilibet vitam
& membra sua quantum potest tueatur, seque ac sua
conserve. 2. Ut ne perturbet societatem humanam,
scu, ne faciat aliquid, quo minus tranquilla inter homi-
nes societas esse queat. Hæ ita inter se conspirare, &
invicem velut implexæ esse debent ut in unam velut co-
alescant legem, scilicet: Ut in quæque conservare se flu-
deat, ne societas inter homines turbetur.

S. 5. Evidenter sunt, qui ex sola priore lege reliquas
omnes satis argute deducunt. Scilicet cum, remota o-
mni societate inter homines, quilibet in quælibet æqua-
le esset jus habiturus, ex quo bellum omnium adversus
omnes fuisset oriturum; qui tamen status conservatio-
ni & securitati hominum quam maxime repugnet, ac
infinitas secum molestias atq; miseras trahat: Igitur
quærendam esse pacem, quatenus ejus habendæ aliqua
spes affulserit; ubi habet: i ea non possit, quærenda belli
auxilia: Adeoque jus in omnia non esse retinendum, sed
pactis, quies omnino standum, societatem mutui auxi-
lii causa constituendam, & sic deinceps. Enimvero
cum supra ostensum fuerit, naturam directe hominem
sociali vitæ destinasse; ita ut, licet peculiari se vinculo
particulari alicui societati adstrinxerit, cum omnibus
tamen etiam qui extra istam degunt, hominibus quan-
tum per ipsos liceret universalem pacem coleret, & quæ
commode posset, humanitatis officia exhiberet; merito
quoque socialis vitæ conservatio pro fundamento legibus
naturæ substernitur; non vero secundario assumitur
tanquam aliquid, ad quod suscipiendum homines ex ac-
cidenti

cidenti fuerint compulsi. Unde incongruum quoq; est, ex dictamine rationis, præcisa suppositione socialis vitæ, velle derivare jus aliquod naturæ primævum; quippe cum omnia, quæ isthuc modo colliguntur, ad socialis vitæ naturam necessario sint attemperanda. Ac ponamus populum aliquem internam inter se pacem contentem, istis pollere viribus, ut reliquis omnibus queat esse metuendus; adeoq; ab aliis lèdendis haudquaquam isto metu reprimatur, ne fors sua in ipsum exempla statuantur: si talis populus in aliorum inbecilliorum personas aut res pro lubitu grassaretur, ageret, raperet, occideret, in servitutem abstraheret alios, prout sibi expedire judicaret, quis non agnoverit directe ab his jus naturæ violari? Aut quis à coetu luporum eosdem differe dixerit? Et poterat tamen (quod supponimus,) populus iste se conservare, etiam si fors nullum adversus alios jus adhiberet. Quin præprimis ad viçandum jus naturæ inducit illa persuasio, aliquem sibi ipsi sufficere; saluti sui abunde prospectum; non esse, quod reliquorum officia mereri studeat. Nec ex alio fonte profluxit consuetudo, multis olim populis recepta, exteris latrociniis infestandi, & piraticam exercendi; eo quod civibus se tantum suis obstrictos putarent, extraneis nullo juris vinculo obligari; adeoq; cum civibus tantum suis pacem, cum ceteris omnibus bellum esse. Stat ergo, uti vita hominum sine societate bestiarum vitæ similis est futura; ita legem naturæ in eo præcipue fundari, quod socialis inter homines vitæ sit conservanda. Et usque adeo adsertioni nostræ non repugnat, ut potius eandem firmiter adstruat naturæ nostræ conditio, quæ, etiam si nulla naturæ lege ad colendam societatem adstringeremur, sponte eam instituendam suaderet, ob commoda ex eadem fluentia, & effugiendis incommodeis, quæ vitani non-socialem comitantur.

§. 6. Dispiciendum vero heic, an non illa lex de conservando seipso sine turbatione societatis aut lèxione

alterius, per necessitatis casum restringatur; seu, an non alterius corpus aut res lèdere liceat, siquidem ego me ac mea aliter servare nequeam? Ubi illud heic supponimus, teneri quemlibet, extra æqualem necessitatem positum, ex lege humanitatis alteri in extrema necessitate constituto pro viribus succurrere; idq; subisdum necessitatem eodem fere modo vindicandi potestatem facere, quo ea, ad quæ jus habemus; manente obligatione restitutionis, saltem per modum gratitudinis, ubi præsens necessitas remota fuerit. Merito enim ea vis necessitati tribuitur, ut prævaleat rationibus illis, quibus alias, quæ ex humanitatis lege debentur, non per vim vindicare jubemur. Potissima autem controversia est, an necessitas alicui det licentiam in vitam alterius? Ubi de distinctis casibus distincte est judicandum. Ac primo quidem, si v.g. Princeps, aut cui alias in vitam meam quounque modo in præsens statuendi vis est, me jubeat alterum, de cuius innocentia mihi constat, interficere, ni ipse velim interfici; sane siquidem meram duntaxat exsecutionem mihi injunxerit, vix dubitabit quispiam, quin vitæ meæ servandæ manus meas isti ministerio recte commodare queam. Nulla quippe ratio est, quare vitam meam prodigam, altero nihilominus per alios tollendo, præterim cum, qui eam mihi necessitatem admovet, totum sibi factum vindicet, nec ullam reatus partem in me derivare videatur. Etli merito tale ministerium deprecor, ubi id citra ingens periculum effugere licet, etiam ubi sola mihi exsecutio mandatur. At vero alias casus est, si Princeps mortem interminatus jubeat, innocentem sua sententia tanquam sotentem condemnare. Nam hac ratione judex officii sui violationem commodat ad præbendam occasionem speciosam in insontem tanquam noxium sibiendi adeoque magnam reatus partem in se derivat. Cujusmodi facti turpitudinem vir bonus etiam cum periculo vitæ effugere præclarum ducat. Dantur præterea 2-

iii casus, quibus, ut vita mea servetur, alterius vita probabili mortis periculo exponi possit, non quidem directa intentione, sed indirecte & consequenter. Sic v.g. quando duo sumus in praesenti vita periculo, ut aut utriq; simul sit pereundum, aut unus duntaxat servari queat, alteri sane alias perituro fata admovere licet, ne ipse cum eo perire cogar. Sic in naufragio, ubi tabulam ego occupavi duorum non capacem, si quis ad natans eidem se quoq; injicere velit, me simul secum perditurus, nihil obstat, quo minus quavis violentia eundem a me rejiciam. Sic quando duobus fugientibus hostis necem intentans instat, unus vel ponte post se dejecto, vel porta clausa alterum in praesenti vita periculo destituere potest, si uterq; simul servari nequeat. Par modo si robustior aliquis mortem intentans me persecatur, ac in via, qua fugiendum, forte quis occurrerit, cui alias ab isto nihil periculi, siquidem admonitus non cesserit, aut id temporis locive angustia non admiserit, licebit sane illum prosternere, & per ejusdem stragem fugam capescere; etiamsi probabiliter ex isto impulsu corpus ipsius vehementer adpareat adfligendum; nisi forte persona obstans ejusmodi sit, ut mihi etiam probabile vita periculum potius sit subeundum, quam ut ipsa mei causa graviter laceratur. At vero si quis petulanter aut inhumane mihi obstiterit, & viam fugiendi indulgere renuerit, eum directa quoque intentione tanquam hostem occidere possum, siquidem leviori modo non possit amoveri. Quod si vero v.g. in naufragio plures in cymbam insilierint, quam illa ferre possit, ita ut si ceteri servari velint, necessario unus pluribus sint projiciendi, posito omne. heic aequali gaudere jure, forte erunt ducendi, qui projiciantur; si quis sortiri detrectaverit, tanquam qui omnium perniciem querat, absq; ulteriore mora præcipitari poterit. Quos casus, & si qui his similes occurrunt, qui probe expenderit, haudquam metuet, ne ex hisce lequatur; posse quoque

que alterius vitæ noceri, ut membrum aliquod servetur; & ne eo usq; tandem res perveniat, ut quævis incommoda nostra alterius damno recte depelli arbitremur. Nam neq; qui servandæ vitæ favor adest, cætera æque bona comitatur; ac nulla lex humanitatis jubet, ut ejusmodi incommoda æquali aut majori meo incommodo ab altero avertam; unde nullo colore vis heic ab altero adhiberi potest.

S. 7. Ast quando tantum circa res alterius versatur necessitas, seu quando vita nostra non nisi per res alterius servari potest; vix est dubium, quin illæ per vim & invito domino, quem eadem necessitas non urget, ubi aliud medium non succurrit, vindicari possit. Idq; non ex exceptione aliqua, in pacto proprietatem initio constitente addita aut subintellecta, ut in casu necessitatis communio rerum rediret, sed ex ratione modo dicta. Unde si quis per vim tali necessitate oppressum rei sive usu prohibuerit, proprie injuriam intulisse non dicitur, sed in caritatis duntaxat legem peccasse; quorum prius tamen necessario dicendum fore, siquidem expirante hoc in casu proprietate, indigentia æquale cum possessore in rem jus daret. Neque tamen domino injuria sit, cum officium alias à volente præstandum, ob necessitatem ab invito extorquetur, præsertim restitutio saltem per modum gratitudinis suo tempore facienda. At vero quemadmodum in pari casu indigentæ sibi quisq; naturaliter est proximus; ita eripere quoque per vim mihi alter non potest rem meam, quo ego æque ac ipse opus habeo. Unde etiam minus cum veritate congruere arbitramur; debitorem in extrema necessitate destitutum non teneri rem debitam, statuto exhibendi eam tempore præsente, restituere creditori, æquæli necessitate laboranti. Certum enim est, creditorem hec in casu debitori rem sibi debitam per vim jure eripere posse. Atqui absurdum videtur, alicui competere jus alteri rem quamquam per vim directa cum intentione

tione eripiendi, siquidem in illo altero nulla insit obligatio eam rem ipsi tribuendi. Nam quod necessitas res communes faciat, iam negavimus; & quod assertur, possidentis conditionem esse meliorem, valet duntaxat, quando petitoris jus nondum liquido est probatum. Iste autem casus parum dubitationis habet, an incendio exorto vicini ædes dejicere liceat, ut meæ serventur. Nam per istam dejectionem vicinus ex me proprio nihil damni patitur, cum ex alias sint conflagraturæ; nec querendi causam habet, quod manu potius hominum, quam flamma procubuerint, ut ea ratione à vicinis damnum averteretur.

S. 8. Ex priori autem fundamentali lege hæc generalis profluit: *Quilibet debet omittere ea, quæ vel rationis usum debilitant, vel corpori noxam aut labem inferant.* Hujus legis exercitum, et si immediate in propria cuiuslibet persona terminetur; omnino tamen etiam respectum aliquem ad conservationem societatis involvit, & in ipsius usum consequenter redundat, dum vel ipsa membra, quæs societas constat, se conservare juber, aut ita se attemperare, ut ne sibi juxta ac societati oneri sint. Immo vix opus fuisse videtur hac lege, & suo quemq; instinctui natura circa curam sui relinquere poterat, nisi sociali hominem vitæ colendæ destinare voluisse. Porro ex isthac lege promanant præcepta juris naturæ de componendis & sub imperium rationis redigendis affectibus; quippe qui rectum de rebus judicium ferre impediunt, & frequenter in ea abripiunt quæ nobis aliisq; sunt noxia: *de fugienda ebræitate;* utpote quæ præter noxam corpori illatam mentem de statu suo perturbare suavit. Adeoq; efficit, ut in contraria legi naturæ tendamus, quæ ad sui observationem omnino rationis usum desiderat. Nihil autem interest, utrum contra officium directe quis faciat; an id suscipiat volens, per quod ineptus officio suo obeundo reddatur. Item *de fugienda Venere irregulari,* seu fœdis illis com-

mixtionibus, cum eodem sexu aut diversis speciebus, quæ turpem corpori animoq; labem adspergunt, violata tam pudendis actibus humanæ naturæ dignitate; præterquam quod directe fundamenta societatis humanæ subverlum eunt, quæ sine propagatione speciei durare nequit. Et deniq; *de non mutilandis membris*, (nisi fors ob salutem totius corporis,) *& vita non projicienda*, *non & eposcente eandem natura aut obligatione*. Sed quod membrum aliquo morbo aut casu jam corruptum à corpore separari possit, ne contagio totum corpus inficiat ac perdat, extra dubium est.

§. 9. Cæterum sunt, qui heic controversiam movent, quasi isthæc lege naturæ non præcipiantur, ideo quod instinctus atq; appetitus sensitivus in talia jam antea satis valide feratur; nec necessarium fuisse, ut ad ista per legem naturæ homo obligaretur. Intelligunt autem heic non tantum conservationem sui, sed etiam appetitum societatis, ac matrimonii, curam atq; educationem sibolis; quæ antiquis nonnullis prima naturæ dicta fuere, circa quæ hactenus duntaxat rationi locus sit, ne per ea injuste alter iudicatur. Enimvero usque adeo non sequitur, jus naturæ ista non præcipere, quia instinctus naturalis in ea jam antea sat acriter feratur, ut potius naturam eadem, tanquam seminarium generis humani servantia, quam maxime observari voluisse luculenter adpareat; dum velut diffusa soli rationis dictamini, eidem succenturiari jussit instinctum naturalem ita vehementem, ut difficulter admodum homo in contraria niti possit. Quod si enim accurate expendantur molestiæ, quæ vitam humanam necessario comitantur, longe excedentes exiguum illud & vile voluptatum; ac quam multis vita producatur, ut fortunæ materiam saviendi præbeant: quotusquisq; non primo quoq; tempore vitam hanc abrumperet, si sola ratio eam servari suaderet, nec instinctus naturalis ejus a morem tam anxi commendaret: Prorsus uti quotidie plurimos pecare

care videmus contra illas naturæ leges, quæ sola ratio dicitur. Sic quotusquisq; liberis operam daret, qui sepe materiam dolendi, aut saltē certissimam curarum ac laborum causam præbent, ni super rationem etiam inclinatio naturalis eo propelleret? Intercedente præprimis actu tam parum decoro, & consortio mulierum, quod sapienti vile juxta ac rædiosum citra istas illecebras foret. Novimus quidem longe distinctissima esse, instinctum naturalem & dictamen rationis seu legem naturæ. In compluribus etiam hæc duo in contrarium tendunt, ita ut instinctus ab honestate abducatur, quam ratio suaderet. Quem rationi reluctantem uti homo superare debet; ita superare posse est animi non degeneris. Ast illum instinctum, qui cum rationis dictamine conspirat, retundere furiosi est. Adeoque non omnem instinctum naturalem superare cum laude conjunctum, sed illum duntaxat, qui dictamini rationis obliuatur. Et quanquam solus instinctus nunquam ad aliquid agendum obligat; contingit tamen, ut ad aliquid obligemur, ad quod per instinctum quoq; inclinamur, quia idem rationis quoq; dictamen præscribit. Quemadmodum & bruta ideo haudquidquam juris capacia dici possunt, etiam si solo instinctu ad ea ferantur, quæ ad individui aut speciei conservationem faciunt. Nec vero ideo excusatur mater à peccato in legem naturæ, quæ prolem occidit infamæ vitandæ causa, licet instinctum erga prolem alio instinctu, nempe abhorrentia ab infamia supereret. Nam non solo matris instinctu, sed etiam lege munita erat infantis vita; & nosse mater debebat, minoris esse infamiam suam, quam mortem ejus, qui ex isto actu existit, in quem ipsa antea consenserat. Unde si famæ cura pluris ipsi erat, quam voluptas coitus aut amor sobolis, ante admissum coitum expendisse istud debebat; post haudquidquam proles mori meretur, ne parentem peccasse innotescat. Non autem absurdum esse aut supervacaneum legibus quoque

civilibus talia sancire, satis Spartiarum ac Romanorum ostendunt leges; ubi sane ad matrimonia ineunda præmiis aut per metum ignominiaz cives impellebantur. Quantum tamen ad jus naturæ, sane illud matrimonium inire præcipit quibuslibet per naturam habilibus, probabilissime nisi prospexerint, plus se humano generi allaturos commodi vita in casto cælibatu exacta, quam si similes sui procreaverint. Enimvero cum illud sic præceptum affirmativum, non obligabit, nisi commoda occasione data, quæ metienda est non tantum ex nubili ætate, & copia conditionis congruæ; sed etiam considerandum est, an rationes status, quem quis in civitate tueri debet, id patientur. Contracção autem matrimonio uti fermentatio duntaxat arvi genitalis in nostra est facultate, germinatio autem ex causis naturalibus arbitrio nostro haudquidquam obnoxii dependet: ita ob eandem rationem, qui duos duntaxat liberos procreavit, siquidem uberiorem proventum natura negat, & que legi naturæ satisfecit, ac ille, quem numerosa sobole fœcunda uxor parentem fecit.

§. 10. Illud porro heic haud superfuntorie dispiciendum, quoisque se præceptum illud juris naturæ de conservando seipso extendat, & num quis vitæ jucunditatem adsperrnans, aut declinandis ingentibus miseriis, fata sibi properare possit? Heic cum magnæ sit invidiæ à communi persuasione discessisse, quid probabiliter duntaxat dici queat videbimus. Supponimus igitur illud, quod supra demonstratum, quemadmodum sibi ipsi nemo proprie potest obligari; ita sibi quoque injuriam haud facere qui vim sibi intulerit. Quod autem ad se ipsum conservandum quis obligetur ex lege naturæ, ejus rei istam rationem videri, quod à Creatore ad colendam societatem humanam sit destinatus, quam transfugæ aut infrequens militis instar pro lubidine deserere haudquidquam possit. Cum autem homo non-socialis oinni quoque obligatione, bruti instar, fuerit cariturus;

remoto

remoto isto ad socialem vitam respectu, videtur homini custodiam virꝝ & corporis proprii solum instinctum fusile commendaturum; qui solus cum vim legis non habeat peccaturum quoque non fuisse, qui contrarium quid illi fecisset. Ex eo igitur, quod vita nostra ob bonum societatis humanæ lege naturæ est velut munita, conficitur; posse aliquem ex obligatione ab imperante injunctiona, aut quam ipse cum ratione susciperet, pro salute plurium ejusmodi subire periculum deliberato consilio, ex quo prævidet probabiliter, se nisi insperato fors casu salvum non evasurum. Id quod non solum omnium consensus atq; usus gentium adprobat, sed & ipsæ historiæ autoritate divina consignatæ eos laudibus mactant, qui pro Rege aut civibus suis in pericula descendederint mortem præseniem minantia; etsi eos quandóq; propria virtute aut insperato casu evasisse contigerit; ex cuius tamen spe alias actum in se illicitum suscipere non licebat: Unde illud saltem constat, posse aliquem per legem naturæ ejusmodi actum suscipere pro salute plurium, in quo vitam sibi amittendam probabiliter prospicit. Qua ratione etiam isti navarchæ excusari possunt, qui, ubi hostis nave potitur, ignito fune pulveri nitrato injecto se juxta ac hostem perdunt. etsi hoc probe sit dispiciendum capitibus Reipublicæ, antiali necessitate duces inferiores adstringi ex bono publico sit. Quod idem inferiori duci considerandum, siquidem ex voluntate duntaxat præsumpta superiorum tale quid suscipiat. Enimvero quid extra hunc casum liceat anterioris est indaginis. Evidem istos à crimine autocheirias merito quis excusaverit, qui ex morbo rationis usum perturbante manus sibi inferunt. Horum enim actus, cum à ratione dirigi nequeant, pro non moralibus censentur; nisi fors quatenus ipsi in culpa fuerunt, ut ejusdem usu privarentur. Nec illud ad rem quidquam facere videtur, sive quis propriis manibus cadat, seu alios quovis modo adigat ad mortem ipsi inferendam.

dam. Nam qui heic & nunc mori non debuit, non excusatur, si alterius manibus in morte arcessenda usus fuerit; quippe cum ipse fecisse censeatur, quod quis per alium facit; et si qui manus suas huic ministerio commendavit, crimen quoq; contrahere possit. In universum igitur causæ expendendæ veniunt, queis ad tale quid permotus aliquis fuerit. Nam si ejusmodi sua morte plurium salutem servatum est, videtur iisdem posse uti excusationibus, quæ iis patent, qui pro salute publica se devovent. Sed & illorum causa favorabilis est, certe miseratione, quam aspera sententia dignior videtur, qui manus sibi inferunt, quod certitudine moraliter infallibili prævident, mortem paulo post sibi ab hoste cum cruciatu adferendam, nec bono publico interesse, cur ad arbitrium alterius moriantur; aut quod ab aliis sibi vident intentari, quo admissio ipsi cæteris hominibus deinceps sint fastidiendi. Quales sunt, qui cum mortem sibi ab hoste truculento aut tyranno instare cernerent, festinare fata maluerunt, quo tormenta effugerent; item fœminæ, quæ pudicitæ suæ violationem hoc modo declinarent. Plausibiliter sane in excusationem sui proferre posunt, ex admota tanta necessitate se collegisse, missionem sibi jam dari; ac parum interesse tantillo tempore mortem anticipare, ut tormenta & ludibria non sentiant, quæ ad grave fortasse peccatum stimulare ipsos queant; nec videri naturam generosis animis eam injungere voluisse necessitatem, ut omnino ad lubitum alterius, contumeliis prius vexati vitam ponant. Enimvero qui vel solo tædio molestiarum vitæ communium, aut indignatione malorum, quæ humana ipsum societatem inutilem non erant redditura, vel metu cruciatum, queis fortiter toleratis exemplo suo prodeesse aliis poterat, vitam sponte abrumpit, illi sane nulla patet excusatio, quo minus in legem naturæ peccasse censendus sit.

§. 11. Cæterum uti posterior lex fundamentalis quoq;

quoslibet homines obligat, ut sibi invicem sponte & amice præstent, quod debent; ex cujus accurata observatione pax resultat, quæ est status humanæ naturæ quam maxime conveniens, & cui constituendæ ac servandæ lex naturæ potissimum homini est insita: ita ex priori lege licitum ac quandóq; necessarium fit bellum, quando scilicet alter posteriorem naturæ legem in me violavit, & damnum inde datum sarcire detrectat. Heic enim prior lex de conservando me ipso, mihi potestatem facit quocunque modo meam aut meorum salutem defendendi, (scilicet ubi judicis copia non est,) contra eum, qui eandem injuste violat; non obstante posteriori lege, quæ alias corpori & rebus alterius læsionem inferri prohibet. Cum enim jus naturæ omnes homines æqualiter obliget ad exercenda invicem ex jure naturæ debita officia, pater sane, quamdiu alter mihi exhibet, quæ lex naturæ præcipit, me eadem ipsi præstare debere. At vero quando alter jus adversus me violat, tunc sane impudentissime idem à me postulaverit, ut ea ipsi exhibere officia pergam; nisi denuo acta poenitentia ad ea repetenda sese obstringat. Alias omnia quoque bona, quæ natura aut industria nobis dedit, frustra essent concessa, si alteri injuste ea violanti, vim opponere non liceret; quam velut proprium in bello agendi modum natura adhibere indulxit, ubi pacificis mediis salus mea expediti nequit. Quam exceptionem autem obligatio subditorum adversus summam potestatem habentes faciat, alibi explicatur.

§. 12. Porro duplii fine vi opus est, vel ut me ares meas contra eum, qui eas lædere aggreditur, defendam; vel ut alterum adigam damna ab ipso mihi jami data restituere, cautionemque de non offendendo in posterum præstare; unde distinctio inter bella defensiva & offensiva (justa) exoritur. Circa defensionem autem observandum, jus belli, seu vim usurpandi incipere, quando alter lædere me aggreditur, sive id faciat ex de-

stinato consilio & per malitiam, sive ex ignorantia, puta, quod in persona mea erraverit, aut insania fuerit agitatus. Nam qualicunq; causa impellatur aggressor, nulla mihi obligatio est in gratiam ipsius vitam meam prodigandi. Initium vero l^ordendi non tantum actuali l^oæsione jam facta definitur; sed etiam jam tum esse censetur, quando periculum aperte intentatur, & alterum in eo jam manifesto occupari adparet, ut me invadat. Ubi stolidum sane est, primo sese ictui præbere; sed mature potius vis opponenda, & occupandus, qui in eo jam est, ut me l^oædat. **A**st incerta periculi suspicio etsi ut munimenta tibi circumponas suadere potest; non tamen ut prior vim adhibeas, jus facit, ne ad hunc quidem finem, ut realem, quam vocant, cautionem alter de non offendendo præstet, puta, obsides, fidejussores, pignora, &c. Quamdiu enim aliquis alterum non l^oæfit, nec manifesto in l^oæsione inferenda deprehenditur, habet sane præsumptionem, quod in posterum quoque officium sit facturus; præsertim si id verbis & fide data confirmet. **A**bs tali realem cautionem per vim quis extorquere recte non potest; deterioris enim ut is esset, quam ipse, conditionis faceret, cum sibi citra cautionem fidem haberi postulat, quam ipse alteri citra eandem habere detrectat. Aut igitur vicissim alteri caveat, quod in tali casu est inutile, & absurdum quoque, nisi uterq; sponte ab initio in id consentiat; aut fide accepta datq; contentus sit.

§. 13. *Quod autem ad intensionem & modum defensionis; non talem duntaxat naturæ jus adhibere permittit, quæ me ac mea in præsens servet, sed etiam ad cautionem in futurum obtainendum inibi procedere indulget; ad quam dum alter per vim adigi sese patitur, ostendit, sibi superesse animum etiam in posterum me offendendi; adeoq; ubi commodiorem obtainere cautionem nequeo, licite eum occidere possum, etiam si noxa primum ab eo mihi intentata vitam meam haud tetigerit.*

rit. Nam qui in una re jus naturæ in me violavit, ab illo nihil amici expectare possum, nisi ipse sponte resipiscens de damno mihi satisficerit, aut in posterum mihi caverit. Nec à me injuriam accipit, dum majus malum patitur, quam inferre tentavit; quia dum ipse me injuste lædit, nullum sibi jus reliquum fecit, saltem adversus me valitum, quo minus quantacunq; vis à me ipsi inferri posset. At quando quis alterum injuste lædit, ni me simul mediate lædat, aut ni ipse sim obligatus istum contra vim injustam defendere, non nascitur mihi jus ipsi vim inferendi, quamdiu quidem adversum me nulla hostilis animi signa ostendit. Nam injuria tertio facta non præbet mihi certitudinem moraliter firmam, istum quoq; in me fore injurium; cum peculiares causæ in tertium incitare ipsum potuerint, quæ in me non deprehenduntur. Etsi non immerito à tali accuratius sit cavendum. Enimvero in civitatibus, ubi communibus viribus singulorum securitas tegitur defensio sui ac rerum suarum cuilibet privatis viribus hæcenus duntaxat suscipienda permittitur, quando præsidium publicum implorari tempus non concedit; & quidem intra eum modum, qui vitam meam aut res restitucionem non admittentes extra præsens periculum ponat; quippe cum cautionem in futurum Magistratus potestas ac pœna lædenti inferenda satis præster. Adeoq; qui moderamen inculpatæ tutelæ casui alicui in civitate applicare vult, non merum duntaxat jus naturæ, sed leges quoq; civiles positivas inspectare debet.

S. 4. Ulterius autem circa bellum observandum, illud esse statum hominum non naturalem; in certo casu tamen à natura homini permisum, scilicet quando alterius injuriaz pace me frui non permittunt. Tunc enim omnia media meam expediendi salutem adversus eos, qui eam per nefas invadunt, mihi adhibere per naturam indulgetur; quæ cum cura sui acerbum injurium sensum animo hominis indidit, ut non velit injuriis

riis aliorum se perdi; manuum autem agilitate ac robo-
re corpus armavit, ne easdem impune tolerare cogere-
tur. Ita tamen natura permittit bellum, ut id gerens
pro fine sibi constituere debeat pacem; seu ut officia le-
gis naturæ invicem exercere, & jure suo potiri eoque
frui sine impedimento liceat. Alias certum est, eos
qui bellum belli tantum causa gerunt, jure naturæ pro-
culato ipsissimam belluarum vitam agere, queis inter se
& cum hominibus bellum est, sine ulla intentione pa-
cis adquirendæ.

§. 15. Præterea et si qui me læsit, statim mihi præ-
beat potestatem, quantum in se, bellum adversus ip-
sum gerendi; circumspiciendum tamen est, quantum
boni aut mali ex isto in me aut alios, qui me non læse-
runt, sit redundaturum. Quæ enim injuriæ salutem
meam non prorsus evertunt, eas bello persequi non de-
beo, si vel in me meosq; exinde graviora incommoda,
quam commoda sunt oritura; vel si aliis, quibuscum
mihi pax adhuc colitur, occasione mei belli ejusmodi
damna sint eventura, quæ per ejusmodi injuriæ, qualis
mihi illata est, i. ultam tolerantiam ex humanitatis lege
avertere debebam. Unde injuriam sibi illatam, ex
qua vindicata majus malum exsurgere judicatur, quam
bonum, recte & laudabiliter quilibet bello persequi
omittit.

§. 16. Cum autem exhibitio officiorum ex lege na-
turæ debitorum mutua esse debeat, ita ut qui prior ea
abruperit, alterum quoque, quantum in se, absolvat
obligatione eadem adversum se observandi; facile pa-
tet, eum, qui injuste me læsit, remisisse mihi ex sua
parte, quicquid alias per jus naturæ à me postulare po-
terat, ac inter nos omnia juris commercia sustulisse:
Adeoç; dedisse mihi facultatem bellum in ipsum ge-
rendi, i. e. vim contra ipsum exercendi in infinitum.
Idq; non solum si vitam meam imperat, sed etiam si
minorem aliquam injuriam sciens volensque intentet.

Neque

Neque enim maius jus habet v. g. colaphum mihi inuste infligendi, quam me occidendi. Nam quod quidam heic objiciunt, retributionem fieri debere secundum proportionem, locum duntaxat habet in tribunali-bus, ubi pœnæ à superioribus infliguntur. At quæ jure belli inferuntur, proprie pœnarum rationem non habent; quippe quæ nec à superiore qua tali proficiscuntur, nec ad emendationem lædantis aut exterorum direc-tæ tendunt; sed ad defensionem ac vindicationem saluris ac juriū meorum, quæ ab altero inuste fuerunt violata. Heic cum lædens per injuriam suam commercia juris inter nos abruperit, licebit mihi quamcunque vim, aperte aut ex insidiis, adversus ipsum adhibere, quousq; pœnitentia duabus fidem denuo dederit, de observandis erga me in posterum officiis juris naturæ. Atq; hæc locum habent inter eos, qui apud homines communem judicem non agnoscent, sive singulæ personæ morales sint, sive compositæ seu societates. Nam inter membra ejusdem civitatis tale jus belli usurpare prohibitum; ubi quilibet injuriarum suarum persecutio-nem Magistratui committere tenetur, nisi qua præ-sens discrimen ejusdem subsidium implorandi spatiū non relinquit.

S. 17. An vero quorumlibet promiscue opera in bello uti conveniat, quibusdam non satis liquidum vide-tur. Nonnulli enim discrimen faciunt inter proditores ac desertores suorum dominorum, qui se sponte offre-runt, & inter eos, quorum fides promissis aut per præ-mia corrumpitur: Priorum operam etiam per mores gentium recte adhiberi posse posteriorum non tem. Quod tamen discrimen merum jus belli ignorare vide-tur. Quæ enim duo ista hostis mei subditorum solici-tatione queruntur, auxiliis & defensoribus illum nuda-re, & præterea damnum eidem inferre, utruunque, pos-sua iusta belli causa, faciendi mihi jus est. Eum finem cur non etiam corruptis per spem præmiorum civium a-nimis

nimis adsequi licet, nulla sufficiens ratio adparet. Cum enim etiam singuli illi, qui ad me transeunt, sub hostium fuerint numero, in quos per vim exercendi licentiam bellum dabit; quam licentiam exercere aut reinittere possum, prout ratio rerum mearum exigit: licet utriq; mihi iis omnem belli exercitiam velut condonare, ac commodis insuper quibusdam eosdem cumulare; idq; vel omnino gratis, vel sub conditione facti cujusdam mihi utilis ab ipsis praestandi; scilicet ut citra laborem meum ab hoste se meo sejungant, aut aliquod insuper operæ premium praestent. Quod etsi fors ipsi sine peccato proprio facere nequeant; tamen ex eo in me nihil culpæ videtur redundare: eo quod nulla adparet obligatio, ut quæ commodissima adparet via jus meum consequi intermittat, ne occasionem praebeam peccandi illis, qui mecum juris commercia per scelus suum in me susciperentur. Præsertim cum in ipsorum arbitrio relinquatur, quæcunq; demum solicitationes admoveantur, utrum hostem me experiri malint, an amicitiam meam per conditiones à me positas redimere. At cur in pace v. g. alterius servum non possim solicitare, ut deserbo domino suo ad me transeat, duplex ratio est; tum quia nulla mihi potestas competit istius res intervertendi; tum quia servo ipsi nullum malum recte inferre poteram, si isto suo transfugio me sibi non conciliaret, quorum utrumque in nostro casu adparet. Unde, quod alias huic sententiae opponitur; non posse aliquem incitare alterum ad id, quo facto is peccet, seu peccare, qui alteri peccandi dat causam, inter non hostes duntaxat valere videtur. Hostis enim, in respectu ad me, in eo est statu, ut dum jus meum adversus illum persequor, non curandum mihi sit, peccandi is ansam inde sumat, an minus. Quod si quis tamen dicere malit, etsi tali ratione neq; ejus qui solicitatur, neque principalis hostis jus aliquod lædatur, intermittendum tamen istum nocendi hostibus modum ideo, quod lex naturæ

naturæ licentiam belli, quantum fieri potest, ad modum justitiae vindicativæ in pace exerceri solitæ temperari velit, nos non valde habiturus sit repugnantes.

§. 18. *Enimvero istam licentia bellicæ latitudinem valde restrinxit tum mos gentium, qui certos modos hostem perdendi illicitos aut indecoros declaravit, ac in favorem fortitudinis bellicæ quædam velut armorum commercia constituit, ne infelicem fortitudinem pro criminis victor interpretaretur; an quod innocentium quoque interererat, ut injusta moventium bella injuriae essent tolerabiliores; tum vel maxime jus naturæ. Id enim uti bellum hominibus tantum velut extraordinarium medium stabiliendæ paci indulxit; ita etiam voluit, ut justus bellator vim in hostem, quam quo minus in infinitum grassari pateretur, in ipso hoste nullum erat jus, temperaret, quantum ejus fieri posset, ad modum sumendæ poenæ ac restituendi damni in pace usitatum. Inde plurima sunt, quæ hostis citra injuriam pati potest, quæ tamen inferre humanus viator recte intermittit. Sic in bello publico justoque, etiamsi hostium censeantur loco omnes, qui intra fines hostium sunt, etiam qui fato ibi suo fuere deprehensi, etiam foeminas & infantes; dux tamen humanitatis observans non debet aliquem interficere, nisi in poenam justam, aut quatenus absque eo vitam ac res suas suorumque tueri nequit; nec nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus immicere pernicies possit. Ex quo constat, non interficiendos pueros, nec foeminas, nisi quid peculiariter vindicandum admirerint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Nec mares, quorum virtus genus ab armis abhorret; quales sunt, qui sacra curant, agricolas, mercatores, opifices & artifices quæstum ex pace facientes, item, qui se dedunt, supplices, &c. Nisi si quid hi facinus dignum morte peculiariter commisere. Humanum quoque est,*

ob multitudinem eorum qui mortem meruerant, de summo jure aliquid remittere. Prohibentur quoque hac ratione omnes commissiones, quæ ad jus nostrum consequendum aut bellum finiendum nulli sunt usui, sed meram duntaxat virium ostentationem habent propositam. Similiter etsi injuria hostis mihi adversus res suas licentiam in infinitum concedat, humanitatis tamen lex postulat, nihil perdere rerum hostis, nisi aut necessitatis gratia, aut in compensationem debiti & impensarum in id adsequendum profusarum, aut in locum velut multæ delicto hostium æqualis. Nequaquam autem perdenda res frugifera, quam quis ita tenet, ut hostibus non possit esse in fructu; nec in dubia licet possessione ager vastandus, si magna sit spes celeris victoriarum cujus præmium & ager & fructus sint futuri, aut si hostis aliunde habeat, quo sustentare se possit: Nec res perdenæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habent. Nec rebus sacris aut religiosis temere admovendæ manus; aut facile ad direptiones violentas aut demolitiones urbium descendendum. Sic cum stupra matronarum ac virginum ad consecutionem juris nostri aut stabiliendam pacem nihil faciant, humanus hostis magis considerabit, quid honeste alteri inferre possit, quam quid impune. Sic etsi injuria hostis, quantum in se, licentiam faciat, omnes bello captos in servitatem redigendi, & incircumscriptam in servos potestatem usurpandi: humanitatis tamen erit, (ubi per consuetudinem istud servitii genus non abrogatum) servitio imponendo non graflari, nisi quo usq; debiti primarii aut subnascentis quantitas patiatur, aut ni forte in aliquibus peculiare sit delictum, quod libertatis damno puniri mereatur. In taliter captos jus vitæ & necis eadem religione est exercendum, qua à judice publico; circa minores pœnas adhibenda clementia, operæ cum modo exigendæ, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Item si quid suum defraudantes genium

com-

comparserint, ipsis relinquendum, nec nisi necessitate exigente cripendum, & post diurna aut valde utilia ministeria libertas concedenda. Sic circa repressalias humaniter quis faciet, si his, qui extra culpam sunt injuriæ, relinquat istas res, quibus ipse facilius careat, quam isti; præsertim si adpareat, eisdem id, quod tali modo amiserunt, à civitate sua non recuperaturos. Nec temere usurpandum hoc jus in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est, nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut qui jus non reddendo debitum suum fecere. Pleraque tamen istæ, quæ per legem humanitatis circa licentiam belli restricta diximus, communiter Jure Gentium licita esse dicuntur; non quod proprie ex conventione gentium originem habeant, (nam ea non usurpasse, apud cultiores gentes maximam meretur laudem;) sed quia per communem aliquam inter cultiores gentes consuetudinem pro barbaro non reputatur, qui ista utilitatis suæ causa, aut per affectum vehementiam, & incutiendo aliis terrori usurpaverit.

§. 19. Enimvero quia belli gerendi facultatem ideo tantum natura indulxit, ut nobis securitas constet contra illos qui pacem nostram turbant; de cætero autem in omni bello tutam pacem tanquam finem spectari, eamque ubi commode haberi potest, servari jubet; inde finiends bellis jus naturæ præcipit, ut alter alteri, sumpta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petent. *Si pænitenti concedat*: id est ut pacem ineat cum illo, qui lèdendo causam belli dedit, postquam injuriæ pœnitens, restitutione damni facta, pacem petierit. Hanc enim ubi alter obtulerit, nulla mihi amplius justa in ipsum bellandi causa superest. Pacem autem concedere non petenti, i.e. animum hostilem adhuc retinenti, nec futuri temporis cautionem præstanti, i.e. occasionem gravius nocendi captanti, est salutem propriam per degenerem metum prodere. *Communiter tamen inter* gentes

gentes receptum, ob rationes alibi adductas, & ægerrime lædentes ob metum infamiz ad pacem per confessionem injuriæ animum erant applicaturi, ut in pacificationibus partes quoniam ad justitiam belli haberentur pro æqualibus, præsertim quando æquis utrinque viribus ad pacem descendunt. Cum hoc præcepto cognatum est, quod *pacis mediatoribus præstanta sit securitas & incolumitas*, quippe cum circa rem à natura præceptam laborent, quod facere non possunt, ni securitati suæ satis sit prospektum.

§. 20. Ex eodem fundamento & illud fluit, quod *in imponenda pena hominibus dantaxat spectanda sit præcautio futuri mali*; (damni enim pensatio proprie poena non est,) id est, ut aut ipse qui peccavit corrigatur, aut alii ejus supplicio moniti peccare metuant, adeòq; poenæ gravitatem esse temperandam, prout ad finem istum obtinendum requiri viderur. In poena enim exigenda tantum præteritum spectare delictum, & punire hoc duntaxat fine, ut peccanti ægre sit, hominis est pacem respuentis, ubi illa haberi potest, & pro belli fine ipsum bellum habentis. Quem enim ita teneo in potestate, ut poenas de eo sumere queam, eum certe ita constrictum habeam necesse est, ut etiam cautionem de non offendendo in posterum ab ipso possim obtainere. Extra quem finem nulla adparet ratio, quare homo naturæ ejusdem consortem ob quodcunq; factum malo afflere velit aut recte possit.

§. 21. Alteram legem naturæ fundamentalem diximus; *Conseruandam esse hominibus invicem visam socialem*, nec quidquam committendum, ut ea turbetur. Socialis isthæc vita his fere officiis generalibus continetur, ut nulli læsio aliqua in persona aut rebus inferatur, citra antegressum aliquod factum suum, per quod nobis ipsum lædendi licentia aut necessitas adferatur; & ut quilibet ea alteri præstet sponte & citra adhibiram coactiōnem extrinsecam, tam quæ ex obligationibus peculiari-

ter contractis ipsi debentur, quam quæ communis cognatio exponit. Qualia vulgo habentur, queis circa incommodum nostrum alteri prodesse possumus, v.g. erranti aut percontanti viam indicare; aquæ profluentis usum ad aquationem concedere, ubi fundus noster inde deterior non fiat; innoxium transitum, quique ad nullius injuriam tendat, per terras nostras via publica indulgere, præsertim ubi idonee cavitur, nec à contagio periculum est; non corrumpere, quod mihi neq; obstat neq; prodest, alteri vero utile esse potest, naufragio litoris usum indulgere & similia. Sed & istud vi præcepti hujus requiritur, ut quilibet sese libenter adjungat peculiaribus illis societatis, quas institui necessitas, aut insignis vitæ commoditas suasit.

§. 22. Cæterum cum ista obligatio vitam colendi socialem comitetur humanam naturam qua tales, adaptaret eandem omnes homines æqualiter stringere, & eatenus omnes homines esse æquales, ut quantiscunque aliquis cæteros antecellat animi corporisq; bonis non plus habeat juris alios injuriis afficiendi quam cæteri; quemadmodum & contra neminem maligna naturæ in se liberalitas, aut tenuis fortuna per se ad id condemnat, ut deterioris conditionis circa fruitionem communis inter homines juris sit quam alii. Hanc æqualitatem qui dignatur, non magis commodum societatis humanæ membrum præbere potest, quam qui in particulari aliqua societate vivere cupit, nec tamen ejusdem legibus sese attemperare studet. Ac habet ista vim mutuæ conventionis, abs qua, ubi unus discedit, nec alter ea amplius tenetur, & præterea jus accipit istum vi ad conventa præstanta adigendi. Nam & qui alios non pro obligatione communi tractaverit, non potest recusare, quin sua in ipsius exempla statuantur, ac præterea vi in ordinem ab cæteris redigatur. Est tamen hæc æqualitas intelligenda circa præcedens aliquod factum humanum, quo isthæc vel ex consensu vel ob delictum re-

stringitur quantum ad actionem, quæ læso adversus lègentem enascitur. Etsi enim æqualiter legem naturæ violet, quicunq; alterum ad præscriptum ejusdem legis non tractaverit; ob necessitatem tamen summorum imperiorum humano generi expediebat, ut illi, in quos imperia collata, paulo melioris heic essent conditionis, hactenus, ne aliis competat facultas ipsos in ordinem redigendi, etiamsi fors in aliquibus legem naturæ violaverint. Idq; non quia ipsi ea re non æque peccent ac alii, sed quia vis summi imperii ipsis subjectos inhabiles reddit, quo minus eosdem coercere possint; cum alias omnis imperiorum efficacia evertatur, si inter subditos atq; imperantes reciprocam quandam fingere velis potestatem, ob legis naturæ violationem poenas mürro sumendi. Cujus tamen prærogativæ invidia, si qua est, inde lenitur, tum quia per hanc efficitur, ut cæteri eo securiæ æuali inter se jure fruantur; tum quia ab aliis in eam consentitur, idq; vel ex deliberato consilio & direcione; vel indirecte injuriam alteri inferendo, & dum hic per vim repressum it, imperium simul in illum, abs quo injuria profecta adquirit. Alias ex æqualitate, ut hoc quoq; obiter heic addamus, facile colligere licet, quæ ratione res inter plures dividi debeant, scilicet ut cæteris paribus, si æquale jus fuerit singulorum, res ad partes æquales dividantur. At quæ dividi non possunt, communiter, si fieri possit, sunt utenda, idq; si quantitas rei permittat, quantum quisq; velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinito & proportionate ad numerum utentium. At si res neq; dividi, neq; communiter haberi possit, usus ejus vel alternus sit, vel unitantum sorte adjudicetur; commodius enim medium heic inveniri nequit. Ista fors est vel arbitraria, quæ sit consensu contendentium, ac mero casu dirigitur; vel naturalis, ut est prima occupatio, & primogenitura. Circa quas sortis species id communiter observatur, ut arbitraria adhibeatur, ubi plures ad aliquam rem

con-

concurrunt, ad quam actu aliquo præcedente jus sibi quæsivcrunt; naturalis autem, ubi nemo præcedente aliquo actu suo jus sibi ad eam quæsivit. Inde res, quæ habentur pro derelicto, cedunt primo occupanti, & dignitas patris, hæreditaria indivisibilis primogenito, nisi expresso statuto aliter fuerit dispositum.

S. 23. Ex ista fundamentali lege hæc generalis profluuit: *Ne quis erga alterum ita se gerat, ut iste aequalitatem illam juris in se violatam queri rette possit.* Contingit hoc quam maxime, si ab altero jus ipsius violetur. Id jus circa ea versatur, quæ per naturam, aut ex instituto hominum ita alicui peculiariter sunt assignata, ut siquidem ipso invito ab altero non tribuantur, eripiuntur, aut lædantur, ægre illi fiat. Hæc lex in complures sese speciales diffundit.

S. 24. I. *Ne quis corpori alterius noxiam inferat.* Qua lege prohibentur non tantum, quæ directe corpus lèdunt, sed etiam quæ consequenter, v. g. terror, & similia affectus tristiores excitantia, queis corpus quoque, non animus tantum, graviter affligitur. non tamen comprehenduntur heic castigationes, modicum corpori dolorem inferentes, quo pueri potissimum aut servilia ingenia admonentur recta agere, aut pravis abstinere. Quod genus tamen castigationis ex instituto hominum non cuilibet promiscue in quemlibet exercere conceditur, sed certis personis, peculiari potestatis genere in alios gaudentibus, adsignatum; idq; evitandis turbis, quæ existere poterant, si castigato de bona intentione castigantis non constaret, ac si idem, quod in se humanitatis est officium, injuriam ab inimico profectam animo interpretaretur. Inde si v. g. quis, cui id à parente commissum non est, alterius filium castiget, ni fors ex præsumpta parentis voluntate id agat, tam parenti, quam filio injuriam facit. Huic, quia ex lege aut consuetudine ab alieno castigationem non admittere tenetur, illi, quia domino invito & ignaro alienam poter-

statem usurpat. Excipiuntur quoq; ab hac lege poenæ corporales ob antegressa delicta à Magistratibus iuste imposita. Hæc enim querendi nullam præbent causam, cum qui civitati sese adjungit, legibus se quoque istius subjiciat, quarum violatoribus eas poenæ constitutas norat; præsertim cum cæteri concives eadem quoq; conditione gaudeant.

§. 25. II. *Ne quis invitæ pudicitiam violet.* Hujus enim integritate foeminae præprimis æstimantur. At quod conscientientes utrinq; vagæ indulgere Veneri non debeant, siquidem libidini tantum explendæ id faciant, inde est, quia in fundamenta societatis humanæ impingunt, quæ per istas illecebras propagationem speciei promovere voluit. Si vero prolem quæ situm eunt, civilem turbant societatem, cujus concinnitas matrimoniorum religione quam maxime continetur. Peculiariter autem peccant virgines, queis nubendi spes, quando in deflorationem sui pudoris consentiunt. Hæc enim postea corruptas merces pro integris emptoribus subjiciunt.

§. 26. III. *Ne quis alterius famæ detrahatur, aut exstimationem minuat.* Hujus enim integritas ad pleraq; commoda in vita communi viam velut munit, queis excludantur infamia adspersi. Et talis quilibet apud eos, queis proprius non innotuit, habetur, qualem fama ipsum fert. Præterquam quod acerriimo animos sensu tangit, & maximus ad bella stimulus est ab aliis contemni, ac contumelia affici; & fere quo quis generosior, eo ægrius fert, cum ludibrio ab altero se minoris æstimari, quam quanti ipse sibi judicatur.

§. 27. IV. *Ne quis uxorem alterius adulterio polluat.* Per pacta enim nupcialia marito jus fuit acquisitum, ne alterius cuiusq; voluptibus uxor pateat; scilicet ne is alienam sobolem pro sua alere cogatur. Hoc præcepto prohibentur mares, cælibes juxta ac maritati, ne alterius thalamo insultent. Uxores autem ex lege de servandis pactis obligantur, nemini corporis sui copiam præterquam

terquam marito facere ; id quod etiam finis matrimonii omnino requirit. Quod quo minus etiam consentiente marito fieri nequeat, cum aliàs rei suà usum alteri concedere licet, divinè atq; apud plerasq; gentes civiles prohibent leges, quæ tam nobilis propagationem animalis magna velut religione circumscriptere. Ex eisdem quoq; pacti vigore maritus, monogamia, seu polygamia legibus sit introducta positivis, non debet se aliis fœminis, præterquam uxoribus impertiri. Etsi delicta maritorum in hoc genere, quando fors in solutam inerraverint, haud ita directe cum fine matrimonii pugnant, uti uxorium perfidia.

S. 28. V. *Ne quis rem alterius in voto ipso usurpet, corrumpat, aut intervertat.* Cum enim illas res, quæis homo ad conservationem sui opus habet, communiter possideri, & promiscue abs quovis usurpari, tranquillitas socialis viræ non ferat, ex conventione mutua cuiq; in id, quod recte adquisivit, tale est jus, ut aliis circa id nulla disponendi potestas, multo minus idem corrumperi aut auferendi, fuerit relicta. Et hoc tam circa incorporeas, quam corporales res valet. Aequum enim in hanc legem peccat, qui potestate aliquem aut imperio suo uti prohibet, quam qui ipsius pecunias furtim aut vi aperta eripit.

S. 29. VI. *Ut quilibet præbet, quod ex pacto aut fide data debet.* Cum enim longe plurima sint, quæ ab homine in alterius usum præstari possunt, extra illa officia, generali humanitatis lege comprehensa ; quo cajure exigere quis queat, iisdemq; velut rationes suas superstruere, servandæ inter homines societati necessarium fuit, ut, quando consensum meum circa rem aliquam præstandam signis expressum alter velut acceptaverit, apud me quidem obligatio seu necessitas interna nascetur rem conventam præstandi, altero vero jus eandem exigendi. Et hæc conventiones pacta vocantur, quorum religione societas hominum tanquam firmissimo

vinculo continentur, & quibus violatis justissimæ querelarum exsurgunt causæ. Nam siquidem ego ex pacto quid præstiterim, altero fidem fallente, mea mihi frustra res aut opera periit; sin vero nihil adhuc præstiti, nihilominus rationes meas turbari molestum est, & indignum alterius fidem sequentem ludibrio haberet. Cur autem aliquis alterius fidem, etiam nulla præterea cautione data sequatur, aut quare fidei datæ aliqua inesse vis judicetur, inde est; quod, cum ista nullum commodius vinculum sit sociali hominum vitæ conservandæ, ad quam natura homines destinavit, quilibet præsumatur fini sese huic attemperatus, quamdiu quidem ipsius facta contrarium non ostenderunt.

§. 30. VII. *Ut quod quis damnum alteri sua culpa dedit resarciat.* Deterioris enim conditionis forem, si alterius malitia aut socordia efficere posset, ut ego invitatus re mea gratis carere cogerer. Dicimus autem damnum pati proprie circa illas res, in quæ jus perfectum nobis competit, scilicet ubi vel læditur, perditur aut eripitur. quod jam possidemus, vel ubi non tribuitur, quod ex pacto aut lege civili debetur. Ad quæ enim lex naturæ jus duntaxat imperfectum seu aptitudinem tribuit, ea si denegentur, proprie damnum non judicatur; adeoque nec ad restitutionem agendi facultas inde nobis competit. Quod autem quis teneatur, quantum in se est curare, ut res alterius, quæ inculpabili modo ad ipsum pervenit ad verum dominum redeat, i.e. indicare aut fateri talem rem apud se esse, & ubi reposcatur restituere; ex universali lege humanitatis est, de curando cujusque commodo, & avertendo damno, quantum sine proprio incommodo aut damno fieri potest. Id enim hominis ad socialem vitam obligatio exigit, ut aliquid sibi adquirere, seu pro lucro legitimo habere non debeat, quod cum alterius immerentis damno sit coniunctum; nec pro damno reputare, si indebito lucro caret, quod se sine alterius immerentis damno tenere non

non posse novit. Quia tamen generali duntaxat vinculo ad id obstringor, alter sane postulare non potest, ut dum ipsius rem servo, propriæ rei damnum patiar ; adeoque tenebitur mihi saltem impensas, quas in rem ejus servandam impendi, refundere, nisi fors per leges positivas peculiariter quid heic fuerit constitutum. Ceterum, uti plurimis modis, directe aut indirecte damnum alteri potest dari ; ita lex de restituendo damno in plurimas sese particulares diffundit leges, quarum nonnullas velut per saturam heic subjiciemus. 1. In contractu, qui alterum defraudavit, tenetur ad restitutio-
nem ejus, quod alter minus justo accepit, ac si mora tem-
poris intercessit, cum eo quod interest. Hac lege com-
prehenduntur, qui mercede debita aut ejus parte ope-
rarios fraudant : qui operam quamcunq; locantibus sti-
pendia non solvunt : qui mercedem ampliorem paci-
cuntur, quam quanti ipsorum opera est : mercatores,
qui ad iniquum pretium solvendum emptores adiungunt :
qui iniqua mensura aut pondere utuntur : qui monetam
adulteratam pro genuina subjiciunt ; queis illa tamen e-
odem, quo ipsi dederunt, valore alia occasione reddi
poterit ; etsi haudquam tertio, quippe in quem mihi
nihil indulget injuria à tertio accepta, &c. 2. Com-
modarius tenetur resarcire, si quid in re commodata
fuerit corruptum, aut si prorsus perierit, nisi omnino e-
tiam apud dominum fuisse peritura. 3. Mandatarius
tenetur ad restituendum mandanti, si quid ejus culpa
aut dolo fuerit damni datum circa negotium mandatum.
4. Fidejussor circa ea, quæ fidejussarii causa impendit,
indemnis haberi debet. 5. Amissio aut corruptio pig-
noris per creditoris culpam facta imputatur eidem in so-
lutum. 6. Qui id, quod ex officio gratis tenebatur face-
re, non nisi accepto pretio voluit, idem restituere de-
bet. 7. Magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & pi-
raticam non adhibuit ea, quæ postulant ac debent, reme-
dia, tenetur ad restitutionem damni viatoribus ac navi-
gantibus

312 Elementorum Jurisprudentiae

gantibus dati. 8. Debitor, qui in culpa fuit, ut creditor ad juris sui consecutionem sumptius facere cogetur, ad retulsionem istorum sumptuum tenetur; & recte temere litigans ad impensas litis solvendas condemnatur. 9. Advocatus, qui calumniis & cavillationibus impedit, ne alter jus suum obtainere possit, tenetur pensare id, quod alter ex ista mora damni accepit. 10. Verus debitor, licet coram tribunali per iniquam sententiam fuerit absolutus, natura tamen debitor manet: et si subditus, ob imperii civilis in ipsum efficaciam, etiam contra iustitiam sententiam jus suum exequi non possit. 11. In populo aliquo illi, qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, tenetur ad resarcienda damna aliis, quibus ea de causa inique aliquid decedit. 12. Qui jubet, consilium adhibet, adjuvat, receptum præstat, non verat præcepto aut opem fert ei, cui damnum datur, cum possit & debeat ex obligatione perfecta; qui non dissuader cum debeat, aut faciūt reicet, quod notum facere tenebatur ex obligatione perfecta, tenetur restituere, quantum ipse ad damnum momenti atrulit. & si à principali lèdente restitutio nequeat obtineri, in solidum. 13. Qui promisit aliquid intuitu alicujus rei, quam explorare neglexit, aut si lēnsūm suūm de industria recte non expressit, tenetur resarcire, quantum alter damni inde fuit passus. 14. Qui dolo aliquem conjectit in errorem, cuius intuitu ad promittendum induceretur, tenetur pensare, quidquid ex eo errore damni promissor acceperit. 15. Si is, cui promittitur aut cum quo contrahitur, metum intrulerit iustum, ex quo secura est promissio aut contractus, tenetur liberare promissorem, siquidem hic velit. 16. Qui factum alienum promisit, ad id quod interest tenetur, si facere omisit, quod ex sua parte ad id factum obtainendum præstare poterat. 17. Monopolia exercentes, quando de compacto id agunt, ut res supra pretium, quod summum nunc est in communi pretio vendant;

dant; aut quando vi vel fraude impeditant, ne major copia importetur; aut ideo merces coemunt, ut vendant pretio, quod tempore venditionis sit iniquum, reparare tenentur id, quod alii hanc ob causam minus habent.

18. Homicida injustus (i.e. qui eum occidit, cui jus erat, ne ab isto occideretur; quale jus non est in eo, qui cum altero in pugnam ex provocatione descendit, aut alterum in ueste invadit, quia hi censentur renunciasse isti juri; et si hoc non obstat, quo minus a Magistratu punire possint, quantum id ipsius interest;) tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in Medicos; & iis, quos occisus aere ex officio solebat, tantum dare quantum illa spes alimentorum, habita ratione ætatis occisi, valet.

19. Qui mutilavit, tenetur ad impensas in curationem vulneris factas, & estimationem ejus, quod jam, qui mutilatus est, minus potest lucrari.

20. Adulteri non tantum indemnem debent præstare maritum de alenda prole adulterina, sed etiam legitimis rependere liberis, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem.

21. Qui imminuit virginem vi aut fraude, tenetur ei rependere, quanti minoris ipsi valet spes nuppiarum.

22. Fur & raptor tenentur restituere rem subtractam cum incremento suo naturali. & cum subsequente damno ac cessante lucro, ac si res perierit, estimationem saltem medianam. Idem debent, qui judicio injusto, accusatione per calumniam intentato, falso testimonio damnum dederunt.

23. Qui bello se miscent injusto, obligantur ad sumptus & damage restituenda, quæ opera sua dedere illi, qui justum bellum gerit.

24. In bello injusto quisquis damnum dederit tenetur ad restitutionem. Ducest tenentur de his, quæ suo ductu facta sunt: milites in solidum omnes, qui ad actum aliquem communem, pura incendium urbis concurserunt; in astibus dividuis, pro damno quisque,

cujus ipse causa unica, aut inter causas fuit.

25. Dux qui debita militibus stipendia non solvit, non tantum

mili-

militibus obligatur, sed & subditis aut vicinis tenetur sarcire damna, quæ isti inopia coacti ipsis intulere. 26. Subditus, qui parte tributorum aut vectigalium dissimilatis mercibus aut facultatibus suis, aut quacunq; ratione Magistratum fraudat, tenetur restituere id, quod hac ratione ipsis est subtractum, quocunq; titulo idem imperium teneat, modo cives expresse aut tacite sese ei subjecerint ; non obstante, quod illa portio, quam subditus subtractum, ipsis supra æquam mensuram videatur imposita, nisi ipse Magistratus ista subditis remittat, aut illi prætensioni renunciet. Quæ tamen renunciatio non facit, ut subditus antea non peccaverit. 27. Quisquis rem alienam vi iusta à se erexitam detinet, tenetur ad eam restituendam, etiam cum eo quod interest, et si spoliatus ipse illi renunciaverit ad redimendam vexam, uti vulgo loquuntur ; idq; sive eam repeatat, sive non. Nam ejusmodi renunciatio, utpote per vim iustam extorta, non impedit, quo minus quis ex jure naturæ in integrum debeat restitui. Ast ubi quis rem erexitam domino iterum obtulerit, ac ipse eam recusarit recipere, tunc deum velut titulo donationis eandem possidere incipit. Ex quibus omnibus patet, quod nocentissimus quisque sit obseratissimus ; & quantum quisque damni dolo aut per culpam alteri dederit, tantum illi debere intelligatur.

S. 31. VIII. *Ne quis in controversia propria jus sibi ipsis dicat, sed eandem coram arbitris disceptet.* Frequen-
tissimum est inter homines, etiam qui leges naturæ ob-
servare student, ut de recta applicatione legum ad facta
specialia controversiae oriuntur, nempe, an quod factum
est, sit contra leges, nec ne ? (quæ quæstiones juris
dicuntur.) Heic sane, priusquam ab altero quid jure
postulari possit, constare debet, utrius intentio legibus
congruat. Ejus rei definiendæ facultatem neutra pars
litigantium recte sibi vindicare potest. Fingamus enim,
alterum in propriam causam serio velle inquirere, &
candidum ferre judicium ; alter tamen eo stare non te-
netur :

netur: quia tanquam inter æquales nulla ratio reddi potest, quare hic potius illius, quam ille hujus sententiam sequi debeat: (si enim utrisq; conveniat, nulla amplius controversia restat.) Ac semper quilibet sibi plus quam alteri favere judicabitur. Necessem igitur est, utrumq; de re quapiam ambigentium in tertium aliquem consentire, cujus sententiam sese secuturos esse, pacto se invicem obligent. Nequaquam autem ad arma statim provolandum, quæ non nisi in eum stringi recte possunt, qui manifestus injuriæ est, et si fors ex pervicacia id ipse negaverit. Nam illud est in propria causa pronunciare, ob causam nondum liquidam bello aliquem persecui; quod non nisi in manifesta injuria natura indulget.

§. 32. IX. *Ut arbitri utriq; parti æqualem sese præbeat.* Qui enim inter sese controversantur, tanquam æquali jure digni ad arbitrum accedunt. Qui ubi uni plus justo favet parti, quam alteri, statim querelarum exsurgunt causæ, & parata bellis materia. Ex quo consequitur, nullum pactum aut promissum intercedere debere inter arbitrum & partes, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare. Sed nec pactum intercedere potest inter eosdem, cujus vi arbiter obligetur ad pronunciandum id, quod æquum est, aut quod æquum iste censuit. Cujus rei ratio est, non tam, quod alias per legem naturæ arbiter teneatur id pronunciare, quod justum videtur; cujus legis obligationi nihilque accedere ex pacto, adeoq; supervacuum sit tale pactum; quam quod hoc modo finis arbitri sumpti reddatur irritus, ac fiat progressus in infinitum. Pactum enim ejusmodi ita esset concipiendum, ut staturas sc. iudicio arbitri partes promittant, siquidem ipse æquam tulerit sententiam. Quod si itaq; post sententia istius alterutri partium iniqua videatur, aut revera iniqua sit, iterum oritura foret controversia circa æquitatem sententiaz. Cujus decisio cum neq; huic arbitro, neq; partibus competere queat, ad alium necessario arbitrium erit decur-

decurrendum ; de cuius sententia si iterum dubium oriatur, rursus alius erit constituendus, & sic in infinitum. **A**st ubi quæstiones facti arbitro sunt decidendæ, scilicet quando quæritur, an revera factum sit, quod ab una parte factum esse dicitur ; itidem partibus sese æqualem debet exhibere, & æque utriusque, i.e. quia contradictionia simul vera adseverant, neutri credere. Sed ubi signa in cognitionem veritatis haud perducunt, secundum effata testium sententia erit ferenda ; quos alterutri parti non ita oportet esse addictos, ut alteri vix æqui esse possint.

S. 33. X. *Ne eum, qui fiducia humanitatis tuæ priori sibi benefecerit, eam ob rem deterioris esse conditionis passiatur : seu ; Ut qui prior beneficium accepit, operam der, ut alterum dati pœnitentiam.* Id quod sit, quando qui beneficium accepit neq; danti significat, gratum id sibi esse, & occasionem faria faciendi negligit. aut, quod deinceps plerumq; sequi solet, odium pro gratia rependet. In quo etsi proprie dicta non fiat injuria, quippe cum heic jus aliquod per pacta quæsitus non violetur, nec beneficium soleat vocari, quod ex pacto præstatur : *Odiosa tamen & detestabilis res censetur ingratitudo, quod & omnem inter hūmanes beneficentiam, gratiazq; conciliandæ initia tollat ; & degeneris valde animi sit, non ostendere velle, alterum in honesto de te judicio haudquaquam falli.* In beneficiis tamen reddendis non necesse est, ut præcise tantum reddamus, quanti fuit, quod nobis est exhibitum, sed duntaxat quantum commode possumus. *Unde grati nomen tueri potest, etiam cui haudquaquam ex facultates, ut benefactoribus suis paria reponere queat.*

S. 34. XI. *Ne quis signis ad exprimendā animi sensu institutis alterum decipiatur.* Cum enim societatis humanæ plurimum interesset, ut sensa animi invicem cognoscere homines possent, quod non nisi per certa signa efficitur ; omnino necessarium erat, certam quandam vim, per

per tacitam conventionem istis signis tribui, quorum interventu de sensu alterius judicare, & cogitata invicem communicare liceret. Quæ etsi non infallibilem de animo alterius certitudinem generarent, sed probabilitatem duntaxat, aptis ad quævis simulanda & dissimulanda hominibus; conservationi tamen societatis illud utcunq; sufficiet, quod circa actus potissimum, queis obligatio aliqua est contrahenda, pro eo sensu eadem valerent, quem communis usus ac pæsens negotium ostenderet. Sunt autem signa isthæc voces seu verba articulata, per linguam formata, aut post scripto expressæ; eo commodius alendæ vitæ sociali instrumentum, quo volubili magis lingua manibꝫq; agilioribus hominibus pæ reliquis animantibus gaudent. Quibus vis determinate hoc vel illud significandi non ex natura aut aliqua intrinseca necessitate, sed ex mero hominum arbitrio inest. Cui non obstat, quod Adam dicatur summa ratione vocabula rebus imposuisse ex propria ipsarum natura; & quod in quibusvis linguis sint aliqua primitiva, ex quibus cætera magis ratione quam arbitrio deducantur. Nam etsi concedamus, animantibus atque aliis quibusdam rebus nomina imposita, ipsarum naturam aut pæcipuam affectionem denotantia; tamen illa ipsa primitiva, abs quibus ista deflexa, ex mero sunt arbitrio. Post autem uti cognatis invicem rebus cognata plerunq; vocabula fuere inditæ, servata in plerisq; inflexionis conformitate, quam analogiam vocant: ita neq; perpetua est isthæc, pluribus vocibus peculiari sibi viam observantibus; & illa ipsa quoq; analogia, certa vocabulorum flexione & combinatione constans, itidem ex arbitrio est determinata. Etsi autem alia quoq; sint signa, quibus sensa animi utcunq; poslunt exprimi; circa nullum tamen præterea ejusmodi tacita conventio, eaq; universalis est inita, ut conformiter in communi vitæ usu id adhiberi necessum sit, nisi fors peculiaris intervenierit conventio. Cum itaq; nemo alterum,

terum, cum quo juris naturæ commercia adhuc mutuo exercentur, nisi fors ex occasione demeriti lædere debeat; sed contra quilibet pro facultate alterius commoda promovere, & quæ ex pacto debet, omnino exhibere teneatur; patet sane cuilibet adversus alterum, qui vel ex pacto, vel ex sola humanitatis lege, animi istius sensum intelligendi jus habet, ita adhibenda esse signa, ut ne per ipsa in fraudem inducatur. Quod ipsum est fundamentum veritatis moralis, seu veracitatis, quæ in hoc consistit, ut signa commode animi nostri conceptus repræsentent alteri, cui eos intelligendi jus, nobis eidem illos aperiendi obligatio perfecta aut imperfecta est.

§. 39. Ex quibus quid *Mendacium* sit, haud difficulter colligitur, scilicet ubi signa alium præ se ferunt sensum animi nostri, quam qui revera erat, cum tamen hunc ipsum is, ad quom signa diriguntur, intelligendi & judicandi jus haberet. Ubi in universum constat, tum demum me teneri signa ad animi meisensum conformare, quando mihi obligatio perfecta aut imperfecta est eum alteri indicandi, idq; vel ut ipsum directe intelligat, vel ne si diversum ego expreſſerim, damno præter meritum ipsum mactem: alteri autem itidem est jus perfectum vel imperfectum eum intelligendi, quod quidem jus oppositione valentioris obligationis aut juris non sit sublatum. Talis obligatio aut jus ubi non extiterit, haud quidquam mendacium admittet, si quis vel discrepantia ab animi sui sensu signa proferat, vel omnino eum tacendo dissimulet. Sic cum inter hostes obligatio sensa animi indicandi cesset, citra mendacii culpam poterit quis adversus hostem falsa proferre, aut factis ipsum rumoribus terrere, aut detriumenti quid inferre, prout ex re sua judicaverit, modo ne tertio alicui præter damnum inde enascatur. Quem modum nocendi hostibus si qui reprehendunt, non inde est quod per eum jus aliquod violetur; sed quia apud erectiores animos illa tantum hosti illata gloriæ ducuntur, quæ vigorem quendam

dam animi aut corporis præferunt, non quæ imbellibus quoq; & timidis nullo negotio præstantur; ex quo posteriori genere quoq; est, fabulas hosti fallendo iparere. Quod tamen haudquaquam ad ulla pacta, cum hostibus tollendi aut suspendendi belli causa ineunda, est extendendum. Cuin enim lex naturæ pacem, quantum commode fieri potest, servari aut ruptam sarciri jubeat; jubere quoq; intelligitur, ut ea usurpentur media, sine quibus iste finis non potest obtineri; scilicet ut de animi sensibus invicem judicare hostes queant. Alias enim in pacem coire ipsos impossibile est, ni diffidendi invicem necessitas obligatione veritatem adhibendi circa compositiones pacis tollatur. Adeoq; statim atq; cum hoste pactum initii incipit, utrinq; enascitur jus intelligendi sensum alterius, saltem circa negotium præsens; quem qui non recte expresserit, mendacium commisissc, atq; injuriam fecisse censendus est. Sic plurima sunt, quæ ego alteri significare non teneor, quæ scilicet ab altero, cui ad ea à me scienda nullum jus, cum detimento meo sciuntur; de quibus percontanti optimum quidem omnino denegare responsum. Quemadmodum etiam tacita gentium conventione introductum, uti sifillo munitæ literæ ab illo solo aperirentur, cui sunt inscriptæ; & si quis alius eas resignaverit, nisi ex præsumpta aut expressa voluntate istius fecerit, injuriam ipsi inferat, ac commonem gentium conventionem violasse censeatur: quod jus tamen, uti cætera, inter hostes expirat. Ast ubi commode alterius importunam curiositatem amoliri tacendo aut dissimulando nequeo, tunc sane licebit vel conficta fabella ipsi illudere, vel ambiguo sermone uti; et si istum in diversam, quam nos sentiamus, partem alterum intelligere adpareat. Ubi tamen cavendum, ne præter ludibrium, quod curiositas ipsius meretur, quidquam præterea damni ipsi inferatur. Quod etiam in eum casum valer, si tertius quis cui sermones meos arbitrandi nullum jus, meum colloquium cum

cum altero captans, frustra habeatur, cum altero fictis de compacto sermonibus collatis. Sic in tribunalibus humanis, cum nemo, quando restitutionem damni delicto suo dari fecit, aut facere paratus est, ad poenam se sponte offerre, aut nomen suum de criminis deferre teneatur, haudquaquam quoq; tenebitur quis de suo facinore sponte confiteri; sed vel negare illud, vel fictis eludere argumentis potest. Etsi ubi juramento res adserenda, ob reverentiam divini Numinis non debeat aliud, quam quod res est, fateri. At vero ubi de alterius criminis quis à Magistratu interrogatur, etiam injuratus verum fateri debet, ex vi obligationis, quo ad bonum publicum promovendum tenetur; quod spectari præsumitur circa quævis delicta punienda, de quibus quæstionem habendam Magistratus judicat. Sed & mendacium committit v.g. Judex, qui ut rem à reo expisceatur, aliquid fingit, puta, ab alio sese jam rem rescisse, hoc vel illud se facturum, si dissimulare perget, & similia. Sane enim judici quocunq; modo verum excusandi jus est, etiamsi reo non sit obligatio quolibet modo rem aperiendi; adeoq; si callido quodam modo veritatem judex eruat, cum jure suo utatur, injuriam non facit. Sic laudem quoq; insuper meretur, qui ficto sermone alterius innocentiam tegit, vel iratum placat, mœstum solatur, aut quidpiam commodi alicui adserit, quod aperta rei confessione obtineri non poterat. Quia enim ista officia ex lege humanitatis, vel arctiore etiam obligatione exhibere alteri tenebatur, constat sane, non esse ipsum obligatum ad signa isto modo adhibenda, quo finem suum, nempe alterius commodum, non adsecutura erant. Quo etiam pertinent figmenta Medicorum, quibus exerto morolo medicinæ dulcedinem aut lenitatem persuadere satagunt. Item quando infans aut amens commentis demulcetur. Aut si quis in prælio labentes suorum animos ficto nuncio erigit. Multo minus autem mendacii notam contrahimus, quando ipsi prædicimus

cimus nos falsa dicturos, (quod sit, quando fabulæ narrantur aut scribuntur,) vel quando joco aut facetiis utimur; cum vel ad usum alterius istud fiat, vel presumamus alteri discrepantiam istam verborum à sensu animi, aut figuratum sermonem haudquaquam molestum fore.

§. 36. Cæterum heic non incongrue aliquid subjunxitur de Interpretatione signorum, absq; qua eorundem usus prorsus in irritum cadit. Ubi isthæc generalis observanda regula: Signa seu verba valere pro eo sensu, quem communis inter ejusdem linguaæ homines usus tulerit. Penes hunc enim jus & norma loquendi est; & sine suo destituerentur verba, si quilibet pro lubitu, quem velit sensu in, iis posset affingere, à communi usu abhorrentem. Artium vero peculiaria vocabula in eum sensum valent, qui à peritis artis istius usurpatur, siquidem constet, pro artificiosis illa fuisse prolata. Quod si artifices circa definitionem illius vocabuli dissentiant, vel alias quædam ipsi insit obscuritas, optimum erit communibus vocabulis determinare, quid proprie per tales vocabulæ intelligi velis. At ubi obscuritas aut ambiguitas verbis inest, tunc verus sensus erit eruendus vel ex ipsa materia subjecta, vel ex effectu, vel ex ratione, qua quis ad illa proferenda fuit inductus. Sic & ubi vocabulum aliquod plures habeat significationes, unam strictiorem, alteram laxiorem, ni ambiguitas possit tolli, merito in odiosis strictior, in favorabilibus laxior significatio obtinet; ita tamen ne dum per favorem una pars sublevatur, altera contra nimis prematur. Idq; vel quia presumitur quilibet maluisse ad plures pervenire commodum, quam onus; vel quia levior est error, si favor longius, quam si odium extendatur. Sic cum nemo censeatur voluisse absurdæ, aut nullum actionis suræ esse effectum; ille verborum sensus recte rejicitur, qui vel absurdum quid involvit, vel ad nihilum recidere facit actum, aut qui est contra rationem, cujus intuitu verba, de quibus ambigitur, prolata fuerunt.

O B S E R V A T I O V.

Ad vitam hominis socialem servandam non sola lex naturæ immediate sufficit, sed, ut in particularibus societatis imperia quoque constituantur, necessum est.

I. *Cause, cur sola lex naturæ ad socialem inter homines vitam non sufficiat.*

II. *Necessitas particularium societatum inter homines constituantarum.*

III. *Quale imperium marito per naturam in uxorem?*

IV. *De obligatione ad contrahendum matrimonium?*

V. *De pudore circa actus matrimoniales.*

VI. *De prohibitis gradibus.*

VII. *De polygamia.*

VIII. *De imperio parentum in liberos.*

IX. *An matri quoq; imperium in solo' em?*

X. *De officio parentum erga liberos.*

XI. *De imperio domini in servum.*

XII. *Quod al' solutum.*

XIII. *Quomodo dissolvatur ad socialem inter homines, vitam non sufficiat.*

XIV. *Coalitio in familias paci conservandæ non sufficit:*

XV. *Sed constituendum deniq; est summum imperium civile.*

XVI. *Partes imperii summi.*

XVII. *An & quatenus imperii civili resistere liceat?*

XVIII. *Summae potestatis affectiones.*

XIX. *De subiecto summae potestatis.*

XX. *An semper eas sit penes populum?*

XXI. *An tyrannus possit in ordinem redigi à populo?*

XXII. *Principi, qui in hostium abiit, ut hosti poteſt occurri.*

XXIII. *Respondetur argumentis eorum, qui Monarchis iniquiores.*

S. I. **E**tsi omnia juris naturæ præcepta, quæ ex altera lege fundamentali profluant, eo tendant, ut pacifica inter homines societas, citra injurias invicem illatas, colatur; tamen quo minus ista præcepta immediate sufficient huic fini producendo, multæ deprehenduntur.

prehenduntur causæ. Nam etsi cuiq; conscientia, quid agendum aut omittendum, satis inculcat; tamen paucis ea ingenii modestia, ut illud sequi perpetuo velint, ubi nulla id violenti præsens ac terrorem sensibus inquietans poena fuerit proposita; præprimis ubi per adiuetudinem dulcedo vitiorum subiit, & ejecto pudore ad monita rationis animus affectibus obnoxius obsurdit. Cum igitur, ubi suæ quicq; conscientiæ circa servandam naturæ ictem relinqueretur, longe uberrima esset futura seges hominum in reliquos injutorum, cæteris quoque non nisi à vi petenda foret salutis suæ protectio; unde futurum, ut omnia bellis perstrepent, inter repellentes injuriam aut inferentes. Huc accedit quod etsi jus naturæ jubeat, ad arbitros controversias deferri; tamen cum hilce qua talibus in litigantes nulla competit jurisdictionis, per quam ad sententiam omnino sequendam adigi possint, in irritum quoq; istud pacis servandæ remedium cadet, siquidem alter judicium arbitrii, quod sibi displicet, rejecerit. Et quid futurum eslet, si nemo ullius in se hominis imperium agnosceret, cum hodie inter tam paucos ab imperio humano in se absolutes tot bella, continuata prope serie, gerantur; postquam amplitudo humani generis, & infinita negotiorum multitudo omnes homines in unum corpus coalescere non permisit; quippe cui in ea vastitate eadem à turbis intentinis, ac prope majora imminerent incommoda, quam quæ nunc humanum genus, in complura minora divisiū imperia exercent.

S. 2. Omnino igitur necessum fuit servandæ inter homines paci atq; securitati aliquid constitui, per quod communiter hominibus optabilius redderetur, debita invicem officia præstare, quam per injurias velut muruas clades pacisci. Heic vero nullum commodius medium potuit inveniri, in quod ipsum quoq; naturæ intentio fertur, quam ut in mutua invicem auxilia ferenda sele homines conjungerent; & quidem non pauculi aliqui,

sed quibus ex numero ex vires, ut injuria istos impeturos, ex adjunctione pauciorum quorundam parum momenti accessurum sit ad eosdem opprimendos. Ubi tamen illud certum, quantuscunq; sit eorum numerus, qui ad mutuam defensionem coivere, si non conveniat inter ipsos de optima ratione, qua id fieri debeat, sed ex proprio quisq; judicio vires suas adhibeat, finem propositum haudquidquam obtentum iri. Nam vel discrepantes sententiæ circa modum defensionis vires eorum distractas enervabunt, vel invicem concedere detrectantes & mulatio intestinis involvet bellis; nisi communis aliquo vinculo coercentur, quo circa communem defensionem ac salutem omnes ac singuli unam sententiam ita sequi teneantur ut in alia omnia discedere non possint; et in paucis quibusdam ea displicerit, aut privatis suis rebus parum proficia videatur. Istud vero commodiori ratione obtineri nequit, nisi unusquisq; voluntatem suam alterius unius hominis vel concilii voluntati ita subjecerit, ut pro voluntate omnium valeat, quidquid illi circa salutem publicam visum fuerit; idemque singulorum viribus & facultatibus uti queat ad communem salutem. Huic fini dupli pacto opus est; uno, singuli sese cum singulis obligant, unius alicujus imperio simul sese subjecere; altero, uni sese illi omnes & singuli obstringunt, quod usum opum & virium suarum ad ipsius arbitrium bono publico praebere, ejusq; jussis non resistere velint. Quo ipsis etiam singuli sese abdicant jure illo, ex proprio judicio ludentem se bello aggredi, injuriarum ius. un. persecutionem ab imperantibus judicio expectaturi, nisi fors praesens necessitas ipsius opem implorare non permitat. Unde sit, ut, quia in ipsum jus est translatum viribus & facultatibus omnium utendi ad id, quod ipsis rebus communibus expedire judicaverit, iisdein viribus polleat, quibus omnes ad harmoniam & pacem internam queat componere, si vel maxime quidam adspectu commodi peculiaris in diversa velint

velint tendere; & exteriorum quoq; injurias valide propulsare. Inter quos igitur talia pacta intercedunt, illi in unam personam moralem seu societatem coahuere, quæ suam sibi voluntatem res ac jura habet propriæ, distincta à rebus ac juribus singulorum qua talium, quæ neq; pauci aliqui ex sociis, neq; etiam univerli, si excipiatur ille, in quo imperium habet, sibi queant vindicare.

§. 3. Cæterum talia pacta societates generantia existunt vel occasione nativitatis, vel belli, in quo altera pars succubuit, vel intuitu amplioris securitatis. Prioribus modis constituuntur *Familiae*, per quas is, quem diximus finis non ita plene potest obtineri; posteriori *Civitas*, quæ prædictum finem perfecte, prout res humanæ ferunt, adsequitur. Societas autem nuptialis seu matrimonium, et si scaturigo & velut seminarium sit omnium societatum, propriæ isthac fine non contrahitur. Nam & inter pauciores personas substitit, quam quarum vires conjunctæ mutuam præstare queant securitatem; quippe cum uni viro à conjunctione unius aut particularium fœminarum exiguum accedere præsidium queat; nec securitatem humani generis, sed propagationem ejusdem pro fine habet matrimonium; nec per illud in se imperium aliquod constituitur. Evidem non tantum ex sexus præstantia, sed etiam ex ipsa pacti matrimonialis natura haçenus in uxoris corpus jus marito competit, quantum sufficit ad hoc, ut probabiliter certus esse possit, partus uxoris à se procreat. Unde cum suo quisq; jure uti præsumatur, quilibet pro ejus filio habetur, cum quo mater sua, cum ipse nasceretur, nupta fuit. Et non citra omnem rationem maritis vulgo ex uxorum impudicitia ignominia aliqua labes adspergitur, eo quod ex imprudentia aut abjectione animi potestate sua non recte fuerint usi; et si sint, qui ejus rei causam inde derivent, quod opprobrio videantur, carere aliquem iis dotibus, quæ amorem mereri, aut stipulatum con-

servare queant. Adeoq; quod circa res matrimonium concorrentes uxor mariti, non hic illius sequi voluntatem teneatur, proprie & immediate est ex vi pacti matrimonialis, non ex imperio aliquo: quemadmodum mercenarius operas suas adplicare tenetur ad arbitrium locatoris, ethi huic in illum nihil imperii proprie competit. Unde quoque, si conductor quod debuit non praestitit, locatori adversus ipsum actio competit non tanquam res factarium subditum, sed duntaxat tanquam parti violatorem. Sic uti hæc quidem ex pacto matrimoniali fluunt, quod uxor viro cohabitare teneatur, quod eo in uito peregre abire aut secubare non possit, ita an directio cæterarum uxoris actionum, quæ essentiam matrimonii non tangunt, ut & plena potestas in bona ejusdem marito competit, ex peculiari conjugum conventione, aut civilibus dependet legibus. His enim utiq; standum, siquidem definierint, an foeminæ cum dote sint elocandæ, an honorum inter conjuges debeat esse confusio, an maritus plenam aut restrictam potestatem in bona dotalia habeat, & similia. Ubi civiles leges nihil heic disponunt, circa ista pro lubitu inter se pacisci conjugibus licebit.

§. 4. Possunt autem, quantum ad legem naturæ, matrimonium contrahere, quicunque per constitutionem corporis aut ætatis habiles sunt. Et cum per eandem adi colendam vitam socialem adstringamur, cuius fundamentum velut est matrimonium, patet, homines quoque ad id incundum obligari, per modum tamen præcepti affirmativi indeterminati, scilicet quando occasio insipit, & quando non valde probabiliter prævident, se in cœlibe vita, ad quam per continentiam exigendam habiles se deprehendunt, plus humano generi aut civitati: uæ utilitatis posse præstare, quam conjugatos. Unde haudquaquam peccare arbitrandi sunt, qui matrimonium differunt, quo commodius soluti animum excolant, ac ad præstanta egregia societati humanæ minister-

nisteria sese præparent, quod maritis propter mores ci-
vitatis aut genium fœminarum non ita licebat. Nec si
quis sublimiori agatur spiritu, ut stimulos istos vel non
sentiat, vel facile retundat, quiq; alias bene merendo u-
tilem se universi civem præbere queat, putandus est per
naturam obligari, ut omnino præclaris suis constitibus per
muliebres illecebras velut compedes injiciat. Leges au-
tem civiles uti non nisi per summam iniquitatem certos
homines habiles matrimonio sint prohibituri; ita si ex-
ploratum sit, munus aliquod longe commodius à cœlibe,
quam à conjugato posse obiri, nihil sane videtur obsta-
re, quo minus cœlibes tantum ad istud munus admittan-
tur; aut si uxore carere amplius nolint, eo excidant.
Non secus ac v.g. Legato, aut Duci vel militi potest in-
terdici, ne peregre aut in expeditionem proficiens uxo-
rem secum ducat. Sic potestas civilis alia quoq; recte
heic disponere potest, puta, circa ætatem connubio
jungendorum, circa corundem statum, v.g. ne civis pe-
regrinam, nobilis plebeiam ducat; item circa ritus con-
tractui adhibendos, aut consensum aliorum à contrahen-
tibus impetrandum, v.g. ne quis parentibus aut tutori-
bus invitis, veletiam ipso Magistratu inconsulto, ma-
trimonium ineat, aut similia. Cujusmodi legum civi-
lium hæc esse vis potest, ut vel effectibus legitimi ma-
trimonii in ista civitate careat connubium, cui aliquod
lege præscriptum requiritur deest, puta ut liberi non
fiant pleni cives, ad hæreditatem paternam aut ad certas
dignitates civiles non admittantur; aut ut concubinatus
nomine duntaxat censeatur tale connubium; vel ut eti-
am omnino licet jam consummatum possit dissolvi. Nam
nec commixtio corporum in se per naturam cum habet
effectum, ut inter quos ea aliquoties vel semel interces-
sit, cohabitare semper teneantur; & ad firmitatem pa-
tri connubialis saltē in foro civili requiritur, ut quæ
heic leges civiles adhiberi jubent, tanquam citra quæ
pañum non sit valiturni omnino adhibeantur. Ex qui-

bus facile potest colligi, quid judicandum sit de vexatissima illa quæstione an parentes matrimonia liberorum, fæse insciis & invitis inita possint rescindere? Ubi illud præprimis videndum, ex extra civitatem, an in civitate vivat parens. Si enim extra civitatem degat, cui ipse subjectus sit, utiq; ipse in suam familiam instar summi imperii habebit, adeoq; quicquid circa ista suis præscriperit, vim legi civilis habebit; cui ubi filius contravenitur, vel poena affici à patre poterit, vel contractus quoq; matrimonialis rescindi, siquidem id expresse fuerit prædictum; aut si imperio patris fæse subtraxerit, familia, & hæreditate paterna excludi. Quod si autem nullum circa istud patris præceptum extiterit, tunc intelligitur ille eam rem in arbitrio liberorum reliquise; uti ea quæ legibus non interdicuntur pro licitis habentur. Ubi nihilominus observantie officium requirit ut cum de tanti momenti negotio agatur, parentis consensum decenter requirant liberi, cuius non parum interest, per quos genus suum propagetur, aut in quos bona sua devolvantur: Ita tamen, ut eo consensu non requisito, nihilominus matrimonium firmum maneat; quippe cum omnino per modum civilis legis antea fuerit promulgandum, tantam viu habitum expressi consensus paterni defectum, ut matrimonium eo irritum sit reddendum. Quando autem semel valide id fuerit contractum, ubi post conditio filii fors patri displicuerit, non magis recte rescindi potest, quam ex lege post lata antegressa facta licita puniuntur. Ast ubi in civitatibus vivitur, tota ea res ex legibus civilibus est dijudicanda. Harum enim est definire, quid civibus potestatis in liberos suos, præsertim qui confirmata jam sunt ætate, competit.

§. 5. Cæterum uti & ex dignitate hominis erat, non per vagos concubitus pecorum instar procreari; & maxime ad decorum in societatibus ordinem facit, pacii religione cohabitationes marium & fœminarum velut muniri: ita illud mirum sane videtur, quod, inter cultiores

riores saltem gentes, cum membris procreationi destinatis, cum ipsi generationis aetui tenera admodum adhuc verecundia, cum tamen illa neque ex naturali aliqua membrorum deformitate, aut absurdâ figura oriri videatur; & actus iste in se natura sit conformis ac omnino necessarius speciei conservandæ ac aptus tantæ dignationis animal producere. Quo exercendo cur magis erubescere quis debeat, quam edendo aut bibendo; cum citra istum &que species servari nequeat, quam circa hæc individua? Nec satisfaciunt rei qui heic ad divinas configiunt literas, ubi isthæc verecundia statim post lapsum sece exscruisse memoratur. Nam nihilominus quæstio manet, cur his potissimum in partibus pudor velut sedem fixerit; cum manus ac lingua hominis non minus in turbidarum ac pravarum ministeria cupidatum præsto sint. Probabilissima igitur hujus rei causa hæc videtur adferri posse, quia tantum momenti in eo situm erat ad socialem inter homines vitam servandam, sibi propagationem decenti ordine, secus quam apud bestias, circumscribi. Hinc insita quidam verecundia, quæ animos vehementius fere, quam legis interdictum moveret, natura actuum eo facientium innocentiam munire voluit, ut & solicite ista membra regerentur, ne oculis semper exposita nimis irritarent libidinem nullo temporis termino circumscriptam; & eo cautius venere illicita abstinenteret, quod & legitimam non nisi teste & remotis arbitris obire prioris teneritas subigeret. Et hic pudor quam maxime est efficax inter immediate generatos ac generantes, adeo ut qui per eum non reprimatur, quo minus cum ejusmodi persona ita sibi juncta in familiarem istam coporum commissiōnem descendere non vereatur, effronti prorsus ingenio, & qui nullum præterea facinus sit formidaturus, judicetur.

S. 6. Inde putamus arcessendam caulam cur ipso natura jure interdicta censeantur connubia in recta linea adscendente & descendente; præsertim cum nullus casus

sus extiterit, nec probabiliter existere possit, ut eorum admittendorum necessitas foret. Illa enim ratio haud prorsus confidere rem videtur, quod nec filius maritus lege matrimonii superior eam reverentiam possit praestare matri uxori, quam natura exigit; nec patri filia, quæ quamvis lege matrimonii inferior, tamen ob familiarem illam consuetudinem istius necessitudinis reverentiam exhibere prohibeatur. Nam si naturalem illam verecundiam, quam dixi, removeas, non sane ita absurdum esset, matrem cum filio sui juris, adeoq; observantiam duntaxat debente, jungi posse; cum & alias sexus conditio quoad contractus matrimonialis essentia- lia ordinarie eam alterius arbitrio obnoxiam faciat, cui- cunq; demum jungatur; observantia autem filialis in aliis rebus sese exserere possit. Multo minus autem, si verecundiam commixtionis removeas, filia per matrimoniū prohiberetur patri marito observantiam exhibere; cum nequaquam necessarium sit, ut uxor in imperii domestici partem adsciscatur, multo minus ut viro adveretur. At vero licet inter fratres quo; & sorores, reliquosq; propinquos admodum gradu junctos ejusmodi verecundia remissior utiq; quam inter parentes & liberos dprehendatur; tamen quo minus inter hos quoque matrimonia jure naturæ prohibita dicamus **causa** est, quod prout origines hominum divinarum nos scripturam docet autoritas, necessario inter primorum conjugum liberos, fratres certe & sorores, matrimonia fuerint invicem contrahenda. Non autem videtur probabile. Deum ejusmodi casum procurasse, ut omnino legi naturæ vis esset inferenda; præsertim cum facile fuisset istum casum evitare, creatis ab initio duobus conjugum paribus. Monuit tamen verecundia illa, ut, postquam necessitas ejusmodi connubii expiravit, aucto sufficienter hominum numero, iste gradus per leges positivas prohiberetur; præsertim cum eorum victus quotidianus & inobservatus stupris & adulteriis occasionem

valde

valde pronam esset daturus, si amores tales nuptias possebant conglutinari. Quæ ratio etiam ad alios contanguinitatis & affinitatis gradus est extendenda, quos præterea leges positivæ prohibent, aut non nisi peculiai Magistratus indultu privatis permittunt.

§. 7. Quod vero polygamiam attinet, certum quidem est, talem qua una pluribus simul viris uxor est, à natura & fine matrimonii proiisus abhorrete; at vero ut unus pluribus fœminis simul jungatur, et si lege divina positiva inter Christianos jam credatur interdictum, legi tamen naturæ in se haud iepugnat. Non enim necessum est, ut quemadmodum uxor nemini viuo corporis sui copiam debet facere, præterquam uni marito; sic & maritus alii fœminæ præterquam unicæ uxori. Nam prius necessarium est ob certitudinem sobolis. At vero ut unius fœminæ libidini mulcendæ omnes quis impendat vires quæ apud plures soboli excitandæ sufficere poterant, haudquidquam à natura præcipi videtur. Illæ vero rationes de zelotypia uxorum inter se, de discordiis domesticis, de odiis novocalibus in ipsa quoque prole continuandis, apud istas duntaxat nationes valent ubi erecta nimis fœminarum ingenia; quales hodie pleræque apud Europæos; ubi strenue officio viri fungitur, qui uxori ipse non est obnoxius. At vero apud Asiaticos, atiosque, ubi fœminis obsequii tantum gloria relinquuntur, domesticam pacem plures uxores nihil magis turbant, quam alibi unius viraginis præpostera imperandi libido. Omnino tamen gravissimis de causis concessam antehac polygamiam post per positivas leges prohibitam fuisse censendum est. Sed & illud ex positiva Dei lege matrimonio accessit, quod violata quidem essentiali contractus conditione per adulterium, quando uxor alteri copiam sui fecit, dissolvi possit; ob cetera tamen incommoda, cohabitationem molestam facientia, etiam mutuo consensu non possit. Cum alias jus naturæ non prohibeat, quo minus quis ob sterilitatem, aut ob deformia

formia vitia & intolerabiles mores uxorem dimittere queat, præsertim si contractui nuptiali fuerit insertum, ut divortii facultas foret, siquidem tale quid in uxore deprehenderetur; & alias quæ mutuo consensu facere constituta, contrario consensu iterum dissolvi possint, ubi lex positiva non obstat.

S. 8. Per generationem porro atq; nativitatem existere incipit societas inter parentes & liberos. Hæc enim præter occasionem adquirendi jus in prolem, quod non tantum adversus alios non parentes valeat, ut quemadmodum maxime naturale est eum esse dominum fructuum, qui est dominus rei, ita proximum habet gradum ad imperium in prolem quærendum, qui est dominus corporis, ex quo illa fuit generata: sed & quod in ipsam prolem valeat. Præterquam enim, quod ipsa natura parentibus liberorum curam, liberis adversus parentes reverentiam injunxit; eo ipso dum tollitur infans, parentis quidem declarat se obligationem à natura injunctam impleturum, eumq; quantum in se, bene educaturum. Ubi quanquam infans, eo quod ratione uti non novit, reciproca officia per naturam injuncta expresse promittere nequit; nihilominus ex natura negotii obligatio erga parentem contracta in ipso, non minus ac si expresso fuisse consensu contracta. sese exserit, quam primum, quid à parente gestum sit erga se, intelligere potest. Præsumitur enim, si usum rationis eo, quo sublatus est, tempore habuisset, expresse in tale imperium parentis in se citra quod commoda educatio fieri nequit, fuisse consensurum, commodamq; sibi educationem ab eo vicissim stipulaturum. Qui consensus cum ratione præsumptus pro expresso valet. Non secus atq; is, cuius absentis atq; ignorantis negotia alter gestit, obligationem contraxisse intelligitur isti pensandi, quod quod in ipsis uilitatem impedit; eo quod præsumitur, ipsum expresse in talem contractum fuisse consensurum, si negotia sua alterius operari desiderare scivisset. Quod si

si extra civitates vivitur, in adultum jam filium imperium patris quasi civile continuatur ex pacto tacito suadente etiam æquitate & lege gratitudinis, ut viribus suis illi se potissimum adjungat, per quem ipse habet, quod talis jam est; donec ipsius patris consensu isto imperio prortus solvatur.

S. 9. Enimvero cum ad procreationem sobolis tam pater quam mater concurrat, utri potestas in sobolem competit, & quousque, ex pacto matrimoniali est di-judicandum. Nam si nullum inter ipsos intercessit pa-ctum, matris proles est; quia in tali statu pater sciri, nisi indicio matris non potest, saltem ea certitudine, qua res facti inter homines probantur; nec alteri heic propius jus ad prolem competere intelligitur, præ illa quæ eam proprium intra corpus gestavit atq; aluit. Hinc etiam ex legibus Romanis, qui citra pactum matrimoniale genitus erat partus ventrem sequebatur. Ubi autem ex- tra civitates degitur, pactum matrimoniale satis ostendet, utri in prolem imperium competit; nam ut uterq; parentum æquale simul imperium habeat, fieri non po-test. Quo in pacto cum ordinarie maritus velut locato-ris, mulier conductricis vicem sustineat, adeoque vir non tam uxori, quam sibi prolem querere intendat, pa-tet quoq; ordinarie in prolem patri imperium compete-re. Quod si tamen præter ordinem contingat, ut mulier sibi adsciscat virum, non contra; adeo ut non so-lum viro in uxorem nullum competit imperium, sed & in pacto matrimoniali uxor locatricis, maritus conductoris loco sit, tunc sanc uxori quoq; in liberos imperium coin- petet. Cujus rei exempla dantur in fœminis, ad quas summa imperia devolvuntur. Hæ enim sanc maritos sibi adsciscere possunt, & adscivisse aliquoties leguntur, ut marito neque in ipsam, neque in sobolem imperium concedant. Huc quoq; referre possit, quod aliqui de Amazonibus tradunt, eas non per vagos concubitus pro-lem querivisse, sed certum sibi quanq; maritum

isse in diversa regione habitantem, ad quem certis duntaxat temporibus accesserint, prole quoq; mascula ipsi remissa. Ast in civitatibus per viros constitutis, uti ordinarie viri sunt capita familiae; ita privatum in liberos imperium penes patres est, ita ut matrum iussa in se fere consiliorum duntaxat vim habeant, ac vim obligandi ex communicata a patre potestate obtineant. Quod ipsum tamen privatum in liberos imperium, uti plerisq; in civitatibus per leges civiles tantum est parentibus relictum, & relinqu qui quoq; debuit, quantum ad educationem ipsorum requiritur; ita quae circa ceteras liborum, praesertim adulorum actiones & res parentibus sit potestas & quousque, ex iisdem legibus est judicandum.

§. 10. Ceterum est quoque per jus naturae injuncta parentibus obligatio, ut non solum prolem intra viscera conceptam per abortus non elidant, nec in lucem editam projiciant, nec ente; sed & (alter ambove, prout in pacto matrimoniali inter se convenerunt.) alimenta suggestant, quousque; sese ipsa commode possit alere, & pro viribus ad vitam socialem bene colendam educari atque instrui curent. In quo posteriori porissima pars paterni officii vertitur, & unde maxima gratitudinis necessitas liberis incumbit. Quippe cum non tam nudam generationem, quae molestia caret, aut propria voluptate pensatur, parentes liberis imputare queant, quam laboriosam juxta & fidem solicitudinis plenam educationem, qua pro cuiusq; facultate in membra societati humanae utilia formantur. Quod officium ut eo curatius observaretur, quippe cum inter praecipua sit socialis vitae firmamenta, natura tenerum in sobolem adfectum parentibus implantavit, ut nemo istud officium facile negligere velle possit. Quod si qui tamen parentes, non solum lege naturae violata, sed & communi adfectu superato, prolem alere nolint, & eam projiciant, illi nihil in eandem amplius juris praetendere queunt, nec ab ipsa ullum amplius officium

cium velut parenti debitum exigere. Is autem, qui expositum educaverit, in parentis jura succedit, cui ab alumnō eadem, quæ alias genitoribus, officia debentur: nec ipso invito sub parentum naturalium potestatem redire potest.

§. 11. Ex præcedente bello oritur Societas herilis, scilicet quando ei, quem licite poteram occidere, vitam concedo, & quæ ad eam servandam faciunt suppeditatrum me recipio isthac lege, ut in perpetuum meus sit, &, quicquid operarum ab ipso præstari potest, in meum cedat commodum, utq; imperiis meis, quousq; efficaciter valere queunt, absolute obsequatur. **Enim** vero quemadmodum bestiæ, quibuscum perpetuum nobis existit bellum, eodem quidem belli jure viætæ perpetuam nobis serviunt & absolutam servitutem; quia tamen obligationis non sunt capaces, vinculis tantum corporeis cohiberi possunt, quibus ubi ruptis aufugerint, in naturalem iterum libertatem abeunt: ita quem non nisi vinculis physicis coerco bello captum, cum eo nullum adhuc contraxisse pæctum censeor; adeoq; cum ex bello in pacem non nisi per pacta veniatur, durare adhuc inter nos belli status intelligitur, nec illi ad serviendum obligatio est. Unde talis non modo licite aufugere, sed etiam ubi facultas fuerit, captorem tanquam hostem trahere potest. Adeoq; non simpliciter ex viræ condonatione oritur obligatio serviendi, sed ex eo, quod ipsi non viæto aut in ergastula compacto fides habeatur.

§. 12. Porro cum absoluta potestas domino in servum sit quæsita, ac servi persona propria domini facta fuerit, adparet quoq; absolutum eidem jus competere in omnes res servi, non solum, quas deinceps adquisiverit, sed & quas ante servitutem habuit, siquidem eas dominus simul cum ipso ceperit. **Nam** quæ cum domino in captoris manus non inciderunt, in eum veniunt statum, quo mortuo capto erant perventuræ, nisi leges civiles aliter disposuerint, ut postliminio locus esse possit. Quod

Si quid dominus servo concedit peculii. in id haec tenus proprietatem obtinere censeretur, ut istud retinere & defendere possit contra alium quemvis non-dominum. At ubi contigerit ut dominus sub alterius potestatem tanquam subditus concedat, manifestum est, in servos quoque ipsius dominium saltem eminens in eundem transire, ita ut dominus velut intermedius non plus potestatis in servum queat exercere, quam quantum supremo domino visum fuerit. Unde si quibus in civitatibus ius dominorum in servos absolutum fuerit, non id demum per leges civiles illis datum fuit, sed quod patres familias extra civitates antea habuerant, id ipsis relatum.

§. 13. Dissolvitur autem ista societas, quando ius domini in servum extinguitur. Quod sit, 1. Si libertate eum dominus donarit. 2. Quando abs se abegerit. Id quod à manumissione differt non quoad effectum, sed quoad modum. Libertas enim heic velut in poenam datur, eo quod, cum tam improbi dominis molesta sit possessio, judicetur longe damnosius ipsi fore, si sui juris fiat, quam si domino serviat. 3. Si captus fuerit servus, veterem servitutem nova abolet. 4. Si dominus moriatur, nec ius suum ad alium transfulerit. servus liber esse intelligitur, quia nulla ipsi adversus quemvis ad serviendum obligatio superest. An vero in civitate quoq; pro libero cive seipsc gerere possit, ex legibus civilibus erit judicandum. Porro contingit istud, si domino nullus haeres extiterit, naturaliter aut civiliter mortuo. Non enim, quemadmodum bona pro derelicto habita cedunt occupanti; ita ejusmodi quoq; servus quasi pro derelicto habitus ab quovis in servitutem potest abstrahi. Nam ceteræ res sive sint inanimatæ, sive animatæ, ut bruta, nullo muniuntur jure, quo minus abs quovis possint sibi vindicari, nisi jam alteri in ea ius fuerit quæsumum. In hominem autem nullum sibi ius adserere quis potest, nisi quantum ex ipsis consensu aut antegresso facto, illum spectante, oriatur. Extincto

itaque illo jure, quod victor ex bello peculiariter in ser-
vum quæsierat, redit naturalis libertas, etiam si fors in-
genio ipsius servitum magis congruat. Inclinatio e-
nem ingenii in se, uti quidam absurde putant, nemini
jus dat invitum in servitutem rapiendi, nec quod alteri
fors utile est, id statim mihi licet per vim illi imponere.
§. 14. Ubi servus non ex præcedente delicto, neq; per mo-
dum pœnæ in vincula conjicitur, aut quovis modo liber-
tate physica corporis privatur, obligatione illa ex pæcto
data liberatur, qua ipsam dominus adstringere amplius
noluit dum physica ipsi vincula injicit; adeoq; heic e-
jusmodi servo licebit, quod captivis vincit, & qui fidem
nunquam dederunt, licere diximus.

§. 14. Enimvero per neutram harum societatum in
se secura & stabilis hominibus pax obtingere poterat; eo
quod multiplicatis hominibus in maximum ex crescabant
familia numerum, quæ neq; propter exiguae vires sibi
contra quamvis violentiam defendendis sufficiunt, &
quo plures, frequentius bellis inter se erant collidenda.
Evidem si quæ familia multiplicatione sibolis & ser-
vorum acquisitione ita numerosa extiterit, ut sine belli
incerta alea subjugari nequeat, eandem quæ alias civi-
tates solent, securitatem membris suis præstare poterit.
Enimvero nisi vivus adhuc paterfamilias partium fami-
liae saltē præcipuorum consensu ita eam velut colliga-
verit, ut deinceps quoq; una manere debeat; ipso de-
functo in totidem illa familias sese disjunget, quot filii
ad hæreditatem concurrerint, adeoq; divisæ vires debi-
les reddentur. Nam prærogativa primogenituræ non
est tanti, ut ex eodem parente nati omnes sub primoge-
niti imperio esse debeant, nisi ipsi in eam subjectionem
vel per dispositionem paternam, vel propria conventio-
ne se submiserint. Quæ conventio eo magis est neces-
saria, quo longius à stipite communai membra familie
discesserint.

§. 15. Ut igitur securitati hominum plene, quantum
Y qui-

quidem rerum humanarum conditio fert, prospiceretur, & qua prohiberi non poterat, ne omnino alter in iuste ab altero laderetur, id tamen efficieretur, ne impune posset s; complures tandem familias conjungi necessarium fuit. Quæ ubi pactum invicem circa procurandam salutem communem iniverint, & illi, cui ista administranda ab ipsis committitur jus imperandi ea, quæ ad hunc finem facere videbuntur, contulerint, contracta simul obligatione iussa e jus capessendi, Civitas existit.

S. 16. Ex Civitatis porro fine facile est colligere, quale & quantum esse debeat imperium, quo ista continetur. Huic enim cum, ut supra dictum, non sufficiat, ut quilibet eorum, qui in civitatem sunt coalituri, fidem der, se adversus cives suos leges naturæ observatum; necessum est, ut, cui summa civitatis administranda committitur, facultatem habeat malo aliquo seu poena afficiendi illum, qui facere detrectaverit, quod ille tanquam publice expediens observandum præcepit. Tunc demum enim non habeo probabilem à concubibus metuendi causam, quando illum, qui me iuria est affecturus, & quale aut gravius malum manet. At cum frustra pacem inter se colant, qui contra externos se tueri nequeunt; neq; contra externos tueri se queant, quorum vires non sunt unitæ; inde in civitate necessario penes aliquem esse debet potestas tot uniendi & armandi cives in quovis periculo vel occasione, quot pro viribus hostium ad communem defensionem opus esse videbitur; rursusq; cum hostibus pacem faciendi, quoties ex usu fuerit. Hæc penes eundem quoq; erit, cui poenas exigendi potestas; cum nemo ad arma & belli sumptus cives jure possit cogere, nisi qui punire etiam detrectantes queat. Nec minus idem habebit dijudicationem de factis eorum, de quibus, an poenas dare debeant, ambigitur. Si enim potestas judicandi penes unum eslet, & potestas judicatum exsequendi penes aliud, nihil ageretur. Frustra enim judicaret, qui sententias

tentias latas exsequi non posset; aut si exsequeretur ipse ex jure alterius, non ipse haberet potestatem puniendi, sed alter, cuius iste minister tantum forat. Cum etiam per unum hominem aut concilium immedieate omnia negotia nequeant obiri, eidem quoq; facultas erit, certis hominibus delegandi certorum negotiorum curam & executionem, qui tamen omnem suam autoritatem ab ipso matuerunt. Deniq; cū mutua inter cives officia recte exhiberi aut exigi nequeant, nisi quousq; singula debeantur definitum sit, ejusdem summae potestatis erit, certas regulas, quas leges civiles dicunt, promulgare, quibus declaretur, quid juris uni civium adversus alterum sit, aut quæ obligatio; quid præstare invicem debeant; aut quid quæ ratione ab aliis exigere possint, verbo, quid per imperium civile necessario ipsis invicem faciendum aut omittendum.

S. 17. Ceterum quemadmodum qui imperium in se alteri confert, simul obligationem contrahit non resistendi illius iustis; quippe cum implicet, alicui esse jus imperandi, ut tamen alteri resistendi potestas maneat: ita quousq; sese hæc non resistendi obligatio extendat, dispiciendum. Ubi illud certum, cum omnis potestas intelligatur alicui delata salvo jure ac potestate superioris, cives quoq; constituta aut agnita civili potestate imperio Dei in se renunciare neq; potuisse, neq; renunciatio censeri; adeoq; debere detrectare & non implere iusta summa potestatis, quæ aperte mandato D^o i repugnare constat. Quod si autem ideo summa potestas vitæ meæ vim inferre aggrediatur, an ea de causa vim ipsi recte opponere queam, difficilis quæstio oritur. Ubi discriminem faciendum arbitramur inter ea, quæ proprie ex religione Christiana, qua tali, præcipiuntur, & quæ ex religione naturali, cuius praxis magna ex parte in exercitio juris naturæ consistit, fluunt. Quid liceat, ubi vis intentatur, circa prius, nostrum non est definire; cum ex iisdem scripturis, unde ista religio hauritur, cui-

libet constare possit, quanti debeat ipsi esse, suæ religi-
oni nihil contrarium egisse aut præ se tulisse. Ut autem
summa potestas civilis jubeat profiteri aliquid contrari-
um capitibus theoreticis naturæ, casum non putamus
dari; præsertim cum ista religione populus quam maxi-
me ad obsequium aduersus imperium civile adstringatur.
Quod vinculum ab ipso, cuius id valere plurimum in-
terest, convelli furiosum esset. At ut etiam contra pra-
xin religionis naturalis, quæ sere in observatione juris
naturæ, per intentatam ab imperio civili mortem quis
peccet, vix fieri posse arbitramur. Ubi enim vis vitæ
nostræ admoveatur, ut faciamus quid alias per legem na-
turæ interdictum, mera duntaxat exsecutio actus illius
nostra erit, cuius reatus non nobis, sed ipsi summa po-
testati imputari potest; adeoq; non penes nos, sed pe-
nes illam solam hoc casu peccatum erit; unde cur resi-
stamus causa nulla videtur. Quod si tamen exsecutio
actus ejusmodi sit, ut vel omnino citra proprium pecca-
tum suicipi ne ueat, vel in se ipsa morte acerbior judi-
cetur, ubi nulla ostenditur aut saltem probabiliter simu-
latur ratio neq; ex meo delicto neq; ex bono publico,
quare mihi potissimum tanta necessitas istud exsequendi
admoveatur, quod per alium fieri poterat, vel omnino
fieri absurdum est; adparet sane id agi, ut ego innocens
nullo juris aut boni publici prætextu per solam imperan-
tis libidinem & hostilem ejus in me animum perdar.
Qualis aduersum me ubi imperans deprehenditur, non
uriq; amplius pro subdito me, sed pro hoste habet, ade-
oq; ipse obligationem, qua imperio ejus devincitus tene-
bar, mihi remisso intelligitur. Hoc casu, cum ego ex
subdito in liberum hostem transeam, nullum sane in ip-
so imperante jus remanet, quo minus mihi adversus ip-
sum mei defendendi causa omnia in hostem usurpari to-
lita media adhibere liceat, præsertim ubi fugæ copia de-
ficit; nisi quatenus civibus meis aliquid dandum est, ne
hoc modo magnis turbis involvantur. Idem judican-
dum

dum arbitramur, si imperans extra dictum casum citra nostrum delictum, innocentes nos perditum eat. Ubi licet optimum sit, fuga aut per latebras sibi salutem quærere in ciyium nostrorum gratiam; tamen ubi fugæ aut latebrarum copia non sit, vim defendendæ saluti adhibere licebit contra eum, qui pro subditis non amplius nos habet. Quo casu etiam tertius, cui adversus istum nulla obligatio est, nostri defensionem recte suscipere potest. At vero quando ob delictum aliquod imperans poena plectere nos instituit, etsi non teneamur iponte poenam nobis arcessere, sed per fugam aut latebras eandem declinare; tamen quo minus per viam nos heic defendere queamus, ratio est, quia jure suo imperans utitur, quem ea de causa quocunq; respectu lacerare sanciatur.

S. 18. Ejusmodi autem imperium summum uti in qualibet civitate deprehenditur, & in quo illud non est cœtu, is pro civitate non est censendus: ita ex se pa-tet illud in terris neminem habere cui sit obnoxium, aut qui per potestatem legitimam illud in ordinem redigere possit. Non in ipsa civitate; id enim implicat; nec extra eandem; quia ob naturalem hominum æqualitatem nemo in alterum jus aliquod imperii potest prætendere, nisi illud antegresso aliquo actu aut consensu ipsius quæsiverit, qualem heic non intercessisse supponimus. Ex quo consequitur, id quoq; esse absolutum, i.e. quod actus illos, quos fini suo expedire judicaverit, pro arbitrio exercere possit, ita ut neq; potestatem exercendi eos ab altero mutuari velut cogatur, nec eorundem rescissionem ab altero factam admittere. Multo minus autem, qui isto imperio gaudet in foro civili conveniri, aut poena plectri ob aliquod suum factum potest. Nam neque judicari neq; puniri possumus, nisi ab eo, qui imperium in nos habet. Quæ enim ab illis, qui extra civitatem æquales nobis sunt, mala ob injuriam ipsi factam inferuntur, propriæ poenæ rationem non habent, cum

ex jure belli procedant, quod inter illos versatur, quos tribunalium humanorum vis non stringit. Inde quoque non difficulter colligitur, quatenus legibus obligetur, qui suprema in terris potestate gaudet. Legibus enim naturalibus, & divinis positivis, qua talibus, omnes & que homines obligari indubium, de quibus violatis Principi & que ac privato coram divino tribunali actio intendetur. At quando quareatur, quidnam efficaciz insit obligationibus, quae adversus alios homines ipsi contrahuntur, tunc discriminem deprehenditur inter ea, quae debentur exteris, & ea, quae subditis. Nam exteris quidem nihil summa illa potestas obstat, quo minus adversus ipsum ex ejusdem obligatione perfectum jus adquirant, cuius vi, cum commune inter homines tribunal deficiat, per arma detrectantem ad debitum suum exemplum adigere queant. At quamcunq; erga subditos quo contraxerit obligationem, modo jus summi imperii illibatum servaverit, imperfecta duntaxat erit, i.e. iis violatis in foro quidem divino reus erit; subditi autem neq; in foro humano actionem ipsi intendere poterunt, quippe quod nullum heic est; neq; vim eidem adhibere, propter illud ipsum imperium in se constitutum, quod in irritum cadit, quando tam subditis imperanti, quam huic illis vim intentare ob legem naturae violatam conceditur. Ubi tamen meliori longe conditione Monarchae deprehenduntur quam aut Optimates aut singuli de populo libero. Heic enim cum summa potestas in universo concilio, qua tali, haereat, si qui singuli de eo quidem deliquerint, sanc à ceteris, quorum major pars vim universorum habet, ob quamcunque obligationem violatam in foro civili juxta leges civitatis judicari ac plecti poterunt; id quod in Monarchis locum non habet.

§. 19. Summa istuc potestas, quam diximus, uti in quolibet cœtu alteri non subiecto qui quidem unum corpus morale constitutus est tanquam in subiecto communis;

muni; ita prout peculiares Reip. formæ variant, modo in una persona hæret, modo in paucis quibusdam, modo in universo populo. Ac in democratias quidem summam potestatem eo quem descripsimus modo in universo esse populo, ita ut ejus actus à nemine alio possint irriti reddi, nec ipse in ordinem redigi aut plecti, nemo in dubium facile vocaverit. Nam quando comitia seu conventus populi in confusam turbam seditionis hominum degeneraverint, jure suo major pars populi istos turbatores coercere atq; punire potest; eo quod in ejusmodi Reip. forma major pars obtineat vim totius, nec pauciores isti seditionis jus aliquod peculiare habeant præ bonis iisq; pluribus civibus Remp. curandi. Talis potestas quod in paucis adeóq; in uno quoq; tanquam in subiecto proximo illimitata esse possit, non minus certum est. Nam nihil sane repugnat, quo minus & victus bello populus evitando excidio victori ita se subdere possit, ut nihil prorsus sibi potestatis circa imperium relinquit; & liber alias populus, nec tali necessitate pressus imperio se suo prorsus abdicare, & in alterum id conferre queat, ut circa idem nihil sibi juris reservet. Etsi enim per jus naturæ necessarium videatur, ut quis non solum peculiariter suæ sibi salutis curam agat, sed etiam in societate degens, adeóq; suæ salutis rationes cum aliis implicitas habens, communis consilio eandem defendendam curet: tamen posterius naturaliter nemini ita est injunctum, quin, si commodius videatur, id jus eamq; curam in alium absolute & irrevocabiliter possit transscribere; saltem si probabile sit, alterum provinciam istam recte gesturam, quæ præsumptio omnibus communiter adest, qui munus istud in se suscipiunt. Atq; istud non solum licitum sit, sed etiam necessarium, quod, ut supra dictum, communis illa salus non nisi uno consilio recte administrari possit. Cæterum tali potestate summa gaudere intelligitur, cuicunq; populus ita imperium in se contulit, ut sibi non reservarit jus conventus

agendi per se aut deputatos suos, cum potestate inquirendi in aëta imperantis, eaq; irrita faciendi, ac ipsummet in ordinem redigendi : aut ubi non ab initio consensum expressum populi circà actus imperii exercendos tenetur requirere Princeps, absq; isto irritos futuros. Ubi tamen non est putandum, si principes quidam nolunt aëta sua valere, nisi à certo aliquo consilio ab ipsis constituto probentur. istud statim majorem Principe potestatem habere. Nam si quæ acta heic rescindantur, intelligi debent rescindi ipsius Principis voluntate, qui hoc modo cavere sibi voluit, tum ne quid parvum considerate statueret, tum ut eo commodius amolliatur importunas hominum solicitationes quibus aliquid annuit, quod ab isto consilio improbatum iri novit. Quemadmodum & Ordines in puro regno summæ potestati Principis nihil detrahunt, quippe qui consiliariorum duntaxat autoritatem habent, ut eo melius necessitates populi innotescant. Quod si quæ ex ista absoluta potestate penes unum hærente incommoda videantur sequi, ea neq; faciunt, ut tali modo constitui quis non potuerit ; nec sane graviora erunt, quam quæ alias Rerump. formas comitanur ; cum ubiq; singulis sub absoluta potestate sit vivendum, qua non Monarchæ duntaxat, sed & Optimates ainq universus populus abuti aliquando potest.

S. 20. Inde oppido quam periculosum errant errorrem, qui ex proprio in Monarchas odio, aut ex certo scriptorum genere hausto, contendunt, necessario & semper summam potestatem penes populum, quatenus suo capiti contradistinguitur, esse, adeo ut ille de Regum factis cognoscere, ac poena eosdem afficere possit ac debeat. Nec saniores illi, qui mutuam quandam subjectionem fingunt, ita ut Principes quidem nulli subsint, quamdiu secundum leges, & civiliter imperant, abutentes autem potestate, coercitioni populi subjiciantur ; eoque prius ab officio deponendos, quam in eos exse-

exsecutio fiat. Quid enim? si Rex ad severet, ac fors vere, se potestate sua recte usum, populus id neget, quis arbiter erit? Cum præst. tim. tanta plerunq; actuum cibilium sit obscuritas, ut plebs eorum æquitatem aut necessitatem agnosceret raro queat, aut per turbida affectum sæpe non velit; ac Reip. ut plurimum expeditat, narrationes consiliorum pluribus pateant. Ejusmodi confusio uti finem imperiorum prorsus subvertit; ita nullus populus citra exceptionem alicui imperium tradens, eam voluisse introducere præsumitur. Nam qui omnino in aucta Principum inquirere voluit populus, is expresse sibi reservavit potestatem proprio jure conventus super ea re agitandi, ac certas præscripsit formulas, ad quas illa forent exigenda. Atqui talis ubi Princeps est, is summum imperium haudquaquam habet & Magistratus propriæ dicti vicem duntaxat gerit, quocunque fulgeat titulo; quemadmodum & ille, qui circa negotia publica, aut saltem graviora, nihil decernere potest, nisi cum consensu expresso populi, aut ejus deputatorum seu statuum, suo jure, non precario, in consilio sedentium.

§. 21. Nec magis admitti possunt, qui dicunt, Regem ubi in tyrannum degeneraverit, posse à populo imperio exui & puniri. Nam eadem, quæ antea difficultas redibit, quænam actiones faciant, ut aliquis recte vocetur tyrannus. Cujus vocabuli invidiam, à Græculorum vanitate ortam, Principi applicabit, quemcunq; ipsius aut præsentium rerum odia ceperint. Nec hæc tenus à quopiam liquido definitum est, quinam æclus aliquem tyrannum redderent, à propriis subditis in ordinem redigendum. Privata enim vitia tyrannum non facere; nec paulo negligentiores Reip. administrationem communis sententia est. Tributa graviora imperantur? Atqui subditus ad consilia non admissus judicare nequit, an necessitas Reip. ea flagiter. Supplicia aspera sumuntur? Atqui si secundum leges aut ex præcedente delicto fiant, remo jure queri potest, etiam si fors clementia rectius ad-

adhiberetur. Quod invidiosissimum vulgo habetur, quidam magni viri, aut alii ob privata odia innocenter è medio tolluntur? Atqui si vel delicta vel machinaciones in Remp. aut statum Principis prætexuntur, vel ordinaria judiciorum forma observatur, et si fors isti, qui tolluntur de sua innocentia, & pauci præterea alii, certi sint; aliis tamen id liquido constare qui potest? cum præsertim præsumptio justitiae semper à Principis partibus stet. Promissæ non servantur, aut privilegia antehac concessa (quibus pars aliqua summi imperii non condonatur,) violantur? Atqui si Princeps vel delictum, vel necessitatem aut insignem Reip. usum prætendat, jure egisse censembitur; de quo ipso subditis liquido judicandi facultas deerit. Ex his cætera quoque incommoda hujus sententiae judicari facile poslunt.

§. 22. Ne quis tamen credat, nos infinitam Principibus licentiam dare, ac subditos velut pecora ipsorum libidini addicere, erepta omni facultate repugnandi, omnino arbitramur, siquidem Princeps etiam absolutus hostilem prorsus animum erga subditos induat, & aperte ipsorum perniciem querat, absq; prætextu causæ saltem speciem iustitiae habentis, recte posse subditos media adversus hostem usurpari solita, in hunc quoq; salutis suæ defendendæ gratia expedire. Idq; quia ipse hoc casu obligationem, qua sibi erant devincti, remisisse censetur, cum implicet, aliquem velle simul Principem esse, & hostem adversus omnes subditos agere. Talem tamen animum erga populum universum induere Principem fieri vix potest; nisi si quis forte pluribus imperet, ut uno extinto vel oppresso, lautiores alteri conditiones conciliet. At ut talis sit erga singulos aut paucos quodam facilius contingere potest. Hos cum itidem ex subditorum numero ejiciat, defensionem alias in hostem licitam adhibere iisdem fas erit, observatis tamen, quæ supra circa hunc casum monuimus. Cæteris tamen subditis ideo obsequium exuere, aut innocentem vi defendere

dere non licebit, sive prætextum aliquem adhibeat Princeps sive non. Præterquam enim quod ipsis in Principis facta, quæ velut ex potestate judicaria exercet, inquire non licet, ac sæpe contingat, reum aliquem falso jalare innocentiam invidiæ Principi conflandæ, facta concivi injurya nequaquam cæteri obligatione sua erga Principem solvuntur; eo quod quicq; subditorum pro sua persona curam sibi & protectionem ejusdem stipulatur, nec pro conditione supponit, si omnes quoq; & singulos cives tanquam subditos tractaturus sit. Nec metus, ne similiter secum agatur, sufficit obligationi abrumpendæ, quippe qui incertus est, cum peculiares in isto odii causæ esse potuerint, quæ in me non deprehenduntur. Stante autem adhuc obligatione subditi erga Principem, neq; in acta hujus inquirere, neq; ulla de causa ullóve prætextu vim eidem opponere licebit.

S. 23. His ita distincte propositis, facile erit responder ad argumenta, quæ communiter contra absolutam Principum potestatem objiciuntur. Pleraque sponte sua ruunt, si observetur, haudquaquam eadem esse: populus habet potestatem Reges etiam absolutos in ordinem redigendi, siquidem ad libidinem ipso;um non imperaverint: & populo competit jus in casu extremæ necessitatis, quando nempe Princeps in hostem abiit, suam salutem adversus ipsum defendendi. Nam quæ posterius probant rationes, haudquaquam prius similiter inferunt; quæ tamen à multis confunduntur. Sic quando dicitur, populum, etsi se in servitutem addixerit, non tamen amississe omne jus in libertatem aut securitatem sese vindicandi; siquidem intelligatur de tali jure, quo quis contra extremam vim in justam saluti suæ prospicere potest, quod ubi bene successerit, libertas quoq; sequitur, (nam adversus dominum, postquam semel in hostem abiit, i.e. obligatione mea ipse solvit, nullam mihi amplius vinculum, etsi post fortasse animum mutare velit,) labentes concedimus. Extra hunc casum populo, qui se in ser-

servitutem addixit, non magis jus in libertatem sese
 vindicandi competit, quam mihi rem, quam alteri jam
 ex pacto tradidi, per vim iterum eripiendi. Nec enim
 adeo abhorret à natura ista civilis servitus, quod quidam
 somniant, ut etiam si quis aliquando, evitando majori
 malo in eam consentire necessum habuerit, post per oc-
 casionem, ipsa natura jus dante eam excutere iterum
 queat. Et licet ea repugnet ingenio certi alicujus populi
 vel ab initio vel post mutatis animis; nequaquam ta-
 men Principi hanc solam ob causam jus quæsitus eripe-
 re licebit; non magis quam emptori rem pacto partam,
 etsi post venditor contractum ex re sua non fuisse depre-
 henderit. Inter privatum porro dominum & Principem
 magna est diversitas. Ille enim rebus suis abutens recte
 à Magistratu coercetur, quia huic jus eminens in eadem
 bona competit. At vero quis dixerit, in bona Principum,
 quæ inter etiam jus imperii, populo potestatem esse e-
 minentem? Quæ enim adferuntur dicta bonorum Prin-
 cipum, puta Trajani, Antonini, &c. Remp. esse po-
 puli non suam, nihil aliud populari dictionis formula in-
 dicant, quam imperium non tam imperantium solorum
 bono, quam subditorum esse gerendum. Ex quo non
 magis inferre licet, populo jus in Principes competere,
 quam liberis in parentes aut eorum bona, quia & horum
 potestas liberorum gratia & bono communiter esse dici-
 tur. Id vero libenter concedimus, populum cum ipse jus
 non habeat seipsum extinguendi, aut in corpus suum in-
 juste sacerviendi. Regi quoq; non potuisse tale jus dare.
 Nam tale jus nemo sanæ mentis Rex sibi unquam vin-
 dicare voluit. Enimvero quemadmodum populus jus ha-
 buit Remp. ex arbitrio plurium absolute administrandi,
 etiam si fors id paucis quibusdam disPLICuerit: ita quin
 idem jus in Regem conferre valuerit, ut quod plures an-
 te poterant, id solus deinceps Rex posset, dubium non
 est. Bene autem sequitur: qui rationibus reddendis ob-
 noxius non est, eum ab hominibus non posse puniri.

Certe

Certe enim Principes absoluti neq; ob Remp. non ad placitum populi gestam, (id enim implicat) possunt puniri, nec ob privata delicta, quod apud omnes in confessio. At postquam personam hostium induerunt, quæ ipsis fors inferuntur ex jure belli mala, pœnæ proprie dictæ rationem non habent. Consules Romanos aut quoscunq; Magistratus (proprie sumpto vocabulo) heic adducere incongruum, qui longe ignobiliori modo supra populum fuere, quam Principes absoluti. Unde quid mirum, ipsorum imperium valde fuisse restrictum, cum revera populus superiorem ipsis potestatem haberet. Illud vero oppido quam periculose est dictu, populum Regi fidem dedisse, quamdiu is boni Principis officio fungitur, tamdiu sese parituros: manifestum tyrannum, in quo intelligendo nemo fallatur, quidquid inter se & populum in constitutione imperii factum est, ipsum irritum reddere & sic parenti obligatione populum solvere. Nam uti posterius concedimus, si per tyrannum is intelligatur, qui destinato consilio & hostili animo perniciem populi molitur: ita obligatio subditorum à bonitate Principis, modo hostilem animum non induat, haudquaquam suspenditur; nisi velimus populo potestatem dare, quæ docunq; lubitum fuerit, Principes de jiciendi. Nam bonus videri statim desinit, cuius imperium quacunq; de causa displiceret. Nec adhuc definitum est, quibus actibus aliquis boni Principis nomen amittat; & an malum Principem unus aut pauci actus, an plures mali quam boni, an mali sine intermissione bonorum constituant. De quibus qui plebi querulæ facultatem judicandi velit tribuere egregie scilicet de generis humani tranquillitate merabitur. Itaque, quando per expressam conventionem inter populum & Principem formula non fuerit constituta, ad quam hujus bonitas sit exigenda, reservata quoq; isti potestate acta hujus examinandi, ipsiusq; in ordinem redigendi; bonus an malus sit, modo non hostis, populi, quantum ad ob-

ligationem parendi, nihil intererit. Nec ad rem facit, quod de uxore adfertur, super quam licet vir sit constitutus, illa tamen haudquam denegationem debiti conjugalis, violationem pacti matrimonialis, adulteria & alias graves injurias tolerare teneatur, sed divortio sibi consulere possit. Nam siquidem conjuges in civitate ut subditi degant, superiorem sane habent, qui controversias ipsorum ex jure civili decidat. Ast ubi extra civitatem degitur, aut conjuges legibus civilibus sint superiores, videndum, quid hi in se sint pacti. Nam si imperio mariti sese uxor subdidit, ab eo discedere non potest, nisi is hostem induerit. At si praeter pactum matrimoniale nihil ipsi negotii intercessit, tanquam inter æquales pacto quoq; alter non amplius tenebitur, si unus prior eo non stetit. Atqui posteriori modo subditi nequam cum Principe absoluto paciscuntur. Deniq; frustra adferuntur exempla e sacris scripturis petita, ubi Israëlitæ jugum Moabitarum, Ammonitarum, Palæstinorūmque excusisse leguntur, postquam Deus stat poenarum ob idolatriam visi sunt dedisse. Nam vel in statu belli adhuc fuerunt, nec per pactum istis populis aut eorum Regibus se subjecerunt; vel expressum Deus mandatum super ea re acceperunt, quod praeter istos, quibus id peculiariter darum, nemo pro se allegare poterit.

F I N I S.

Δ. T. Ε.

INDEX RERUM

In Elementis Jurisprudentiae Universalis SAMUELIS PUFEN- DORFI contentarum.

A Brogatio legum civilium cur quocunq; tempore suscipi possit à civitate?	103
A bsentia negotia gerere quale pactum?	110
A cceptatio quid & quotuplex?	149
A cquirendi modi quotuplices?	43
A ltio aliorum mea directioni subjectorum est altio mea	3. 133. 251
A ltio alterius ut pro mea haberi possit, quid requiratur?	3
A ltio bona	151. 199
A ltio bona esse nequit quoad substantiam operis, nisi & ipse suus sit legitimus	201
A ltio civis adversarii civem alterius civitatis ubi instauranda?	163
A ltio humanae moralis quid?	1
A ltio humanae quotuplex?	4. 5. 199. 244
A ctiones humanae affectiones 197. efficiuntur. 230. objectum 7. principiis	76
A ctiones male semper impunari possunt ab iis, quorum intentio est easdem fieri vel non fieri	247
A ltio quando principi in foro humano possit intendi?	86
quo sensu inesse dicuntur moralitas?	

I N D E X.

<i>Actio voluntaria quid?</i>	1
<i>Adami dominium in res quale?</i>	41
<i>Adactus ab altero ad implendum pactum illicitum, in quod prius consenserit, cur non patiatur injuriam?</i>	132
<i>Admissa contra juramentum ex quo dijudicandum licita sunt an irrita?</i>	140
<i>Adulterio alterius uxor non est polluenda</i>	308
<i>Adventitia obligatio quid?</i>	82
<i>Aedes vicini quando dejicere liceat?</i>	289
<i>Aequalitas comparata cur in iustitia distributiva observanda?</i>	136
<i>Aequalitas si plex cur in onerosis contractibus attendatur?</i>	160
<i>Aequalitas quemam in penis infligendis adhibenda?</i>	240
<i>Aequalitas summa quo sensu inter homines?</i>	305
<i>Aequalitas summa inter homines quomodo ledaratur?</i>	307
<i>Aequitas quid?</i>	189
<i>Aequitas in quo à dispensatione differat</i>	190
<i>Aer an sit nullius</i>	58
<i>Æs alienum, quod civitas multis rei seculis coneraxis, cur civis prorata solvere tenetur?</i>	124
<i>Ætas quid ejusq; gradus.</i>	18
<i>Ætas puerilis an proprietasem tollat?</i>	56
<i>Affectus cur componendi</i>	289
<i>Affirmativa præceptis quando quis obligetur?</i>	193
<i>Affirmativa præcepta cur cedant negativis</i>	225
<i>Agentis potestas ubi maxime attendatur</i>	195
<i>Aliena quando contractus objectum</i>	133
<i>Alienum quid sit, an penes Leges civiles sit definire.</i>	172
<i>Alieni qui se obligat, ad qua potestatem dare intelligatur</i>	126
<i>Alterius post mortem valisura obligatio an mihi possit injungi</i>	127
<i>Alterum an possim ait u meo obligare serio</i>	142
<i>Ambi-</i>	

R E R U M.

<i>Ambiguo sermone quando ē' quomodo alterum illudere li- ceat?</i>	319
<i>Ambiguum verborum sensus quomodo eruendus?</i>	321
<i>Amenes cur obligationem non possint sibi accersere?</i>	103
<i>Amenes quando massas usulentes sibi inferunt, cur à ers- mis autochertas excusentur</i>	293
<i>Amenes an commentis deinvicendi?</i>	320
<i>Amicitia fœderata quid?</i>	154
<i>Amicorum conditio cur nos fortius morcas quam pro- pria?</i>	274
<i>Amisso improviso casu ē' ab alio inventa pérq; tempus re- tensa an mea maneat?</i>	44
<i>Amor hominum cur in hunc potius feratur quam in alte- rum?</i>	277
<i>Amor proprius an sit sufficiens principium, ex quo omnes Læges naturæ deducenda?</i>	284
<i>Amor proprius erga seipsum qualis quantūsq; sit?</i>	273
<i>Animal sociale homo</i>	274
<i>Animal liberum dimittens homo aut in potestate man re- digens an in legem naturæ peccet?</i>	36
<i>Animantium cædes cur improbaverint antiqui Philoso- phi?</i>	37
<i>Animi altus an sint Legum civilium objectum?</i>	187
<i>Animi puritas an habeat se ad corporis puritatem instar gradus?</i>	216
<i>Anima vegetativa vires in homine an voluntatis imperio subjaceant</i>	268
<i>Anrecessoriis fœderibus quibus princeps renatur?</i>	125
<i>Appetitus sensitivus an voluntatis pareat</i>	269
<i>Appetitus sensitivus in qua feratur an lex natura præci- piat</i>	290
<i>Apprehensio rei possidenda quomodo efficax?</i>	34
<i>Apertudo quid?</i>	62
<i>Aqua profunda quando concedenda</i>	305
<i>Aribiter quid ē' quomodo se gerere debet?</i>	214. 314 315. 316 416

I N D E X.

<i>Arbitrio lœtorum an pœna sumptio relinquenda in civitate</i>	235
<i>Arbitrium nostrum in quas res se extendas</i>	25
<i>Arbitrium liberum</i>	269
<i>Arma in quem recte stringi possint?</i>	315
<i>Areae globi terrestris qualis figuram habeant?</i>	59
<i>Aristocratis quid?</i>	22
<i>Articulatum sonus quid? cur hominibus concessus?</i>	274.
	317
<i>Astifices in justo bello non interficiendi</i>	301
<i>Astificiales fructus qui</i>	48
<i>Assertio rei publicae quid?</i>	89
<i>Asserterio quantum differat a juramento.</i>	138
<i>Atheismus ne invalescat, quanto opera rerum humanarum interficit</i>	101
<i>Antrocheria cur prohibita</i>	290
<i>Authoritas quid</i>	71
<i>Auxilii fæderia quid</i>	154
<i>Axiomata quid?</i>	244

B

<i>Belli civilis tempore num una pars civium obligatione ab altera contracta renatur?</i>	124
<i>Belli finiendi causa initia pacta cur sint servanda?</i>	108
<i>Belli iura quid?</i>	191
<i>Bellum inter animantes intercedere? Et ipsos homines ex quo patet?</i>	37
<i>Bellum quid, quo duplex? Et quando incipiendum?</i>	13.
	294. 297. 303
<i>Bellum cur quantum fieri potest, componendum?</i>	303
<i>Beneficentia quando cedat gratitudini?</i>	225
<i>Beneficia quomodo reddenda?</i>	316
<i>Beneficium ab hoste datum maius est eo, quod ab amico proficiuntur</i>	223
<i>Bestia ciuitates ex quo usibus bonum se praebant?</i>	38

R E R U M.

<i>bona prouisa quid?</i>	
<i>Bonitas moralis quid? in quo consistat.</i>	199. 200. 210
<i>Bonum summum quid?</i>	77
<i>Bonum vir quid? 114. in quo ejus laus consistat?</i>	79
<i>Brunius non morales actiones cur hominibus tales sint?</i>	6
<i>Brunius cur homo non possit obligari</i>	112
<i>Brunius cur homo nullam injuriam faciat, si id ex suo arbitrio tractat</i>	279

C

<i>Alibatus quando pra matrimoniis eligendus?</i>	292
<i>Calibes non insulcent aliorum thalamis</i>	308
<i>Captus bello ex quo vitori servire tenetur?</i>	335
<i>Carnifex qualis persona moralis?</i>	19
<i>Carnificum questionibus quinam subjiciendi?</i>	130
<i>hostiis am subditis præmiorum spe corrupti transire fine?</i>	299
<i>fa moralis quid?</i>	3
<i>ratio de securitate quenam jure naturæ requiratur à la- dente?</i>	234
<i>Carrio do securitate quenam in civitate commadiffi- ma?</i>	235
<i>Carrio realis in bello quando ab altero per vim exor- quenda?</i>	296
<i>Civile bellum quid?</i>	13
<i>Civis obligatio erga civitatem</i>	86
<i>Civis cur ea, qua ipsi jure naturæ debentur, non possit per media jure naturæ concessa fibi recuperare 96. si que re- petas, quale crimen committat?</i>	50
<i>Civis quando de Magistratus delicto participet?</i>	118
<i>Cives equaliter delinquentes cur aequaliter puniendis?</i>	241
<i>cl quid?</i>	325
<i>cui bono instituta?</i>	234

I N D E X.

<i>Civitas an peccet, qua exercitos pro hostibus habet?</i>	69
<i>Civitatis ius quid est quale?</i>	67
<i>Civitatis obligatio cum civi</i>	85
-----?	71
<i>Clemencia cur in bello adhibenda?</i>	302
<i>Coactae actiones non possunt imputari</i>	248
<i>Coactio quænam insit Legibus?</i>	178
<i>Coactum quid est quotuplex?</i>	267
<i>Cogere quo sensu dicantur Legislatores</i>	179
<i>Cogitationes an sint objectum legum civilium?</i>	187
<i>Collybus quid?</i>	161
<i>Commercia quomodo in Oceano libera?</i>	33
<i>Commerciorum libertas utrum sit ex iure naturæ esse ne?</i>	12
<i>Commodatio quid?</i>	157
<i>Communio quorūpliciter circa aliorum facta nobis inter- cedere possit?</i>	251
<i>Communionem omnium bonorum an ius naturæ dicti- tus?</i>	39
<i>Communionis à proprietate differentia</i>	26
<i>Condonatione an tollatur obligatio?</i>	149
<i>Confirmationes pactorum</i>	135
<i>n̄iuges quando c̄i c̄a n̄emerum procreandorum libero- rum legi naturæ satisfecerint?</i>	292
<i>et mea cur alteri corporis sui copiam facere neque- at?</i>	308
<i>Connubia in linea adscendente est descendente cur iure na- turae prohibita?</i>	330
<i>Conscientia quid est quotuplex?</i>	260
<i>Consensus quid?</i>	266
<i>Consensus cur in contractibus necessarius?</i>	103
<i>Consensu meo quasicum in me alterius imperium an possim iterum excutere?</i>	256
<i>Consensus parentum an requiratur ad matrimonii essen- tiam?</i>	328
<i>in pactum illicitum, si ab altero possem ut</i>	328

R E K U M.

<i>adigitur ad illud implendum, cur non passatur inju-</i>	
<i>giam?</i>	132
<i>Consilium quomodo à lego differat?</i>	168
<i>Contingentia ex necessitate physica vel causis naturalibus</i>	
<i>an possint imputari?</i>	248
<i>Contractus quid ē quoruplex?</i>	93.157
<i>Contractus objectum an possint esse actiones vel res meæ, in</i>	
<i>quas alteri jam ius est quæsumum?</i>	133
<i>Contractus, in quo qualitates expressæ vel præsumptæ non</i>	
<i>apparent, ex quo irritu?</i>	105
<i>Contraherere an hostes possint?</i>	108
<i>Controversia cum altero cur tertio committendæ?</i>	238
<i>Corpori qua noxans acut labem inferunt, cur homo omis-</i>	
<i>re debeat?</i>	289
<i>Corpus alterius non ladendum</i>	286.307
<i>Credere quod quis rem non aliter vult, quam se habere no-</i>	
<i>wit, non potest pena affici</i>	258
<i>Creditor quando sciens instrumentum partii debitori refi-</i>	
<i>ruit, quid fecisse censeatur?</i>	136
<i>Creditoribus principum an actio in privato subditorum bo-</i>	
<i>ra competat?</i>	120
<i>Crimen alterius à Magistratu interrogatus injuratus fa-</i>	
<i>seri debet</i>	320
<i>Culpa quoruplex apud J Clos?</i>	209
<i>Culpa mea licet facultatem præstans legem amitto,</i>	
<i>ipsum tamen non expirat</i>	171
<i>Curam suis suis gerere cur homo reneatur</i>	102
<i>Curator qualis persona moralis?</i>	20

D

D amnum quid?	310
<i>Damnum alteri per delictum datum quomodo pes-</i>	
<i>sandum?</i>	206
<i>Damnum alteri mea culpa datum cur resarcendum?</i>	310
<i>Damnum ab altero passus quando laderentem jure ad can-</i>	

INDEX

tione in praestandum vi possit adigere	233
Damnum in contractu mihi datum ut alter penser, quando ipsum adigere possim?	106
Damnum ob fidejussionem accepitum an dicti possit	
ob quod populus pestilentia plectebatur, cur Et ipsi populo impunitum est?	
	252
Debita a principibus boni publici gratia contracta an solvere teneantur subdit?	120
Debita cur societatis adhaerant, licet omnia membra mutata fuerint?	123
Debita ex contractu cur possum solvenda quamque ex gratitudine	225
Debitor in extrema necessitate constitutus cur teneatur rem debitam Creditori pari necessitate laboranti exhibere?	288
Debitoris principalis conditio cur apud Rom. melior ipsius fidejussionis?	147
Debito: es qui non sunt solvendo, quando pena se reus faciunt?	128
Decalogi praecepta an sint Leges naturae?	175
Decalogi quintum praeceptum Et sextum quid in se completantur?	215
Decreta superiorum quocunque modo innoverant obligare subditos	283
Decretum quod factum non rescindit nec peccatum in transgressorum constituit, Legis viculo venire non potest	188
Decretis propriis an quis immediatē obligari possit irrevocabiliter?	170. 271
Declarationes summi imperii	189
Defensio in statu belli quando incipiat Et quoniamque a jure naturae permittatur	295
Defuncti bona quomodo in successione ab intestato in cognatis dividenda?	43
Defuncti bona nondum in alterum transdata vel alienata cui tribuenda	54
	De-

R E R U M.

<i>Deliberationem circa usile iudicium quomodo instituere debeat intellectus?</i>	259
<i>Delicta quousq; Magistratus punire aut prohibere tenet sunt?</i>	118. 174
<i>Delictis ictdem cur non ubique equali: pena impona- tur?</i>	186
<i>In delicto quenam observanda?</i>	206
<i>Delinquenti an societati pena debetur?</i>	206
<i>Demeritum quid?</i>	233
<i>Democratisa quid?</i>	22
<i>Demonstraciones Ethicæ non eruuntur per alio multa me- dia seu principia complexa</i>	244
<i>Depositum quid?</i>	158
<i>Depositarius cur amissio deposito defonesti culpam saltem leven præstare tenetur?</i>	158
<i>Dei libertas qualis?</i>	14
<i>Dei concessio qua homo rerum dominus factus quomodo se habeat?</i>	29. 36.
<i>Dei sanctitas & justitia an sine origo Legis naturæ</i>	180
<i>Deterritio quid?</i>	78
<i>Deum reitem in iuramento invocare quid sit?</i>	138
<i>Deus cur non possit esse causa peccati?</i>	202
<i>Deus quaracione hominum debitor?</i>	91. 231
<i>Deus an possit de lege naturæ dispensare</i>	183
<i>Deus quomodo actiones nostras aestimet?</i>	220
<i>Dido an iure naturæ & Eneæ socios hospitio arenae prohibi- erit?</i>	38
<i>Dispensatio quid?</i>	190
<i>Dissimulationem in purgatoriis iuramentis cur quis adhi- bere nequeat</i>	130
<i>Dolor ex alterius pena in me redundans cur pena dici ne- quenter?</i>	2. 37
<i>Dolor laedentia an possit esse causa cur ipsi pena infera- tur?</i>	206. 235
<i>Domini imperium in servum unde?</i>	335

INDEX.

<i>Dominis promissio servo facta qualis?</i>	90
<i>Dominum quotaplex</i>	24. 63
<i>Dominum eminenſis ex quo cognoscari.</i>	26
<i>Dominum homini in bruta ut ē in res reliquas ex quo sit licitum?</i>	29. 30. 36. 37. 38
<i>Dominum in res an possit ſibi acquirere, qui eadēm poſſideret nequit?</i>	41
<i>Dominis modis ex quo dependeat?</i>	38
<i>qui servo ex extraordinarium promiuit p̄em̄um neq; tamen ſolvit, peccat</i>	88
<i>Donatio quid?</i>	43
<i>Donum an ſit, quod ex dolo in conraſtu in me redundat?</i>	159
<i>Doles quia?</i>	44
<i>Discordiarium ſeminarium</i>	98
<i>Duela cur Magiſtratus prohibere poſſit</i>	167
<i>Duci bellico quando pena reſte remittatur</i>	239
<i>Duci bellico cur licitum ſubditos alterius p̄am̄is corrumpere ē militum loco uti?</i>	299
<i>Dux bellicus qualis per ſonam moralis</i>	20
<i>Dux bellicus quando poſſit militem probabili mortis periculo expoſere?</i>	145
<i>Dux bellicus quando pera belligantium circa bellum obſeueatur</i>	192
<i>cur in bello neminem interficere debeat, niſi paenam?</i>	301
<i>Dux bellicus inferior cui expreſſe eſt interdilectum ne cum hoſte manus conferat, cur non poſſit recte inſcio ſuperere in bellum deſcendere?</i>	195

B.

<i>Ebrios cur fugienda?</i>	289
<i>Ebrios quibus mens penitus loco mora eſt, cur nihil contrariſſe cengeantur?</i>	103
<i>quid?</i>	266
<i>Eleg-</i>	

R E R U M.

<i>Eleemosyna quid?</i>	43
<i>Embro si dum mater plectitur, vitam amittit vel libertatem an puniatur?</i>	238
<i>Embrioni quocunq; rizulo quid tributum si eripiatur, an fias injuria?</i>	8
<i>Emporio Venditio quid?</i>	162
<i>Emperio rei furto erepta an Domino genuino, ad quem eam pertinere noverat, restituere beneatur?</i>	26
<i>Errantia via monstranda</i>	305
<i>Error in quo conscientia versatur quotuplex</i>	262
<i>Error circa pacti essentiam cur id irritum facias?</i>	104
<i>Existimatio quid?</i> ^E quotuplex	69
<i>Existimatio alterius cur non minuenda</i>	308
<i>Executionem agentis cur Legislaores humani potius respiciant, quam intentionem</i>	219
<i>Exterus ex quo littora maris prohiberi possint?</i>	31
<i>Exteros pro hostibus quae habet civitas an peccet?</i>	69
<i>Extraordinaria non possunt imputari</i>	250

F.

<i>Abulis hostem illudere non est mendacium</i>	319
<i>Facta paterna filio princeps impunare potest</i>	245
<i>Facultas Locomotiva quid?</i>	78
<i>Fœminæ cur in bello justo non occidenda?</i> 301. cur iure naturæ uni saltu marito possint suis corporis copiam facere 331. per mortem declinantes violationem pudicitia an ab Autocheria excusentur?	294
<i>Fama alterius cur non laedenda?</i>	308
<i>Familia quid?</i>	325
<i>n sibi quis ob miseras properare possit</i>	293
<i>li amissione si multatur patet, liberi non puniuntur</i>	237
<i>Fide mutua quomodo sicut palla</i>	94
<i>Fideicomissa quid?</i> 159. num inter modos acquirendi lucrativos referri possint?	43

INDEX

<i>Fidejusso</i>	147
<i>Fidejusso muliam solvens pro altero, an pœnam paratur?</i> 236. an teneatur latroni servare fidem?	107
<i>Fides cur servanda</i>	309
<i>Filius matri matrimonio jungi non potest</i>	330
<i>Filius innocens delicta patris cur luere non debeat?</i>	245
<i>Filium alterius quando quis castigare possit</i>	307
<i>Finis quid?</i> 76. an per media illicta oblinendus	78
<i>Fœderæ quid?</i> & quo uplicia 154. an pacis universalis quid superaddant?	125
<i>continuo durant, quando summa potestas est penes plures uno</i>	125
<i>Fœtus inanimati animantium cur consumi?</i> & usurpare ab homine possit	37
<i>Forma artificialis quando materiam sequatur</i>	48
<i>Fraus quid?</i>	50
<i>Frater an conubio jungi possit sorori jure natura?</i>	330
<i>Fruitio quid?</i>	266
<i>Fruitus rerum quo uplices?</i>	47
<i>Frugiferæ res in bello non sunt perdenda</i>	302
<i>Fuga an recte possit pœna declinari?</i>	237
<i>Fundus quid?</i>	60
<i>Fur ex eo, quod sibi res vehementer arrisit, se excusare nequit?</i> 249. si æquali pœna cum homicida afficitur, non patitur injuriam	241
<i>Furiosi se obligare nequeunt?</i> 103. alienare non possunt	57
<i>Furor an proprietatem tollat?</i>	56

G.

G entes cur sanciverint, ut in pace sancienda utraq; belligerantium pars exæqueretur	109
Gentes cur ob ius in principe aut civitate persequendum laeso in subditorum bona manus injicere permisérint?	122
Gentes cur licentia bellicæ fortitudinem restrinxerint?	301
Gentes que pro derelictis habuerunt, cur ab uno aliquo non possint occupari?	40

R E R U M.

<i>Genitium ius</i>	190
<i>Gratitudo erga parentes unde</i>	23. 129
<i>Gratitudo cur benefactoribus exhibenda</i>	316
<i>Gratitudini quando cedat beneficentia</i>	225

H.

H <i>abitus quid?</i>	79
<i>Habitus vitiosus cur delinquentem non excusat</i>	249
<i>Habitus cur in moralibus maxime attendatur</i>	224
H <i>ereditas quid?</i>	67
<i>Hereditas quando vim plenis iuris obtinent</i>	67
<i>Heres cur de antecessoris aere teneatur</i>	123
<i>Hereditates quomodo ab uno in alterum transcant?</i>	43
<i>Homines nasci liberos quo sensu accipiendum</i>	15
<i>Homo cur sibi ipso obligari nequeat</i>	101
<i>Homo animal sociale</i>	274
<i>Homo cur legibus conformiter possit agere</i>	270
<i>Homo cur suam probitatem coram Deo jactare nequeat</i>	220
H <i>onor quid?</i>	71

I.

I <i>gnorantia quid? quoquid?</i>	263
<i>Imperare nobis quinam possint</i>	256
<i>Imperium quid? quoquid?</i>	21
<i>Imperium summum civile cur constituendum, quantum esse debet, quoquid?</i>	339. seqq.
<i>Impossibilium nulla obligatio</i>	127
<i>Imprudentiorum obligaciones a<i>re iure naturae</i> irrita?</i>	325
<i>Impudicitia uxoris marito est ignominia</i>	325
<i>Imputatio quid? quoquid?</i>	3. 245
<i>Incitatio quid?</i>	78
<i>Inclinatione potestia p<i>hysica</i> in objectum in moralibus habet rationem actionis</i>	2
<i>Incendiis tempore vicini ades dejicere licet</i>	288
	103-

I N D E X

<i>Indifferentia quid</i>	268
<i>Inducia quid,</i>	157. 109
<i>Infamiam qui irrogare possint</i>	70
<i>Infantes an commentis demulcendi?</i>	320
<i>Injuria quid</i>	207
<i>Instinctus naturalis quinam superandus</i>	291
<i>Instrumenta pactorum cur in vita civili tantopere arre- dantur</i>	136
<i>Intellectus quid, ejusq; facultates</i>	257
<i>Intentio quid 265. ejusdem gradus</i>	217
<i>Intermissiones nuda actionem malarum moralium imputa- ti nequeunt</i>	253
<i>Interpretatio quid?</i>	321
<i>Invitum quid</i>	267
<i>In viro domino quando alterius res non usurpanda</i>	288
	309
<i>In viro nihil promittitur</i>	92
<i>Judex in quo ab arbitrio differat, 114. actiones huma- nas accurate estimare nequit 221. ejus officium in quo consistat</i>	259
<i>Judicium practicum quid?</i>	232
<i>Foramentum quid & quotuplex</i>	137
<i>Jus quid & quotuplex 66. 190 191. quantum à lege differat</i>	170
<i>Fusio quid?</i>	77
<i>Justitia quid & quotuplex</i>	203

L.

<i>Edens alterum ad quæ teneatur 234. qualiter vim contra seipsum alteri concedat</i>	73. 298
<i>Laesae fortuito casu facta ab ignorantie & invito an possit dicis injuria</i>	208
<i>Laesae in civitate si ad jus suum Magistratus auxilio per- venire non posse, an à civibus id postulare possit</i>	121
<i>Latrocinium quid?</i>	14
	Labro-

R E R U M.

<i>Latrocinium quid?</i>	14
<i>Latrocinii infestandi exteris consuetudo cur genibus olim familiariis?</i>	285
<i>Latroni vi iusta me ad pactum compellenti an fides servanda?</i>	107
<i>Legatus qualis persona moralis 20. cur apud hostes iure natura inviolabilis</i>	192
<i>Legata quid 44. cur immediate a restatore in legatarium transeant</i>	114
<i>Leges civiles non sunt pacta 169. quid respicere debeant 234. cur abrogari possint quocunq; tempore</i>	103
<i>Leges positivæ ex quo suam vim habeant in origine & duratione</i>	182
<i>Legislatoris potestas qualis esse debeat 170. ex quo cognoscatur, quanam subjecta obligare voluerit</i>	177
<i>Lex quid & quotuplex 168. 179. ejus materia 171. 301. promulgatio</i>	177
<i>Lex divina an sit mensura penarum</i>	239
<i>Lex naturæ 183. cur ex parte facta fuerit positiva 950. 171. 323. an possit posicivis deuinis & humanis adversari</i>	172
<i>Liberi, si amissione fendi pater ob delictum multatur, non puniuntur</i>	237
<i>Liberorum ius in bona parentum adhuc viventium quale</i>	42
<i>Liberorum reverentia in parentes quando cesseret</i>	83
<i>Libertas quid & quotuplex</i>	14. 17. 63. 268
<i>Libertas commerciorum utrum sit ex iure naturæ nec non?</i>	
<i>Libertas naturalis an legibus tollatur</i>	179. 21
<i>Licita quanam esse dicantur</i>	1950. 303
<i>Lictor qualis persona moralis</i>	19
<i>Littera maris ex quo exteris prohiberi possunt</i>	31
<i>Locatio Conductio</i>	162
<i>Locomotiva facultas quid 78. an voluntarii pareret</i>	268
<i>Loibaria quid</i>	167
<i>Lucrum ex dolo in contractu non est donum</i>	159
<i>Lucræ</i>	

I N D E X

Lucra quo respectu in civitate distribuenda

164.

M.

M agistratus quid 19. quousq; delicta prohibere re- natur 118. quousq; ad paenam sumendam rene- atur 242. quomodo in se derivet obligationem civium 121. 148. an possit ea permettere, que sunt contra ius naturae 174. an paenae humanae possit subjici 237	144.
M ajestas ex quo melioris conditionis ac alii homines 306 an possit legibus divinis contraria præcipere 187. an potestatem habeat viram subditæ in periculum mortis pro salute publica exponendi 144.	
M alefico cur non deferrи soleat juramentum purgatori- um 137	
M alitia moralis quid 199. est iustar angelis rectilinei 211	
M ala cetera præcedens demeritum non possunt imputa- ri 245	
M ala actio quid 199	
M alum suum quid 77	
M alus vir quis 79	
M andatarum cur sumptus ex mandati præscriptio impos- tos repetrere possit 158	
M andatarum gestis quando quis tertio obligatur 112	
M andatum quid 5 quoruplex 158	
M are an proprietatis capax 29. ejus littera ex quo exercitio prohiberi possint 31	
M ares cur aliorum thalamis non insultent 308	
M ariam quile ius in corpus uxoris habeat 325. cur uxoris impudicissia ei ignorinia 325. cum propria uxore ad- ulterium committere potest 262	
M ater an habeat imperium in sobolem 307	
M ateria quando formam artificia em sequatur 48	
M atrimonium quid 325. in quo consistat 5 cur non possit dissolvi 84. quando hominibus ius naturae præcipiat 2 292. 326. in linea adscendente 5 descendente iure na-	

R E R U M.

<i>naturæ prohibitum</i>	330
<i>Matronæ in bello non sunt stupranda</i>	302
<i>Membra citia ratione corporis salutem non sunt munita</i>	290
<i>Medium quid</i>	78
<i>Mendacium quid & quoruplex</i>	318
<i>Menis altus non sunt Legum civilium objectum</i>	187
<i>Mercator quo virulo rem faciat 45. cur in justo bello non occidendus</i> 301. <i>an recte possit merces, quarum usum mox a Magistratu interdicendum scis, vendere</i> 162	
<i>Merces quid?</i> 232. <i>an pro praetita opera tui si solvenda?</i>	131
<i>Merces in ditione mea natas aut factas exportare an jure naturæ permittere teneat</i>	286
<i>Meritum quid?</i> 231. <i>an ius in actioni bona formaliter tali</i>	221
<i>Metempsychos in cur finxerit Pythagoras</i>	37
<i>Miles ob gallinæ raptum capite plecti quando jure possit 207. quando probabili mortis periculo possit exponi</i>	144
<i>Minorennes in ius, quæ ipsis sunt oneri, se obligare nequerunt</i>	104
<i>Miserias ingentes ut quis declinet, fas a sibi properare non posset</i>	292
<i>Molendina alata & navalia un inter res mobiles referenda?</i>	60
<i>Monarchia quid?</i>	22
<i>Monarcharum partis imprudentioribus subditi obligantur</i>	117
<i>Mores physici in moralibus quid?</i>	
<i>Mors sibi met ipsi non inferenda</i>	290
<i>Morsem ad perferendam an quia se obligare possit?</i>	128
<i>Auxilantes semetipso plectendi</i>	102
<i>Mutuum quid?</i>	157

I N D E X

N.

N	<i>Atura cur actus & membra genitalia infirā verecundia muniverit?</i>	329
	<i>Naufragorum bona an sint nullius</i>	59
	<i>Negligentia contracta imputari possunt</i>	250
	<i>Nihilo datur minus</i>	35
	<i>Numi quid</i>	75

O.

O	<i>Objectum unde dicatur morale?</i>	5
	<i>Obligatio quid & quosuplex</i>	80
	<i>Oblivione legis nemo obligacione solvitur</i>	176
	<i>Obses firmandas pactis publicis datur</i>	142
	<i>Obviu[m] via factum quando occidere possim</i>	287
	<i>Oceanus an dominium unius populi agnoscere possit</i>	32
		77
	<i>Occidenti ne resistas, an quis se possit obligare</i>	128
	<i>Occultatione cur quis paenam recte declinare possit</i>	165
	<i>Occupatio modus acquirendi originarius</i>	40
	<i>Officium quid</i>	17
	<i>Opera nostra quomodo astimanda</i>	165
	<i>Opifices in justo bello non occidendi</i>	301
	<i>Opinionem singularem circa rem quamquam foveans, quando paenam afficiendus</i>	258

P.

P	<i>Acificationes quid 156. cur partes in iisdem pro aequalibus quantum ad iustissimam habeantur</i>	304
	<i>Pactum quid 11. 93. quosuplex 154. quomodo à lege differat 169. cur posterius per prius reddatur invalidum 134. cur servandum 310. quibusnam confirmetur</i>	135

R E R U M.

<i>Parvis imperium in liberos</i> 332. <i>promissio filio facta</i>	
<i>qualis</i> 90. <i>si uni plus donat quam alteri non peccat in</i>	
<i>Legem naturae</i>	42
<i>Parentes ad quae perfecte exhibenda liberis obligentur</i> 42.	
<i>an liberorum causa omnia acquirant</i> 56. <i>prolem si pro-</i>	
<i>jiunt an quid potest atque habere in eam possint</i>	334
<i>Passio</i> s̄āpe est actio moralis	3
<i>Pax</i> quid 5 <i>quotuplex</i> 11. 295. <i>quādū servanda</i> 295.	
<i>egos</i> mediatoribus servanda fides	303
<i>Peccatum</i> quid 199. <i>quaē in se completatur</i>	233
<i>Peccator</i> cui Deus peccatum remisit an possit à Magistra-	
<i>tu plecti</i>	246
<i>Pecunia</i> quid 75. <i>an sit res sterilis</i>	164
<i>Peregrinus</i> quid 17. <i>quando de cibis societatis eo tempori-</i>	
<i>re, quo in ea versatur, contrācūs teneatur</i>	115
<i>Permutatio</i> quid	161
<i>Personā moralis</i> quid 5 <i>quotuplex</i>	19
<i>Personā</i> cur in pœnis infligendis habenda ratio	241
<i>Persuasiō</i> quid?	78
<i>Permissions</i> LL. <i>civiliū</i>	174. 189
<i>Pignora</i> quid 5 <i>quotuplicia</i>	141
<i>Pœna</i> <i>quotuplex</i> 205. <i>quomodo imponenda</i> 236. <i>delin-</i>	
<i>quenti an societati debeatur</i> 206. <i>cur à tertio conno-</i>	
<i>dissime determinetur</i>	238
<i>Populus</i> <i>absolute se Regi</i> <i>subjiciens an cito a peccatum pos-</i>	
<i>fit formam</i> <i>Reip. quae commodior</i> <i>videt</i> <i>sui arripere</i> 150	
<i>Potentia</i> <i>quotuplex</i>	5
<i>Potestas</i> quid 5 <i>quotuplex</i>	62. 194
<i>Potestas</i> <i>summā</i> <i>cur</i> <i>constituenda</i>	338
<i>Possessio</i> quid 5 <i>quotuplex</i>	34
<i>Possessor</i> <i>rei alienae</i> <i>quando conveniēt</i>	53
<i>Præda</i> <i>ad quos militariū spectet?</i>	45
<i>Præmium</i> quid 5 <i>quotuplex</i>	43. 232
<i>Præscriptiones</i> quid 5 <i>cur</i> <i>introductione</i>	51
<i>Prætensiones</i> quid?	67
<i>Premium</i> quid 5 <i>quotuplex</i>	78

I N D E X

<i>Primum genito cur cedat patris dignitas hereditaria individualis</i>	307
<i>Principis an cum subdito circa imperium summum contrahere possit</i> 86. <i>quando ex delicto subditi reatus quid in se contrahat</i> 118. <i>an pena humana possit subjici</i>	237
<i>Privatio sive est alio</i>	2
<i>Probatio facti unde instituenda</i>	193
<i>Proæresis quid in moralibus</i>	3. 265
<i>Prohibitus delictorum ex parte imperantis quousque extenda</i>	118
<i>Promissio quid est quotuplex</i>	88
<i>Propinquus nostri cur est quando potius beneficiendum ac aliis</i>	226
<i>Proprium quid?</i>	25
<i>Pudicitia invita non est violanda</i>	308
<i>Pudicitiae servorum gravis famina violentas manus sibi inferentes an ab Autocheria excusentur</i>	294
<i>Pueri cur in bello iusti non interficiendi</i>	301
<i>Pupillis cur LL. civiles curatores constituerint</i>	57
<i>cur finxerit Mitem psychosin</i> 37.	
<i>Deum per sphæram</i>	

Q.

Q uestiones juris	314
<i>uses rerum in contratu quantum individualis</i>	
<i>candæ</i>	161
Quantitas actionum moralium	210

R E R U M.

R.

R Ebellio quid?	13
Ratio practica quid & cur summa diligentia excollenda	259
Rationis rectae dictamen quid & ex quo obliget?	141.
	283
Rationis usum quae debilitant cur homo intermittere debat	289
Rationum quid	72
Religionem falsam qui violat, quam pro vera habet, peccat	262
Religionis circa negotium quousq; Magistratus vim adhibere possit in subditos	258
Religiosis cur in bello non manus admovendæ	302
Reluctatio interpretativa	268
Renunciationes quid	273
Repressaliarum jus unde derivandum 123. cur non temere in subditorum innocentium bona usurpare	302
Res moralis quid & quotuplex	23. 25
Res sacræ quo censu habenda	27
Res pro derelictis haberi unde præsumatur	40
Reservations mentis circa juramentum non excusant à perjurio	141
Restrictiones imperiorum quales esse debeant	64
Rex invito populo regnum alienans an proli nondum natæ nocere possit	10
Reo an iudex injuriam faciat, si ex ipso callide veritatem eruit	320
Reus an seipsum accusare vel deferre teneatur	130
Reverentia liberorum in parentes quando cesset	86
Rumoribus falsis hostem illudere non est mendacium	318

I N D E X

S.

S Aludem meam quibuscunq; modis defendere quando concessum	295
S anitas Dei an sit origo Legis naturae	180
S anctus inter homines quis dicatur	181
S celus aliorum fraudi non potest esse tertio	99
S celus minimum committens quando extrema pena possit affici	239
S cripto car pacta pl rwmq; comprehendantur	136
S ecuritati meæ quomodo prospiciendum, si vita hominum non efficit socialis	276
S editio quid?	13
S emen informe ut intra primos conceptionis dies elidatur qui agit, an sit in id injurius	9
S enatus cur lege civiles Cuiatores constituantur	57
S ensus interni & externi an voluntatis directioni subjecti	269
S ervitio ambiguo quando & quomodo alierum illudere licet	339
S ervile ingenium an necessario in servitutem abstrahendum	337
S ervitus quid 14. quae modis introducatur	15
S ervos dari natura quomodo capiendum	16
S igna voluntatem hominis exprimentia quo duplicitia	135
S ocieas quid? 21. quo duplex 323. est contractus quando mutetur	164. 22
S ocialis viæ conservatio est lex fundamentalis Legis naturae	284. 304
S olicitationibus qui abhorrentem à scelere corripit, ad quæ teneatur	132
S ors quo duplex	306
S patium quid? an sit res immobilis	59
S pensiones quid 154. cur Magistratus interdicere possit	306
S pon-	

R E R U M.

<i>Spontaneitas ejusdemq; actus</i>	265
<i>Statu moralis quid ē quoruplex</i>	7
<i>Stipulationes juri meo subjecto factæ quo sensu dicantur inutiles</i>	88
<i>Stuprum in templo committere fædium quam in capo- na</i>	224
<i>Subditus quando imperanis jussis recusandi potestatens habeat 64. ne circa religionem quid proponat, à Ma- gistratu sub pena comminatione constituere potest 258. an teneatur mortis periculum pro salute publica jus- su Magistratus obire 144. statim atq; ijsi Legislato- ris voluntas circa agenda vel omittenda innobuit, obli- gatur</i>	176
<i>Subjectio quid ē quoruplex</i>	82
<i>Suffragia plurium in societate, quæ per plures admi- nistratur, vim universorum habent</i>	117
<i>Summum bonum</i>	77
<i>Supplices in bello justo non interficiendi</i>	301
<i>Suasio</i>	78
<i>Syndicus nomine populi quod agit ipsi puto, à quo consti- tutus est, imputatur</i>	252

T.

<i>T</i> alio quando ex jure gentium recte inferatur 143 non est mensura penarum 240
<i>Tenplis in bello non temere manus admovenda</i> 302
<i>Testamentorum effectus</i> 61
<i>Testator de bonis quæ diminuendo habendi modo possidet in fraudem ejus, qui prius ius habet aut eminens, dis- ponere nequit</i> 56
<i>Testature vivo an heredi ius competit in ipsius bona</i> 67
<i>Thesaurum inventum quando quis retinere possit</i> 44
<i>Titulus quid ē quoruplex</i> 61

INDEX

<i>Tortuera quæ reo admoventur quo loco habenda</i>	<i>130</i>
<i>Tortuera quousq; circa religionis negotiorum adhibenda</i>	<i>258</i>
<i>Transitus innoxium quando concedendus</i>	<i>29. 305</i>
<i>Tutelæ quid</i>	<i>158</i>
<i>Tutores cur minorenibus constituantur</i>	<i>131</i>
<i>Tyrannus an possit in ordinem redigi à populo?</i>	<i>345</i>

V.

<i>Vas ad pñnam pro reo subeundam se obligare ne- quit</i>	<i>148</i>
<i>Vegetabilia cur homo usurpare & consumere possit</i>	<i>36</i>
<i>Vendor quando rem emperi tradere teneatur</i>	<i>162</i>
<i>Veniam cur facilius consequatur qui prima vice deliquit quam qui sèpèius</i>	<i>225</i>
<i>Veniam imputationis cui Deus per remissionem peccatorum fecit, an Magistratus politicus pletere possit</i>	<i>246</i>
<i>Venus irregularis fugienda</i>	<i>289. 340</i>
<i>Verba impudica an se habeant ad adulterium instar gra- dui</i>	<i>216</i>
<i>Verbis cur alter non decipierendus</i>	<i>111</i>
<i>Verba quo sensu valcent</i>	<i>320</i>
<i>Verecundia cur insit membris procreationi destinatis</i>	<i>329</i>
<i>Viae publicæ quando exteris prohibenda?</i>	<i>28</i>
<i>Viscarius quæ in persona moralis?</i>	<i>20</i>
<i>Vicius an possit areæ meæ imminentem structaram exci- tare</i>	<i>60</i>
<i>Victor an obligationes ad hostem pertinentes possit sol- lere</i>	<i>151</i>
<i>Victo ex quo victor imponere possit quicquid libitum</i>	<i>166</i>
<i>Vis quid 50. in quem finem adhibenda</i>	<i>295</i>
<i>Vis externa an possit voluntatem cogere</i>	<i>269</i>
<i>Vi iusta qui mo ad pacificandum adegit an fides servan- da?</i>	<i>107</i>
<i>Vir bonus quid 79. ejus laus in quo consistat</i>	<i>185</i>
	<i>Vir-</i>

R E R U M.

<i>Virtus moralis quid</i>	79
<i>Virginem pactione matrimonii ad concubitum pelliciens ducere eam tenetur</i>	132
<i>Virgines in sui pudoris deflorationem ne consentiant</i>	308
<i>Virgines in bello non stupranda</i>	302
<i>Vita humana quid 8. sine societate indigens</i>	274
<i>Vitam alterius laedere quando licitum</i>	286
<i>Vitæ commoda a domino magis quam mutua spera ju- ventur</i>	277
<i>Vitioso moraliter an quis se obligare possit?</i>	106
<i>Vitium morale quid</i>	79
<i>Vitium rerum de quibus contrahitur indicandum</i>	160
<i>Vitium rei spurio modo acquifitæ an elapſo tempore expi- ret?</i>	51
<i>Volentia an fiat injuria?</i>	209
<i>Voluntas quid ejusq; facultates 265. an possit cogi</i>	269.
<i>in quas hominū facultates imperium gerat 268. cur se possit obligare</i>	271
<i>Voluntas alterius, ex quo potestas agendi nostra dependet, quomodo præsumenda?</i>	196
<i>Voluntatis mutatio quando facta censeatur</i>	271
<i>Vota quid & quando ea valide possint fuscipi</i>	111
<i>Vota jurata bonum aliquod morale majus impedientia sunt irrita</i>	139
<i>Vota meæ potestatis subjectorum quando valida</i>	196
<i>Usucapiones quid & cur introduc&</i>	51
<i>Usura quid</i>	163
<i>Usura pecuniarum in fænore locatarum quomodo acqui- ratur</i>	45
<i>Usus</i>	266
<i>Ususfructus</i>	68
<i>Usus rerum ex quo definitur</i>	72
<i>Utilitas iuris mater</i>	186
<i>Utilitatis innoxiae res</i>	28
<i>Vulnera qui accipit in pugna verita de injuria queri ne- quit</i>	

I N D E X

Uxor cum proprio marito adulterium committere posset
189. *circa quas res mariti voluntatem sequi tenetur* 326

Uxorius impudicissia marito ignominia 325

Uxori & liberis satifacere tenetur de damno ex eade accepto, qui alterum in duello occidit 167

Z.

Zedechiae Reginis Israelitarum perjurium cur & ipsi populo imputandum 252

F I N I S.

ERRATA IN THE EDITION OF 1672

Page	Line	For	Read
5	28	ea	eam
8	32	Uude	Unde
16	29	vendicat	vindicat
20	28	ipsorum	ipsarum
22	18	diversos	diversas
28	8	eos	eas
31	23	quales	(quales
40	6	vindiret	vindicaret
57	23	sunc	sunt
68	7	proprias	proprios
81	23	alia	aliae
96	17	sub ectionem	subjectionem
98	32	except oni	exceptione
108	21	facire	facere
111	29	Scilicet	Scilicet
117	32	adm ttendi	admittendi
124	28	dignit te	dignitate
124	30	aeqnalitas	aequalitas
137	35	gratiam post religionem habere	religionem post gratiam habere
139	21	compensatione	de compensatione
145	24	rel ctis	relictis
150	18	multæ	mutuæ
155	20	quæ	qui
155	28	sposonderant	sponederant
159	11	parta	parte
159	12	pensanda	pensandum
175	10	peculiare	propter peculiare
178	20	reverse impleto <i>and</i> neglecto	
182	34	omit non	
185	3	posit vo	positivo
186	17	divinæ	divinas
204	29	qui	quæ
223	33	reddunt	reddit
224	6	tempo is	temporis
224	27	ediderant	ediderat
224	34	bona	bono
226	23	intensionis	intentionis
253	36	siquidm	siquidem
259	20	quae	quas
259	30	suspiciatur	suscipiatur
260	16	utramq	utrumque
303	26	finiends	finiendis
313	10	punire	puniri
313	11	foctæ	factæ
313	27	intentato	intentata
318	13	39	35
320	12	quo	qua
327	9	prohibituri	prohibituræ
330	36	& &	&

CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW

This series, which includes the classic works connected with the history and development of international law, was undertaken by the Carnegie Institution of Washington in 1906, at the suggestion of Mr. James Brown Scott, then Solicitor for the Department of State, under whose supervision as General Editor the series has since been published. On January 1, 1917, the project was transferred to the Carnegie Endowment for International Peace and the publication of the series is being continued by the Endowment's Division of International Law, of which the General Editor of the Classics is the Director.

The republication of these Classics has been undertaken principally on account of the difficulty of procuring the texts in convenient form for scientific study. The text of each author is reproduced photographically, so as to lay the source before the reader without the mistakes which creep into a newly printed text. An introduction is prefixed to each work, giving the necessary biographical details concerning its author and stating the importance of the text and its place in international law. Tables of errata in the original are added when necessary, and notes to clear up doubts and ambiguities or to correct mistakes in the text are supplied. Each of the Classics is specially edited by an expert in international law and is accompanied by an English version made expressly for the series by a competent translator.

The following works can be obtained by remittance of the indicated price to the publishers, either the Clarendon Press, Oxford, England, or the Oxford University Press, 114 Fifth Avenue, New York, N.Y., who are the regular selling agents for the Clarendon Press in the United States.

Ayala, Balthazar: *De jure et officiis bellicis et disciplina militari.* Edited by John Westlake. 2 vols. Washington, 1912. [No. 2 of the series.] Price, \$7.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1582, with portrait of Ayala, Introduction by John Westlake, &c. xxvii+226 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by John Pawley Bate. xii+250 pages.

Bynkershoek, Cornelius van: *De dominio maris.* 1 vol. New York, 1923. 108+81 pages. [No. 11 of the series.] Price, \$2.00.

1. Introduction by James Brown Scott.

2. A Translation of the Text, by Ralph Van Deman Magoffin.

3. A Photographic Reproduction of the Edition of 1744.

4. An Index of Authors Cited and a List of Errata in the 1744 edition, by Herbert F. Wright.

Bynkershoek, Cornelius van: *Quaestionum juris publici libri duo.* 2 vols. Oxford, 1930. [No. 14 of the series.] Price, 30 shillings in Great Britain, \$10.00 in United States.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1737, with a List of Errata, and a portrait of Bynkershoek. x+xxiv+417 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by Tenney Frank, with an introduction by J. de Louter, and Indexes. xlvi+304 pages.

Gentili, Alberico: *De legationibus libri tres.* 2 vols. New York, 1924. [No. 12 of the series.] Price, \$5.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1594, with an Introduction by Ernest Nys, and a List of Errata. 38a+xvi+233 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by Gordon J. Laing, with translation (by E. H. Zeydel) of Introduction by Ernest Nys, and an Index of Authors Cited by Herbert F. Wright. 38a+x+208 pages.

Gentili, Alberico: *Hispanicae advocationis libri duo.* 2 vols. New York, 1921. [No. 9 of the series.] Price, \$5.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1661, with an Introduction by Frank Frost Abbott and a List of Errata. 44a+xvi+274 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by Frank Frost Abbott, with an Index of Authors by Arthur Williams. 12a+x+284 pages.

Grotius, Hugo: *De jure belli ac pacis libri tres.* 2 vols. [No. 3 of the series.] Price, both volumes, 2 guineas in Great Britain, \$10.00 in United States; Vol. II only, 1 guinea in Great Britain, \$5.00 in United States; Vol. I not sold separately.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1646, with a portrait of Grotius. Washington, 1913. xxiv+663 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by Francis W. Kelsey, with the Collaboration of Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves, and Herbert F. Wright, with an Introduction by James Brown Scott, Indexes, and List of Editions and Translations. Oxford, 1925. xlvi+946 pages.

Legnano, Giovanni da: De bello, de repraesaliis et de duello. Edited by Sir T. Erskine Holland. 1 vol. Oxford, 1917. xxxiii+458 pages. [No. 8 of the series.] *Out of print.*

1. Collotype of the Bologna Manuscript of *circa* 1390, with Extended and Revised Text of Same, Introduction, List of Authorities Cited, &c., by Sir T. Erskine Holland, together with Photograph of Legnano's Tomb.
2. A Translation of the Text, by J. L. Brierly.
3. A Photographic Reproduction of the First Edition (1477).

Pufendorf, Samuel: De officio hominis et civis juxta legem naturalem libri duo. 2 vols. New York, 1927. [No. 10 of the series.] Price, \$4.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1682, with an Introduction by Walther Schücking, and a List of Errata. 30a+xii+167 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by Frank Gardner Moore, with translation (by Herbert F. Wright) of Introduction by Walther Schücking, and Index by Herbert F. Wright. 27a+xii+152 pages.

Pufendorf, Samuel: Elementorum jurisprudentiae universalis libri duo. 2 vols. Oxford, 1931. [No. 15 of the series.] Price, 30 shillings in Great Britain, \$10.00 in United States.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1672, with an Introduction by Hans Wehberg, a List of Errata, and a portrait of Pufendorf. xxvi+xvi+377 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by William Abbott Oldfather, with a Translation (by Edwin H. Zeydel) of the Introduction by Hans Wehberg, and an Index. xxxiii+304 pages.

Rachel, Samuel: De jure naturae et gentium dissertationes. Edited by Ludwig von Bar. 2 vols. Washington, 1916. [No. 5 of the series.] Price, \$4.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1676, with a portrait of Rachel, Introduction by Ludwig von Bar, and List of Errata. 16a+x+335 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by John Pawley Bate, with Index of Authors Cited. 16a+iv+233 pages.

Textor, Johann Wolfgang: Synopsis juris gentium. Edited by Ludwig von Bar. 2 vols. Washington, 1916. [No. 6 of the series.] Price, \$4.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the First Edition (1680), with portrait of Textor. Introduction by Ludwig von Bar, and List of Errata. 28a+vi+148+168 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by John Pawley Bate, with Index of Authors Cited. 26a+v+349 pages.

Vattel, E. de: Le droit des gens. 3 vols. Washington, 1916. [No. 4 of the series.] Price, \$8.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of Books I and II of the First Edition (1758), with portrait of Vattel and Introduction by Albert de Lapradelle. lix+541 pages.

Vol. II. A Photographic Reproduction of Books III and IV of the First Edition (1758). xxiv+376 pages.

Vol. III. A Translation of the Text, by Charles G. Fenwick, with Translation (by G. D. Gregory) of Introduction by Albert de Lapradelle. lxxxviii+398 pages.

Victoria, Franciscus de: Relectiones: De Indis and De jure belli. Edited by Ernest Nys. 1 vol. Washington, 1917. 500 pages. [No. 7 of the series.] Price, \$3.00.

1. Introduction by Ernest Nys, and Translation of Same, by John Pawley Bate.
2. A Translation of the Text, by John Pawley Bate.
3. Revised Text, with Prefatory Remarks, List of Errata, and Index of Authors Cited, by Herbert F. Wright.
4. A Photographic Reproduction of Simon's Edition (1696).

Wolff, Christian: Jus gentium methodo scientifica pertractatum. [No. 13 of the series.] *In press.*

Vol. I. A Photographic Reproduction of the Edition of 1764, with an Introduction by Otfried Nippold, a List of Errata, and a portrait of Wolff.

Vol. II. A Translation of the Text, by Joseph H. Drake, with a Translation (by Francis J. Hemelt) of the Introduction by Otfried Nippold, an Index, and a portrait of Wolff.

Zouche, Richard: Juris et judicii facialis, sive juris inter gentes, et quaestzionum de eodem explicatio. Edited by Sir T. Erskine Holland. 2 vols. Washington, 1911. [No. 1 of the series.] Price, \$4.00.

Vol. I. A Photographic Reproduction of the First Edition (1650), with Introduction, List of Errata, and Table of Authors, by Sir T. Erskine Holland, together with portrait of Zouche. xvi+204 pages.

Vol. II. A Translation of the Text, by J. L. Brierly. xvii+186 pages.

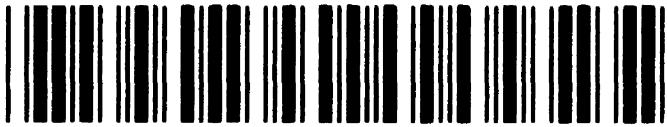
Address orders to

THE CLARENDON PRESS
OXFORD, ENGLAND

or

THE OXFORD UNIVERSITY PRESS
114 FIFTH AVENUE, NEW YORK, N.Y.

UNIVERSAL
LIBRARY

141 927

UNIVERSAL
LIBRARY

